

POLITIINNGREP I FAMILIEKONFLIKTER

En studie av ordenspolitiets arbeid med
familiekonflikter/familievoldssaker i Oslo

Levert av Geir Aas

PhD-avhandling innlevert ved
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Juridisk fakultet
Universitetet i Oslo

August 2009

© Geir Aas, 2009

*Doktoravhandlingar forsvart ved
Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.
Nr. 23*

ISSN 1890-2375

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Omslag: Inger Sandved Anfinsen.
Trykk og innbinding: AiT e-dit AS, Oslo, 2009.

Produsert i samarbeid med Unipub AS, Oslo.
Avhandlingen blir kun produsert av Unipub AS i forbindelse med disputas.
Alle henvendelser vedrørende avhandlingen skal rettes til rettighetshaver eller enheten der doktorgrad er forsvart.

*Unipub AS er et heleid datterselskap av
Akademika AS, som eies av Studentsamskipnaden i Oslo.*

INNHOOLD

TAKK!	7
1. INNLEDNING	8
1.1 Nøkkelbegreper	8
1.1.1 Konfliktbegrepet.....	8
1.1.2 Familievoldsbegrepet	10
1.2 Avhandlingens problemstillinger	12
1.2.1 Bakgrunn for problemstillingene	12
1.2.2 Hovedproblemstilling og underproblemstillinger	13
1.3 Formålet med avhandlingen	14
1.4 Avhandlingens oppbygging.....	15
2. METODISKE OG ETISKE VURDERINGER.....	16
2.1 Innledning.....	16
2.2 Studier av politiets vaktjournal	17
2.3 Intervjuer og samtaler.....	19
2.3.1 Hvem jeg har snakket med – hvor og hvordan.....	19
2.3.2 Vurdering av lydbånd.....	22
2.3.3 Reliabilitet og validitet	24
2.3.4 Generaliserbarhet	27
2.3.5 Min måte å presentere samtaledata på.....	28
2.4 Nærhet og avstand til politiet	29
2.5 Oppsummering	31
3. POLITISOSIOLOGI SOM FORSKNINGSTRADISJON.....	33
3.1 Innledning.....	33
3.2 Noen politisosiologiske hovedtemaer	34
3.2.1 Politiets rolle og funksjon	34
3.2.2 Politikultur.....	36
3.2.2.1 Den klassiske fremstillingen av politikultur.....	36
3.2.2.2 Nyanser og korrigering av beskrivelsen av politikultur	39
3.2.3 Øvrige sentrale politisosiologiske tema	41
3.2.3.1 Effektstudier	41
3.2.3.2 Innovasjon	41

3.3 Den kvalitative politisosiologien.....	42
3.3.1 Teoretiske retninger i politisosiologien.....	42
3.3.2 ”Bakseteforskning”	44
3.3.3 Kvalitative studier av politiets arbeid med familievold.	46
3.3.4 Problemene ved fortolkningsperspektivet	48
3.4 Oppsummering	51
4. FAMILIEVOLD PÅ POLITIETS DAGSORDEN	53
4.1 Politikritikken.....	53
4.2 Ny strafferettslig kurs.....	55
4.3 Endringer i norsk politi	56
4.4 Endringer i lovverket.....	59
4.4.1 Offentlig påtale.....	59
4.4.3 Besøksforbud.....	60
4.4.4 Voldsalarm	61
4.4.5 Sperret adresse.....	61
4.4.6 En egen bestemmelse om mishandling	62
4.4.7 Flere rettslige virkemidler for politiet mot familievolden?	62
4.5 Oppsummering	63
5. POLITIREGISTRERTE FAMILIEKONFLIKTER	65
5.1 Innledning.....	65
5.2 Politipatruljenes beslutninger ved utrykning.....	67
5.2.1 Politiets praksis i 2005	67
5.2.2 Politiets praksis i 1995	71
5.3 Politiets anmeldelsestilbøyelighet	73
5.3.1 Politiets anmeldelsestilbøyelighet i 2005	73
5.3.2 Politiets anmeldelsestilbøyelighet i 1995	75
5.4 Politiets samarbeid med andre aktører	77
5.4.1 Politiets tverretatlige samarbeid i 2005	77
5.4.2 Politiets tverretatlige samarbeid i 1995	79
5.5 Politiregistrerte familiekonflikter – et uttrykk for seleksjon?	80
5.5.1 Sosial status.....	80
5.5.2 Kjønn.....	86
5.5.3 Minoritetsbakgrunn	91
5.6 Reliabilitet og validitet	104
5.7 Oppsummering og konklusjoner	107

6. POLITIROLLEN I FAMILIEKONFLIKTENE	110
6.1 Innledning.....	110
6.2 Politirollen.....	110
6.3 En sak for politiet?	119
6.3.1 Eksempler på grensesetting av politirollen	119
6.3.2 Megling	121
6.3.3 Seviceoppdrag	126
6.3.4 Avsluttende bemerkninger	127
6.4 Politiets makt.....	128
6.4.1 Makt og herredømme	128
6.4.2 Fysisk makt	133
6.4.3 Maktmisbruk	140
6.4.4 Avmakt.....	143
6.5 Oppsummering og konklusjoner	145
7. POLITIETS SKJØNNSUTØVELSE I FAMILIEKONFLIKTENE.....	148
7.1 Innledning.....	148
7.2 Hva er skjønnsutøvelse – og hvordan ytrer den seg i politiarbeidet?.....	149
7.3 Anvendelse av loven	159
7.3.1 Pågrepelse, innbringelse og bortvisning	159
7.3.2 Bruk av offentlig påtale.....	172
7.4 Pliktetikk vs. konsekvensetikk	177
7.4.1 Følge loven eller tanken om hva som er hensiktsmessig?	177
7.4.2 Prinsipper eller tilpassede løsninger?	181
7.5 Vurdering av troverdighet	184
7.6 Oppsummering og konklusjoner	191
8. POLITIETS ERFARING MED OFRE FOR FAMILIEVOLD.....	194
8.1 Innledning.....	194
8.2 Det ”ideelle” offer	194
8.3 Det ”medskyldige” offer	200
8.3.1 Offerets skyld og ansvar.....	200
8.3.2 Politiets erfaringer med offerets skyld og ansvar.....	208
8.3.2.1. Offerets provokasjon	208
8.3.2.2. Det mindre troverdige – og det strategiske offer.....	214
8.3.2.3. Ansvarliggjøring av ofre.....	215
8.4 Det ”motstridige” offer.....	218

8.5 Det ”konstruerte” offer	226
8.6 Oppsummering og konklusjoner	235
9. KAN POLITIET FOREBYGGE FAMILIEVOLD?	238
9.1 Innledning.....	238
9.2 Straffen som forebyggende?.....	239
9.2.1 Allmennprevensjonen.....	239
9.2.2 Politifolks syn på straffens virkninger	241
9.2.3 Individualprevensjonen	245
9.3 Problemorientert politiarbeid	249
9.3.1 Tradisjonelt politiarbeid	249
9.3.2 Goldsteins ”Problemorientated policing”	251
9.3.3 Killingbeck-prosjektet	253
9.3.4 Systematisk politiarbeid i Norge?	256
9.4 Alternative løsninger	261
9.4.1 En straffesak	261
9.4.2 Konfliktyveri	264
9.4.3 Konfliktrådet	265
9.4.4 Restorative justice for familievold?	267
9.4.5 Alternativ tenkning og praksis i politiet?	272
9.5 Oppsummering og konklusjoner	277
10. FORSKJELLER OG LIKHETER MELLOM POLITIBETJENTER.....	280
10.1 Innledning – kjønn, alder og etnisk bakgrunn	280
10.2 Kjønnsperspektiver og kjønnsforskjeller i politiet	282
10.3 Oppsummering og avsluttende kommentarer	291
11. OPPSUMMERING OG KONKLUSJONER.....	293
11.1 Innledning – husbråk og familievold	293
11.2 Gapet mellom myndighetenes forventninger og politiets praksis	293
11.3 Politirollen i familiekonfliktene	295
11.4 Den skjønsmessige håndhevelsen av loven.....	298
11.5 Politibetjentes erfaringer med ofre for familievold – og avstanden til det rådende offerbildet	299
11.6 Politiets forebygging av familievold	300
11.7 Sluttord: En alternativ handlingsplan for politiet?	302

APPENDIKS	304
Innledning.....	304
Deltakende observasjon – metodiske og etiske utfordringer.....	304
Lovendringer?	313
LITTERATUR	317
VEDLEGG – TABELLER.....	334

TAKK!

Jeg har mange å takke for denne avhandlingen. Først og fremst fortjener mine to veiledere, professor Liv Finstad og professor Paul Larsson, en meget stor takk begge to for betydningsfulle faglige vurderinger, støtte og engasjement. Dere har hele veien hatt tro på både meg og prosjektet. Det er jeg svært takknemlig for. Avhandlingen hadde selvsagt ikke vært mulig å skrive uten alle politibetjentene som velvillig har satt av tid og delt sine erfaringer med meg. Tusen takk til dere alle! Flere politifolk fortjener imidlertid en spesiell takk for at de har gitt meg mye av sine yrkeserfaringer og politifaglige vurderinger. Det gjelder først og fremst Ole André Bråten, men også Steinar Vee Henriksen, Olav Resaland, Gro Haaland, Annett Bugge, Christopher Carlsen og Katrine Lofstad. Ole Halvar Larsen skal ha mange takk for sin innsats ved å koble meg til Politiets data- og materielltjeneste for teknisk adgang til Politioperativt system (PO).

Tusen takk til dere som har lest igjennom kapitlene mine underveis, og bidratt med nyttige faglige- og språklige innspill. La meg i den forbindelse få takke spesielt Pål Frogner, Helene Oppen Gundhus og Tina Storberget, men også Tordis Ibanez Kvarteig, Hege Nilsen Barstad, Elin Kippe og Sverre Flaatten. Jeg vil også takke Yngvild Grøvdal for hennes fine støtte under en tyngre nedtur med dette prosjektet. Det samme gjelder Terje Sjeggestad – for engasjement og gode råd i søknadsprosessen for forskningsmetoder. Jeg er også svært takknemlig for at min arbeidsgiver, Politihøgskolen, har hatt tro på dette prosjektet, og gitt meg økonomisk støtte hele veien. Hjertelig takk for det, Nina Skarpenes! Rektor ved Politihøgskolen, Hans Sverre Sjøvold, og Politihøgskolens forskningsleder, Tore Bjørge, skal også ha mange takk for innsatsen som gjorde at jeg fikk adgang til å søke i Politioperativt system på egen hånd. En stor takk skal også rettes til Louise Kårikstad Bjerva, Per Jørgen Ystehede og Vidar Halvorsen for utmerket og trivelig ledelse av PhD-programmet. Tusen takk til deg også Tor-Geir Myhrer – for ditt omfattende forslag til lovendringer som skal hjemle deltakende observasjon med politipatrujler.

Jeg vil tro at de fleste som har skrevet en slik avhandling har erfart viktigheten av å ha et velfungerende og serviceinnstilt bibliotek å søke bistand hos. Heldigvis har vi et slikt bibliotek på Politihøgskolen. Det samme gjelder den alltid så imøtekommende Kristian Lambine ved IT-seksjonen vår. Når det gjelder IT skal også min søster Wenche Aas takkes for teknisk hjelp til å lage PO-figurene.

1. INNLEDNING

1.1 Nøkkelbegreper

1.1.1 Konfliktbegrepet

En stor andel av familiekonfliktene som politiet rykker ut til i Oslo handler om straffbare handlinger som vold, trusler eller annen plagsom atferd begått av menn mot sin kvinnelige partner. Det er hva denne avhandlingen i stor grad vil dreie seg om. Hensikten med å anvende konfliktbegrepet (og ikke familievoldsbegrepet) som grunnbegrep for avhandlingen er å fremstille selve kjernen i ordenspolitiets arbeid: Når politipatruljene rykker ut til det som de ofte selv klassifiserer som ”husbråk”, er det ganske åpent hva som møter dem. Nødmeldingen kan ha vært et varsel om vold, men når politiet kommer til adressen, og har snakket med de involverte, kan det fort hende at patruljen mener at den opprinnelige meldingen var høyst overdrevet. Det er ikke helt uvanlig at patruljene konkluderer med at de står overfor bråk som følge av en krangel mellom partene – hvor de ikke klarer å identifisere noen voldshandlinger på stedet. En del meldinger om overgrep klassifiseres som misforståelser av patruljene. Etter å ha undersøkt saken nærmere, konkluderer politiet av og til med at naboen eller andre, som har ringt etter politibistand, må ha feiltolket bråket.

Det åpne, uforutsigbare og ubestemte ved politioppdrag, spesielt i privatsfæren, blir på en treffende måte beskrevet av Carolyn Hoyle (1998) som ”negotiating domestic violence”. Det er også selve tittelen på hennes studie av ordenspolitiets arbeid med familievold i England. Hun anvender et interaksjonistisk perspektiv for å forstå politiets beslutninger, og utdyper det slik;

“The decision about whether or not to enforce the law is rarely preordained by the initial call to the police or the type of dispute. It is, rather, arrived at through a process of negotiation between the significant actors” (ibid: 17).

Når patruljene trer inn i private hjem som følge av en mistanke om vold, starter en prosess der politiet må kommunisere med de involverte – og på grunnlag av informasjonen de får gjøre seg opp en mening om de for eksempel står overfor ”vold”, ”krangling”, ”slossing”, ”psykiatri”, ”bråk” eller ”ingenting”. Oppdragets merkelapp beror ikke bare på hva som faktisk har skjedd på stedet, men også på politiets interaksjonsprosess med de involverte partene. Jeg bruker konfliktbegrepet fordi det er såpass vidt at det kan romme mangfoldet av

hendelser som politiet må forholde seg til. ”Par-konflikter” ville kanskje vært en mer treffende betegnelse for denne avhandlingen enn ”familiekonflikter”. Det kan virke noe søkt å klassifisere ”kjærester” som en familie, men samtidig vil par-konflikter bli for snevert (selv om jeg også bruker denne betegnelsen av og til). Når politiet rykker ut til et sted hvor en mann skal ha slått sin partner, er ofte barn også berørt. Det er ofte familier, og ikke bare par, politiet rykker ut til når de har fått melding om at en kvinne blir angrepet av sin mann. (Mer enn 90 prosent av alle ”fornærmede” i politiets vaktjournal er kvinner – noe kapittel 5 vil vise.)

Det problematiske ved å karakterisere vold som ”konflikt”, er at det kan lede tanken mot to jevnbyrdige og likestilte parter. Hvis jeg ble utsatt for voldshandlinger, ville jeg kanskje føle det som mindre relevant å oppfatte meg selv i konflikt med den andre. Konfliktenkningen kan misbrukes til å bagatellisere volden og pulverisere ansvarsforholdet. Paul Leer-Salvesen diskuterer dette på en interessant måte når han refererer til en debatt han har ført med Nils Christie. Han skriver dette;

”Han har ved flere anledninger utfordret meg ved å spørre hvorfor jeg er så opptatt av skylden og tilgivelsen. Er det ikke bedre å bruke begrepene konflikt og forsoning som dekker i hvert fall omtrent det samme? Er ikke konfliktspråket rikt nok til å beskrive prosesser der mennesker krenker og skader hverandre og eventuelt løser problemene og lever videre i en ny fasong”? (Leer-Salvesen 1998: 18).

Leer-Salvesen vedgår at ”skyldspråket byr på mange farer”, men angriper samtidig kriminologien slik;

”Da bør ikke en rekke fagfolk bare melde seg ut og for eksempel si at kriminalitet handler utelukkende om konflikter, ikke om skyld. Skylden må da også være et etisk og kriminologisk begrep” (ibid: 19).

Kjersti Ericsson har en annen innfallsvinkel mot konfliktbegrepet. For henne ”skurrer” konfliktperspektivet når det anvendes på ”seksualisert vold” – og hun begrunner det slik:

” – det likner for mye på forståelsesmåter fra tida før feministene satte kvinnemishandling på dagsorden, for eksempel den familieterapeutiske med to parter i en relasjon, der både maktforholdet og skillet mellom offer og gjerningsperson forsvinner” (Ericsson 2007: 76).

Jeg slutter meg til disse innvendingene mot konfliktperspektivet. Poenget mitt er likevel å fremheve at politiet ofte ikke finner tydelige straffbare overgrep når de rykker ut til en

familievoldsmelding. Dessuten må politiet ofte forholde seg til et sett av andre problemstillinger, selv når de kan identifisere voldshandlinger. Det kan for eksempel dreie seg om konflikter i forhold til felles barn, bolig, øvrig familie etc.

1.1.2 Familievoldsbegrepet

I politiet er "familievold" det sentrale begrepet på hendelser som handler om vold i parforhold. Det er sågar blitt opprettet egne stillinger med tittelen "familievoldskoordinator" i denne etaten. Familievoldsbegrepet er imidlertid noe upresist. Begrepet viser verken kjønnsretningen på volden eller hvilken type relasjon som er involvert. Det inkluderer også vold mot barn og eldre. "Vold i parforhold" eller "partnervold" vil være en nærmere presisering, men disse termene er heller ikke særlig presise. Hva slags parforhold er det man sikter til? Er det kun menn som utøver denne volden? Litteraturen skiller i liten grad mellom kjærester, venner, gifte, samboere, eks-partnere osv. Disse problemene knytter seg også til det mer moderne begrepet om "vold i nære relasjoner". Det meste av litteraturen på familievold dreier seg om menns vold mot sine kvinnelige partnere uten nærmere presisering. Begrepet "vold i hjemmet" blir også brukt, men også her er presisjonsnivået lavt. Det kan for eksempel tenkes at volden oppstår i private hjem mellom parter som ikke er i en familiær/nær relasjon til hverandre, eller at personer i nære relasjoner utøver vold mot hverandre på offentlig sted.

I politidirektoratets håndbok – "Politiets behandling av familievoldssaker" (Politidirektoratet 2002 a), som skal være styrende for politiarbeidet i hele landet, reises spørsmålet om "Hva er familievold?" – og forklaringen kommer slik (under punkt 3.1 av Ole Kristian Hjemdal);

"Begrepet familievold brukes på forskjellige måter. På engelsk skilles ofte mellom 'domestic violence' som først og fremst omfatter vold mot kvinnelig partner, og 'family violence', som omfatter all vold mellom familiemedlemmer. Vi har ikke noe tilsvarende begrepskille på norsk. I debatten om familievold er det særlig fokusert på vold mot kvinner fra deres nåværende eller tidligere mannlige partner. Vi bør likevel ikke avgrense begrepet til bare å omfatte dette, men la det, på samme måte som i engelsk språkbruk, omfatte all vold mellom nåværende og tidligere familiemedlemmer.

Et viktig spørsmål er hva vi skal anse som familie. I den nye instruksjonen fra Politidirektoratet snakkes det ikke om familievold, men om 'vold i nære relasjoner'. Dette begrepet brukes ofte synonymt med familievold. I instruksjonen henvises til de relasjoner som er nevnt i Straffelovens §228, fjerde ledd bokstav b) – d); tidligere eller nåværende ektefelle eller samboer, barn, slektninger i rett oppstigende linje, og i tillegg til dette også søsken. Det åpnes også opp for at retningslinjene kan komme til anvendelse i andre familierelasjoner. Dette kan for eksempel dreie seg om fjernere slektninger, om fosterforeldre, -barn eller -søsken."

Politidirektoratet har også laget et tiltakskort som politipatruljene skal ha med seg under utrykning. Dette kortet er en sjekklister over ordenspolitiets plikter. Her er ”familievold” operasjonalisert som bl.a. ”ekteskapslignende forhold”. Hva dét egentlig er, synes imidlertid noe uklart. Derfor spurte jeg en av politiets familievoldskoordinatorer om hvordan disse begrepene skal avgrenses i praksis, og jeg får følgende svar på e-post:

”Grensene er meget flytende og av den grunn er det vanskelig å svare på stående fot. Hva med trekantforhold, der ekskona angriper eksmannens nye samboer i nærvær av felles barn og særkullsbarn? Det må utøves skjønn. Kjæresteforholdet må ha vart over tid som et minimum, og det bør ha karakter av å være et `samboerforhold`. I det minste må det være en seksuell karakter mellom partene, men grensene her er litt vanskelige. Jeg bruker sunt skjønn”.

Det må så avgjort foretas skjønnsmessige vurderinger for å kunne trekke grensene til ”nære relasjoner” og ”ekteskapslignende forhold” i konkrete tilfeller. Det synes ikke mulig å tegne noen eksakt grense for hvem som skal beskyttes av ”offentlig påtale” i straffelovens § 228 b-c (som innebærer at politiet kan straffeforfølge den mistenkte voldsutøveren uavhengig av offerets initiativ). I forarbeidene til denne loven fremheves det at det ikke skal stilles ”særlig strenge krav til fastheten og varigheten av partenes samliv” (Ot.prp.nr.79 (1986-87) s. 15 – jeg kommer nøye tilbake til denne sentrale voldsbestemmelsen).

I ”Retten til et liv uten vold” (NOU 2003:31 s.37) angripes familievoldsbegrepet fordi det virker tilslørende. Det hevdes at begrepet er kjønnsnøytralt, og ikke ansvarliggjør voldsutøveren. Derfor brukes konsekvent betegnelsen ”menns vold mot kvinner i nære relasjoner.” Følgende kritikk av familievoldsbegrepet kommer til uttrykk;

”På den måten bidrar begrepet til å tilsløre den makt og kontroll som er karakteristisk i utøvelsen av denne volden. Begrepet forsterker også forestillinger om denne volden som et privat problem” (ibid: 37).

Problemet med denne forståelsen er imidlertid at den overser muligheten for at også menn kan være ofre for vold fra partner (noe som vil bli behandlet senere). Det er så avgjort forskjeller, ikke minst ideologiske¹ skiller, mellom følgende begrep og uttrykk som brukes på dette feltet:

¹ Med ”ideologisk” her mener jeg konflikten mellom to ulike retninger eller ”leire” – på den ene siden en mer kjønnsnøytral forskningstradisjon, og på den andre siden en feministisk orientert retning (- noe jeg vil komme tilbake til senere).

Familievold, kvinnemishandling, vold i parforhold, partnervold, vold i nære relasjoner, vold i hjemmet, privat vold, vold mot kvinner, kvinnevold, seksualisert vold. Samtidig er disse begrepene i stor grad overlappende, og det er umulig å skille dem tydelig fra hverandre. Jeg kommer til å veksle noe mellom flere av disse betegnelse avhengig av konteksten jeg skriver i.

Voldsbegrepet er heller ikke særlig problematisert og avklart i store deler av litteraturen. Hva er egentlig ”vold” og ”mishandling”? Det kunne refereres til en rekke definisjoner og kategorier av vold, men hvem har egentlig retten til å definere hva som er vold? Hvem har definisjonsmakt? Er det for eksempel politipatruljen på stedet, strafferettsjuristen, forskeren, offeret – eller gjerningspersonen? Det foreligger mange nyanser, fortolkninger og forskjellige opplevelser – og av til sprikende syn på hva som kan karakteriseres som vold. Dermed bør vi være forsiktig med en enkel og objektiv behandling av voldsbegrepene. Det vil alltid være en subjektiv dimensjon her: Hvem opplever hva, og hvilken kontekst befinner handlingen seg i?²

1.2 Avhandlingens problemstillinger

1.2.1 Bakgrunn for problemstillingene

Familievolden har i vårt samfunn, som i de fleste andre vestlige land, blitt ettertrykkelig satt på dagsorden i de senere tiår. Også politiet har satt et stadig større fokus på dette problemet. Vi har en del kunnskap om hva politiet skal gjøre med familievoldssakene, men vi har lite innsikt i hva politiet her til lands faktisk gjør – og hvorfor politiet handler som de gjør. Mange i politiet oppfatter oppdrag i folks hjem som den vanskeligste og mest krevende delen av hele tjenesten. Det finnes ikke noen type oppdrag som byr på så mange forskjellige problemstillinger og dilemmaer for politiet som arbeidet med nettopp disse sakene. Når politiet blir involvert i familiekonflikter blir også spørsmålet om politirollens grenser aktualisert i stor grad. Det spørsmålet handler grunnleggende sett om når staten, representert ved politiet, skal sette grenser for sin involvering i familiekonflikter. Studier av politiarbeidet i familiekonfliktene er derfor spesielt egnet til å vinne innsikt i politirollens kompleksitet.

² Dette blir også tydeliggjort i en straffesak som ble anket helt opp til øverste domstansinstans i 2005. Politimesteren i Rogaland utstedte i 2003 et forelegg på 6000 kr. til en far som hadde slått sine to barn ved flere anledninger på baken med flat hånd. Forelegget ble ikke vedtatt og påtalemyndigheten brakte saken inn for Stavanger tingrett. I retten kom meddommerne til en annen konklusjon enn politiet. De mente at handlingene ikke var rettsstridige, men lå ”innenfor foreldrenes refselsesrett” (altså ikke vold, men oppdragelse). Påtalemyndigheten anket saken videre til Gulatings lagmannsrett som opphevet dommen i tingretten. Faren påanket lagmannsrettens kjennelse til Høyesterett, men der ble anken forkastet (HR-2005-01865-A).

Problemstillingene for avhandlingen, som nå skal presenteres, følger i stor grad et aktørperspektiv. I dette perspektivet er utgangspunktet for forskningen hvordan aktørene (politibetjentene) selv definerer sin rolle og sin virkelighet (mer om dette perspektivet i kapittel 3). Gjennom samtaler med politifolk er det tydelig at sentrale spørsmål i yrkesutøvelsen knytter seg til hvordan regler og instruksjoner skal praktiseres, hvordan politirollen kan anvendes og hva den kan bidra med i familiekonflikter, patruljenes erfaringer med ofrene for familievold, og hvorvidt politiinngrep kan bidra til positive virkninger på lengre sikt utover det å sette en stopper for akutte voldshendelser. Politiet er gitt en betydelig makt overfor enkeltpersoner som de møter i tjenesten. Hvordan patruljene oppfatter og forvalter sin makt, gjennom en utstrakt grad av skjønnsutøvelse i de private hjem, representerer kjernen i denne avhandlingen.

1.2.2 Hovedproblemstilling og underproblemstillinger

Hovedproblemstilling:

Hvordan forstår og håndterer ordenspolitiet sine arbeidsoppgaver i familiekonflikter og familievoldsoppdrag?

Jeg vil knytte følgende fem underproblemstillinger – med tilhørende undersøkelsesspørsmål – til hovedproblemstillingen:

1. I hvilken grad følger politipatruljene opp politimyndighetenes forventninger (dvs. instruksjoner) om politiarbeidet i familievoldssakene?

Kan man identifisere politietatens nye målsetninger om økt strafferettslig fokus i familievoldssakene i patruljenes arbeid? Hvilke virkemidler står sentralt i politiets arbeid med dette sakfeltet (som for eksempel pågrep eller løsninger på stedet uten videre forføyninger)? Foreligger det, i tråd med instruksene, et utstrakt tverretatlig samarbeid mellom ordenspolitiet og andre aktører i disse sakene? Kan man identifisere endringer i politiarbeidet i løpet av en tiårsperiode (mellom 1995 og 2005)? Hvilke grupper/segmenter i befolkningen er det ordenspolitiet møter i dette sakskomplekset, og foreligger det seleksjonsprosesser?

2. På hvilke måter kommer politirollen til uttrykk i familiekonfliktene?

Hvordan setter patruljene grenser for sin involvering i familiekonfliktene? Hvordan kommer politiets makt og fysiske maktanvendelse til uttrykk i det private rom?

3. Er det loven eller andre hensyn som politiet lar seg lede av i det konkrete arbeidet med familiekonfliktene?

Hva består politiets skjønnsutøvelse i, og hvilke kriterier ligger til grunn for den? Hvordan kommer skjønnsutøvelsen til uttrykk i politiets anvendelse av rettsreglene mot familievold og ”bråk i hjemmet”? Hvordan begrunner politibetjentene sin egen lovanvendelse?

4. Foreligger det samsvar eller sprik mellom det rådende og offisielle syn på familievold og politiets erfaringer?

Hvordan tolker politipatruljene de involverte i familievoldssaker? – og hvilke erfaringer kommer til uttrykk i deres arbeid med ofre?

5. Kan politiets økte oppmerksomhet på forebygging av kriminalitet virkeliggjøre også i familievoldssakene?

Finnes det andre forebyggende strategier enn det tradisjonelle politiarbeidet som begrenser seg til å rykke ut for å stoppe akutte familievoldshendelser (med påfølgende straffesaksarbeid)? Hvilke tilsiktede og utilsiktede konsekvenser kan identifiseres av politiinngrep i familievoldssaker? I hvilken grad foreligger det alternativer til den ordinære straffesaksbehandlingen – og hvordan blir alternative reaksjoner praktisert og vurdert av politiet når det gjelder dette saksfeltet?

1.3 Formålet med avhandlingen

Hovedformålet med denne avhandlingen er å frembringe ny kunnskap om hvordan politiet tenker- hva politiet gjør- og hvorfor politiet arbeider som de gjør i oppdrag som omhandler familiekonflikter/familievold.

Til tross for en stadig vekst i norsk politiforskning er det fortsatt mye taus erfaring og kunnskap i denne etaten, og fortsatt finnes det mange myter om politiarbeidet. Når politietaten utgjør en så sentral og vesentlig samfunnsinstitusjon bør også det praktiske politiarbeidet gjøres bedre kjent – ikke bare for opinionen, men også for politiet selv både på ledelses- og grasrotnivå. Politistudier kan føre til en bedre demokratisk kontroll av politiet, og forhåpentligvis også bidra til å øke politifolks bevissthet og refleksjon over sin egen yrkesutøvelse. En forutsetning for at politiet skal kunne utvikle seg er at deres arbeid

dokumenteres gjennom forskning. Liv Finstad har riktignok, med sitt bidrag om ”Politiblikket” (2000), brakt den generelle ordenstjenesten i betydelig grad frem i lyset, men ikke når det gjelder politiets arbeid med familiekonfliktene. Den delen av tjenesten er før dette bidraget i liten grad belyst her til lands. Avhandlingen vil etter hvert, og på en rekke punkter, vise at politiets arbeid med dette saksfeltet skiller seg vesentlig fra andre oppgaver som ordenspolitiet må håndtere.

1.4 Avhandlingens oppbygging

Den videre gangen i avhandlingen er at neste kapittel består av en redegjørelse for mine metodiske vurderinger og innfallsvinkler. Dernest (i kapittel 3) presenterer jeg politisosiologien som den teoretiske tradisjonen jeg plasserer meg i ved dette arbeidet. I kapittel 4 redegjør jeg for de nyere rettsregler, instruksjoner og tiltak for politiet (politets ”verktøykasse”) i arbeidet med familievolden. Kapittel 5 representerer en plattform for avhandlingen der jeg gjennom studier av PO (politiooperativt system – dvs. ordenspolitets vaktjournal) dokumenterer politiets praksis i form av bla hvor hyppig patruljene anvender straffeloven og politiloven i disse sakene. I kapittel 6,7 og 8 utdyper jeg funnene i vaktjournalen gjennom intervjuer av politibetjenter. Disse kapitlene representerer kjernepunkter i politiets praksis med familiekonfliktene – som spørsmålet om politiets rolle, utøvelsen av skjønn og deres erfaringer med ofre for familievold. Kapittel 9 er noe annerledes i formen enn de foregående kapitlene. Her vurderer jeg politiets muligheter til å kunne forebygge familievold, og da kommer i hovedsak en annen empiri enn min egen til anvendelse. I kapittel 10 vurderes spørsmålet om det kan identifiseres noen forskjeller mellom politibetjentes arbeid og refleksjoner om politipraksis i forhold til alder og kjønn – hvor særlig kjønnsaspektet vil stå sentralt. Til slutt følger et avslutningskapittel hvor jeg samler opp hovedfunnene i avhandlingen i tråd med de gitte problemstillingene.

2. METODISKE OG ETISKE VURDERINGER

2.1 Innledning

Det er i hovedsak 3 innfallsvinkler for emiriske studier av ordenspolitiets arbeid: Grovt sett kan de inndeles i: 1. Intervjuer med politifolk, 2. Studier av politidokumenter og 3. Feltarbeid i ordenstjenesten. Prosjektets opprinnelige idé var å gjøre et feltarbeid, men deltakende observasjon med politipatruljer i private rom ble i 2005 avskåret som forskningsmetode av Rådet for taushetsplikt og forskning. Studiet måtte dermed forankres i intervjuer og samtaler med politibetjenter, og en gjennomgang av politiets elektroniske vaktjournal (PO). Min arbeidsgiver, Politihøgskolen, erklærte at man ikke kunne leve med denne begrensningen fra Rådet. Professor dr. juris Tor-Geir Myhrer ved Politihøgskolen utarbeidet vinteren 2007 et forslag til lovendringer som skal hjemle forskeres (og andres) adgang til å følge politiets arbeid på privat arena. ("Rettslige problemstillinger knyttet til observasjon som metode i politiforskningen" – Myhrer 2007.) Justis- og politidepartementet sendte dette lovforslaget ut på høring høsten 2007 med ordlyden "Endringer i politiloven, straffeprosessloven og forvaltningsloven". Jeg viser til "appendiks" for nærmere innsyn i lovforslaget, og uttalelser fra enkelte sentrale høringsinstanser. I "appendiks" vil jeg også presentere en utdyping og diskusjon av deltakende observasjon som metode i politiforskningen – med særlig vekt på de etiske problemstillingene knyttet til denne typen forskning.

Til tross for at observasjonsstudier ble refusert av Rådet, vil likevel min tidligere deltakelse med politipatruljer være en del av min erfaring. I kraft av min stilling som høyskolelektor ved Politihøgskolen har jeg vært med politiet ut på patrulje ved en rekke anledninger. Jeg var også med på utrykninger i startfasen av dette prosjektet for å lage en prosjektbeskrivelse, og for å finne ut av hva jeg kan se etter. I tråd med Rådets begrensning vil ingen observasjoner bli presentert i denne avhandlingen, men mine erfaringer som observatør vil likevel danne et bakteppe for hvordan jeg selekterer og tolker mitt empiriske materiale. I dette metodekapitlet vil jeg redegjøre for de 2 empiriske bærebjelkene i prosjektet: intervjuer/samtaler med politibetjenter – og studier av politiets vaktjournal.

2.2 Studier av politiets vaktjournal

For å kunne studere PO tilbrakte jeg syv kvelder på politiets operasjonssentral i Oslo for å lære om hvordan dette datasystemet fungerer, og hvordan nødmeldingene blir registrert og fulgt opp av patruljene. Politiets interne vaktjournal ble fra 1994 ført elektronisk i det såkalte PO-systemet. Dette systemet inneholder alle nødanrop til politiet.

Det er store variasjoner i hva slags problemer som beskrives i disse meldingene. Det er også variasjoner i hvor mange opplysninger politiet loggfører, men som regel avsløres navn og personopplysninger på de involverte partene, en kortfattet (eller lengre) beskrivelse av hva problemet handlet om, hvem politiet antok å være fornærmet og mistenkt, adresse, dato og klokkeslett for når politiet til enhver tid foretok seg noe i saken, hvilken politipatrulje som var på stedet, hvilke hovedløsninger politiet iverksatte (som pågripelse, bortvisning, meglings med mer), hvilke andre aktører som bidro i saken (for eksempel barnevernsvakt og legevakt) og hvem som meldte fra om problemet til politiet. Derfor gir studier av PO, som kun er til internt bruk i etaten, et svært interessant innblikk i politiets praksis. Samtidig representerer forskerinnsyn i vaktjournalen noe av det samme etiske problemet som ved deltakende observasjon, dog langt fra så tilspisset. I PO får man også innsyn i enkeltpersoners nederlag uten samtykke fra dem det gjelder. Hva hvis jeg skulle komme over meldinger der personer jeg kjenner har blitt pågrepet av politiet? Var det egentlig meningen at jeg skulle få kjennskap til det til tross for min taushetsplikt? Det blir en avveining av personvernshensyn opp mot hensynet til å tilegne seg systematisk kunnskap om hva statens maktapparat faktisk gjør. Det skal også sies at innholdet i PO-meldingene ofte ikke er noe annet enn det som formidles over politiradioen - som journalister og andre lovlig lytter på. Det representerer tross alt et større problem for personvernet.

Etter min hospiteringstid på operasjonssentralen fikk jeg innpass i PO (PAL-PO³) gjennom Politiets data- og materielltjeneste slik at jeg etter hvert kunne gjøre søk på min egen arbeidsplass. Jeg har søkt i alle relevante kategorier i PO for hele året – både i 1995 og 2005. Jeg ønsket å finne ut om politiarbeidet i Oslo i grove trekk har endret seg i denne tiårsperioden. Familiekonfliktene kan ligge under en rekke forskjellige kategorier i dette datasystemet. For 2005 er følgende kategorier aktuelle, som etter politiets benevnelse lyder slik; ”Husbråk med vold”, ”Familieforhold”, ”Legemskrenkelse”, ”Ordensforstyrrelse privat

³ PAL-PO er et datasystem som gir tilgang til PO-systemene for alle politidistriktene i landet.

sted”, ”Tvang og trusler”, ”Velferdssjekk” og ”Psykiatri”. Relevante kategorier for 1995 er noe annerledes – med disse benevnelsene; ”Vold”, ”Krim”, ”Sykdom”, ”Barnevern”, ”Orden”, ”Husbråk”, ”Velferdssjekk”, ”Skadeverk”, ”Støy”, ”Annet”. Under flere av disse kategoriene finner man bare unntaksvis relevante meldinger for mitt prosjekt, og derfor har det vært nødvendig å gjøre søk i ca 15 000 meldinger for å kunne finne frem til alle familiekonflikter som politiet rykket ut til i Oslo i løpet av disse to årene. Jeg har hentet ut alle meldinger fra dette dataregisteret der politiet reiste ut til et sted hvor det ble bedt om politibistand i forhold til ”vold”, ”trusler” eller ”plagsom atferd” i nære relasjoner/familierelasjoner. Det har gitt meg totalt ca 3000 meldinger for videre kategorisering og analyse. I tillegg har jeg tatt med det fåtall av meldinger hvor politiet har nøydt seg med å forsøke å løse et problem på telefon ved for eksempel å ringe opp mistenkte og fortelle han (som oftest han) om konsekvensene av å fortsette sin atferd.

Jeg har ikke inkludert tilfeller der fornærmede selv kommer til politistasjonen for å anmelde sin partner. Slike tilfeller har benevnningen ”Ingen operative tiltak” i PO, men det er ikke alle inngitte anmeldelser som registreres i dette datasystemet. Grunnen til at jeg har utelatt disse er at oppfølgingen av slike anmeldelser håndteres som regel av etterforskere, og i liten grad mitt primære studieobjekt som er ordenstjenesten. Dessuten må man inn i andre politiregistre (STRASAK og SMART) for å få innsyn i politiets beslutninger etter at en anmeldelse er inngitt på politivakta. Oslo politidistrikt registrerte totalt 641 familievoldssaker i 2005. (Dette tallet har jeg fått tilsendt av en politietterforsker og fagansvarlig for familievoldssaker i Oslo politidistrikt.) For politiet er en ”sak” det samme som en anmeldelse. PO-materialet mitt inkluderer litt under halvparten av disse ”sakene”.

Spørsmålet om hva disse PO-meldingene kan kaste lys over, og ikke minst hvilken tillit man kan ha til tallmaterialet jeg presenterer, vil jeg komme tilbake til i selve kapittelet. Spørsmålet om validiteten og reliabiliteten til PO-studiene er mer meningsfullt å diskutere etter presentasjonen av funnene. Det er store begrensninger i hva disse meldingene kan fortelle om politiarbeidet. Derfor er intervjuer og samtaler med politifolk nødvendig.

2.3 Intervjuer og samtaler

2.3.1 Hvem jeg har snakket med – hvor og hvordan

Jeg har intervjuet 25 polititjenestemenn og -kvinner (17 menn og 8 kvinner, normalt 1-1,5 times varighet pr. intervju), men jeg har snakket og diskutert med langt flere – anslagsvis 70-80 forskjellige politifolk i alt – om deres arbeid med familiekonfliktene. Enkelte har jeg snakket med flere ganger, og i noen tilfeller har jeg snakket med flere samtidig. (Jeg har ikke gjennomført noen definerte gruppeintervjuer, men mer tilfeldig snakket med flere politifolk i uformelle sammenhenger.) Jeg har møtt politifolk fra følgende 4 av byens 5 politistasjoner: Manglerud, Stovner, Grønland og Majorstua. I tillegg har jeg kommunisert med politifolk fra operasjonssentralen. (Jeg har også intervjuet 6 politiadvokater, først og fremst om deres vurderinger av konfliktrådet.)

Det er en glidende overgang fra et definert intervju til en mer kortvarig og spontan samtale. Intervjuet er riktignok avtalt og planlagt på forhånd, og foregår gjerne i et rom som er reservert for samtalen. Intervjuene er foretatt enten på politibetjentens arbeidsplass eller på Politihøgskolen. Jeg har også fått verdifulle opplysninger fra kortere samtaler der jeg har truffet politifolk på en rekke forskjellige arenaer som for eksempel: Politihøgskolen (mange i Oslopolitiet er fra tid til annen på etterutdanningskurs på Politihøgskolen), seminarer og temadager, politiets pauserom (piketten), operasjonssentralen, Oslo tingrett (politifolk som skal vitne i en bestemt sak), på gaten (tilfeldig møte) etc. Jeg har hatt en enkel jobb med å få tak i informanter fordi jeg kjenner til svært mange politiansatte gjennom undervisning både på grunnutdanningen (bachelor), etterutdanningen og masterstudiene ved Politihøgskolen. Jeg har faktisk fått en vennskapelig relasjon til flere politibetjenter gjennom samarbeid i ulike tverrfaglige undervisningsprogram, og også i forbindelse med forskjellige idrettsaktiviteter.

Kjennskap til – og bekjentskap med politifolk står dermed helt sentralt for rekrutteringen av informanter til dette prosjektet (noe annet ville nesten være vanskelig å unngå når flere tusen politibetjenter har hatt meg som lærer/foreleser ved politiets utdanningsinstitusjon siden 1995). Som beskrevet har jeg møtt mange av mine informanter tilfeldig på ovennevnte plasser. Når det gjelder de 25 politibetjentene som jeg har foretatt mer definerte intervjuer med, har jeg kontaktet de fleste av disse på e-post (politiets interne e-postsystem – ”politinetet”) eller pr. telefon (sms) med forespørsel om intervju. Jeg foretrakk å henvende meg skriftlig på denne måten slik at mottakeren lettere kunne tenke seg om hvorvidt han eller hun ville la seg intervju. I den forbindelse brukte jeg Politihøgskolens årbok over

avgangsstudenter fra ulike årskull (dvs. kullene fra 1998 til 2006) for å finne frem til mulige informanter. Rent konkret bladde jeg meg igjennom årbøkene og krysset av på aktuelle intervjuobjekter. Dette er personer som jeg enten har møtt i polititjenesten (hvor jeg selv var hospitant) eller personer som jeg har snakket med tidligere. Ca halvparten av alle politibetjentene som jeg kontaktet gav meg svar tilbake, og sa seg villige til et intervju. Resten hørte jeg aldri noe fra.

Hovedtyngden av mine informanter er politifolk i Oslo i 30-årsalderen (pluss/minus 5 år). Det er også denne aldersgruppen som dominerer ordenstjenesten i hovedstaden. Det er forbausende få politifolk i 40-årsalderen som jobber ute i uniformert turnustjeneste i denne byen. (Det faktum representerer i seg selv et tankekors, særlig med hensyn til mangfold og erfaring i den operative politistyrken.) De fleste av førtiåringene (eller eldre politifolk) som jeg har snakket med har lang erfaring i ordenstjeneste bak seg, og flere av dem var i en lederstilling på en ordensavdeling på intervjutidspunktet. Jeg har også snakket mye med en familievoldskoordinator i nabodistriktet til Oslo.

Det er politiarbeidet i Oslo som er mitt studieobjekt, men flere av mine informanter trekker med seg sine erfaringer fra andre steder i landet hvor de har jobbet. I et intervju blir det håpløst til enhver tid å skulle skille helt mellom hvorvidt informanten snakker om sine erfaringer fra Oslo eller andre steder. Ofte vil ikke politimannen/-kvinnen være i stand til å trekke det skillet helt selv. Rett nok er det visse forskjeller på politiarbeidet i småbyen vs. storbyen, men i forhold til flere av de sentrale problemstillingene i denne avhandlingen – som for eksempel politiets skjønsmessige beslutninger, deres erfaringer med fornærmede eller grensesettingen av politirollen i de private rom – vil antakeligvis ikke politiets arbeid skille seg stort mellom de større byene i landet. Politiarbeidet på små og gjennomsløkte steder vil imidlertid kunne fortone seg ganske annerledes. Der har ofte den enkelte politibetjent stor personkunnskap i sitt distrikt, og møter gjerne de samme personene i gjentatte politioppdrag. I områder med lav folketetthet må politifolk forholde seg til sitt publikum også i andre sosiale sammenhenger enn i selve tjenesten. Det gir en nærhet til innbyggerne, og det vil sannsynligvis påvirke både politiarbeidet og politiets syn på sine oppgaver (– og for den sak skyld trolig publikums syn på politiet også).

Jeg vil trekke inn enkelte utsagn fra politifolk som har sin arbeidsplass utenfor Oslo (i nabodistriktet), og jeg kommer også til å ta inn noen få interessante fortellinger og

betraktninger fra enkelte politistudenter som har ett års politipraksis bak seg. De har som regel tilegnet seg flere erfaringer på utrykning til familiekonflikter allerede. Mange studenter på det 3. og siste året i politiutdanningen har hatt sommerjobb som politibetjent, og flere har opplevd å kjøre politiutrykning kun sammen med en medstudent i fellesferien. Enkelte studenter på 3. året er også med (ulønnet) på patruljer i Oslo for å kunne lære mer om dette yrket. Da opererer de med politimyndighet.

Noen av mine informanter er politibetjenter som har flere års ordenstjeneste i Oslo bak seg, men som for øyeblikket er i en annen type arbeid - som for eksempel i etterforskning, operatør på operasjonssentralen, lærerstilling på Politihøgskolen. Slike intervjuobjekter kan være spesielt interessante å snakke med fordi de gjerne har fått en viss distanse til ordenstjenesten.

Jeg har som regel startet intervjuene med å be politibetjenten fortelle meg om konkrete episoder som han/hun har rykket ut til. Jeg har bedt om å få hele historien fortalt: fra hva som var innholdet i meldingen fra operasjonssentralen, hvem patruljen møtte på stedet og hva som skjedde helt frem til politiet reiste av gårde og meldte seg ledig for nye oppdrag. Slike fortellinger danner et godt utgangspunkt for å stille spørsmål av mer generell art. Jeg har i stor grad benyttet mine funn fra PO som et utgangspunkt for å stille spørsmål. En annen velegnet innfallsvinkel er å referere til hva andre politifolk har fortalt meg. Jeg har hatt en intervjuguide med åpne og sentrale problemstillinger, men har aldri sett det som noe mål å komme igjennom alle spørsmålene. Jeg fant det mer hensiktsmessig å la informantens historier og erfaringer styre intervjuet.

Jeg har vekslet mellom å stille noe ledende- og mer nøytrale spørsmål. "Ledende" i den forstand at jeg har gitt uttrykk for mine inntrykk og oppfatninger av politiarbeidet. I flere tilfeller har jeg ført samtalen slik Wadel forteller om sine "feltsamtaler". Han avslører dette: "Den metoden jeg har brukt, har hatt mer form av samtale hvor jeg selv har 'fortalt' bortimot like mye som jeg har 'spurt'" (Wadel 1991: 47). Man kommer som regel ikke så langt i samtaler med politifolk hvis man skal bestrebe seg på å stille korte- og mest mulig nøytrale spørsmål. Det er ikke så lett for informanten å resonnerer ut fra generelle, abstrakte og kontekstløse spørsmål. Intervjuren er ofte nødt til å forklare intensjonen med sine spørsmål.

Det er imidlertid markerte individuelle forskjeller mellom politifolk både i vilje og evne til å uttrykke seg. Noen snakker en masse uten særlig initiativ fra meg, andre må nærmest trekkes

igjennom samtalen. Jeg har også erfart nytten av å innta forskjellige standpunkter og fremsette påstander i samtalen. For eksempel har jeg sagt at – *det er jo ikke alltid så tydelig hvem som egentlig er gjerningsperson eller offer i flere av disse sakene*. Ved slike ytringer har jeg erfart at ”isen” blir brutt, og det blir lettere for den andre å meddele sine synspunkter. Som forsker, og ikke minst i rollen som deres tidligere lærer i kriminologi og sosiologi ved Politihøgskolen, kan jeg fort bli oppfattet som en representant for det ”korrekte”. Det kan hemme politibetjentene i å fortelle hva de egentlig har på hjertet. Motsatt kan en tydelig presentasjon av egne tanker innebære en opplagt fare for å legge ord i munnen på informantene, for eksempel at man av høflighet uttrykker enighet med forskeren. Samtidig kan ledende spørsmål anvendes for å bekrefte eller avkrefte antakelser man har (Hammersley og Atkinson 1998). Et eksempel på det kan være fra en samtale jeg hadde med en politimann hvor vi snakket om politiets møte med minoritetsgrupper. Jeg hadde for en tid tilbake hørt av en annen informant at politiet burde forklarte innvandrere at politiet ikke kan tilpasse seg minoritetskulturer, men at innvandrere må tilpasse seg norsk lov. I samtalen med politilederen om hva politiet gjør hvis de blir nektet adgang til boligen hvor de skal inn å kontrollere, spurte jeg slik; Kan dere ikke bare si: *Nå er vi i Norge – og da retter vi oss etter norsk lov!* Hadde han svart – *ja, selvfølgelig* – ville ikke utsagnet vært spesielt verdifullt, men han svarte – *å nei, jeg hadde ikke formulert meg sånn!* Han avviser dermed mitt forslag, tar avstand fra det, og når frem til en helt annen tone. Da viser han også ganske tydelig hva han mener.

De ferdigskrevne intervjuene har jeg sendt tilbake til de fleste av informantene mine på e-post, og bedt dem kontrollere om jeg har glemt eller misforstått noe. Flesteparten har sendt meg svar tilbake, og de færreste har hatt noen innvendinger på måten jeg har referert og sitert fra samtalen. Enkelte opplever det som underlig (og kanskje noe ubehagelig) å se sine ytringer på trykk. Noen få har ønsket å korrigere noe av det de har sagt. De følte at det ble en annen mening ut av ordene enn det de egentlig ville stå for. Slike innvendinger har jeg tatt hensyn til og forsøkt å rette opp.

2.3.2 Vurdering av lydbånd

Bruk av lydbånd ved intervjuing har åpenbare fordeler. Med penn og papir klarer man ikke å fange inn alt som blir sagt, og langt mindre av den direkte talen. En båndspiller kan sikre mer informasjon fra samtalen ved at intervjueren får tid til å notere ned andre ting enn bare det som blir sagt (for eksempel måten noe blir sagt på, kroppsspråk, stemningen etc.). I tillegg kan man opprettholde øyekontakt under hele samtalen. Penn og papir krever et voldsomt

skrivearbeid underveis i intervjuet, og man må stole på sin hukommelse av hva som blir sagt – hvis man ikke til stadighet ber informanten om å gjenta seg selv eller snakke svært langsomt. Lydbånd gir også muligheten til å gå direkte tilbake til samtalen på et senere tidspunkt. Likevel har jeg latt være å bruke dette tekniske hjelpemiddelet. I utgangspunktet skyldes det min egen opplevelse av å ha blitt intervjuet med båndspiller. En forsker skulle for noen år siden fange inn mine synspunkter og refleksjoner rundt virksomheten på min egen arbeidsplass. Flere av spørsmålene hans var av sensitiv art – som spørsmål om ledelsen og arbeidsmiljøet. Jeg vegret meg for å snakke fritt og åpent når en båndspiller lå på bordet. Etter intervjuet hadde jeg en ubehagelig tanke om at jeg hadde lagt igjen ytringer som var egnet til å skade meg. I tillegg var det lite hyggelig å tenke på at mine innfløkte formuleringer, gjentakelser og kanskje også selvmotsigelser skulle spoles frem og tilbake og hakkes opp i ettertid. Til tross for at jeg frivillig lot meg intervjuet på bånd angret jeg litt på det i ettertid. Av høflighet, og kanskje litt frykt for å virke sær, uttrykte jeg ingen innvendinger til båndspilleren hans.

Selv om forskeren garanterer anonymitet, og all fornuft tilsier at båndet ikke vil bli misbrukt i ettertid, kan likevel den ”nevrotiske” tanken spille inn. (Det kan kanskje sies at jeg er noe nevrotisk anlagt, men jeg tviler på at jeg er helt alene om det). En politimann jeg intervjuet ville motsette seg å snakke på bånd med denne frykttanken: *Hvem kan høre på dette? ... tenk om det skulle komme på avveie – havne på nettet!* Han legger til at en båndopptaker kan gi en – *paranoiafølelse*. En politikvinne jeg snakket med ville føle at hun la igjen – *bevis* (mot seg selv) på en båndspiller. Til tross for store individuelle forskjeller i hvordan man vil forholde seg til en båndopptaker er det en fare for at den kan hemme en samtale, særlig hvis samtalen har et sensitivt innhold. En kollega, som i likhet med meg skulle intervjuet politifolk, opplevde at én av hans informanter sa at – *jeg følte at jeg ble så formell* – når båndspilleren hadde ligget fremme under samtalen. En annen kollega av meg, som var ute i samme ærend, fikk høre dette av en politimann han intervjuet: *Med en sånn båndopptaker får du jo bare ”POD-svar”* (underforstått – ”korrekte ytringer” – synspunkter man antar er akseptable i Politidirektoratet).

Lyddopptak av intervju bør nok vurderes i forhold til intervjuets innhold. I mine samtaler med politibetjenter har det vært aktuelt å komme inn på følsomme temaer som politiets bruk/misbruk av makt og tjenesteforsømmelser som er begått av en selv eller kolleger. Skal man gjøre opptak av samtaler rundt slike tema tror jeg det er nødvendig å kjenne informanten godt. Tvil og usikkerhet rundt egen fremgangsmåte har gjort at jeg har drøftet spørsmålet om

opptak med svært mange, både politifolk og forskere. Det er åpenbart delte meninger og ulike erfaringer på dette punktet. Noen er tydelig skeptiske, som for eksempel denne politimannen som gir meg et svar på e-post etter at jeg har spurt han om bruk av båndopptaker er noen god idé. Han skriver dette:

”Jeg ville absolutt ikke benyttet lydband – da jeg tror man vil være svært forsiktig med å utlevere sannheten bak uniformen og bak PO på den måten. Tror mange ville nektet å si noe til og med...”

Andre ser ikke helt dette problemet, som for eksempel en annen politimann jeg intervjuet som lurte på hvorfor jeg ikke hadde med båndopptaker. Han mente at det måtte være slitsomt og tungvint å skrive så mye. Flere forskere forteller om stort sett positive erfaringer med lydopptak (se for eksempel Sollund 2007). Det blir også et spørsmål om hva man som intervjuer føler seg komfortabel med. For min del føler jeg at en båndspiller kan forstyrre konteksten for en fortrolig samtale, selv når man holder boksen unna synsfeltet. Etter min oppfatning blir det som om man bringer en (skjult) 3. person inn i intervjuet.

2.3.3 Reliabilitet og validitet

Spørsmålet om lydband berører også spørsmålet om intervjuforskningens reliabilitet og validitet. Jeg har nettopp argumentert for at fraværet av lydband kan styrke validiteten (gyldigheten) til intervjuene. Reliabiliteten (påliteligheten ved intervjudata) blir derimot svakere med penn og papir som det eneste vektøyet. Det blir åpenbart en større feilmargin når det er hukommelsen, og ikke båndet, som skal fange inn det som blir sagt. Rett nok blir man stadig flinkere til å huske hva som sies, og informantene lever på en måte inne i hodet mitt når jeg renskriver intervjuene. Samtidig er måten noe blir uttrykt på, og hvordan ordene nøyaktig faller, vanskelig å fange presist inn selv når man noterer flittig underveis i samtalen og ber den andre stoppe opp i sin tale. Det gjelder særlig i tilfeller der intervjupersonen snakker mye og fort, eller har en noe rotete fremstilling. Det bør imidlertid ikke være noe viktig mål å fange inn en hel samtale ordrett. Når politifolk har fortalt meg om sine erfaringer kan en fortelling om ett enkelt oppdrag vare i opp til 30 minutter. Det er gjerne en fortelling med utdypinger, gjentakelser, nyanseringer og presiseringer. Derfor har det vært nødvendig å trekke sammen historier og resonnementer som presenteres i denne avhandlingen.

Det bør uansett, om man bruker lydbånd eller ei, være en viss avstand fra muntlig til skriftlig språk. Det er problematisk å sitere folk helt nøyaktig slik de har uttrykt seg – med nøling, pauser og meningsløse ord som for eksempel – *asså, lissom, vel ,eh at..e.* – som gjerne ligger i det muntlige språket. En politimann forteller meg at han fikk – *sjokk* – da han i et annet intervju så sine egne ytringer gjengitt helt uredigert. Han gir samtidig uttrykk for at man fremstår nærmest som en – *idiot* – eller som – *tilbakestående* – på denne måten. Når informanten får en opplevelse av å bli fremstilt nærmest som dum, enkel eller lite talefør ved å se seg selv på trykk blir også forskningsetikken tvilsom. Teksten vil da lett kunne presentere en virkelighet der forskeren fremstår som klok og velformulert mens informanten blir ”primitiv”. En annen sak er at det ofte er svært tungt å lese referater fra uredigerte samtaler. Det kan også diskuteres hvor verdifullt det i det hele tatt er å sitere intervjupersonen til enhver tid. Selvsagt er det av stor interesse å se hvordan politifolk uttrykker seg i mange sammenhenger, men man skal være klar over det selvfølgelig faktum at man formulerer seg litt annerledes når man blir bedt om å gjenta, presisere eller utdype noe. Derfor bør man ikke se på sitater som ”hellige”, men heller som noe tilfeldige og varierende - selv innenfor et kort tidsrom. Av og til kan det være bedre å forsøke å vise med egne ord hva informanten har ment, når man er sikker på meningsinnholdet. Omformuleringer kan til tider få frem meningsinnholdet bedre enn den nøyaktige talen. På den annen side er det ofte viktig å vise hva som faktisk ble sagt for å kunne gå forfatterens analyse i sømmene.

Et avgjørende spørsmål for validiteten til et intervjumateriale er hvorvidt informantene er oppriktige. Jeg fortalte en politimann at man kunne fange opp mye interessant på politiets pauserom (piketten), men han var skeptisk til verdien av det politifolk ytret seg om der. Han mente at dersom jeg skulle vise til samtaler fra piketten kunne de som har uttalt seg si at – *det var jo bare pikettprat!* – altså noe jeg ikke burde ta så alvorlig. Denne politimannen har så avgjort et poeng. Det uttrykkes en god del ”slarv” og ”drittprat” internt i etaten. Hvor seriøst man skal ta dette må vurderes i forhold til konteksten, men en forsker bør være åpen for at mye som sies kan ha en ironisk eller humoristisk undertone. Hva politifolk fleiper om kan imidlertid være interessante data i seg selv.

I flere av intervjuene måtte jeg stille meg følgende spørsmål; Snakker jeg og informanten om det samme? Et eksempel på det kan være en samtale der jeg spurte en politimann om hvorfor politipatruljene ofte lar være å skrive anmeldelse etter utrykning til familievold. Denne politimannen forklarte det med at andre enheter (spesialenheter) i Oslo kunne være lemfeldige

i skrivearbeidet. Han la samtidig til at standarden var langt bedre på hans egen politistasjon i så måte. Etter hvert bekreftet han mine antakelser om at det sjelden skrives anmeldelse hvis hendelsen virker uklar og utydelig, og partene fremstår som "like gode" for patruljen. Det store fraværet av anmeldelser lar seg umulig forklare ved at bare noen få avdelinger forsømmer seg i forhold til retningslinjene fra Politidirektoratet. Avviket er simpelthen altfor stort til det. Når man samtaler med politifolk om familievold, og for den saks skyld andre tema også, bør man presisere. Politibetjenter tenker gjerne på de klare og grovere tilfellene av vold når det snakkes om familievold, men forskeren har kanskje i større grad det typiske ("normalsakene") for øyet. (Det kan foreligge systematiske forskjeller mellom "politiblikket" og "forskerblikket".) Hendelser som oppfattes som utydelige, bare "surr" osv er ikke nødvendigvis "vold" for politiet selv om de gir en av partene status som mistenkt. Dersom informanten og forskeren snakker forbi hverandre på denne måten, berører det i høy grad gyldigheten ved intervjudata. Både dette og andre eksempler har fortalt meg viktigheten av å konkretisere det man snakker om. Særlig når det gjelder samtaler om vide og flertydige begreper som "vold".

Til tross for at det verken er mulig eller hensiktsmessig å presentere alt som informanten har sagt i et intervju, er likevel utvelgelsen forskeren foretar seg en potensiell trussel mot validiteten av studiet. Det gjelder for så vidt seleksjonen både av spørsmålene man stiller og hva man velger å presentere fra intervjuet. Andre forskere ville opplagt spurt annerledes og fått andre svar. Faren ved å vektlegge noen utsagn er at de kan bli revet ut av sin sammenheng, og at informanten føler seg fremmedgjort for sitt helhetlige budskap - selv når sitatene er korrekte. Derfor har jeg sett det som viktig å be mange av mine informanter om å kontrollere intervjuet som jeg har sendt tilbake på e-post for gjennomsyn. Jeg har imidlertid bare bedt noen få av politifolkene som jeg har snakket med om å lese selve analysen av intervjumaterialet. (Dette er politifolk som jeg har jobbet sammen med på Politihøgskolen, og jeg har bedt dem om å vurdere hvorvidt jeg treffer noe av "politilogikken".)

Intervjumetoden har av noen blitt ansett for å være en ugyldig vitenskapelig metode fordi den baserer seg på subjektive inntrykk (Kvale 2001: 209). Ut fra et positivistisk rettet vitenskapssyn skulle intervjuer ideelt sett kunne hente ut objektiv kunnskap og erfaring som allerede ligger "der ute" et sted for å tilfredsstillere kravene til vitenskap. Kvale bruker metaforen om intervjueren som en "gruvearbeider" i forbindelse med en slik tenkning der kunnskap forstås som "(...) skjult metall, og intervjueren er en gruvearbeider som henter det

verdifulle metallet opp i dagen” (ibid: 19). Motsatsen til gruvearbeideren blir for Kvale den ”reisende” (ibid: 20) – en som stadig blir klokere underveis gjennom dialog. Intervjueren/den reisende vil tilegne seg ny innsikt gjennom aktiv tolkning av ny informasjon. Reisen vil også kunne forandre intervjueren – hans/hennes måte å se verden på. Validiteten til intervjumetoden blir også et spørsmål om forskeren evner å være kritisk til sine egne oppfatninger og fortolkninger. Det naive i gruvemetaforen er idealet om forskeren som et objektivt og upåvirket forskningsinstrument. Intervjudata er ikke klippefaste og objektive data (ibid: 102), men snarere en konstruert kunnskap som følge av en samtale mellom to fortolkende aktører. Et intervju gjennomgår en hermeneutisk prosess der det ikke bare er intervjuerens fortolkninger som spiller inn. Man må også fortolke informantens egne tolkninger av den virkeligheten han refererer til. I tillegg må forskeren tolke sitt eget intervjumateriale på et senere tidspunkt.

Positivisten vil kunne si at det kryr av ”feilkilder” i en slik tolkningsprosess. Den kvalitativt orienterte forskeren vil nok ikke akseptere idéen om ”feilkilder”, men heller vurdere sin forskning som et bidrag til å forstå et felt i dybden. Man bør etter min oppfatning vokte seg for ytterpunktene her. Den ene er det positivistiske ståstedet med idealet om objektiv og sikker viten. Den andre ytterligheten er å se på intervjudata kun fra et konstruktivistisk perspektiv (Thagaard 1998: 79) der intervjuet ikke representerer noe annet enn en konstruert virkelighet. Jeg vil mene at intervjuene bringer frem både en tolkningsprosess og en faktisk virkelighet. Metaforene om ”gruvearbeideren” og ”den reisende” kan begge gi mening her.

2.3.4 Generaliserbarhet

Et vanlig ankepunkt mot intervjumetoden er problemet med å kunne generalisere ut fra forskningsmaterialet. Kvalitative studier kan som regel ikke gjøres til gjenstand for statistiske generaliseringer. Til det formålet har man for få informanter, og de er gjerne valgt ut fra andre kriterier enn surveyenes tilfeldige utvalg. Ved intervjustudier kommer individers erfaringer til uttrykk gjennom en tekst som til syvende og sist er unik for hver enkelt informant. Det er en dypere forståelse som er målet med kvalitative forskningsopplegg, og ikke bredde og representativitet. Likevel er ikke generalisering som sådan uinteressant for kvalitativ forskning. Man ønsker jo gjerne at ens materiale skal ha gyldighet utover noen få informanter. Det er jo nettopp derfor at en kvalitativt orientert forsker gjerne forsøker å oppnå et ikke-homogent utvalg av intervjuobjekter ved å skape en bredde og et mangfold i gruppen av informanter. For min del har jeg som sagt snakket med politifolk på fire av byens fem

politistasjoner, og jeg har også valgt ut informanter med hensyn til spredning i alder (erfaring) og kjønn. Til tross for at mine informanter ikke utgjør noe representativt utvalg av politiansatte i statistisk forstand finner jeg det likevel svært usannsynlig at deres erfaringer skulle avvike mye fra andre politibetjenter på ordensavdelingene i Oslo. Politifolk i denne byen har unektelig mye av de samme erfaringene i sitt arbeid.

La meg tydeliggjøre generaliseringsspørsmålet med et par eksempler fra denne avhandlingen. Når en politibetjent forklarer meg hvilke utfordringer han har erfart ved å ta seg inn i en bolig hvor han er uønsket, forteller han om en erfaring flere av mine informanter deler med han. Samtidig er det åpenbart forskjeller mellom politibetjenter både i hvordan de har erfart og håndtert et slikt problem. Det er mangfoldet av erfaringer i en rekke fellesproblemer for ordenspatroljene som blir viktig å belyse i denne avhandlingen. Et annet eksempel kan være politibetjentes fortellinger om hvordan de har tøyd og bøyd lovverket for å kunne oppnå det de ønsker med et oppdrag. At politiet har et ganske vidt rom for å bruke loven kreativt – også i familievoldssakene – er interessant i seg selv uten at man trenger å få rede på hvor mange som har gjort det på den ene eller den andre måten. Når andre politisosiologiske studier viser politiets handlingsrom på lignende måter, er det også til en viss grad mulig å generalisere med støtte i annen forskning. Jeg har ikke foretatt noen eksakte opptellinger av hvor mange informanter som har tatt til orde for et bestemt synspunkt. Det ville gitt lite mening når jeg har hatt forskjellige samtaler rundt mange av de samme temaene med politifolk.

Avhandlingen er imidlertid i stand til å gi en kvantitativ breddeforståelse av noen få og overflatiske aspekter av politiarbeidet – som politipatroljenes beslutninger på stedet, og deres tilbøyelighet til både å anmelde og koble inn andre aktører når de rykker ut til familievold. I denne delen av studien vil alle utrykninger som politiet i Oslo foretok seg i to hele kalenderår (1995 og 2005) bli dokumentert ut fra analyser av politioperativt system (PO). Her kan jeg si noe om utviklingen over tid, men dog ikke i ettertid. Tallene fra 2005 blir stadig eldre og det kommer stadig nye instruksjoner for politiet i deres arbeid med familievold. Funnene kan heller ikke generaliseres utenfor Oslo. PO-materialet gir imidlertid et godt bakteppe for de kvalitative dataene som hovedtyngden av avhandlingen er forankret i.

2.3.5 Min måte å presentere samtaledata på

Jeg kommer til å veksle mellom å referere fra samtalene med egne ord - og sitere med informantens ord. Når jeg siterer – viser den direkte tale – setter jeg alltid ordene i kursiv. Jeg

bruger mellomrom i sitatene slik: ... – når jeg indikerer pauser eller når jeg har luket vekk noe jeg oppfatter som mindre vesentlig i informantenes tale. Vekslingen mellom referat og sitat følger også et motiv om å skape variasjon og leservennlighet. Referatformen har en fin evne til å trekke effektivt sammen langvarige og omstendelige fortellinger og forklaringer. Når en fortelling fra en politibetjent gjengis mest i form av sitat, blir den rykket inn med enkel linjeavstand. Når fortellinger eller resonnementer gjengis i større grad med mine egne ord vil de fremgå i den ordinære teksten. Jeg har som sagt også hatt e-postutveksling med flere av mine informanter i etterkant av samtalene. Når jeg gjengir enkelte ytringer fra e-postkommunikasjon bruker jeg ikke kursiv. Jeg vil i all hovedsak presentere mine informanter som "politimann" og "politikvinne", men bruker også betegnelser som "politibetjent", "informant", "kollega", "makker" etc. Igjen for å skape variasjon. Det vil til enhver tid fremgå om det er en kvinne eller en mann som uttrykker seg. Når de fleste av mine informanter befinner seg i aldersgruppen +/- 30 år, kommer jeg ikke til å presentere deres alder. Unntaket er når jeg viser til ytringer fra politifolk med lang fartstid. Da bruker jeg betegnelsene "eldre" og "erfarne", eller markerer at de er i en lederfunksjon på intervjudtidspunktet.

2.4 Nærhet og avstand til politiet

I løpet av hele prosjektperioden har Politihøgskolen vært min arbeidsgiver, og det er betimelig å spørre seg om hvor fri jeg egentlig er fra politiets interesser. Kan man utføre god og uavhengig politiforskning på utdanningsinstitusjonen for politiet? Politihøgskolen eies og finansieres av Justisdepartementet. Politidirektoratet har det overordnede ansvaret for politiets virksomhet (Bjørge og Myhrer 2007). Det er imidlertid ikke meg bekjent at eier eller oppdragsgiver direkte eller indirekte legger føringer eller begrensninger på hva politiforskere ved Politihøgskolen finner.

Cecilie Høigård karakteriserer politiforskningen som utføres på "de nasjonale politihøgskolers forskningsenheter" som "myndighetsforskning" i kontrast til "universitetsforskning" (Høigård 2005: 105) – og hun peker på en kløft og gjensidig mistro mellom disse retningene. Myndighetsforskningen beskrives av Høigård som forskning som er bestilt av myndigheter og sentral politiledelse. Den har følgelig "et ovenfra-perspektiv og et styrings-perspektiv" (ibid: 105). Et krav til denne type forskning er at den skal være "nyttig og veiledende" for politiet (ibid: 105). På den andre siden av "kløften" finner Høigård "et kritisk utenfra-perspektiv" der

"politiets virksomhet problematiseres i langt høyere utstrekning enn i myndighetsforskningen" (ibid: 105). En annen viktig forskjell som påpekes er at myndighetsforskningen oftere tar kvantitative metoder i bruk, og blir derfor "nokså teoriløs" og "i atskillig mindre grad forankret i den generelle sosiologi" (ibid: 105).

Til tross for at mange politiutdannede arbeider ved Politihøgskolen, må det likevel fastslås at denne institusjonen er noe annet enn "politiet". De fleste av høgskolens ansatte er fagpersonell som ikke har noen bakgrunn fra politi og påtalemyndighet. Politihøgskolen har fjernet seg på flere måter fra politiet ved overgangen til høgskole i 1992. Et annet forhold som kan reise spørsmål ved min interessefrihet i forskerrollen, er det faktum at jeg kjenner til mange politibetjenter gjennom mange års undervisning. Rolf Granér stiller i denne forbindelse dette spørsmålet: "Kan man forske på sine gamle elever?" – i sin doktoravhandling om "Patrullerande polisens yrkeskultur" (Granér 2004: 293). I likhet med meg har han bedrevet undervisning for politiutdanningen, og han erkjenner at han med sin bakgrunn kan ha blitt tildelt rollen som "auktoritet" av sine informanter (ibid: 294). Samtidig ser han en klar fordel med sin nærhet på denne måten: "Därmed behövde de inte upprätthålla den kollegiala lojalitet som innebär att man 'pratar inte skit' om polisen för dem som inte tillhör 'firman'" (ibid: 293-294).

Reiner skisserer idealtypisk 4 ulike posisjoner politiforskeren kan ha til politiet. Den første betegnes som "inside insiders", og det er politifolk som selv studerer politiet. Den neste er "outside insiders" – en posisjon man får hvis man har avsluttet polititjenesten, men velger heller å forske på sine tidligere kolleger. Den 3. - "inside outsiders" gjelder for forskere som har en stilling innenfor politiorganisasjonen, men har ikke noen politibakgrunn selv. Politihøgskolens forskere vil falle inn under denne gruppen. "Outside outsider" er rollen for politiforskere som har universitetet eller et annet forskningsinstitutt som arbeidsplass (Reiner 2000 a: 220/221). For min egen del får jeg en tvetydig rolle overfor mine informanter når jeg både er "innenfor" og "utenfor". På den ene siden blir jeg slett ikke oppfattet som en av dem. Jeg er ingen kollega, men en som mange av dem hadde som samfunnsfaglærer under utdanningen. På den annen side blir jeg oppfattet som innenfor nettopp fordi jeg på sett og vis jobber innenfor og har kjennskap til politiet fra innsiden.

Den største fordelen ved å være delvis innenfor, er nok tilgangen på informanter, dokumenter og politiregistre (PO). Det er heller ikke bare en ulempe å ha tilegnet seg en del kunnskap om

politiet før man starter politistudier. I kraft av erfaring og kunnskap om både politiarbeid og politikultur kan man kanskje stille bedre og mer relevante spørsmål. Bekjentskapet til flere politibetjenter gir meg også et fortrinn hva tillit angår. Samtidig vet politifolk, som jeg kjenner til fra før, at jeg ikke er naiv i forhold til politiyrket. De vet nok at jeg både har sett og hørt "litt av hvert" før. Det kan også representere en uheldig side ved at jeg kanskje har blitt noe blasert og mindre kritisk til politiarbeidet med årene, og at jeg kanskje tar mye av politiarbeidet, og den interne sjargongen, for gitt. Det er også opplagt uheldig hvis enkelte politifolk lar være å fortelle meg noe fordi de regner med at jeg er godt kjent med hva de skulle ha på hjertet. Det kan imidlertid bøtes på ved å være bevisst på å spørre om "det selvfølgelig". En annen fare, som også Granér (2004: 294) påpeker, er å bli plassert i rollen som en autoritetsperson av informantene (særlig de yngre). Enda verre er det hvis jeg blir oppfattet som en slags "spion" som skal tilbake til Politihøgskolen for å rapportere om lysskye og ulovlige politimetoder. Videre er det åpenbart problematisk for forskergjeringen hvis noen skulle tenke at deres tidligere lærer skal finne ut hva de egentlig lærte under studiene. Ingen av disse antakelsene har jeg fått bekreftet, men de bør likevel ikke utelukkes helt.

2.5 Oppsummering

Det er studier av politiets vaktjournal (PO) og intervjuer av politibetjenter som utgjør det empiriske materialet i denne avhandlingen, og på den måten vil prosjektet søke etter både en bredde- og en dybdeforståelse i politiets arbeid. I gjennomgangen av PO står jeg igjen med 3000 meldinger for kategorisering og analyse etter søk i ca 15 000 meldinger totalt. Den opprinnelige metodiske tilnærmingen, som gikk ut på å være med politipatruljer for å kunne observere deres arbeid, ble avslått av Rådet for taushetsplikt og forskning høsten 2005. Til tross for dette avslaget er deltakende observasjon likevel en del av min erfaringsbakgrunn både før og i begynnelsen av dette prosjektet. Det er foretatt 25 definerte intervjuer, men jeg har hatt samtaler med ca 70-80 politibetjenter totalt om deres arbeid med familiekonfliktene. Det er imidlertid en glidende overgang mellom et åpent intervju og en mer uformell samtale – slik at antall intervjuer blir vanskelig å fastslå presist. Mitt utvalg av informanter er ikke et representativt utvalg i en statistisk forstand, men er rekruttert i stor grad ut fra bekjentskap fra undervisning på ulike trinn og nivåer på Politihøgskolen. Det er i stor grad unge politifolk (+/- 30 år) som utgjør informantgruppen – noe som gjenspeiler alderssammensettingen i ordensstyrken i Oslo for øvrig. Det samme gjelder kjønnsandelene i mitt materiale. Fire av byens fem politistasjoner er representert.

Intervjuene er ikke tatt opp med båndopptaker, men notert ned på tradisjonell måte med penn og papir. Dette er et valg som er begrunnet i hensynet til validiteten på intervjudata – ved at mange politibetjenter antakeligvis snakker friere om sensitive spørsmål uten lydbånd. Reliabiliteten derimot kan svekkes med penn og papir ved at intervjueren ikke i samme grad får med seg hva som faktisk blir sagt under intervjuet. Et intervjumateriale består av konstruerte data, men reflekterer samtidig faktiske hendelser. Det ligger en dobbel fortolkningsprosess bak intervjudata – først hvordan informanten har tolket den virkeligheten han referer til, og dernest hvordan forskeren fortolker det som blir sagt. Når forskeren er selve forskningsinstrumentet er samtidig intervjudata et subjektivt produkt. Samtidig føler jeg meg nokså trygg på at andre forskere ville ha funnet mye av det samme som det jeg kommer til å presentere fremover. Valg av metoder er også et valg av teoretisk ståsted og innfallsvinkler. Mer om det i neste kapittel.

3. POLITISOSIOLOGI SOM FORSKNINGSTRADISJON

3.1 Innledning

Siden 1960-årene har man sett en sterk vekst i vitenskapelige studier av politiet både nasjonalt og internasjonalt ⁴ (se for eksempel Newburn 2005, Reiner 2000b, Granér og Larsson 2007). Cecilie Høigård viser til hele 215 bidrag innenfor nordisk politiforskning i nyere tid (siden begynnelsen av 1990-årene), og hun karakteriserer produksjonen innen denne genren som ”eksplosjonsartet” (Høigård 2005: 3). Politivitenskap og politiforskning rommer politistudier fra en rekke ulike vitenskapelige disipliner som sosiologi, kriminologi, antropologi, psykologi, statsvitenskap, historie og juridiske fag som de meste aktuelle. Flere av disse fagområdene er som universitetsfag overlappende både i teori, metode og forskningsfelt, og de er overlappende også når det gjelder politiforskning.

Politivitenskap er imidlertid et begrep som i liten grad er blitt definert (Larsson 2004:1). Kan man likevel presisere hva som skal ligge innenfor denne vitenskapelige disiplinen? - og følgelig hva som bør plasseres utenfor? Høigård avgrensner politiforskning til å gjelde studier ”der politiet er et sentralt tema i publikasjonen” (Høigård 2005: 3). Studier av politirelevante temaer som for eksempel *ungdomskriminalitet* og *organisert kriminalitet* vil da falle utenfor en slik avgrensning (Graner og Larsson 2007) – med mindre vinklingen er hva politiet faktisk gjør på disse feltene. Det er imidlertid mulig å operere med en vid og en smal avgrensning her. I en smal avgrensning vil politiforskning begrense seg til studier av politiets praksis og deres refleksjoner over egen yrkesutøvelse (og det er den avgrensningen jeg vil forholde meg til i dette kapittelet). I en videre definisjon vil man kunne inkludere en rekke fagområder og temaer som er relevante for politiet. Problemet med en slik avgrensning er at politiforskning blir nærmest en grenseløs disiplin. Her kunne man for eksempel trekke inn naturvitenskapen og dens studier av DNA (DNA-analyser som stadig viktigere i politiets oppklaring av kriminalitet).

Politisosiologien handler kort sagt om å anvende sosiologiens begrepsapparat, metoder og teoritradisjoner på studier av politiet, og i dette teorikapittelet vil jeg først gi en kort presentasjon av noen av de mest sentrale tema og bidragsytere i den klassiske

⁴ Enkelte politisosiologiske arbeider kom allerede på 1950-tallet – som for eksempel William Westleys ”Violence and the police” som ble publisert i *American Journal of Sociology*, 59 – i 1953

politisosiologien. Dernest introduserer jeg den tradisjonen som mitt eget arbeid i særlig grad er forankret i: den kvalitative politisosiologien. Kvalitative forskningsdesign, som deltakende observasjon og samtaleintervjuer, er fundamentale for *fortolkningssosiologien* – som utgjør én av de sentrale paradigmenes innenfor sosiologifaget. Samtidig er fortolkningsperspektivet heftet med noen grunnleggende begrensninger når det gjelder forståelsen av menneskets handlinger – noe jeg tar opp til slutt i dette kapittelet.

3.2 Noen politisosiologiske hovedtemaer

3.2.1 Politiets rolle og funksjon

De tidligste politisosiologiske bidragene fokuserte særlig på spørsmålet om hva politirollen handler om. Hvordan kan denne rollen defineres? Hva er det politiet faktisk gjør? Det er særlig Michael Banton, William Westley, David H. Bayley og Egon Bittner som regnes som foregangsmenn i disse spørsmålene (Newburn 2005: 129⁵) – og det er i all hovedsak uniformert patruljearbeid som har interessert disse bidragsyterne. Det er få yrkesgrupper som har vært mer myteomspunnet enn nettopp politiet. Robert Reiner (2000b: 89) viser til myten om politimannen som – spissformulert – en slags ”racing-driver or boxer in a blue uniform”. Mytene har i stor grad vært knyttet til spenningen og jakten – kort sagt det ”actionpregete” ved politiyrket. Observasjonsstudier av politiet har imidlertid snarere vist det rutinepregete, ”kjedelige” og trivielle i politibetjentenes hverdag (ibid: 89). Svært mye av patruljenes tid går med til å vente på at noe skal skje (se for eksempel Bayley 2005: 144, Finstad 2000: 68).

Banton slo fast at politiet bare er en av mange aktører som utfører den sosiale kontrollen i samfunnet, og han la til at politiet er en relativt uviktig aktør i ”enforcement of law” (Banton 2005: 132). Det er snarere den uformelle sosiale kontrollen blant folk som er den fundamentale i så måte⁶. I småsamfunn der relasjonene mellom folk er tette (”tribal societies”) vil det ikke være noe behov for en profesjonell politistyrke. Politiets funksjon reduseres dermed til å være ”oljen” i det moderne samfunnsmaskineriet – ”not to provide the

⁵ Originaltekstene til disse fire sentrale politisosiologene er særlig følgende bidrag: Banton, Michael (1964): *The Policeman in the Community*. Tavistock P. London. Bayley, David H. (1976): *Forces of Order: Police Behavior in Japan and the United States*. Berkeley and L.A. University of California Press. Bittner, Egon (1967) *The Police on Skid-Row: A Study of Peace Keeping*. *American Journal of Sociology* 32. Bittner, Egon (1970): *The Functions of the Police in Modern Society*. Washington, DC US Government Printing Office. Westley, William A (1953): *Violence and the police*. *American Journal of Sociology*, 59.

⁶ Tilsvarende erkjennelser finner vi i flere av Nils Christies bidrag (Se Christie 1989 og 1997)

motive power of law enforcement” (ibid: 133). På bakgrunn av sitt feltarbeid i politiet (både i Storbritannia og i USA) konkluderte Banton slik i sin forståelse av politirollen:

”The policeman on patrol is primarily a ‘peace officer’ rather than a ‘law officer’. Relatively little of his time is spent enforcing the law in the sense of arresting offenders: far more is spent ‘keeping the peace’ by supervising the beat and responding to the request for assistance” (Reiner 2000: 110).

Både Westley og Bayley følger opp disse erkjennelsene. Westley (2005: 139) finner at svært mye av politiarbeidet handler om service- og sosialarbeid – i motsetning til myten om kriminalitetsbekjempelse som det mest sentrale for politiets arbeid. Bayley (2005: 142) viser også at lite av patruljearbeidet handler om kriminalitet, og han hevder at politiarbeidet i stor grad blir bestemt av publikums henvendelser – på denne måten: ”Patrol work is determined almost entirely by what the public ask the police to do”. I den forbindelse gir Bittner (2005: 161) en nokså kreativ og treffende definisjon av hva som er politiets kjerneoppgave. Politiarbeid handler om å gjøre noe med – ”something-that-ought-not-to-be-happening-and-about-which-someone-had-better-do-something-now!” Det er her politiets grunnleggende funksjon for samfunnet ligger, og det kan tenkes nærmest et ubegrenset spekter av problemstillinger som publikum vil ha politiet til å ordne opp i. Politiet anses å være den rette aktør til å ordne opp i nesten ”hva som helst” av konflikter og andre sosiale problemer fordi de har rett og plikt til å bruke makt (”the capacity to use force” – ibid 167).

Det er likevel en kjensgjerning at politiet ikke er nødt til å bruke makt særlig ofte i den daglige patruljetjenesten, og det spesielle med Bittners definisjon er at han definerer en profesjons kjerne ut fra hva den sjelden gjør (Brodeur 2007: 112). Likevel er retten til å bruke makt alltid en overordnet ressurs politiet har med seg når de griper inn i mangfoldet av konflikter og problemer. Dessuten, og like viktig: det er bare politiet som har denne generelle retten. På bakgrunn av disse erkjennelsene kritiserer Reiner (2000b: 111) Bantons dikotome fremstilling av politirollen i termene ”peace officer” vs. ”law officer”. De hviler begge på politirollens fundamentale mandat: retten til å intervensere – hvis nødvendig – med bruk av fysisk makt. Et ankepunkt kan også rettes mot fremstillingen av politirollen som hovedsakelig bestående av service- og sosialarbeid. Om det viser seg at oppdrag som politiet rykker ut til ikke handler om kriminalitet, men mer om hjelp og ”service” kan oppdragene likevel ofte klassifiseres som ”potential crime” (ibid: 114). I Reiner finner vi også en mer moderne og fremtidsrettet forståelse av politirollen hvor – ”the police have become knowledge workers”

(ibid: 115) Deres kapasitet til å bruke makt stiller dem i en unik posisjon til å få tilgang til såkalt "risk knowledge". En sentral oppgave for politiet blir dermed å forsyne befolkningen med informasjon om mulige farer og risiko. (Se også Gundhus og Larsson 2007 når det gjelder denne forståelsen av politirollen.)

Disse teoretiske bidragene til å forstå og forklare politirollen vil bli grundigere behandlet i kapittel 6 i denne avhandlingen om "Politirollen i familiekonfliktene". Nå vil jeg kortfattet presentere et neste hovedtema som også har stått svært sentralt i politisosiologien, nemlig spørsmålene om *politikultur*. Finnes det en egen politikultur? – og hva er i så fall dens grunnleggende trekk og kjennetegn? Finnes det flere (og konkurrerende) kulturer i politiet?

3.2.2 Politikultur

3.2.2.1 Den klassiske fremstillingen av politikultur

Reiner (2000b: 87) gir en samlet fremstilling av den tradisjonelle politikulturen ("cop culture: the core characteristics") ved å beskrive dens typiske trekk (eller mer presist: de sentrale normer, verdier og virkelighetsoppfatninger i denne kulturen) i tråd med hvordan den er beskrevet av en rekke klassiske amerikanske og engelske politiforskere siden 1960-tallet. En sentral side av politikulturen er kollegasamholdet⁷ og politifolks isolasjon fra andre sosiale nettverk. Det pekes på en sterk form for "vi/dem" (politi/publikum) – tenkning i denne yrkeskulturen. Når det gjelder "dem" viser Van Maanen hvordan politiet han har observert klassifiserer sitt publikum i form av "suspicious persons, assholes, and know-nothings" (Van Maanen 1974: 118). "Suspicious persons" er personer som på en eller annen måte vekker mistanke hos patruljen, men behandles respektfullt inntil mistanken er avklart. "Assholes" derimot, er de som på ulike måter opponerer mot politiet og gjør deres arbeid vanskelig (politiske demonstranter, ruspisbrukere og "Jesus freaks" er typiske eksempler i denne gruppen). "Know-nothings" er den "ordinære" borger som verken kjenner til politiets virkelighet eller hva som foregår i samfunnets underverden.

⁷ Kollegasamholdet i dagens norske politi kommer til uttrykk på flere måter. Ikke sjelden beskriver politifolk sin egen etat (ekskludert jurister og sivilt ansatte i politiet) som en – *stor familie*. Betydningen av å være en "kollega" har jeg fått erfare ved flere anledninger i møte med fremmede politifolk, der det første spørsmålet har vært slik: *Er du kollega?* (Et spørsmål jeg oppfatter som en undring på hvorvidt jeg er "utenfor" eller "innenfor").

Reiner (2000b) viser til en rekke andre karakteristiske trekk man har funnet sentralt i den angloamerikanske politikulturen som: "mission", "suspicion", "cynicism", "conservatism", "machismo" og "racial prejudice". Politiarbeidet har tradisjonelt ikke bare vært oppfattet som en jobb, men også som et slags kall ("mission") – "a way of life with a worthwhile purpose" (Reiner 2000b: 89). I politimannens øyne sloss han for det gode og det rettferdige, for sosial orden og stabilitet, mot det onde og det destruktive. Han representerer den "tynne blå linje" som skiller orden og trygghet fra kaos og lovløshet: "The elements of mission in the police perspective are reflected in their sense of themselves as 'the thin blue line', performing an essential role in safeguarding social order" (ibid: 89). Tross den heroiske kallstanken, beskrives samtidig politifolks samfunns- og menneskesyn både som kynisk og pessimistisk (ibid: 90).

Den kyniske og pessimistiske tenkemåten som preger mange i politiet kan i stor grad forankres til den negative virkeligheten politifolk blir eksponert for.⁸ En mistroisk og mistenksom innstilling til folk er også et trekk som preger politikulturen (ibid: 91) – og en slik holdning er også noe som følger av politiyrkets natur. Reiner utdyper igjen: "Suspicion is a product of the need to keep a lookout for signs of trouble, potential danger and clues to offences" (ibid: 91). En politibetjent er trent, gjennom utdanning og praksis, til å være i beredskap for at "hva som helst" kan skje "når som helst" i løpet av en patruljevakt. Svært dramatiske hendelser (som for eksempel oppdrag som krever bevæpning) kan plutselig dukke opp for en politipatrulje selv i de roligste vakter. (I norsk politi omtales dette gjerne som "verstefallstenkning". Politifolk instrueres i å se for seg de verst tenkelige scenarioer, som en mental forberedelse, når de rykker ut til oppdrag.)

Politikulturens kjennetegn kommer til uttrykk i Jerome Skolnicks teori om politimannens "Working Personality" (Skolnick 1966, 1994 og 2005). Denne rolle- eller yrkespersonligheten reflekterer kjernen i den uniformerte politimanns virkelighet: "the policeman's role contains two principal variables, danger and authority, which should be interpreted in the light of a 'constant' pressure to appear efficient" (Skolnick 2005: 265). Det er den ytre faren

⁸ Noe av denne "kynismen" kan identifiseres i samtaler med politifolk i Oslo også. En hyppig registrert uttalelse i mitt materiale – *vi kan jo ikke la det gå inn over oss* – tolker jeg som et svar på all den menneskelige lidelse en politibetjent må forholde seg til gjennom flere år i ordenstjenesten. Når man stadig må håndtere menneskelige tragedier vil nok mange utvikle en "hardhudethet" for i det hele tatt å kunne mestre jobben og handle rasjonelt i de konkrete oppdragene. Pikettpratene og galgenhumoren kan også forankres til denne type "kynisme" – en måte å distansere seg følelsesmessig fra en til tider tragisk virkelighet.

som enhver politibetjent må forholde seg til i tjenesten som kan forklare mistenksomheten i yrkes-personligheten, og det sterke kollegasamholdet for øvrig. Det er også i denne konteksten vi bør forstå klassifisering av publikum som politifolkene i Van Maanens studium foretok seg. Fareaspektet gjør at den enkelte politibetjent opplever at han raskt må avgjøre hvorvidt han står overfor en mistenkelig person (fare) eller en ”vanlig” borger ut fra enkle og observerbare kjennetegn (ibid: 266).

En rekke politiforskere har også presentert politifolk som konservative – både politisk og moralsk (ibid: 95). Også dette trekket kan forankres i grunnleggende sider ved politiryket. Politiets virksomhet er tross alt i hovedsak rettet mot å konservere den sosiale orden – ikke å endre den. Reiner viser til en undersøkelse som ble gjennomført i britisk politi på 1970-tallet hvor det viste seg at hele 80 prosent av politibetjentene beskrev seg selv som konservative.⁹ Konservative og tradisjonelle syn på kjønnsrollene har også blitt dokumentert i studier av politikulturen. I den forbindelse viser Reiner til ”the masculine ethos of the force” (ibid 98). Maskuline eller ”macho”-idealer er særlig forankret i forestillingen om politiryket som et tøft og farlig yrke (ibid: 98) der det tradisjonelt ikke har vært plass til kvinner (mer om kjønnsperspektiver mot slutten av denne avhandlingen – i kapittel 10). Jalna Hanmer m. fl. (1989) viser at politikulturen er preget av sexistiske holdninger. Dette brukes for øvrig som en forklaring på politiets manglende interesse for familievoldssaker (noe jeg kommer tilbake til senere).

⁹ Når det gjelder fremstillingen av politibetjenter som konservative, kan en nyere norsk undersøkelse av politihøgskolestudenters politiske orientering vise interessante nyanser (Larsson, Strype og Thomassen 2006: 42). Studentenes partipreferanser er nesten identisk lik med den generelle stemmeberettigede befolkningen i Norge. Når politistudentene sammenlignes med den øvrige befolkningen i samme alderssegment på dette spørsmålet – ”så vil nok politistudentene fremstå som noe mer sentrumsorientert enn andre” (ibid: 43). Dette viser at politistudentene reflekter det politiske mangfoldet som vi finner ellers i samfunnet, men det er et åpent spørsmål om de vil bevege seg i en mer konservativ retning med økende erfaring i politiryket.

Rasisme har også stått på dagsorden i politiforskningen hvor en for eksempel har funnet utbredte fiendtlige og fordomsfulle holdninger til den sorte delen av befolkningen blant amerikansk politi¹⁰ (Reiner 2000: 98). Store medieeksponerte hendelser som den velkjente Rodney King-saken i Los Angeles i 1991, hvor en gruppe politimenn tilfeldigvis ble filmet da de utførte massiv og dødelig vold mot en sort mann (Skolnick og Fyfe 2005: 568), bidro til et sterkere forskningsfokus på maktmisbruk og politivold. (I Norge er det først og fremst avsløringene av en utbredt ulovelig voldsanvendelse av politiet i Bergensområdet i 1970-årene som dannet grunnlaget for politiforskning på maktmisbruk i vår egen politietat. Se Bratholm 1981 og Larsson 2004. Mer om dette tema i kapittel 6.) Reiner trekker for øvrig et skille i politiforskningen mellom to retninger – den ene handler om ”policing the society” og den andre om ”policing the police”. Studier av politiets maktmisbruk faller så avgjort inn i den sistnevnte kategorien (Larsson 2004: 11).

3.2.2.2 Nyanser og korrigering av beskrivelsen av politikultur

Alt i alt tegnes det et lite positivt bilde av politikulturen og utførelsen av politiarbeidet i den klassiske politisosiologien. Denne fremstillingen av politifolk og deres yrkesutøvelse har i ettertid, ved en rekke bidrag, blitt kraftig kritisert, korrigert og nyansert. En viktig distinksjon tegnes av Peter Waddington (2005: 364/365) når han differensierer mellom ”police sub-culture” og ”canteen culture”. En kritikk mot fremstillingen av kulturen og subkulturene i politiet handler om at man ikke har sondret godt nok mellom ord og handling. Gjennom intervjuer og observasjon er det i stor grad politifolks ytringer man har fanget opp (”canteen talk” – eller ”pikettprat” på norsk). Dermed blir ”politikultur” feilaktig redusert til ”canteen culture” (ibid: 365). Det kan være en betydelig forskjell mellom hva politifolk sier om sin rolle, og hvordan de faktisk utfører den (mer om det senere i avhandlingen). Janet Chan (2005: 340) hevder at den klassiske fremstillingen av politikultur har vært for ”monolithic” – dvs. for ensartet, der man verken har forholdt seg til interne eller regionale forskjeller. For eksempel kan man finne interessante forskjeller i normer, verdier, virkelighetsoppfatninger og

¹⁰ I et annet norsk bidrag – en studie av forholdet mellom politiet og etniske minoriteter, blir også oppfatningene av politiet som opptrer rasistisk korrigert. Politiets praksis kan snarere betegnes som ”rasialisert”, forklarer Ragnhild Sollund (2007: 16/231). Begrepet om ”rasialisering” handler om at minoriteter får en annen oppmerksomhet enn majoriteten pga deres annerledeshet. Begrepet skiller seg fra rasismebegrepet ved at det ikke legges til grunn noen negativ og nedvurderende tolkning av ”den andre”. En dokumentert påstand om at bestemte etniske minoriteter begår enkelte former for lovbrudd hyppigere enn majoriteten – og derved legitimerer økt oppmerksomhet fra kontrollørene – kan være et eksempel på ”rasialisering”. Reiner er inne på noe av det samme når han argumenterer for at det er vanskelig å påvise rasisme i politiets praksis – nettopp fordi det like gjerne kan ligge relevante kriterier til grunn for kontroll som rasistiske motiv (Reiner 2000b: 124).

problemløsninger mellom ”street cop culture” (ordenspolitiet) og ”management cop culture” (etterforskere og administrasjon). Den ensartede fremstillingen av politikulturen makter heller ikke å få frem gjensidig mistro, konflikter og intern rivalisering – både innad og i mellom ulike avdelinger i politiet. Clifford Shearing og Richard Ericson (2005: 315) angriper den klassiske fremstillingen av politikultur fordi den blander kulturelle normer og koder med faktisk handling. Det er en deterministisk forståelse av politirollen, der ”rules guide action”, som det går i rette med her – og følgende innvending kommer til uttrykk: People simply do not walk around with rules in their heads that they apply to situations” (ibid: 215 – jeg kommer nærmere inn på dette perspektivet mot slutten av kapitlet).

I et omfattende bidrag til analyse av politikulturen – "Patrullerende polisens yrkeskultur" (av Rolf Graner 2004) – blir den klassiske angloamerikanske politiforskningens fremstilling av politikultur trukket i tvil når det gjelder svenske forhold på denne måten:

”I klassisk polisforskning karaktäriserades polisen som en macho-kultur med den tuffa, våldsbenägna ock icke-känslosamma polismannen som ideal. Det är oklart om detta macho-ideal som helhet någonsin varit den hegemoniska maskuliniteten bland svensk polis” (ibid: 82).

Granér utfordrer videre ideen om en homogen politikultur, og finner tydelige variasjoner i den svenske politikulturen – variasjoner mht. verdier, idealer og holdninger. Først og fremst skilles det idealtypisk mellom et "legalistisk" vs. et "autonomt" perspektiv (Granér 2004: 93). I den ”legalistiske” gruppen finner han politifolk som er opptatt av å følge lover og instruksjer lojalt. I den ”autonome” kategorien, som samsvarer med fremstillingen av den angloamerikanske politikulturen, plasseres politibetjenter som går sine egne veier, og som ser på politirollen som en selvstendig ”samhällskraft” (ibid: 94). Det er særlig i det ”autonome” perspektivet han finner den sterke lojaliteten og gruppefellesskapet mellom politifolk, og forestillingen om politiarbeidet som et kall (ibid: 249). I det ”legalistiske” perspektivet derimot, som er det rådende idealet i svensk politi, finnes politifolk som erkjenner myndighetenes legitimitet for styring og kontroll av politiet, og som i større grad følger pliktetiske grunnnormer for yrkesutøvelsen (ibid: 249, 278. – Disse resonnementene vil jeg for øvrig behandle langt grundigere i kapittel 7 om politiets skjønsmessige vurderinger i familiekonfliktene).

Ytterligere nyanseringer kommer til uttrykk når Granér videre skiller politiets yrkeskultur i "tre typer av for-førhållningssätt" etter hvordan politifolk definerer og tilpasser seg sin rolle. Disse "förhållningssätt" handler om følgende dikotomier: "trött" vs. "engagerat/hungrigt" – "repressivt/tufft" vs. "hjälpande/mjukt" og "reflekterande" vs. "mekanisk-intuitivt" (ibid: 274). Tilsvarende nyanseringer av politikulturen finnes for øvrig i Liv Finstads "Politiblikket" (2000: 102) Her sondres det mellom ulike arbeidsstiler og holdninger til yrket ved å klassifisere politipatruljer i disse idealtypene: "aksjonspatruljen, ansvarspatruljen, servicepatruljen og den pragmatiske patruljen".

3.2.3 Øvrige sentrale politisosiologiske tema

3.2.3.1 Effektstudier

Det har vært foretatt mye politiforskning på effektiviteten og nytteverdien av politiinnsats. Kan politiets arbeid begrense kriminaliteten? Det er særlig i England og USA at slike studier er blitt gjennomført, og det klassiske og mest kjente studium i denne forbindelse er "the Kansas City preventive patrol experiment" (Kelling m.fl 1974). Eksperimentet gikk kort sagt ut på å variere patruljenivået mellom bydeler og tidssoner på døgnet i Kansas by i begynnelsen av 1970-årene. Det viste seg imidlertid at økningen i antall politipatruljer reduserte verken kriminaliteten eller folks utrygghetsfølelse. Disse funnene førte imidlertid til en fornyet interesse for fotpatruljer. En annen sentral og velkjent effektstudie av politiarbeidet, som er mer relevant for temaet i denne avhandlingen, er Minneapolis-eksperimentet for håndteringen av familievoldsaker – "the specific deterrent effects of arrest for domestic assault" (Sherman og Berk 1984). Dette eksperimentet kunne påvise at pågrepelse av mistenkte voldsutøver var mer effektivt enn de andre politioperative løsningene (som mekling, rådgiving og bortvising) til å forhindre gjentatte overgrep i nære relasjoner. Også denne studien førte til endringer i politipraksis henimot hyppigere arrestasjoner i disse sakene. (Se kapittel 9 for en mer detaljert fremstilling av Minneapolis-eksperimentet, og for en nærmere behandling av virkningene av politiinnsats på familievold.)

3.2.3.2 Innovasjon

Som en følge av en økende mengde dokumentasjon på politiets manglende effektivitet på en rekke sentrale ansvarsområder – som bekjempelse av kriminalitet og ordensproblemer, trygghetsskapende arbeid og tjenesteytelser for publikum – ble en rekke endringer av politiarbeidet iverksatt. Den sentrale klassiker i denne delen av politiforskningen kan sies å

være Herman Goldsteins "Problemorientert policing" (1990). Det problemorienterte politiarbeidet skal sikre en langt mer effektiv og treffsikker politiinnsats, og denne politimodellen har vært forsøkt implementert i større eller mindre grad i politiorganisasjoner over store deler av den vestlige verden (mer om også dette i kapittel 9.) Reiner viser til to helt forskjellige veier som det innovative politiarbeidet har beveget seg. På den ene siden finner han tiltak av typen "aggressive patrol and crackdowns", og på den andre siden ulike varianter av "community policing" (Reiner 2000b: 121). Eksempler i den førstnevnte retningen kan være den såkalte "hot spot"-strategien som går ut på at politiet patruljerer mer fokusert og intensiverer kontrollen mot avgrensede områder med et høyt kriminalitetsnivå (Weisburd og Braga 2006). Et annet eksempel kan være New York-modellens "nulltoleranse" hvor det ble slått hyppigere ned på visse typer av lovbrudd og ordensproblemer (Knutsson og Søvik 2005, Kelling og Coles 1996).

Interessen for "community policing" ("nærpoliti"/"bydelspoliti"/"lokalorientert politiarbeid" på norsk) oppstod ut fra 1970-årenes økende erkjennelse av at politiet er avhengig av støtte og legitimitet fra lokalsamfunnet for å kunne løse sine oppgaver (Reiner 2000b: 122). Ideen om "community policing" har imidlertid fått mening i tråd med industrialiseringens urbaniserings- og sentraliseringsprosesser i den vestlige verden. Sentraliseringen av politiorganisasjonene har ført til en økt avstand mellom politi og publikum, og det er nettopp den avstanden man vil til livs med denne politimodellen. Den sentrale tanken er at politiet skal (re)integreres og spille på lag med lokalsamfunnet. Det har imidlertid vist seg vanskelig å evaluere et "nærpoliti" fordi det er så mange andre forhold som påvirker kriminalitetsnivået og trygghetsfølelsen i befolkningen enn hva politiet bidrar med (ibid: 123). Likevel kan flere nordiske bidrag vise at opprettelsen av nærpoliti ikke har svart til forventningene verken for politiet eller publikum (se for eksempel Balvig & Holmberg 2004 og Mork Andersen 1996).

3.3 Den kvalitative politisosiologien

3.3.1 Teoretiske retninger i politisosiologien

Politiet kan studeres fra en rekke forskjellige innfallsvinkler, og hele spekteret av samfunnsvitenskapelige forskningsmetoder har vært anvendt i politiforskningen. Reiner (2000a: 217) finner metodiske tilnæringer som: synlig og skjult observasjon, deltakende og passiv observasjon, surveys, intervjuer og dokumentstudier i politiforskningen. De kvalitative

metodene, som observasjon og dybdeintervjuer, har imidlertid stått meget sentralt i politisosiologien (Larsson 2004: 4).

Politirollen kan også forstås og analyseres på mange ulike måter – og ut fra en rekke ulike (og til dels motstridende) teoretiske posisjoner i sosiologifaget. Man kan studere politiet fra et makroperspektiv der en strukturalistisk tenkemåte kan legges til grunn. Her vil man for eksempel kunne se etter mangfoldet av rettsregler, instruksjoner og normer for øvrig som regulerer politiets arbeid. I et funksjonalistisk perspektiv vil man spørre seg om hvilken funksjon politiet utfører for samfunnet, og følgelig forklare politiets handlinger som en oppfyllelse av samfunnssystemets behov. På mikronivå kan også flere teoritradisjoner bidra til å forstå denne komplekse yrkesrollen. Man kunne for eksempel anlegge et bytteteoretisk perspektiv for å studere hvordan politibetjenter rasjonelt og strategisk kalkulerer hvilke midler som er best egnet til å nå bestemte mål. Denne avhandlingen vil imidlertid fokusere på hvordan politibetjenter opplever og erfarer sitt arbeid, hvordan de fortolker sin egen rolle generelt og spesielt når de trer inn privatsfæren – og hvordan betjentene definerer og klassifiserer den sosiale virkeligheten de arbeider i. Når man studerer politiet med kvalitative metoder, som samtaleintervjuer og deltakende observasjon, har man gjerne plassert seg teoretisk. Ved en slik metodisk tilnærming kommer man såpass tett på betjentene at man ser dem som fortolkende aktører med både intensjoner og handlingsfrihet i yrkesutøvelsen, og man har følgelig plassert seg i den fortolknings sosiologiske tradisjonen. Denne tradisjonen rommer både *symbolsk interaksjonisme* og den *sosiologiske fenomenologien* (*etnometodologien*) som de sentrale teoriretningene.¹¹

En av sosiologiens fremste klassikere – Max Weber – regnes som en sentral inspirator for den sosiologiske fenomenologien til tross for at han ikke først og fremst var opptatt av individuell handling, men i hovedsak de sosiale strukturenes betydning (Ritzer 1992: 385). Det er Webers begrep om ”*verstehen*” som er skoledannende her hvor han bla. anvendte hermeneutikkens verktøy for å forstå aktører og deres interaksjon (ibid: 116). Med sin handlingsteori, som

¹¹ Det er likheten mellom disse teoriretningene som får Sverre Moe (1994: 127) til å klassifisere dem i en og samme tradisjon, nemlig ”Fortolkende sosiologi”. Det samme gjør Rangvald Kalleberg når han viser til ”fortolknings-sosiologene” som representanter for én av tre hovedtradisjoner i sosiologifaget (Kalleberg 1985). Gunnar Aakvaag (2008) opererer med ”mikrointeraksjonismen” som en egen teoritradisjon bestående av både symbolsk interaksjonisme og fenomenologisk sosiologi. Han finner at felles kjennetegn for disse retningene er at individet, dvs. den sosiale aktøren, kommer i forskningens sentrum – en aktør som ikke lar seg determinere av verken ytre eller indre krefter, men som skaper sin sosiale virkelighet på en kreativ måte (Aakvaag 2008: 64). Forskjellene mellom teoriretningene finner han først og fremst i deres ulike ”idehistoriske opphav” (ibid: 76).

tvinger sosiologien til å ta subjektiviteten på alvor, ga Weber også en kunnskapsteoretisk plattform for den kvalitative sosiologien (Hughes og Månsson 1988: 141). I Webers handlingsteori handler ”*verstehen*” om å søke etter den meningen aktørene selv legger både i sine egne og andres handlinger (Moe 1994: 143). Weber har vært en sentral inspirator for den sosiologiske fenomenologiens foregangsmann: Alfred Schutz¹². En ledertråd i Schutz arbeid var nettopp Webers begrep om subjektiv mening – dvs. ”menneskets atferd som bestemt av indre, subjektive og intensjonelle motiver (...) og ikke av ytre, objektive og kausale faktorer” (Slagstad 1980: 58). Dag Østerberg, som brakte den fenomenologiske tenkningen inn i norsk sosiologi, slår fast at sosiologien bør handle om en meningstyvende virksomhet og ikke en kausalforklarende (Østerberg 1961: 438). Målet for sosiologisk virksomhet er å avdekke ”meningssammenhenger” forklarer Østerberg, og i den forbindelse tar han til orde for en ”dybdesosiologi” som anvender en ”fenomenologisk teknikk” for å få ”bringe fram den mening som ligger inherent i et hvert sosialt fenomen” (ibid: 433, 436). Flere av de politisosiologiske arbeidene som allerede er presentert har inntatt dette perspektivet. La meg likevel vise noen bidrag som meget tydelig har inntatt fortolkningsperspektivet.

3.3.2 ”Bakseteforskning”

Cecilie Høigård (2005: 7) bruker betegnelsen ”bakseteforskning” for å karakterisere sosialantropologisk feltarbeid i politiet der forskeren setter seg i baksetet på en patruljebil som utgangspunkt for forskningen.¹³ ”Bakseteforskning” som begrep gir et treffende bilde av denne forskningens perspektiv. I baksetet på en politibil får en ”orkesterplass” til å kunne se ”virkeligheten” gjennom politiets ”briller”(nærmest bokstavelig talt) – dvs. se verden fra politiets ståsted. Det er særlig to nordiske bidrag, som har hentet mye av sitt datamateriale fra ”baksetet”, som vil komme til anvendelse ved flere anledninger i denne avhandlingen. Den første er Liv Finstads ”Politiblikket” (2000) – kanskje det mest omfattende enkeltbidrag i

¹² Fenomenologien har imidlertid ikke sine røtter i sosiologien, men i filosofien – og da spesielt i Edmund Husserls tenkning (Ritzer 1992: 372). Husserl var primært opptatt av hvordan den menneskelige bevissthet arter seg, og i hans bevissthetsfilosofi er det sentrale spørsmålet hvordan mennesket (subjektet) skaper mening ut av den ytre verden.

¹³ Bare i de nordiske land finnes det en rekke omfattende og årelange politisosiologiske arbeider som har kombinert deltakende observasjon med dybde- eller samtaleintervjuer. De mest sentrale er etter mitt skjønn disse: Lars Holmbergs ”*Politiets skøn i rettsociologisk belysning*” (1999), Gunnar Ekmans ”*Från text till batong – Om poliser, busar och svennar*” (1999), Liv Finstads ”*Politiblikket*” (2000), Magnus Lundbergs ”*Vilja med förhinder. Polisens samtal om kvinnomisshandel*” (2001), Rolf Granérs ”*Patrullerande polisens yrkeskultur*” (2004), Stefan Holgerssons ”*Yrke: polis: yrkeskunskap, motivasjon, IT-system och andra förutsättningar för polisarbete*” (2005), Helene Oppen Gundhus ”*For sikkerhets skyld` IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet*” (2006).

norsk politiforskning. Boken bygger på et stort empirisk materiale bestående av bla. 600 timer deltakende observasjon i politipatruljer og 35 kvalitative intervjuer med politibetjenter. Finstad hadde det samme studieobjektet som meg selv, nemlig ordenstjenesten i Oslo. En vesensforskjell er imidlertid at ”politiblikket” hadde hele ordenstjenesten for øyet, mens mitt bidrag fokuserer på ordenspolitiarbeidet i et bestemt saksfelt. Min posisjon er sammenfallende med ”politiblikket” ved at jeg forsøker å innta politiets eget perspektiv (dvs. politiets blick i de private hjem). ”Politiblikket” er det sentrale analytiske begrepet Finstad bruker i forhold til en rekke temaer som hun tar opp. Hva hun selv legger i ”politiblikket” kommer til uttrykk slik: ”’Politiblikket’ er mitt begrep for å utforske politiets ’briller’, forståelse og handlinger” (ibid: 25). Det er hvordan politifolk leser den sosiale virkeligheten som er kjernen her, og med en slik tilnærming settes aktørene tydelig i sentrum for forskningen.

Foruten politifolks oppfatninger av sin egen rolle står en rekke klassiske politisosiologiske spørsmål sentralt i Finstads bidrag – som forholdet mellom politipatruljenes egne initiativ og hendelsesstyrt arbeid. Hva er det politiet fyller tiden sin med når de ikke blir sendt ut på oppdrag av operasjonssentralen? I motsetning til Bayley (se Bayley i punkt 3.2.1 ang politiets rolle) dokumenterer Finstad at en betydelig del av patruljenes arbeid går med til mistankebasert kontroll av både kjøretøy og enkeltpersoner på eget initiativ. Videre står politiets klassifikasjoner og behandling av publikum sentralt, og da særlig patruljens håndtering av ”mistenkelige” personer gjennom ”stopp og sjekk” (ibid: 123). ”Politiblikket” har en sterk draging mot ”det som ikke passer inn” (ibid 91). Blir ”stopp og sjekk” foretatt innenfor straffeprosesslovens grenser? Her viser Finstad det betydelige skjønnsrommet den enkelte uniformerte politibetjent opererer i, der lovens grenser utsettes for elastisk behandling (ibid. 136). I politiets møte med publikum vises det til en interessant dobbelthet ved ”politiblikket”. På den ene siden er det et ”blikk” som politiet er avhengig av for å kunne utføre sitt arbeid på en rimelig effektiv måte. På den annen side er dette ”blikket” diskriminerende, og det kan bidra til å opprettholde og forsterke forskjeller mellom folk – og gjøre livssituasjonen for utsatte grupper enda vanskeligere. ”Dette er politiblikkets innebygde problem” forklarer Finstad (ibid: 125). ”Politiblikket” er imidlertid ikke bare et blick som rettes utover, men også innad i etaten. Interne forhold i politiet, slik som kollegasamholdet, den interne sjargongen og forholdet mellom politimenn og politikvinner gis også en bred behandling. I tillegg får politiets makt og maktmisbruk en sentral oppmerksomhet – og da særlig den vanskelige grenseoppgangen (gråsonen) mellom lovlig og ulovlig maktanvendelse.

Lars Holmberg (1999) leverte sitt politisosiologiske bidrag med tittelen "Politiets skøn i rettsosiologisk belysning" som doktorgradsavhandling ved Københavns universitet i 1999. Avhandlingen bygger på et halvannet års deltakende observasjon (700 timer) med politiet i Glostrup i Danmark – mest i politibil, men også ved sykkel- og fotpatruljer. Hovedformålet med denne studien er, "gennem et aktørperspektiv", å avdekke "de faktorer, der indgår, når politifolk træffer konkrete afgørelser" (ibid: forordet, 4). Holmberg viser at skjønsvurderinger foregår nær sagt i alle beslutninger som politipatruljene foretar seg. Utgangspunktet hans er at "det ikke alene er lovgivningsmessige overvejelser" som spiller inn i politiets løsninger, men også "strukturelle og organisationskulturelle forhold i politiet" (ibid: forordet). Hvilke konkrete faktorer er det som ligger til grunn for dette skjønnet? Holmberg avdekker at en stor del av politiets egne initiativer er basert på en vurdering av "hvilken type menneske" patruljene har med å gjøre fremfor mistenkelige handlinger i seg selv (ibid: 1). Det er først og fremst de sosiale kjennetegn ved personer som vekker politiets interesse, selv om det ikke foreligger noen konkret mistanke til grunn.

Politiet i Glostrup foretar lignende typeinndelinger av sitt publikum som det vi finner i Van Maanens materiale (se punkt 3.2.2 – om "politikultur"). I tillegg orienterer politiet i Glostrup seg i det sosiale landskapet med et "blikk" som i stor grad samsvarer med Oslopolitiets "politiblikk". De sosiale kjennetegn som er signifikante for politiet i Glostrup tilsvarer hva deres kolleger i Oslo interesserer seg for, og de handler om folks ytre kjennetegn som utseende, klær, stil og tone som kan vitne om et liv på siden av det etablerte og det "respektable". Det foreligger et sammenfall mellom Holmbergs og Finstads funn på flere andre vesentlige punkter – som for eksempel når det gjelder patruljenes betydelige rom for å gjøre egne initiativ i tjenesten. Når de proaktive inngrepene utgjør en så stor del av polititjenesten, er det desto større grunn til å gå politiets skjønnsutøvelse nærmere i sømmene. (Holmberg vil for øvrig komme mer til orde i kapittel 7 i denne avhandlingen - om politiets skjønn i familiekonfliktene.)

3.3.3 Kvalitative studier av politiets arbeid med familievold.

Den kvalitative forskningsstradisjonen – i form av deltakende observasjon og intervjuer – har også stått sentralt i en rekke politisosiologiske bidrag som har fokusert på politiets arbeid med familievoldssaker. I 1989 samlet Hanmer m.fl. ulike internasjonale studier fra et markert feministisk ståsted i "Women, Policing and Male Violence: International Perspectives" (1989)

– og her reises det, ut fra både feltstudier og intervjuer med politifolk, skarp kritikk mot politiarbeidet i kvinnemishandlingsaker (mer om det i neste kapittel – ”familievold på politiets dagsorden”). Det kanskje mest omfattende studium av politiarbeidet i dette saksfeltet er levert av Carolyn Hoyle med "Negotiating domestic violence" (1998). Hoyle anvende flere ulike metodiske tilnærminger – som deltakende observasjon, dybdeintervjuer og kvantitative spørreskjema både for politibetjenter og voldsofre, og hun går kraftig i rette med feministenes syn der politiarbeidets kvalitet måles etter hvor hyppig mistenkte voldsutøver blir arrestert. Hoyle viser bla. at feministenes argument om at arrestasjon tjener voldsutsatte kvinners interesser er feilslått. Bare en mindre gruppe av ofre for partnervold i hennes materiale ønsket mannen arrestert (Hoyles bidrag vil bli trukket inn ved flere anledninger fremover). I Norge var Vibeke Lund blant de første til å tilegne seg systematisk kunnskap om politiets arbeid med kvinnemishandling – med "Politiets forhold til kvinnemishandling" (Hovedoppgave i Kriminologi 1989). I hennes observasjonsstudium av ordenspolitiet i Oslo (daværende Økern politistasjon) trekkes det lignende nedslående konklusjoner om politiets innsats som det vi finner i de nevnte internasjonale feministiske bidragene.

I nordisk sammenheng er det særlig Magnus Lundberg, gjennom en rekke bidrag, som har levert omfattende innsikt til politiets arbeid med kvinnemishandling. I sin ”licentiatavhandling” anla Lundberg et interaksjonistisk perspektiv for å forstå hvordan politiet håndterer kvinnemishandling (Lundberg 2001: 18). I doktorgradsavhandlingen med tittelen ”Vilja med förhinder – polisens samtal om kvinnomisshandel” valgte Lundberg et annet perspektiv på det samme temaet. Han forklarer at han har tilsluttet seg ”en relativt ny sociologisk tradition som betonar framställningar ock retorik” (ibid: 114). Selve tittelen ”Vilja med förhinder” rommer samtidig avhandlingens hovedformål: en analyse av politiets ulike begrunnelser for hvorfor de ikke gjør hva styringsdokumentene fra politimyndigheter forventer. Lundberg uttrykker følgende om kjernen i arbeidet sitt: ”Att man vill men kanskje faktiskt inte kan är således ointressant för avhandlingens del; det är hur man säger sig inte kunna som är det relevanta” (ibid: 115). Det gis en rekke eksempler på politiets rettferdiggjøringer av sin inaktivitet mht kvinnemishandling – særlig i forhold til at ordenspolitiet i Lundbergs materiale ofte lar være å lage straffesaker av denne type kriminalitet.

Min egen analyse vil sammenfalle med flere sentrale punkter i Lundbergs bidrag. I kapittel 7, om politiets skjønnsutøvelse, vil jeg presentere en rekke av mine informanternes begrunnelser

for hvorfor patruljene ikke gjør hva som kan forventes av dem. Lundberg peker på et betydelig gap mellom den polisiære virkelighetsoppfatningen og den ”offisielle” og rådende definisjonen av kvinnemishandling. Hos politiet må du kvalifisere deg til offerstatus, forklarer Lundberg – og det gjør du definitivt ikke hvis du for eksempel havner i kategorien ”fyllekärring” (ibid: 118). Her sammenfaller Lundbergs funn både med Holmbergs og Finstads bidrag der politiets kategoriseringer av publikum står sentralt. Slike kategoriseringer blir også styrende for praksis. Politiets merkelapper på ”hva slags” kvinner de har med å gjøre vil for øvrig stå sentralt i kapittel 8 i denne avhandlingen – om politiets erfaringer med ofre for familievold.

3.3.4 Problemene ved fortolkningsperspektivet

Det mest sentrale intellektuelle problem (og stridsspørsmål) innenfor sosiologifaget har tradisjonelt knyttet seg til en struktur/aktør-akse. Hovedspørsmålet er om man kan bygge en teori om mennesket og samfunn ved å ta utgangspunkt i aktørene eller i samfunnstrukturene. Noen teorier tar et ovenfra og ned- utgangspunkt og hevder at overindividuelle strukturer styrer (og mer eller mindre determinerer) individuelle handlinger (metodisk kollektivism). Andre teorier tar motsatt et nedenfra og opp- utgangspunkt der de sosiale strukturer bygges av individuelle handlinger (metodisk individualisme) (Aakvaag 2008: 30).

Hovedinnvendingen mot den aktørfokuserte fortolknings sosiologien er at den ikke makter å gripe rammene og den videre konteksten rundt individuell handling. I ytterste konsekvens blir det som om aktørene handler i et tomrom. Denne teoriretningen får lett en relativ karakter der en felles verden og virkelighet kommer ut av syne. Et individorientert fokus på menneskelig handling står i fare for å underkjenne erkjennelsen av at samfunnet på mange måter er i oss og skaper vår subjektivitet: ”Uten kollektiver ville vi ikke kunne bli individer” – forklarer Rangvald Kalleberg (1985: 172). På den annen side er grunnproblemet med en rendyrket strukturalisme at det meningsøkende og fortolkende individet langt på vei blir underkjent og fremmedgjort. Det blir umulig å oppfatte mennesket som fullt ut determinert av ytre forhold, og det positivistiske vitenskapssynet i sin rendyrkede form synes langt på vei å være gjendrevet. Et slags kompromiss mellom disse posisjonene er å tenke seg et ”både-og” -forhold (Fürst 1994: 45) – dvs. at det blir nødvendig å forstå mennesket både som et subjekt og et objekt – både som indrestyrt av intensjonelle motiver og som yrestyrt av utenforliggende strukturer. I den forbindelse taler Elisabeth Fürst om ”den ureduserbare tvetydigheten” i forståelsen av mennesket (ibid; 29).

Det kan imidlertid knytte seg ulike fortolkninger og anvendelser av strukturbegrepet. Handlinger kan snarere forstås som strukturelt betinget enn direkte påtvunget. For eksempel blir Antony Giddens forståelse av strukturbegrepet langt mindre tvangsmessig enn slik det kommer til uttrykk i for eksempel Emile Durkheim samfunnssteori (Nygaard: 1995; 140). Giddens er en av flere skoledannende sosiologer som gjør et omfattende forsøk på å tette gapet mellom struktur/aktør.¹⁴ Både fenomenologien og systemteori oppfatter han som uholdbare på hver sin kant, og presenterer derfor en syntese teori, nærmere bestemt en ”strukturasjonsteori” (ibid; 135). Denne teoriens mål er få frem både det aktiviserende og det regulerende ved sosialt liv, nemlig dualiteten mellom interaksjon og struktur (Moe 1994: 204).

Politirollen kan ved første øyekast se ut som om den er fastlagt, rutinisert og ytrestyrt av et sett med strukturelle forhold – som lover, instruksjoner, politikulturelle tradisjoner og forventninger fra publikum etc. Ikke minst ligger det sterke reguleringer i den hierarkiske kommandostrukturen som organiserer politietaten. Snakker man nøye med dem som utøver denne rollen synes den imidlertid langt mer kompleks. Er man, som Hans Skjervheim (1992) viser – en ”deltakar” i patruljenes verden gjennom intervjuer og observasjon, vil et mylder av problemstillinger, dilemmaer, tvil og undring komme til syne. Da er det den kreative og refleksive politimann/kvinne som fremtrer, og ikke bare den ytrestyrte og forutsigbare politibetjent. I dette perspektivet er det for eksempel ikke bare politiets makt som kommer til syne, men også deres opplevelse av avmakt overfor oppgaver som de er satt til å håndtere (mer om det i kapittel 6).

Avhandlingen vil senere vise en rekke eksempler på at skjønnsvurderinger er en fundamental del av denne yrkesutøvelsen. Til tross for mangfoldet av regler og instruksjoner som skal styre politirollen er det likevel et markert frirom som politifolk selv må fylle. Reglene gir ingen direkte anvisning på hvordan den enkelte betjent skal løse et konkret oppdrag. De fleste reglene politiet må forholde seg til er av generell karakter, og de representerer ikke bare en begrensning, men også en ressurs som politifolk må tolke, gi mening og bruke kreativt fra tilfelle til tilfelle. Et vesentlig poeng er imidlertid at det omtalte frirommet slett ikke springer

¹⁴ I en oversikt over sosiologiens moderne ”syntese teoretikere” presenterer Thomas Nygaard teorier fra Pierre Bourdieu, Anthony Giddens, Jürgen Habermas og Jean-Paul Sartre som de helt sentrale bidragene for en dialektisk og helhetlig forståelse av individ og samfunn – der både struktur- og aktørnivået blir forsøkt bundet sammen (Nygaard 1995).

ut av intet. Jeg vil etter hvert vise flere eksempler på at det nettopp er kunnskap om reglene som gir den enkelte betjent handlingsrom.

Tross handlingsrommet og individuelle forskjeller i hvordan politifolk utfyller rollen sin, er det unektelig en stor grad av regularitet og forutsigbarhet i polititjenesten. I en vurdering av de strukturelle forholdene som påvirker polititjenesten, vil det bli for snevert bare å se på skrevne lover og regler. Den svenske politiforskeren, Gunnar Ekman, finner at det i liten grad er de formaliserte tekstene som styrer politiarbeidet, men snarere normene i kollegafelleskapet representert ved ”småpratets beslutsprocess” (Ekman 1999: 194). Det handlingsrommet som lover og instruksjoner etterlater seg blir til en viss grad fylt opp av hvordan kollegagruppen tolker politiets oppgaver. Det finnes en rekke eksempler på at aksepterte løsninger blant politikolleger kan stå i konflikt med både lovens bokstav og intensjon. I så fall har vi med interessante tilfeller av kollisjon mellom ulike strukturer – mellom en subkulturell og en formell normstruktur, og politibetjenter må anvende ulike strategier for å kunne manøvrere i dette spenningsfeltet.

Et sentralt spørsmål i Schutzs fenomenologiske tilnærming er hvordan vi konstruerer en meningsfull hverdagsverden, og her står begrepet om den ”naturlige innstilling” sentralt – i kontrast til en ”teoretisk innstilling” (Aakvaag 2008: 78). Det er den naturlige innstillingen som ligger til grunn for vår hverdagslige orientering, og vår primære tilgang til den sosiale virkelighet er av praktisk, konkret og ikke-teoretisk art (ibid: 78). Vi teoretiserer lite over vår hverdagsvirkelighet, men tar den i stor grad for gitt. Vi konstruerer ”typifiseringer” i vår orientering – dvs. klassifikasjoner for å gjøre verden forutsigbar, enkel, fortrolig og meningsfull. Vår naturlige innstilling preges av en deltakerholdning til verden og ikke forskerens (teoretikerens) tilskuerholdning (ibid: 80). Vi befinner oss til enhver tid i praktiske situasjoner som er av betydning for oss og som krever konkrete løsninger. I intervju samtaler med politifolk er det i mindre grad de strukturelle føringene (som gjerne ligger på et teoretisk nivå) som synliggjøres i deres fremstillinger av politiarbeidet, men snarere deres kreative måter å løse oppdrag på (til tider svært sammensatte og kompliserte hendelser – noe denne avhandlingen vil gi en rekke eksempler på). Det er i stor grad et ”common sense”-preget hverdagspråk som føres i samtaler der politibetjentene gir til kjenne hvordan de klassifiserer og kategoriserer den virkeligheten de jobber i. Jeg vil senere vise at politiet i ordenstjenesten er avhengig av hurtige klassifikasjoner av hva slags type problem de står

overfor for å kunne foreta beslutninger. Det er fordi patruljene ofte må bestemme seg under tidspress, mangel på informasjon og ved et visst faremoment ved oppdraget.

Selv om mine informanter i mindre grad ytrer seg om strukturelle føringer, betyr slett ikke det at de ikke finnes. Det har slått meg hvor lite innsikt enkelte politifolk har i de strukturelle rammene for sitt arbeid. Det poenget blir også fremholdt av Egon Bittner¹⁵ når han viser til at politirollen er kanskje den mest kjente yrkesrollen i samfunnet, men til gjengjeld den rollen som er dårligst forstått. Det gjelder også politiansattes forståelse av sin egen rolle, og i den forbindelse kommer følgende til uttrykk: ”Policemen have not succeeded in formulating a justification of their existence that would recognizably relate to what they actually do” (Bittner 2005: 150).

For min del spurte jeg ved en anledning en gruppe politifolk på et møte om hvorfor det er slik at politiet må befatte seg med alle mulige oppgaver – hvorfor spennvidden i deres praksis er så vid. En erfaren politimann svarte slik: *det er fordi vi har døgnåpent!* Egon Bittner ville imidlertid gi et helt annet svar. Hans analyse går som tidligere vist ut på at politiarbeidet handler om å løse alle mulige akutte konflikter hvor maktbruk i siste instans kan komme til anvendelse (ibid: 165). Det er det konstituerende trekk ved politirollen, dens rett og plikt til å bruke makt, som gis som forklaring på politiets mangfoldige praksis. Bittner gir en forklaring på politiarbeidet ved å ta tak i politiets grunnleggende funksjon for samfunnet. Dette er imidlertid en type forklaring som flere politifolk ikke ser selv. På den måten bør en fortolkende analyse av politirollen suppleres med strukturelle og funksjonelle forklaringer. Det å forklare politirollen og det praktiske politiarbeidet bare ut fra hva politibetjenter forteller om sin virksomhet vil være sterkt begrensende for å få grundig nok innsikt i denne yrkesrollen. En frustrasjon man kan identifisere hos mange politibetjenter er det faktum at de stadig må utføre oppgaver som de selv ikke oppfatter som ”egentlig” eller ”ordentlig” politiarbeid (mer om det i kapittel 6). Det er mulig at en dypere innsikt i politirollens strukturelle rammer kan bøte på en slik frustrasjon.

3.4 Oppsummering

Politiforskning og politivitenskap må kunne sies å være en svært mangfoldig og tverrfaglig disiplin. Det er også en relativt ny og moderne tradisjon med røtter tilbake til 1960-årene

¹⁵ - og av Karl B. Klockars (1985).

(med enkelte bidrag fra 1950-årene). Sosiologifaget står meget sentralt i politivitenskapen, men en avgrensning av politiforskning synes vanskelig å trekke. Her er grensene flytende, og det er mulig å operere både med en vid og en smal avgrensning (hvor den smale er lagt til grunn i dette kapittelet – der fokuset utelukkende er på politiets praksis).

De mest sentrale temaene for politisosiologien – både nasjonalt og internasjonalt – har vært politiets rolle og funksjon, politiets yrkeskultur, makt og maktmisbruk, diskriminering og rasisme, politiets skjønnsutøvelse og deres ineffektivitet og derved nye måter å gjøre politiarbeid på (som for eksempel problemorientert og lokalorientert politiarbeid). Politiforskningen har samlet sett hatt en tydelig kritisk vinkling på politiet – både i temavalg og hvilke funn man har funnet. En rekke nyanser på de ovennevnte temaene har imidlertid etablert seg i de senere årene.

Kvalitativt orientert sosiologi, med særlig feltarbeidet som inngang til politistudier, har stått meget sentralt både i den nasjonale og internasjonale politiforskningen. Denne avhandlingen plasserer seg i denne kvalitative politisosiologiske tradisjonen. Det teoretiske grunnlaget for den er fortolkningsperspektivet der aktørenes (politibetjentenes) fortolkninger, kreative løsninger og hverdags erfaringer kommer i sentrum for forskningen. Det grunnleggende problemet med fortolkningsperspektivet er at det ikke makter å inkludere tilstrekkelig de tunge strukturene som hviler på politirollen – som også må trekkes inn for å kunne forklare politiets praksis. Jeg vil derfor i analysen av mitt materiale forsøke å kompensere for fortolkningsperspektivets begrensninger ved å trekke inn erkjennelser fra andre teoritradisjoner i sosiologifaget (som funksjons- og strukturorienterte forklaringer). Avhandlingens kvalitet hviler i stor grad på hvorvidt analysen av det empiriske materialet er i stand til å skape en kritisk distanse til hva politibetjentene formidler av sin virkelighetsoppfatning og hverdags erfaring. Uten denne formen for overskridelse ville forskerrollen blitt redusert til en uønsket rolle som talerør for politiet.

4. FAMILIEVOLD PÅ POLITIETS DAGSORDEN

4.1 Politikritikken

Både nasjonalt og internasjonalt ble oppmerksomheten på familievold etablert for alvor i 1970-årene, og det var først og fremst feminister og kvinneforskere som fikk satt dette temaet på dagsorden. I neste omgang ble det fokusert på politiets arbeid, og feministenes dom var entydig; Politiet sviktet fullstendig sitt ansvar som lovens håndhever i disse sakene. I en stor internasjonal studie fra 1980-årene, som ble gjennomført i Australia, England, Nederland og USA, ble politiarbeidet satt under lupen (Hanmer m.fl. (ed.) 1989). Politiet ble både observert og intervjuet i disse landene, og konklusjonene fra studiene gikk i følgende hovedretning; Det fantes ingen felles plan eller strategi som politiet fulgte i familievoldssaker. Løsningene var helt opp til den enkelte polititjenestemann. Det fremkommer at politiet gjennomgående vurderte volden som en privatsak og ikke som en politisak. Det vises til at mange politifolk oppfattet intervensjon i familiekonflikter som en svært lite attraktiv oppgave, og nøyde seg som regel med å roe ned situasjonen eller mekle mellom partene uten videre forføyninger. Tvangsmidler (arrestasjon) ble sjelden anvendt. Videre hevdes det at politiet vurderte mishandlede kvinner som medskyldige, og mishandlingen ble til tider tolket som fortjent. Politiet ble også beskyldt for å mangle evne til å se hvilken situasjon mishandlede kvinner var i. Alt dette ble sagt å være et uttrykk for en bestemt politikultur der tradisjonelle, maskuline, autoritære og kvinnefiendtlige holdninger var rådende (Stanko: 1989: 52).

Feministenes krav var at politiet skulle oppfatte vold mot kvinner som kriminalitet. Politiet tillegges en avgjørende rolle for mishandlede kvinners trygghet og sikkerhet, og det er ordenspolitiet ("rank-and-file-officers") som har nøkkelrollen (ibid: 47). Det er politiet på stedet som har makt til å iverksette de nødvendige rettslige tiltak. Mye blir avgjort i det første møtet mellom politiet og kvinnen, og det er særlig i dette møtet det sviktet i de nevnte studier. Politiets passivitet er en slags gjennomgangsmelodi, og en konklusjon er som følger; "Passivity is, after all, incompatible with the feminist project" (Hatty 1989: 89).

Norsk politi har heller ikke sluppet unna kritikk. Mange av de nevnte ankepunktene har også vært rettet mot vår egen politietat i de siste tiårene. Fortellinger om et passivt politi, som ikke ser på kvinnemishandling som et strafferettslig anliggende, finnes det mange eksempler på – som dette;

”Og trass i at kvinnemishandling syner seg å vere svært utbreidd og alvorleg, skjer det nesten aldri at politiet på eige initiativ går vidare med sakene. Det har vore brukt som argument at det som skjer innan husets fire vegger ikkje er av allmenn interesse. Privatiseringa av familien har ført til privatisering av mishandlinga. Politiet ser konemishandling stort sett som eit `privat problem` – ikkje eit offentleg som bør påtalas. Dei skil i praksis mellom `privat` og `offentleg` vald”. (Amundsen m. fl. 1981; 89 – 90).

Disse påstandene bekreftes i et studium av ordenspolitiet i Oslo tidlig i 1970-årene. Forfatteren Finn Jor (1973) var med politiet på patruljering, og skrev om sine observasjoner av politiet den gangen. Det refereres til en hendelse der politiet på Manglerud i Oslo hadde vært på ”husbråk” etter at en nabo hadde meldt fra. Da politiet kom til leiligheten, så de en forskremt kvinne som dekket hodet sitt med armen og forsøkte samtidig å skjule sine to barn bak seg. Der oppdaget de også mannen hennes som sto med et haglegevær og truet sin familie. ”Legg vekk det der!” – var politimannens beskjed (ibid: 38). Bakgrunnen for konflikten var at mannen ville se barna sine, men kona ville ikke slippe han inn. Mannen hadde vært borte i en hel måned. Politimannens beskjed til paret var slik;

”Dere skulle skamme dere begge to! – sa han og henvendte seg til kvinnen. – De burde være glad han kom tilbake etter en hel måned. Det er ikke så lett som De tror. Og De – han henvendte seg til mannen – var kanskje kommet bedre fra det om De ikke hadde samlet så forbasket mye mot. Se på småtassene der borte (Han pekte på fem – og tre - åringen, som kikket forskrekket frem bak moren). De kunne ha fortjent en hyggeligere gjensynsfest enn den dere har stelt i stand. Ta dere nå sammen og prøv å være litt hyggelige mot hverandre. Snakk ut om tingene i morgen, når det er lyst. Det pleier å hjelpe. Hvis dere ikke kan tenke dere en slik løsning, får en av dere bli med på stasjonen” (ibid: 38-39).

Politiet tok med seg geværet og begrunnet sin avgjørelse med at dette var en familiekonflikt som de ikke kunne gjøre stort annet med enn å mekle. Trusler med våpen ble bagatellisert.

I en studie av politianmeldt kvinnemishandling ved Oslo Politikammer i 1981, 1983 og 1984 hevder Aslaksrud og Bødal (1986;7) at privatlivets fred tradisjonelt har vært en sovepute for politiet mot å gjøre noe med familievolden. Det hevdes at ”husbråksoppdrag” ble ansett som avsluttet og løst da roen på stedet var gjenopprettet. Det vises også til en utbredt kritikk av både politi og påtalemyndighet for at anmeldelser ikke ble fulgt opp i disse sakene. Det konkluderes med at for mange saker ble henlagt og straffenivået lå for lavt.

Kriminologen Vibeke Lund var med politiet som deltakende observatør på Grønland og Økern politistasjon i til sammen 16 netter i 1986 og 1987. Kvinnemishandling ble også her

gjærne betegnet som ”husbråk”, og Lund fant at politiet i liten grad gjorde det som de selv sa at de var forpliktet til å gjøre. ”Husbråksoppdragene” ble stort sett håndtert med akuttløsninger på stedet – som for eksempel at mannen ble værende i leiligheten eller kjørt til sin mor, mens kvinnen for eksempel ble kjørt til psykiatrisk legevakt. Lund fant mangler i en rekke sentrale oppgaver som for eksempel politiets informasjon om hjelpetiltak til kvinnene, varsling av barnevernet, rapportskriving etc. Politiet nøyde seg med å skille partene fra hverandre, bringe eierforholdet til leiligheten på det rene, og fjerne en av partene som en løsning for natten. Lund viser også til at mange politifolk så på ”husbråk” som et håpløst arbeid, og de oppfattet sakene som private anliggender og derfor lite for politiet å la seg involvere i (Lund 1989; 53).

I et annet bidrag, av journalisten Gunnar Ringheim (1995) med boken – ”Hysterisk kvinnfolk – når kvinner anmelder vold”, blir politiarbeidet satt i et svært kritisk lys. Ringheim foretok en rekke intervjuer av både mishandlede kvinner, krisesenterpersonell, forskere, advokater og politifolk. En hovedkonklusjon i boken er at mishandlede kvinner blir møtt med mistro, skepsis og lite empati av politiet når de skal anmelde vold. Ringheim gir imidlertid uttrykk for (i 1995) at stadig flere polititjenestemenn ser på kvinnemishandling med høyere grad av alvor og profesjonalitet. I en undersøkelse fra Sverige tidlig på 1990-tallet, som baserte seg på spørreskjema sendt til ulike grupper av kriminalitetsofre, viste det seg at ofre for mishandling var den gruppen som var mest misfornøyd med politiarbeidet. Mange oppgav at de opplevde politiet som lite interesserte i deres problem (Skodvin 2000; 41).

4.2 Ny strafferettslig kurs

Kravet om at voldelige menn skal arresteres og straffefølges har fått oppslutning i en rekke vestlige land.¹⁶ Klinger (1995) viser til en radikal endring i den amerikanske justispolitikken på dette området. Før 1970-årene var det en utbredt praksis at politiet lot være å reise straffesaker i familievoldssakene i de amerikanske stater. Det var sågar forbud mot politiintervensjon i flere stater. I løpet av 1980- og 1990-årene har man sett kraftige føringer på amerikansk politi om å bruke tvangsmidler;

¹⁶ Kristin Skjørten (2002) viser til at arrestasjonskravet hviler på et falsk premiss om at kvinnemishandlere sjeldnere blir anmeldt og straffet enn andre voldsutøvere. David Klinger (1995) mener det har etablert seg en myte om at politiet arresterer sjeldnere i voldssaker i familieforhold enn i voldssaker mellom fremmede. Observasjonsstudier fra Florida konkluderer med at politiet bruker tvangsmidler like sjelden i begge disse sakstypene.

“Many states passed laws that allowed or mandated arrest for spousal assault, even when officers do not witness it, and numerous police departments adopted policies that required or encouraged officers to jail men who battered their mates” (Klinger 1995; 308).

Den sentrale modellen for denne nye kursen er den såkalte DAIP – modellen (“Duluth Domestic Abuse Intervention Project i Minnesota”, Sherman og Berk 1984). Hensikten med dette programmet var bl.a. å forbedre kompetansen i politiet, arrestere den mistenkte voldsutøveren oftere og styrke etterforskningen. Modellen har vært implementert i en rekke amerikanske stater.

I England ble det i 1990 gitt retningslinjer til politi og påtalemyndighet fra innenriksdepartementet (Home Office) om at alle former for mishandling i hjemmet skulle tas mer alvorlig strafferettslig sett. Et krav var at denne formen for kriminalitet skulle prioriteres like høyt i etterforskningen som andre lovbruddstyper. Også i disse retningslinjene ligger det en klar oppfordring til politiet om å arrestere mistenkte voldsutøver (Hoyle 1998). Et eksempel på en særdeles tydelig og systematisert politikontroll av familievolden finner vi i det såkalte Killingbeck - prosjektet iverksatt i Leeds i England i 1997. Her ble det gjennomført et 3 - leddet intervensjonsprogram (“the three-tier modell of interventions”) der politiet trappet opp sin innsats både mot gjerningsperson og offer ved gjentatte politibesøk. Ved gjentakelser av volden satt politiet inn lokalorientert patruljering ved aktuell adresse, skrev brev til de involverte partene, informerte naboer, sendte ut sine egne spesialister, iverksatte tverrfaglige møter osv (Hanmer m.fl. 1999 – dette prosjektet kommer jeg nærmere tilbake til i kapittel 9).

4.3 Endringer i norsk politi

Oppmerksomheten på familievold har gjort et tydelig inntog også i norsk politi og rettssystem. Siden 1988 har det kommet en rekke nye rettslige virkemidler og praktiske ordninger for å håndtere denne typen vold. I tillegg finnes det flere handlingsplaner for hvordan politiet skal arbeide med disse sakene. I regjeringens handlingsplan for vold mot kvinner (Regjeringen 2000) fastslås det at politiet har en sentral plass i den samlede innsatsen mot kvinnemishandling. Det forventes at politiet utvikler sitt voldsforebyggende arbeid og prioriterer den private volden for å sikre en ”høy oppklaringsprosent og rask reaksjonsfastsettelse” (ibid; 7). Alvorlige voldsforbrytelser settes øverst på prioriteringslisten til Riksadvokaten i 2002 (Riksadvokatens rundskriv 1/2002). Dette er tungtveiende føringer

på hva politiet skal prioritere av straffesaker. I strategisk plan for Oslo politidistrikt ”plan for bekjempelse av kriminalitet 2005 – 2008” (som er unntatt offentligheten¹⁷) er reduksjon av voldskriminaliteten et av ”hovedmålene” hvor det heter at ”vold i nære relasjoner (familievold) og vold blant barn og unge skal være et meget høyt prioritert område ved Oslo politidistrikt” (ibid: 18).

Politiet tok initiativ til et mer fokusert, strukturert og helhetlig arbeid på slutten av 1990-årene der Bergen politidistrikt og Stovner politistasjon i Oslo utarbeidet egne handlingsplaner spesifikt rettet mot familievolden (Politidirektoratet 2002 a). Kortfattet fokuserer disse dokumentene på generell kunnskap om familievolden, omfang, lovverk, tverretatlig samarbeid, forebyggende arbeid, etterforskning, utrykning, møte med fornærmede m.m. Mye av hensikten med disse planene synes å være å bidra til en intern bevisstgjøring av politiets muligheter og plikter i dette saksfeltet. Formålet er åpenbart å gi signaler om at familievoldssaker skal oppprioriteres og håndteres mer profesjonelt enn tidligere.

Våren 2002 sendte Politidirektoratet ut et rundskriv til alle politimestrene i landet der hvert politidistrikt pålegges å etablere en ordning med familievoldskordinator (Politidirektoratets rundskriv 02/018). Sommeren samme år iverksatte direktoratet en egen utdanning for koordinatorerne på Politihøgskolen.¹⁸ Det skulle utdannes en egen koordinator for hvert politidistrikt. Denne personen er ment å være en kunnskaps- og ressursperson for politiet i sitt distrikt, og skal koordinere politidistriktets samlede innsats for å redusere volden, bistå i opplæring og kompetanseoppbygging internt, etablere samarbeidsrutiner med andre etater m.m.¹⁹ De nyetablerte koordinatorerne fikk med seg en egen håndbok (en oppslagsbok) fra direktoratet som gir en rekke retningslinjer for hva som forventes av politiet i dette arbeidet (Politidirektoratet 2002 a). Håndboken skal være tilgjengelig for alt personell i etaten og bygger på handlingsplanene fra Bergen og Stovner. Politidirektør Killengreen innleder håndboken på denne måten;

¹⁷ Men de få linjene her har jeg fått tillatelse til å bruke.

¹⁸ Jeg var med som observatør på dette kurset. Det varte i en uke med et program av foredrag fra mandag til fredag. Programmet bestod av bidrag fra krisesentre, Kvinnevoldsutvalget, Alternativ til vold, Høgskolen i Oslo, Universitetet, representanter fra familievoldsprosjektet i Bergen politidistrikt og Stovner politistasjon, påtalemyndigheten og domstolene.

¹⁹ I tillegg til koordinatorordningen ble det opprettet stillinger i politiet med benevnelsen ”spesialmedarbeider ”på familievold. Dette er politifolk som i hovedsak driver med etterforskning av familievoldssaker, og anses som en type spesialist på feltet. Senere ble ordlyden i denne stillingen endret til Pb3 (politibetjent 3).

”Politiets arbeid med familievoldssaker er en del av etatens totale virksomhet for å redusere voldskriminaliteten. Politiet skal i disse sakene bestrebe seg på å gjennomføre en rask og effektiv taktisk og teknisk etterforskning, bruke tvangsmidler målrettet, foreta en rask og planmessig avgjørelse og bidra til hurtig rettetføring. Ved anmeldelse eller annen melding om familievold skal politiet vurdere bruk av nødvendige beskyttelsestiltak og sørge for at ofre for vold og trusler settes i kontakt med etater, institusjoner og organisasjoner som kan tilby adekvat hjelp” (ibid: forordet).

Det er nettopp disse målsetningene håndboken skal være et verktøy for. Permen består av over hundre sider med stor vekt på strafferettslige/straffeprosessuelle bestemmelser. Tverretattlig samarbeid vies også mye oppmerksomhet, og det slås klart fast at familievolden langt fra bare er politiets ansvar. I håndboken listes det også opp en rekke konkrete oppgaver for politipatruljene. Disse kravene er sammenfattet på et lite tiltakskort. Dette tiltakskortet representerer en forventning fra sentral politimyndighet om en langt mer planlagt, gjennomtenkt og systematisert tilnærming fra patruljenes side. Patruljene skal – i korte trekk – gjøre følgende; (noe bearbeidet)

- Avtale arbeidsfordeling før man går inn på åstedet; En fra patruljen skal ta forklaring fra fornærmede, mens den andre oppsøker mistenkte for forklaring og evt. pågripelse. I tillegg skal åstedet undersøkes for å sikre bevis.
- Skille partene fra hverandre slik at de ikke har kontakt når de forklarer seg for politiet.
- Få kontroll over åstedet; Være spesielt oppmerksomme på eventuelle barn og deres behov.
- Sikre forklaring fra fornærmede og mistenkte; Ved forklaring fra fornærmede skal politiet bruke skjema ”Hjemmevoldsmelding”. Dette er kun et supplement til anmeldelsen som skal skrives etter at oppdraget er avsluttet. I hjemmevoldsmeldingen skal kun navn, personnummer og hovedelementer i det straffbare forholdet noteres. Politiet skal være spesielt oppmerksomme på straffeprosesslovens § 122 og § 123, som i korthet sier at fornærmede er fritatt for vitneplikt mot sin partner. (Det betyr at fornærmede kan nekte å forklare seg til politiet om forhold som kan utsette partneren for straff. Hvis fornærmede likevel vil forklare seg, kan politiet bruke denne forklaringen i en eventuell fremtidig rettsak til tross for at fornærmede skulle trekke seg fra saken senere).
- Sikre bevis - både åstedet og personsaker skal fotograferes og samles i en fotomappe. Spor skal sikres - som for eksempel å sikre blod på en vattpinne. Gjenstander som kan ha vært brukt til voldshandlinger skal beslaglegges. Det gjelder også klær eller andre gjenstander som har betydning for etterforskningen. Skader på fornærmede skal deretter dokumenteres av lege.
- Innhente vitneopplysninger; Her kan særlig naboer være aktuelle. De kan være nyttige samarbeidspartener for politiet i en eventuell straffesak.
- Varsle og/eller informere fornærmede om eksisterende støtteapparat som for eksempel legevakt, sosial vaktjeneste og krisesenter.

- Vurdere fornærmedes sikkerhet, herunder beskyttelsestiltak som kan forhindre nye overgrep. Det er særlig besøksforbudet og voldsalarm som er aktuelle i denne forbindelse. Fornærmede skal informeres om disse ordninger for beskyttelse. I tillegg skal fornærmede informeres om muligheter for å få bistandsadvokat.
- Vurdere behov for kriminalteknisk bistand.
- Vurdere å kontakte barnevernstjenesten umiddelbart hvis barn er involvert i familievolden. Bekymringsmelding til barnevernstjenesten skal skrives i etterkant av oppdraget.
- Vurdere pågripelse av mistenkte.
- Skrive rapport/annmeldelse.

4.4 Endringer i lovverket

4.4.1 Offentlig påtale

Som en følge av ”politikritikken”, og spesielt den høye henleggelsesprosenten ble det i 1988 innført ubetinget offentlig påtale i familievoldssaker. Før den tid var offentlig påtale i hovedregel betinget av fornærmedes påtalebegjæring (Aslaksrud og Bødal 1986).

Lovendringen i 1988 innebærer at straffelovens § 228 om legemsfornærmelse fikk tilleggsbestemmelsene b-d som omhandler voldsforbrytelser mot den skyldiges nåværende eller tidligere ektefelle/samboer, barn eller stebarn og slektninger i rett oppstigende linje (Matningsdal 1995). Hovedbegrunnelsen for denne endringen var å styrke fornærmedes stilling, og legge forholdene til rette for at flere voldsutøvere ble tiltalt og straffet (Skjørten 2002). Politiet hadde erfart at fornærmede ofte trakk påtalebegjæringen tilbake, særlig grunnet frykt for represalier fra gjerningsmann, og således ble straffesaken liggende død.

Regelendringen innebærer at utsatte for familievold ikke selv trenger å begjære voldsutøveren tiltalt og straffet. Politiet kan på eget initiativ, og uavhengig av den fornærmedes ønsker, straffeforfølge tilfeller som de får kjennskap til. Et viktig formål med denne bestemmelsen var å frigjøre fornærmede fra byrden ved begjære sin egen partner eller familiemedlem straffet.

Myndighetene hadde også til hensikt å signalisere en skjerpet holdning mot familievold (Skjørten 2002). En politijurist i mitt materiale uttrykker formålet med offentlig påtale på en presis måte når han finner det – *utmerket* – at kvinnen ikke vil anmelde selv: *Da er det ikke lenger kvinnen mot mannen, men kongen mot mannen* – forklarer han, og utdyper at politiet styrer straffesaken slik at kvinnen frigjøres fra den byrden.

4.4.2 Straffeskjerpelser

Året etter, i 1989, ble det innført en straffeskjerpning for blant annet voldshandlinger i familieforhold. Straffelovens § 232 omhandler generelle straffeskjerpelser av lovens øvrige

voldsbestemmelser hvis volden er utført på en særlig smertefull og forrående måte. I 1989 innføres det et nytt alternativ til denne paragrafen som innebærer å skjerpe straffene for vold mot forsvarsløse personer, rasistisk motivert vold, vold begått av flere i felleskap, uprovosert vold og vold som har karakter av mishandling. Det er særlig det sistnevnte – ”vold som har karakter av mishandling,” som er aktuell for familievold. En nærmere utdyping av dette gis i Ot. Prp. nr. 79 (1988-89);

”dels tenkes det her på enkelthendelser hvor forbrytelsen ikke bare består i ett eller noen få slag eller spark, men i en sammenhengende rekke av voldshandlinger, av og til med et særlig utpekulert eller sadistisk preg. Dels siktes det til mishandling som skjer over lengre tid, for eksempel tilfelle av gjentatte overgrep i par- eller familieforhold, hvor offeret gjerne har en sterk psykisk og økonomisk binding til gjerningspersonen” (Matningsdal 1995; 584).

4.4.3 Besøksforbud

I 1995 kom det en ny bestemmelse om besøksforbud²⁰, jf. straffeprosesslovens § 222a. Denne bestemmelsen skal være skreddersydd for familievoldssaker, og det er særlig kvinnehandling den skal forebygge, selv om besøksforbudet ikke er begrenset til å beskytte utsatte kvinner (Braathen og Molstad 2001). Kortfattet handler bestemmelsen om påtalemyndighetens rett til å forby en person å oppholde seg på et bestemt sted, forfølge, oppsøke eller på annen måte ta kontakt med en annen person. Påtalemyndigheten må snarest mulig, og senest tre dager etter beslutningen, bringe saken inn for forhørsretten for å opprettholde forbudet. Beslutningen om besøksforbud er i høy grad en skjønnsmessig vurdering der politiet tar stilling til risiko for fremtidige overgrep, forfølgelse og krenkelse av en annen persons frihet og fred. Forbudet er tidsbestemt og kan gjelde for inntil ett år av gangen. Bestemmelsen er ment å tjene to hovedformål; på den ene siden beskytte potensielle volds ofre, og på den andre siden virke grensesettende overfor potensielle voldsutøvere (Politidirektoratet 2002).

Denne bestemmelsen er i ettertid blitt utvidet og skjerpet. I 2001 ble strafferammen for brudd på besøksforbudet hevet slik at politiet kan pågripe og varetektsfengsle en som overtrer forbudet. I 2003 ble besøksforbudet presisert slik at det er mulig å forby en person å oppholde

²⁰ Før besøksforbudet i form av straffeprosessens §222 a ble inkludert i lovverket har man tidligere hatt en rekke lignende former for besøksforbud (Braathen og Molstad 2001). En person kan forbyes å oppholde seg på et bestemt sted som tilleggstraff etter strl. § 33. I forbindelse med betinget dom kan domstolen også sette som vilkår at den domfelte overholder bestemmelser om oppholdsforbud. Forhørsretten kan også nedlegge et oppholdsforbud som fengslingssurrogat etter strpl. §188 jf. 181 første ledd. Også påtalemyndigheten har adgang til å nedlegge oppholdsforbud som surrogat for pågripelse og fengsling, jf. strpl. §181, første ledd (ibid: 10).

seg i sitt eget hjem, men i slike tilfeller er vilkårene for forbudet strengere, og kan ilegges for maksimalt 3 måneder av gangen (Stortingsmelding nr. 29).

4.4.4 Voldsalarm

Ordningen med voldsalarm er et praktisk beskyttelsestiltak og ikke et strafferettslig virkemiddel. Det er først og fremst volds- og trusselutsatte i samboerforhold og ekteskap som alarmen er ment å beskytte, men den kan også tildeles andre. I 1997 iverksatte Justisdepartementet en prøveordning med slike alarmer, og ordningen ble gjort permanent i 1999. I 2003 var det utdelt nesten tusen stasjonære voldsalarmer på landsbasis (Stortingsmelding nr. 29). Ordningen med de stasjonære alarmene ble i 2004 avløst av mobile alarmer. Den mobile muliggjør en direkte tale mellom voldsutsatte og politiet i faresituasjoner. I tillegg gir den politiet mulighet til å kunne lokalisere hvor brukeren befinner seg (Rundskriv 2003/ 025 fra Politidirektoratet). Tildelingen av en slik alarm skjer på bakgrunn av en søknad til politiet, og det er den lokale politimyndighet som avgjør søknaden (Politidirektoratet 2002).

4.4.5 Sperret adresse

Folkeregisteret kan foreta en beslutning om at adressen til voldsutsatte på flukt ikke oppgis til private personer og institusjoner (adressesperring kode 7). En strengere form for adressesperring er kode 6 der ens adresse i utgangspunktet ikke skal gis ut til noen. Da er det kun betrode personer i skattedirektoratet som har tilgang til adressen. Det er i hovedsak politiet som foretar trusselvurderingen som danner grunnlaget for adressesperringen. I 2004 ble det gjort endringer i folkeregistreringsloven som gjør en skriftlig bekreftelse fra politiet tilstrekkelig for å effektivere kode 6 og 7. Politiets trusselvurdering hviler på en ”politifaglig skjønnsvurdering” av situasjonen til den utsatte (Eidheim 2007: 30). I oktober 2005 var det 475 personer i landet som levde på den strengeste formen for adressesperring (kode 6). En betydelig del av dette antallet dreier som om enslige mødre med barn og enslige kvinner (ibid: 35). I 2002 ble det vedtatt å gjøre endringer i politiloven og straffeloven slik at det ble mulig å gi personer identitetsbytte. Det vil si at en person kan gis fiktiv identitet (fødselsnummer og navn) som registreres i folkeregisteret (NOU 2003;31 s.166).

4.4.6 En egen bestemmelse om mishandling

I NOU (2003;31) ble det foreslått enda flere rettslige virkemidler mot familievolden, eller mer presist; ”Menns vold mot kvinner i nære relasjoner.” Utvalget ser det som et problem at den ”psykiske volden” ikke fanges opp i dagens lovverk (ibid: 144). Videre ser utvalget en mangel i at de mindre alvorlige legemskrenkelsene (jf. strl. § 228, første ledd) har en strafferamme som ikke gir politiet rett til å pågripe personer som kan mistenkes for overtredelse av dette straffebudet. Det etterlyses også en egen staffebestemmelse som retter seg spesielt mot vold mot kvinner i nære relasjoner. Slik begrunnes det:

”En annen mangel ved norsk straffelovgivning er at dagens strafferegler ikke fanger opp kompleksiteten i saker om vold mot kvinner og barn i nære relasjoner. For en kvinne som utsettes for vold behøver det ikke å være det enkelte voldslovbrudd som gjør kvinnen særlig utsatt. Det er summen av voldslovbrudd – det at hun hele tiden lever under trusselen om voldsbruk – som kjennetegner vold mot kvinner i nære relasjoner. Slik utvalget ser det, er det viktig at rettsapparatet ikke ser på volden og truslene som enkeltstående handlinger, men at helheten i mishandlingen fanges opp” (ibid; 144).

21. desember 2005 ble det gjort endringer i straffelovens § 219 som en direkte følge av uvalgets forslag, og et eget straffebud for vedvarende familievold var dermed etablert. Loven retter seg mot mishandling i nære relasjoner, og mishandlingsbegrepet i denne bestemmelsen rommer en rekke handlinger som å ”true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke”. Kravene til straffbare trusler (jf. straffelovens § 227) nedjusteres slik at ”psykisk vold” gjøres straffbart. Et krav er imidlertid at slike handlinger gjentas over tid. Når det gjelder fysisk vold blir legemskrenkelsene i denne bestemmelsen sett på med en høyere grad av alvor enn tidligere. Gjentatte legemskrenkelsene av mildere art (som beskrevet i straffelovens § 228 1. ledd) gir nå politiet adgang til å pågripe mistenkte på stedet. Alt i alt er det handlingsmønsteret til gjerningspersonen over tid som står sentralt i bestemmelsen (Ot. prp. nr. 113, 2004-2005). Forskjellen mellom § 219 og det tidligere nevnte straffebudet mot mishandling (straffelovens § 232) er at § 232 representerer en straffeskjerpelse av noe som allerede er straffbart. § 219 har gjort nye handlinger straffbare. Dessuten er den sistnevnte bestemmelsen kun rettet mot familievold.

4.4.7 Flere rettslige virkemidler for politiet mot familievolden?

Politoloven bør også endres ifølge utvalget bak NOU (2003: 31) Det foreslås å innføre et eget punkt i politilovens § 8 som skal gi politiet rett til å kunne innbringe mistenkte voldsutøvere i nære relasjoner til politistasjonen for en samtale. Hensikten med samtalen skal være å vise

mistenkte at politiet følger med, og det skal advares mot videre voldsbruk og konsekvensene av å hindre fornærmede i å kunne anmelde og forklare seg for politiet. (Jeg antar at utvalget ønsker en egen hjemmel i politiloven i tilfeller der straffeprosessloven ikke gir politiet hjemmel for pågrepelse). Når det gjelder voldsutøveren, så ønsker utvalget både å styrke behandlingstilbudet samtidig som det foreslås en økning i straffnivået. Det tas også til orde for et prøveprosjekt der voldsutøvere, i de grove og gjentatte voldssakene, kan overvåkes ved hjelp av en elektronisk brikke (ibid; 164). Forslaget om elektronisk overvåkning er inkludert i Justis- og politidepartementets (2008) ”Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011 – Vendepunkt” – der ett av mange tiltak går ut på at ”det skal gjennomføres et pilotprosjekt med bruk av elektronisk merking av voldsutøvere (omvendt voldsalarm)” (ibid: 8). Videre skal regjeringen ”styrke muligheten for at flere velger å gå til anmeldelse gjennom utvidet rett til bistandsadvokat (...)” Det skal også vurderes om det er behov for å ”styrke det strafferettslige vernet for barn som eksponeres for vold i familien” (ibid: 7). Videre skal ordningen med familievoldskoordinatorer rustes opp ved at funksjonen omgjøres til fulltidsstilling. I tillegg skal egne ”kompetanse-team” for familievold opprettes internt i etaten (ibid: 8). Samlet sett tas det i denne handlingsplanen til orde for at:

”Politiets generelle arbeid med familievoldssaker skal også styrkes. Hovedfokus må være å fremskaffe tilstrekkelige bevis for behandling av saken i retten. Siden ofrene ofte har akutte behov for hjelp på så mange områder, enten det er helsemessig, økonomisk eller på annen måte, er det viktig at tjenestemennene har god oversikt over og et godt samarbeid med andre deler av hjelpe- og behandlingsapparatet” (ibid: 5).

Det kan tilføyes her at Barne- og likestillingsdepartementet nedsatte i 2007 et eget mannspanel som skulle diskutere spørsmål knyttet til mansrollen og likestilling. De ga sin innstilling til statsråden 3. mars 2008 (Regjeringen 2008). Panelet har også funnet det relevant å diskutere vold mot kvinner og barn. I den forbindelse anbefales det et egen ”familievoldslov (...) som fanger opp de særegne sidene ved familievold som fenomen og virkelighet, som ikke de alminnelige straffelovsbestemmelsene fanger godt nok opp” (ibid: 10).

4.5 Oppsummering

Familievold/vold i nære relasjoner er en av de lovbruddsformene hvor det kan identifiseres størst grad av rettsutvikling i de senere tiårene – i form av en rekke nye strafferettslige bestemmelser. (Narkotikalovbruddene hadde tilsvarende strafferettslig oppmerksomhet,

utvikling og prioritet fra 1960-årene. I løpet av det siste tiåret har vi sett en lignende opptrapping i forhold til økonomiske lovbrudd og organisert kriminalitet).

De strafferettslige endringene på familievoldsfeltet kan kort oppsummeres ved innføring av offentlig påtale i 1988, straffeskjerpelser for denne type vold i 1989, en ny bestemmelse om besøksforbud i 1995 og en egen paragraf mot mishandling som ble innført i 2005 – og som er spesielt tilpasset vold i nære relasjoner. Disse bestemmelsene kommer tydelig til uttrykk i regjeringens handlingsplaner, riksadvokatens rundskriv og politiets egne handlingsplaner. Disse dokumentene etterlater ingen tvil om at familievold skal plasseres høyt på politiets dagsorden.

5. POLITIREGISTRERTE FAMILIEKONFLIKTER

5.1 Innledning

Når man ringer politiets nødnummer 112 blir man først satt over til et sentralbord som har til oppgave å sile ut falske meldinger, eller å formidle kontakten videre til operasjonssentralen der politiutdannede operatører mottar henvendelsen. Polioperatøren vil ha informasjon om hva problemet til innringeren består i, hvor vedkommende befinner seg etc. før en politibil sendes til stedet. Alle opplysninger blir skrevet inn på datamaskin i PO-loggen. Når en politipatrolje har mottatt oppdraget fra operatøren, kjøres det som regel utrykning. Patruljen og operatøren holder kontakt underveis, og patruljen melder tilbake hvordan de oppfatter problemet og hvilke løsninger som anvendes. Operasjonssentralen (01) har derfor en viss kontrollmulighet overfor ordenspolitiet, og har myndighet til å overprøve patruljens beslutninger på stedet ved for eksempel å kreve at de pågriper mistenkte i saken. Når patruljen er ferdig med oppdraget avsluttes PO-meldingen på 01. Meldingen kvitteres ut i databasen, men kan suppleres senere dersom nye opplysninger i saken skulle dukke opp. (En typisk PO-melding på en familiekonflikt er ført opp på neste side.)

Delkapitlene som følger vil dokumentere politipatruljenes praksis på en rekke forskjellige områder. De tre første delkapitlene vil fremvise de vesentligste oppgavene politiet har når de rykker ut til nødmeldinger om vold, trusler og plagsom atferd i par-relasjoner. Par-relasjonen (dvs. gifte, samboere, kjærestere og eks partnere) er den klart mest fremtredende av alle nære/familiære relasjoner i politiets materiale. I 2005 var det 74 prosent av alle utrykninger til familievold som handlet om par-relasjonen (tilsvarende tall for 1995 er på 79 prosent). De øvrige – som konflikter mellom bror/søster, far/sønn, stefar/stedatter osv er utelatt, men de er samlet i tabeller over de absolutte tallene i et vedlegg som er plassert til slutt i avhandlingen (i tabell 1 og 2). Alle figurene som blir presentert fremover springer ut fra tabellene som er plassert i dette vedlegget. Jeg har fokusert særlig på følgende tre hovedoppgaver som politiet har ved utrykning: Patruljenes beslutninger på stedet, patruljenes tilbøyelighet til å anmelde en som kan mistenkes for vold eller trusler – og patruljenes samarbeid med andre profesjonelle aktører. Disse oppgavene dekker for øvrig mye av politimyndighetenes forventninger til patruljene i disse sakene (jf. håndboken fra Politidirektoratet 2000 a). Tall både fra 2005 og 1995 vil bli presentert for å kunne dokumentere endringer i politipraksis over tid. (PO-systemet ble etablert i 1994, og 1995 er dermed det første året hvor det er mulig

å dokumentere politiarbeidet gjennom deres vaktjournal for et helt år.) I siste del av kapittelet blir politiarbeidet dokumentert gjennom hvilke deler/segmenter av befolkningen som politiet møter i disse oppdragene. Her blir også spørsmålet om seleksjon vurdert – dvs. hvorvidt politiet systematisk selekterer ut noen befolkningsgrupper fremfor andre.

Et eksempel på en PO-melding:

OPPDRAK: HUSBRÅK M/VOLD – ADRESSE I OSLO, POLITIKRETS

Fant sted dato: xxxx
 Distrikt: Oslo
 Ident: xxx
 Beskrivelse: HUSBRÅK M/VOLD – ADRESSE I OSLO
 Avslutningskode: VIDERE OPPFØLGINGSTILTAK
 Avsluttet tidspunkt: xxxx
 Total tid: 0 dg 0 tm 35 min

Logget tidspunkt	Ident	Status	Tiltak
Dato og klokkeslett. xxxx		MOTTATT	HUSBRÅK M/VOLD – ADRESSE I OSLO
xxxxx	xxxx		Fant sted: xxxxx
xxxxx	xxxx		Prioriteten har økt fra INGEN TIL 1
xxxxx	xxxx	IVERKSATT	Kodenavn på patruljen som har fått tildelt oppdraget
xxxxx	xxxx		Fått bank av samboer
xxxxx	xxxx		Er hos nabo. Navn og telefonnummer til naboen.
xxxxx	xxxx		Kodenavn på patruljen: Er utenfor nå.
xxxxx	xxxx		Hun har fått blått øye og har vondt i en fot, gj.mannen har forsvunnet – mulig anmeldelse i morgen
xxxxx	xxxx	FRIGJORT	Kodenavn på patruljen:
xxxxx	xxxx		Navn på mistenkte ringer hit. Sier han er på stedsnavn. Sier at han har tenkt til å dra til stedsnavn for ikke å havne i bråk.
xxxxx	xxxx		Hans versjon er at hun har slått han for så å ta piller.
xxxxx	xxxx		Han var derfor bekymret for henne.
xxxxx	xxxx		Nektet å møte oss
xxxxx	xxxx		Kodenavn på patruljen: Ingenting som tydet på at Navn på fornærmede var ruset på noe annet enn øl.
xxxxx	xxxx		Kodenavn på patruljen: Navn på fornærmede snakket om at Navn på mistenkte hadde besøksforbud
xxxxx	xxxx		Finner ingenting om dette i PO. Ikke kapasitet til å bla igjennom alle Navn på mistenkte sine saker i BL.
xxxxx	xxxx	AVSLUTTET	VIDERE OPPFØLGINGSTILTAK
xxxxx	xxxx	AVSLUTTET	Ventetid: 0 dg 0 tm 8 min, Aktiv tid: 0 dg 0 tm 27 min
xxxxx	xxxx	AVSLUTTET	Behandlingstid: 0 dg 0 tm 35 min

Omhandlet person (2)

Fornavn	Etternavn	Fødselsdato	Personnr.	Nasjon	Etterlyst	Mistenkt	Siktet	Pågrepet	Fornærmet	Troverdig
Navn	Fornærmet	xxxxxx	xxxxx		Nei	Nei	Nei	Nei	Ja	Ukjent
Navn	Mistenkt	xxxxxx	xxxxx		Nei	Ja	Nei	Nei	Nei	Ukjent

Omhandlet sted (1)

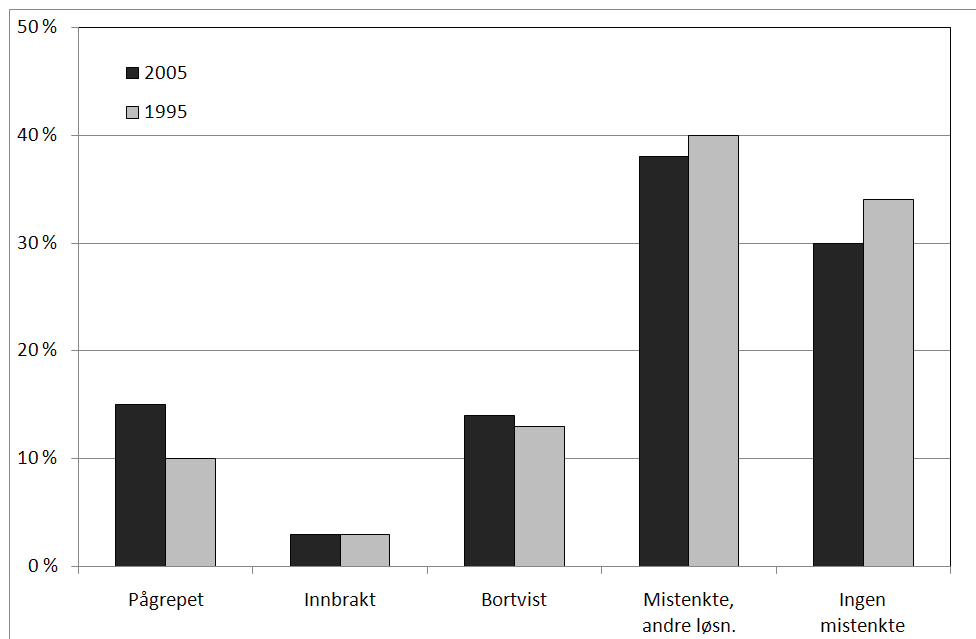
Adresse	type	Distrikt	Stedsnavn	Gatenavn	Gatenummer	Post nr.	Poststed	Krets	Sone	Stedstype	Øst	Nord
OPPDRAK	Oslo	xxxxxx	xxxx	xx		xxxx	xxxx	xxxxxx	xxx			

Ressurser (1)

Distrikt (kortnavn)	Ventetid (timer)	Ventetid (min)	Aktiv tid (timer)	Aktiv tid (min)	Ressurs
Oslo		0		0	27 Kodenavn på patruljen

5.2 Politipatruljenes beslutninger ved utrykning

Figur 1. Politiets beslutninger på stedet. Prosent. 2005 og 1995. Par-relasjon.

(De absolutte tallene er i tabell 1 og 2 i ”Vedlegg”.)

5.2.1 Politiets praksis i 2005

Figuren viser hvor hyppig patruljene benytter seg av de ulike politioperative løsningene når det gjelder konflikter i par-relasjonen både i 1995 og 2005. Det fremkommer at kategorien ”Mistenkte andre løsninger” (38 prosent i 2005) er den mest utbredte. Her finnes i hovedsak ”ordnet på stedet” (OPS) – som betyr at politiet for eksempel nøyer seg med å irettesette noen, mekle mellom partene, gi fornærmede noen råd, tilkalle andre aktører som kan bistå, transportere noen til et annet sted, lete etter mistenkte med mer. Konflikten blir følgelig ikke registrert noen andre steder enn i PO for politiets del.

Kategorien ”Ingen mistenkte” (30 prosent) viser til tilfeller hvor politiet har fått melding om at noen blir slått, truet eller plaget, men når politiet kommer til stedet, finner de ingen person å mistenke for noe straffbart. Det kan for eksempel være at det kun er en høylytt krangel mellom partene, slagsmål der politiet mener at begge parter er ”like gode”, ”fyllerør”,

misforståelse fra en nabo som har ringt politiet etc. Det er særlig i denne kategorien politiet konkluderer med at den opprinnelige meldingen var meget overdrevet. Figuren viser at slike oppdrag utgjør en betydelig del av alle politiutrykningene til privat arena, og mange av mine informanter kan fortelle om slike erfaringer – som for eksempel denne politimannen;

Melding fra en dame – hun hadde blitt banka sa hun. Da vi kom stod hun utenfor blokka i tynne klær... Hun var helt klart full. Det luktet sprit av henne. Det var en ordentlig sånn... ja... noen ganger ser man det med en gang – en sånn ”(stedsnavn)dame” – drikker mye – krangler mye – er uføretrygda. Jeg tok ikke feil av det... Når vi skal inn i leiligheten for å snakke med mannen sier hun til oss at ”han er bare en liten tass – dere tar han lett dere”. Jeg svarer at vi skal bare opp å prate med han... Han sitter i leiligheten – det viser seg at de bare hadde kranglet. Hun hadde ikke blitt banka likevel. Det koker ned til ingenting.

Politimannen nøyde seg med å irettesette dette paret. Hva som ”koker ned til ingenting” kan imidlertid på et senere tidspunkt vise seg å være svært alvorlig vold. En annen politimann forteller om en nattvakt hvor han rykket ut til – *husbråk* – og han ble møtt av en dame i 25-30 års alderen. Hun stod utenfor huset i treningsbukse og vinterjakke, og –

hun så litt utafor ut – men virket helt grei – Hun var veldig utydelig, men sa det hadde vært noe krangling – hadde vært noe fysisk, uten å uttype det – det var vanskelig å se hva som hadde skjedd.

En rekke familiemedlemmer var i huset – svigermødre og søstre. De fortalte politiet at dette paret kranglet ofte. Den ene svigermoren bodde i 1. etasje. Politiet ville kun snakke med mannen, og de andre ble bedt om å gå ned i 1. etasje. En politimann (student) stod utenfor og snakket med kvinnen, mens politibetjenten snakket med mannen. Det var også et barn i huset – parets barn på ca to år som sov. Politibetjenten syntes det var – *rotete og uhygienisk* – i leiligheten og ringte derfor barnevernet. Kvinnen fortalte politiet at – *alt var greit* – på spørsmål om hun var skadet fikk ikke politiet noe klart svar. Politimannen uttrykker – *vi blir ikke klok på hva som har skjedd* – og han så etter hvert på saken som et ordensproblem. Han ville derfor fjerne en av partene – og forklarer videre at – *det enkleste er å fjerne gubben*. Denne mannen var imidlertid – *vrien* – og han sa at vi visste ikke hvor *gæren* dama var. Barnevernsvakten kom til stedet og vurderte det slik at barnet kunne bli værende. Politiet spurte barnevernet om hvilket inntrykk de hadde av situasjonen (hva som kunne ha skjedd) og de hadde samme inntrykk som patruljen – de syntes også at det hele var utydelig. Oppdraget ble løst ved at mannen ble bortvist for natten, og han dro til sin søster. Politiet hadde nå vært

på stedet i halvannen time, og så seg tilfreds med løsningen. To dager senere kommer det inn en anmeldelse fra kvinnen, og det viser seg at – *hun hadde utrolig store skader i underlivet*. Det var derfor hun hadde ringt politiet den natten. Det forelå en fotomappe på sykehuset som politimannen dro for å se – og han sier at – *det var helt blått fra låret og opp på magen* (grusomme bilder blir beskrevet) – og han sier videre dette: *Det er der vi ikke skjønner – hvordan kunne dette ha skjedd? – for hun ga ingen svar på at hun var skada...* Barnevernsvakten skjønnte heller ikke noe av dette. Politimannen (studenten) som hadde snakket mest med kvinnen på stedet, hadde sagt dette til at hun var så alvorlig skadet: *Hæ?* – Han var også helt uforstående til at dette kunne ha skjedd. I avhør hadde mannen sagt at skadene var noe hun hadde påført seg selv, men politimannen mener bestemt at det er umulig å påføre seg selv slike skader.

Grensen mellom ”mistenkt” og ”ikke-mistenkt” er ikke alltid så enkel å trekke ved studier av PO. Operatøren bekrefter gjerne et ”ja” på rubrikken for mistenkte personer ut fra de opplysningene han/hun fikk i oppdragets begynnelse. Når det viser seg at det likevel ikke er noen for patruljen å mistenke på stedet, så hender det av og til at operatøren glemmer å endre sin markering for mistenkte til et ”nei”. Derfor må jeg tolke meldingene, og bruke mitt eget skjønn i en del tilfeller for å kunne kategorisere. Det gjelder særlig handlinger jeg har plassert i kategorien ”Plagsom atferd”. Dette er en paraplybetegnelse jeg bruker for handlinger som for eksempel; ødelegge inventar i boligen, stjele partnerens eiendeler, ikke gi slipp på barna, stikke av gårde med barna, stenge noen inne på et rom, ringe på døra gjentatte ganger når man er uønsket på stedet, nekte å forlate boligen, forsøke å trenge seg inn i boligen osv. Det er ikke alltid enkelt å slå fast om det foreligger noen mistenkt person for politiet ved slike hendelser. Det kan fort bli feil å oppfatte en som drar av gårde med sine egne barn som en ”mistenkt”. Det avhenger naturligvis av konteksten og omstendighetene rundt, men det er opplysninger som av og til ikke er tilgjengelig i PO.

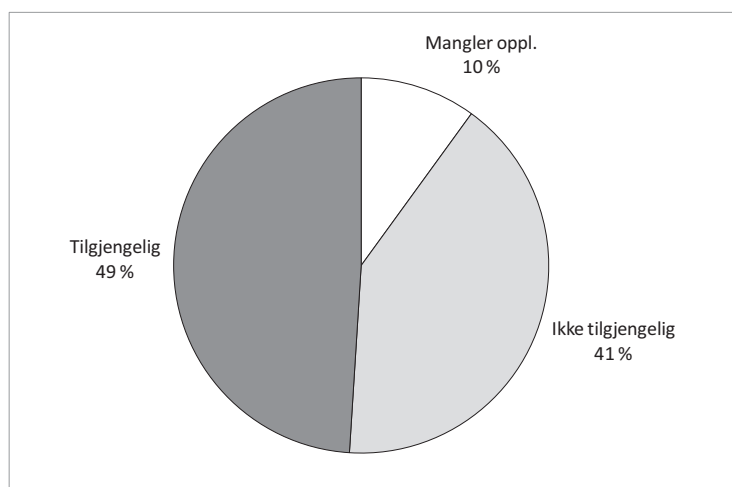
Når det gjelder de andre hovedløsningene for 2005, som dreier seg om politiets tvangsbaserte tiltak, ser vi at det nesten er like vanlig at politiet pågriper den mistenkte (i 15 prosent av alle utrykningene²¹) som at de bortviser vedkommende fra stedet (i 14 prosent av utrykningene). Innbringelse forekommer relativt sjelden (3 prosent), og er i stor grad forbundet med atferd

²¹ Prosenttallet for pågripelser i andre familierelasjoner (som for eksempel far/sønn, brødre etc.) ligger på 7 prosent for 2005. Det skulle tyde på at politiet pågriper langt hyppigere i møte med par-reelasjoner vs. andre familierelasjoner. Likevel kan det lave prosenttallet for ”andre relasjoner” delvis forklares i det faktum at volds- og trusselutøvere i denne forbindelse oftere er unge.

som følge av beruselse. Både innbringelse og bortvisning er maktmidler politiet kan bruke uten at det nødvendigvis fremtrer noen som er mistenkt for konkrete straffbare handlinger. Dette er løsninger politiet kan anvende for å stoppe en konflikt uten at de nødvendigvis trenger å ta stilling til hvem som har gjort hva. For eksempel kan politiet finne på å bortvise en av partene til tross for at de begge anses å være "like gode" – dvs. like skyldige/delaktige i konflikten. Som regel bortvises den som ikke eier den boligen det lages bråk i. Derfor er det en liten andel av kategoriene "bortviste" og "innbrakte" som jeg ikke har regnet med når det gjelder mistenkte. Det skal også tydeliggjøres her at størrelsene (prosentandelene) på pågripelse, bortvisning og innbringelse er regnet ut fra alle meldinger på konflikter i par-relasjoner. Hadde jeg luket vekk kategorien "Ingen mistenkte" i prosentutregningene så hadde vi sett en langt høyere andel på politiets tvangsbaserte løsninger. Andelen pågripelser ville da blitt på 21 prosent istedenfor 15. Samtidig ville en slik måte å beregne politiets beslutninger blitt mangelfull. Kategorien "Ingen mistenkte" er også en avgjørelse politiet foretar seg på stedet. Det sier noe om hvordan politiet tolker konflikten. Andre hadde kanskje funnet noen å mistenke der den konkrete patruljen ikke fant noen lovbrudd. Det er også viktig å presisere at slett ikke alle mistenkte er tilstede når politiet når frem til den aktuelle adressen. Mistenktes tilgjengelighet fordeler seg slik for hele 2005;

Figur 2. Mistenktes tilgjengelighet for politiet. Prosent. 2005. Par-relasjon.

(Pågrepne, innbrakte og bortviste er ekskludert.)

(De absolutte tallene er i tabell 3 i "Vedlegg".)

Det er klart at andelen av pågripelser, innbringelser og bortvisninger kunne blitt høyere dersom mistenkte i større grad hadde vært tilgjengelig for politiet på stedet. Som figur nr. 2 viser har den mistenkte personen ofte forsvunnet før politiet ankommer adressen. Av og til kan jeg lese om nokså grov vold der politiet leter etter antatt gjerningsperson, men ikke lykkes i sine søk. Da blir meldingen klassifisert som ”Mistenkte andre løsninger” av meg, men det kan godt tenkes at mistenkte blir pågrepet på et senere tidspunkt – noe som ikke alltid kommer frem i PO. Mistenktes tilgjengelighet er imidlertid ikke noen absolutt kategori, men i ganske stor grad avhengig av politiets skjønnsmessige bruk av tid og ressurser. Hadde patruljene brukt mer tid på å søke etter mistenkte hadde tallet på tilgjengelighet økt. Jeg har grunn til å anta at de fleste politipatruljer ville lagt ned langt mer innsats for å spore opp en som for eksempel har ranet en kiosk enn en som har utøvd vold mot sin partner. Det kan begrunnes i hva nordiske politiforskere identifiserer som ”riktig politiarbeid” (Granér 204; 115) eller ”det egentlige politiarbeidet” (Finstad 2000; 95). Finstad forklarer det slik; ”Det egentlige politiarbeidet er noe som er renere, som tydeligere viser hvem som er skyldig og uskyldig (...)” (ibid: 97). Holmberg viser at uklare konflikter og hendelser ikke vekker samme engasjement hos politifolk (Holmberg 1999). Jeg vil senere gi flere eksempler på at familievoldsaker som regel ikke passer godt inn i politifolks forestilling om ”det riktige politiarbeidet”.

5.2.2 Politiets praksis i 1995

Når vi sammenligner prosentfordelingene for 1995 med tilsvarende tall for 2005 (jf. figur nr. 1) ser vi samlet sett ingen dramatiske endringer i politiets beslutninger på stedet. Det kan identifiseres en viss forskjell i kategorien ”Ingen mistenkte” (34 prosent i 1995 mot 30 prosent i 2005). Når det gjelder ”Mistenkte andre løsninger” er tallene for disse to årstallene nesten like (40 prosent mot 38 prosent). Det gjelder også bortvisningene (13 prosent mot 14 prosent). Det er på ”arrestasjon” vi kan se den største endringen. Ikke når det gjelder innbrakte riktignok – der er det en nøyaktig lik andel for begge disse årene, men pågripelsene har steget – fra 10 prosent i 1995 til 15 prosent i 2005.

Kristin Skjørten er i ”Lov og rett mot familievold?” (2002) ytterst kritisk til at strafferettsapparatet kan bidra positivt når det gjelder familievolden. Skjørten frykter at politiskjønnen er i ferd med å bli redusert til fordel for mer ”håndhevelse av loven” (ibid: 152). Hun viser til en ekspansjon i bruken av strafferetten, og et ”vindskifte i politiets arbeid” i så måte (ibid: 153). Det er særlig bruken av ”arrestasjon” som interesserer henne i denne

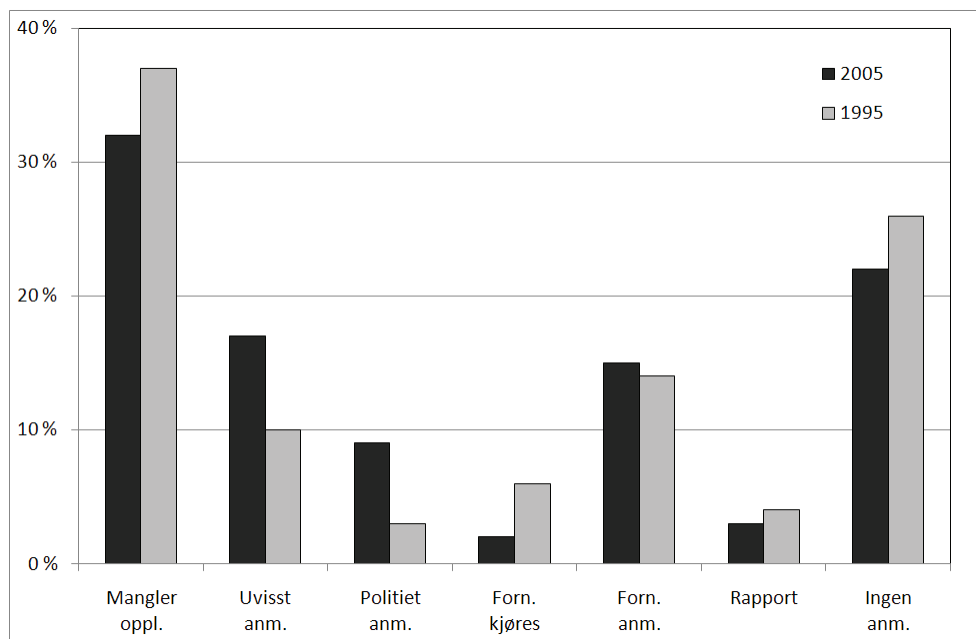
sammenhengen. Skjorten har rett i at strafferetten har ekspandert i disse sakene når det gjelder pågripelser, men et ”vindskifte” er jeg noe skeptisk til. Jeg tror det er mer treffende å anse denne økningen som en sakte og gradvis økning som følge av en rekke nye føringer på politiet om å håndtere familievoldssakene med et større strafferettslig alvor. Man kan diskutere om en økning på 5 prosent i pågripelser er mye eller lite. Det vil selvsagt bero på øyet som ser. Noen vil kanskje oppfatte dette som beskjedne endringer, mens andre vil kunne se betydelige forandringer i politiets praksis på dette punktet. Et viktig poeng er imidlertid at det går noen vesentlige grenser for hvor høyt tallet på pågripelser kan bli. Først og fremst vil mange av legemskrenkelsene som kommer til uttrykk i PO ikke gi patruljene noen klar hjemmel til å pågripe mistenkte (jf. straffelovens § 228, 1. ledd). For det andre må det ikke glemmes at mistenkte forsvant fra stedet i en relativt stor andel av alle tilfellene der politiet hadde grunn til å mistenke noen for en straffbar handling. (I 2005 var det minst 41 prosent av de mistenkte som ikke var tilgjengelig for politiet på stedet – når vi luker vekk de som ble pågrepet, bortvist og innbrakt. I 1995 var det tilsvarende tallet på 36 prosent, noe som for øvrig betyr et ganske godt samsvar mellom disse årene også på dette punktet.) Likevel vil, som tidligere nevnt, disse prosenttallene et stykke på vei være avhengige av politiets prioriteringer og innsats.

I et omfattende studium i England (Thames Valley) viste det seg at politiet arresterte 17 prosent av alle mistenkte for partnervold (Hoyle 1998; 65). Denne undersøkelsen ble foretatt i midten av 1990-årene og kan derfor sammenlignes med PO-tallene fra 1995 som viser en arrestasjonsprosent på 13 prosent når vi legger sammen antall pågrepne og innbrakte.²² En vesentlig metodisk forskjell er imidlertid at Hoyle har regnet ut sitt tall fra alle mistenkte, mens jeg har regnet ut fra alle politiutrykninger. Forholder jeg meg bare til mistenkte, og luker vekk ”Ingen mistenkte”, blir prosenttallet for arrestasjoner (pågrepne og innbrakte) på 20 prosent for 1995 (25 prosent for 2005). Det skulle i så fall tyde på at politiet i Oslo er noe mer tilbøyelig til å anvende arrestasjon som løsning i disse sakene enn sine engelske kolleger i Thames Valley.

²² Innbringelse er en type arrestasjon, men på et helt annet grunnlag enn pågripelse. Innbringelser foretas med hjemmel i politiloven, og trenger ikke nødvendigvis være på grunnlag av straffbare handlinger mot partner. Det er ofte bråk som følge av beruselse, men også patruljens vurdering av mistenktes eller andres sikkerhet som er bakgrunnen for denne typen arrestasjon. Det er ikke alltid lett å avgjøre nøyaktig hva som ligger til grunn for innbringelsene man finner i PO, og derfor er jeg noe i tvil om det er rimelig å putte innbringelser og pågripelser i samme boks. Når det gjelder pågripelsene derimot, fremkommer det som regel langt tydeligere hva som er grunnlaget for et slikt inngrep. Jeg har naturligvis luket vekk pågripelser som ikke er et resultat av straffbare handlinger begått mot partner – som for eksempel besittelse av narkotika, nekte å etterkomme politiets pålegg eller fysiske angrep på patruljen.

5.3 Politiets anmeldelsestilbøyelighet

Figur 3. Anmeldelser. Mistenkte for vold (ekskludert pågrepne). Prosent. 2005 og 1995. Par-relasjoner.

(De absolutte tallene er i tabell 4 og 5 i ”Vedlegg”.)

5.3.1 Politiets anmeldelsestilbøyelighet i 2005

Det er bare voldslovbruddene jeg har konsentrert meg om ved studier av anmeldelsene fordi voldshandlinger i familierelasjoner har vært underlagt offentlig påtale i en lang periode.²³ I figuren over har jeg ikke regnet med meldingene som ender med at politiet pågriper mistenkte. Ved en pågripelse skal politiet normalt anmelde forholdet selv. Ser vi på anmeldelsestilbøyeligheten hvor en person mistenkes/kan mistenkes av politiet for voldsbruk

²³ Lovens bestemmelser om trusler (strl. § 227) ble endret i 2003. Tidligere sa denne rettsregelen at offentlig påtale bare fant sted etter fornærmedes begjæring, med mindre offentlig påtale ble ansett å være nødvendig av andre allmenne hensyn. Dette ble opphevet ved lov av 4. juli 2003 nr. 76 (Lov om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv)). I forarbeidet til lovendringen (Ot.prp. nr. 51 – 2002-2003) omtales bakgrunnen for at loven ble opphevet. Foranledningen var at man ønsket å frita personer som hadde blitt truet til å inngå ekteskap fra belastningen med å kreve påtale. Når paragrafen først ble endret fikk det betydning for alle typer av trusler, ikke bare de som hadde med tvangsekteskap å gjøre.

mot sin nåværende eller tidligere partner ser vi at den største kategorien – ”Mangler opplysninger” (32 prosent i 2005) viser til at spørsmålet om anmeldelse ikke blir tatt opp i PO-meldingen. Det er likevel mitt bestemte inntrykk at nesten ingen hendelser i denne kategorien ender med noen anmeldelse, og at politiet gjerne av den grunn lar være å føre det opp i PO. Grunnen er at jeg finner de mest utydelige og minst alvorlige hendelsene sett med politiets øyne i denne kategorien. Disse meldingene har gjennomgående avslutningskoden ”Ordnet på stedet”, noe som nettopp indikerer at det ikke kommer noen anmeldelse (i motsetning til avslutningskoden ”Videre oppfølgingstiltak”). I kategorien ”Ingen anmeldelse” (22 prosent) tas derimot spørsmål om anmeldelse opp, men det konkluderes med at det ikke kommer noen anmeldelse verken fra politiet eller noen av partene i saken. Når det er ”Uvisst anm.” – dvs. uvisst om fornærmede vil anmelde – betyr det for eksempel at fornærmede har fått beskjed av politiet om at hun bør anmelde, men hun vil vurdere en anmeldelse på et senere tidspunkt (den kategorien utgjorde 17 prosent i 2005). Når 15 prosent av meldingene konkluderer med at fornærmede faktisk vil anmelde, så bør det tallet tas med en klype salt. Hun sier til politiet på stedet at hun vil anmelde senere, men mange kvinner følger trolig ikke opp dette i ettertid.

De tre siste kategoriene for anmeldelse i min inndeling går direkte på politiets eget initiativ til anmeldelse. I 9 prosent av meldingene for 2005 kommer det eksplisitt frem at politiet anmelder voldshandlinger selv – noe som ofte betegnes som å ”anmelde på vegne av fornærmede”. Politiet tar med andre ord ut offentlig påtale. En variant av offentlig påtale er at politiet kjører fornærmede til stasjonen for å anmelde. (”Forn. kjøres” – forekommer i 2 prosent av meldingene). I praksis innebærer det å flytte arena for hennes forklaring fra hennes hjem til politiets lokaler. En slik praksis er imidlertid avhengig av at fornærmede ønsker eller i det minste går med på en anmeldelse.

Tre prosent av voldsmeldingene klassifiserer jeg som ”Rapport”. Det vil si at politiet skriver rapport i saken uten å spesifisere hva slags rapport. I denne kategorien kan det gjerne ligge anmeldelser fra politiet, men det kommer ikke frem i PO-meldingen.²⁴ Politiet kan skrive en rekke forskjellige rapporter i etterkant av utrykning til en familiekonflikt. Det kan for

²⁴ Noen av disse rapportene er riktignok spesifiserte. En rapport er et notat til familievoldskordinator for evt. videre oppfølging. En annen rapport skal videre til ”etterforskning”. En tredje rapport dreier seg om at mistenkte blir pålagt å møte til samtaler hos politiet dagen etter. (Disse rapportene kan føre til anmeldelse fra politiets side.)

eksempel være rapport til barnevernet, beslagsrapport, rapport om andre straffbare forhold patruljen har tatt med seg gjennom tjenestesettet med mer. Tallet på de politiinitierte anmeldelsene kan dermed komme opp i maksimalt 14 prosent av alle voldsmeldingene for 2005. Inkluderer vi de som ble pågrepet for vold blir prosenttallene 33 prosent (som minimum) og 37 prosent (som maksimum) for politipatruljenes bruk av offentlig påtale for voldshendelser som de ble gjort kjent med på stedet.

Når loven gir politiet adgang til å ta ut offentlig påtale i disse sakene må det sentrale spørsmålet være dette; Hvorfor anmelder ikke politiet flere hendelser på egenhånd? Teoretisk sett kunne prosenttallet ligge nær 100 prosent så lenge politiet har fått opplysninger om at det finnes en person å mistenke for voldsbruk mot sin partner. For politiet er det i teorien tilstrekkelig bare å anta at den ene parten kan ha slått den andre for å kunne skrive anmeldelse selv. I enkelte tilfeller kan imidlertid lista ligge svært høyt for når politiet anmelder ”på vegne av fornærmede”. I en hendelse fra 2005 oppsummerer patruljen for operasjonssentralen hvilke opplysninger de har fått på stedet – på denne måten;

”I følge (navn på kvinnen) hadde (navn på mannen) vært voldelig når han kom hjem. Han hadde slengt henne rundt og dyttet henne slik at hun falt mot en trapp og fikk smerter i ryggen. Hun fortalte at han har vært voldelig mot henne tidligere... Fornærmede hadde så store smerter at hun hadde problemer med å stå oppreist. Hun ble derfor kjørt til legevakten av (kodenavn på patruljen). Hun ønsket å anmelde forholdet. Hun var godt beruset og hadde tidvis problemer med å ”holde tråden” under forklaringen. Hun ble derfor oppfordret til å gå hjem og hvile etter legebesøket og anmelde forholdet senere på dagen når hun var utvilt”.

I en annen melding leser jeg om en kvinne som er ”slått i hodet en rekke ganger. Hun har noen kuler og litt hovne lepper... – fornærmede møter på vakta senere i dag for anmeldelse”. I enkelte meldinger rapporteres det om gjentakende mishandling uten at det tilsynelatende anmeldes. Hvorfor patruljene lar være å anmelde i mange tilfeller er et spørsmål jeg vil komme nøye tilbake til i kapittel 7 – om politiets skjønnsvurderinger.

5.3.2 Politiets anmeldestilbøyelighet i 1995

Samlet sett viser heller ikke figur nr 3 noen dramatiske endringer i tiårsperioden. Størrelsen på de politiinitierte anmeldelsene lå på mellom 9 prosent og 14 prosent for 2005 når vi luker vekk pågripelsene. Dette fordi vi har med disse to litt ubestemmelige kategorier å gjøre; ”Fornærmede blir kjørt til politistasjonen for å inngi anmeldelse” og ”politiet skriver rapport”.

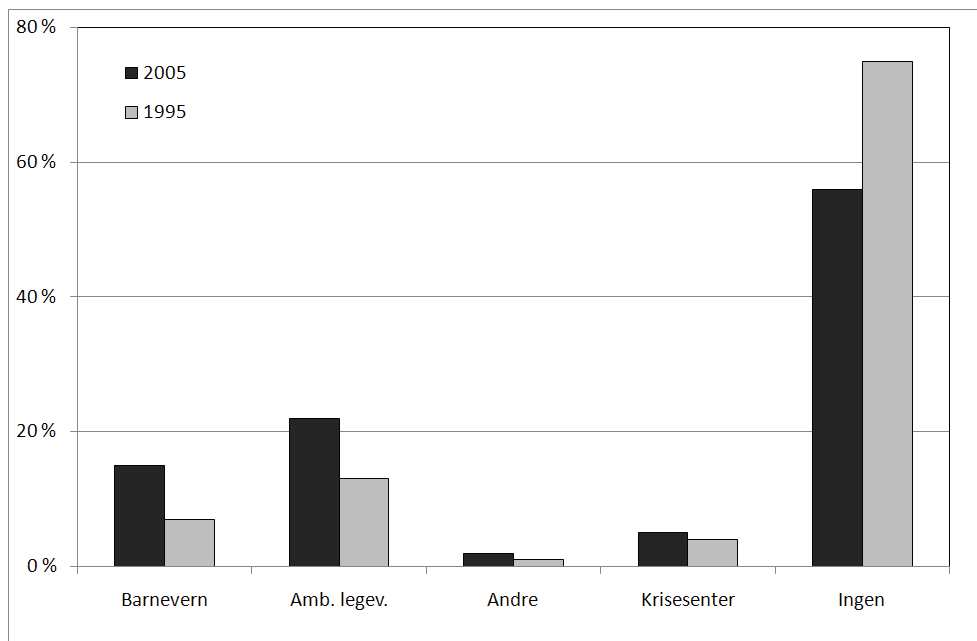
Når fornærmede kjøres til stasjonen, innebærer det strengt tatt ingen anvendelse av ”offentlig påtale”, men det kan være noe politiet gjør for å sikre seg en bedre forklaring. Kategorien ”Rapport” er det heftet mer usikkerhet ved, men når det ikke oppgis hva slags rapport som skrives kan det dreie seg om en anmeldelse.

Figur 3 viser at politiet reiste offentlig påtale i minimum 3 prosent av voldstilfellene i 1995. Sånn sett har vi med betydelige endringer å gjøre i denne tiårsperioden (det var minimum 9 prosent i 2005). Bringer vi inn de to andre kategoriene for 1995, blir imidlertid bildet annerledes. Hvis politiet anmelder selv i de 4 prosentene jeg har klassifisert som ”Rapport”, og vi i tillegg trekker inn prosenttallene for polititransport av fornærmede til stasjonen for å anmelde – blir tallet på 13 prosent for 1995. Dermed blir det nesten ingen økning på anmeldelser som følge av politiets initiativ. Hvis det skulle stemme, ville det være svært overraskende med tanke på det trykket som har vært på politiet om å anvende strafferetten generelt, og offentlig påtale spesielt, i familievoldssaker.

Det er en utbredt oppfatning at politiet har utviklet seg mye i arbeidet med familievoldssakene i de senere årene. Justisminister Knut Storberget uttrykker i et intervju til magasinet ”Norsk Politi” dette; ”Politiet har gjort kvantesprang i behandlingen av voldssaker knyttet til hjemmet. Tidligere hadde denne type saker lite status” (Norsk Politi nr 1. 2007; 12). Tove Smaadal, som er leder for Krisesentersekretariatet, har ved en rekke anledninger i mediene uttalt seg svært kritisk til politiets arbeid med volden i de nære relasjoner. Til dette magasinet forteller hun først om et ”skrekkens eksempel” der en kvinne ”løp til lensmannen i trusa, ble skjelt ut og bedt om å ikke være så hysterisk. Saker ble ofte OPS – `ordna på stedet` – av politiet”. Nå gir imidlertid Smaadal politiet honnør for endelig å ta disse sakene alvorlig; ”Det er bare å se på resultatene de stedene man har satsset for å forstå at dette har vært nødvendig (...) Satsingen i politiet har vært effektiv” (ibid: 19). Ut fra tallene som er presentert her er det imidlertid tvilsomt om disse to profilerte talspersonene for familievolden treffer særlig godt – i hvert fall når det gjelder ordenspolitiets arbeid i Oslo. Samtidig er det grunn til å være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner om endringer i politiets praksis ut fra noen prosentdifferanser i PO. Vaktjournalen gir oss tross alt svært overflatiske beskrivelser av politiarbeidet.

5.4 Politiets samarbeid med andre aktører

Figur 4. Politiet kobler inn andre aktører. Pågrepne og mistenkte. Prosent. 2005 og 1995. Par-relasjon.

(De absolutte tallene er oppført i tabell 6 og 7 i ”Vedlegg”.)

5.4.1 Politiets tverretatlige samarbeid i 2005

Figuren viser at det i hovedsak er to aktører som politipatruljene relativt hyppig samarbeider med ved utrykningen til disse sakene, og det er barnevernet og helsevesenet (ved ambulanseløsevaktpsykiatri/sykehus). Politiet henvender seg også i noen grad til krisesenteret i Oslo. De fleste utrykningene ender imidlertid med at ingen blir kontaktet av politiet. Når det gjelder kategorien ”andre” er det henvisninger til for eksempel nødhjelpsteam, tolk, hjemmehjelpstjeneste, sykehjem/eldresenter, beredskapshjem, rusavvenningsinstitusjon, brannvesenet med mer. Politiets varsling til barnevernet er hjemlet i barnevernsloven der ordlyden i § 6-4 er som følger;

”Offentlige myndigheter skal av eget tiltak, uten hinder av taushetsplikt, gi opplysninger til kommunens barnevernstjeneste når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt.”

Politiet hører så avgjort til ”offentlige myndigheter”, og når barn har vært til stede under en voldelig episode mellom foreldrene, er det rimelig for politiet å vurdere hvorvidt barnet blir (indirekte) mishandlet og utsatt for alvorlig omsorgssvikt. Barnevernsloven støttes opp av politilovens § 13 om ”Inngrep overfor barn” når det gjelder varsling til barnevernet. Dessuten oppfordrer Politidirektoratet patruljene om å varsle barnevernsvakten (i ”tiltakskortet” som enhver patrulje skal ha med seg under uttrykning).²⁵

Patruljens henvendelse til barnevernet er gjerne begrenset til konflikter hvor barn er til stede, men det kan også være aktuelt å skrive melding til barnevernet hvis parets barn befinner seg et annet sted. (I oversikten over alle familievoldssaker i Oslo for 2005 – som jeg har fått tilsendt av en politimann i en spesialist-stilling på etterforskning – fremkommer det at det er barn i godt over halvparten av alle familiene. En stor andel av disse barna oppgis å ha vært tilstede under voldshendelsen.) Kategorien ”barnevern” i figur nr. 4 inkluderer både bekymringsmeldinger og tilkalling til barnevernsvakt på stedet. Tilkalling er imidlertid ikke ensbetydende med at barnevernet faktisk kommer til den aktuelle adressen. Det er trolig at barnevernsvakta får kjennskap til langt flere akutttilfeller enn det som kommer til uttrykk i PO, fordi de har et eget kallesignal på politiets radionett, og bruker dette sambandssystemet aktivt i sin tjeneste. Barnevernsvakta kan også møte opp på en adresse uten at de har vært kontaktet av politiet (og blir da inkludert i figur 4).

Det skal også nevnes at det kan forekomme tilfeller der patruljen er kjent med at barnevernet allerede jobber med den aktuelle familien, og av den grunn lar være å rapportere. Patruljen kan kanskje regne med at barnevernet kjenner godt til alle problemene i familien, og ser derfor liten grunn til å gi ytterligere informasjon. Henvendelser til barnevernet er, i motsetning til varsling av legevakt og krisesenter, ikke til gjenstand for frivillighet fra de involverte partene. Politiet spør som regel ikke om de ønsker bistand fra barnevernet. Ambulanse/legevakt blir tilkalt både på bakgrunn av at fornærmede går med på en slik løsning (ofte etter overtalelse fra politiet) eller at hun er så skadet/preget av situasjonen at politiet ringer uten å forespørre henne. Transport til krisesenteret er basert på frivillighet, men også her praktiserer politiet noen ganger overtalelsekunsten. Hvis fornærmede avslår til tross for at patruljen har ringt krisesenteret har jeg likevel registrert det her. Det hender imidlertid

²⁵ Barnevernet er en av politiets aller viktigste samarbeidsaktører. Denne erkjennelsen synes å ligge til grunn når flere av politistasjonene i Oslo har en egen kontaktperson fra barnevernet ansatt på politistasjonen.

at krisesenteret ikke kan ta i mot vedkommende for eksempel fordi hun er ruset. Slike tilfeller har jeg også innlemmet i tallene.

Hva kan disse tallene si noe om? Først og fremst kan de fortelle at politiet ofte er den første offentlige aktøren som blir kjent med et problem for så å henvise ”problemet” videre til andre yrkesgrupper. Tallene kan også si noe om patruljenes oppfatning av hendelsenes grovhet. Når over halvparten av alle utrykningene ender med at ingen blir kontaktet, kan det tyde på at mange av hendelsene ikke oppfattes som særlig alvorlige av patruljene – til tross for at det foreligger grunnlag for å mistenke noen for straffbare handlinger. Det kan imidlertid hende at det også skyldes en del forsømmelser i tjenesten, og at en VG-journalist har rett når hun skriver at ”Politiet slurver – Glemmer å melde fra til barnevernet” (VG 09.03.06). Denne avisartikkelen bygger på et intervju med barneombud Reidar Hjermann som kan fortelle om ”episoder der forskremte barn har blitt sittende igjen alene med foreldrene når politipatruljen har dratt”. Sett ut fra mine data er det imidlertid mye som taler for at terskelen ofte ligger lavt for patruljene ved å kontakte andre yrkesgrupper for bistand. Politiet har ofte en egeninteresse av å ”kaste ballen” over til andre slik at man kan kjøre videre til nye (og kanskje mer ”spennende”) oppdrag (mer om det i kapittel 6). Samtidig vil jeg slett ikke underslå muligheten for at en del patruljer både glemmer og nedprioriterer varsling – spesielt når det gjelder å skrive en bekymringsmelding til barnevernet i etterkant av et oppdrag.

5.4.2 Politiets tverretatlige samarbeid i 1995

Det er i figur nr 4 vi kan se de største endringene på de tre sentrale måleindikatorerne for forandringer i politiarbeidet. Henvendelser til barnevernet har økt med over det dobbelte siden 1995. Nesten det samme gjelder politiets kontakt med helsevesenet (konkretisert ved ambulansetjenesten, legevakta, psykiatrien og sykehus for øvrig). Hyppigheten i politiets kontakt med krisesenteret er helt lik i 1995 som i 2005. Økningen i disse tallene tolker jeg først og fremst som et resultat av en økt bevissthet i politiet på tverretatlig samarbeid. Det gjelder særlig samarbeidet med barnevernet.

5.5 Politiregistrerte familiekonflikter – et uttrykk for seleksjon?

5.5.1 Sosial status

Spørsmålet om seleksjon reiser problemstillingen om hvilke grupper av befolkningen som registreres av politiet for lovbrudd. Kontrollsystemet sies å fungere ”selektivt” ved at noen grupper lettere enn andre fanges opp i det registrerte kriminalitetsbildet. Nils Christie har fremstilt denne prosessen på en systematisert måte med den såkalte ”skjeve pyramiden” (Christie 1989; 116). Figuren viser at det er et dramatisk misforhold mellom begått kriminalitet og hvem som registreres – især hvem som straffes for lovbrudd. ”Alle begår lovbrudd” – påstår Christie, men ”hovedmassen av offisielt registrerte lovovertredere kan beskrives ut fra meget enkle kjennetegn: De er menn – de er unge – de er skoletapere – de bor i byer – de er sosiale tapere” (ibid: 93). Christie formulerte dette allerede tidlig i 1970-årene. Ser vi i moderne utgaver av kriminalstatistikken vil vi finne at flere av disse kjennetegnene på den registrerte lovbrøyer i stor grad holder stikk i dag også.

Årsakene til pyramidens skjevhet kan finnes i en rekke forhold.²⁶ De kan naturligvis ligge i det skjønnsutøvende og selektive ”politiblikket” (Finstad 2000), men uansett ”politiblikk” vil politiet ha store begrensninger i å kunne se straffbare handlinger. Det er bare en svært liten del av den totale mengden registrerte lovbrudd som politiet har mulighet til å oppdage selv. Hovedleverandøren av anmeldelsene til politiet kommer fra befolkningen, og det er følgelig her de viktigste årsakene til seleksjon må ligge. Hva er det befolkningen henvender seg til politiet med? Det er lovbrudd som kan betegnes som tradisjonell kriminalitet (eller såkalt ”hverdagskriminalitet”), og da særlig simple og grove tyverier samt en del voldslovbrudd og skadeverk (Kriminalstatistikken 2001). Dette er lovbrudd med definerte ofre. Den ”offerløse” kriminaliteten derimot er det få som har vilje og evne til å kunne anmelde (Ellingsen 2001).

²⁶ Enkelte har forkastet ”den skjeve pyramidens” gyldighet, spesifikt når det gjelder ungdomskriminalitet. Willy Pedersen finner ikke de klasseskjeve utsilingsmekanismer, og angriper Nils Christies metafor om ”nyanser i grått” slik;

”Våre data tyder på at idéen om ungdomskriminalitet som `nyanser i grått` er en myte. Snarere er det et dominerende flertall av ungdommene som ikke gjør annet enn bagatellmessige lovbrudd, mens et mindretall altså bryter mer alvorlige grenser. Om vi vil hevde at de utgjør tjue, ti, fem eller to prosent av ungdommene, avhenger av hvor vi legger lista. Sikkert er det at dess høyere vi legger den, jo klarere kjennetegn finner vi for dem som går over, uansett om de straffefølges eller ikke” (Pedersen 1995; 8).

Pedersen hevder videre at det finnes ingen uenighet om at det er en opphopning av ressursvake ungdommer blant dem som straffefølges, men han argumenter mot påstanden om at dette primært skyldes seleksjon fra rettssystemets side. ”Det avspeiler kjennetegn ved det faktiske kriminalitetsbildet blant ungdom” – konkluderer han (ibid: 3-4).

Den skjeve pyramiden trenger ikke utelukkende å handle om hva som rent faktisk (juridisk sett) defineres som lovbrudd. Den kan også si noe om hva vi oppfatter som kriminalitet. Moderne lovbruddsformer, slik som økonomiske lovbrudd, samt miljø- og IKT lovbrudd, har ikke vært tolket av befolkningen som kriminalitet på samme måte som de tradisjonelle lovbruddene. Det vil også være tolkningsforskjeller når det gjelder den tradisjonelle kriminaliteten, avhengig av handlingens kontekst – noe som får avgjørende betydning for anmeldelsestilbøyeligheten. Hva som for eksempel defineres som tyveri er langt på vei et spørsmål om hvilken arena tyveriet foregår på. Det å stjele fra bolig, lager, butikk etc. blir av den alminnelige befolkningen opplagt tolket som tyveri. Der hvor jeg antar at den brede ”middelklassen” stjeler - fra arbeidsplassene - er fortolkningene annerledes. Da snakker man gjerne om både ”svinn” og ”lån”. Hedda Giertsen viser til det relative ved bl.a. voldsbegrepet slik; ”Men handlinger er ikke `vold`, `tyveri` eller lovbrudd i og for seg, men de blir det når vi igjen og igjen definerer dem” (...) (Giertsen 1997; 182/183).

Studerer man volden som berøres av straffeloven er det mulig å prøve teorien om seleksjon i forhold til forskjellig tallmateriale. Av levekårsundersøkelser vet vi at det er en stor avstand mellom hva befolkningen rapporterer av voldserfaringer og politiregistrert vold. Det er med andre ord betydelige mørketall. Stene (2004; 38) viser til levekårsundersøkelsen fra 2001 der bare 15 % av alle volds- og trusseltilfeller ble anmeldt til politiet. Er disse 15 prosentene representative for all vold? Eller foreligger det systematiske utsilingsprosesser mht. til sosial klasse, kjønn, etnisk bakgrunn og hvor man bor eller ferdes?

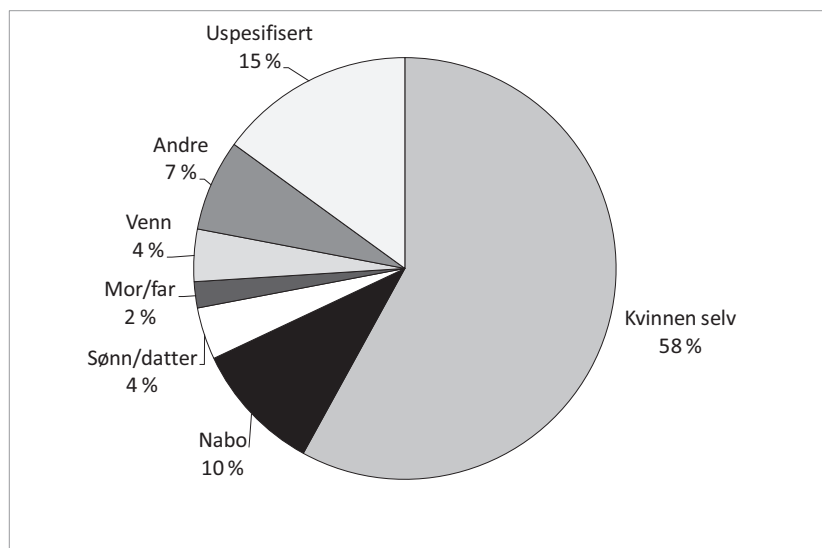
I NOU (2003; 31 s.30) er man opptatt av seleksjon i forbindelse med vold mot kvinner i nære relasjoner slik;

”Forskningen er ikke entydig rundt spørsmålet om vold mot kvinner i nære relasjoner forekommer i større grad i noen klasser enn i andre (Skjørten 1988 og Snare 1983). Det som imidlertid er sikkert er at vold mot kvinner fra nåværende eller tidligere samlivspartner finner sted i alle sosiale lag. Blant de registrerte tilfellene av slik vold er imidlertid de fleste fra lavere sosiale lag. Dette kan enten skyldes en faktisk overrepresentasjon av volden i lavere sosiale lag eller at rettsapparatet og andre hjelpeinstanser fungerer selektiv, dvs. i større grad fanger opp voldsutsatte som tilhører lavere sosiale lag.”

Et sentralt spørsmål om seleksjon i forhold til politiregistrert familievold er hvordan politiet får kjennskap til slike lovbrudd. Det er ytterst sjelden at politiet selv oppdager vold, trusler og

plagsom atferd i nære relasjoner.²⁷ En mulighet er at fornærmede møter opp på politistasjonen for å inngi en anmeldelse. Slike tilfeller har jeg som sagt ikke inkludert. Den andre måten politiet blir kjent med familievolden på, er at noen ringer politiets nødnummer for å få hjelp. Hvem er det? Ut fra PO-studiene får jeg denne prosentfordelingen når det er en kvinne som klassifiseres som den fornærmede parten i konflikten;

Figur 5. Hvem er melder når kvinnen er den fornærmede? Pågrepne og mistenkte. Prosent. 2005. Par-relasjon.

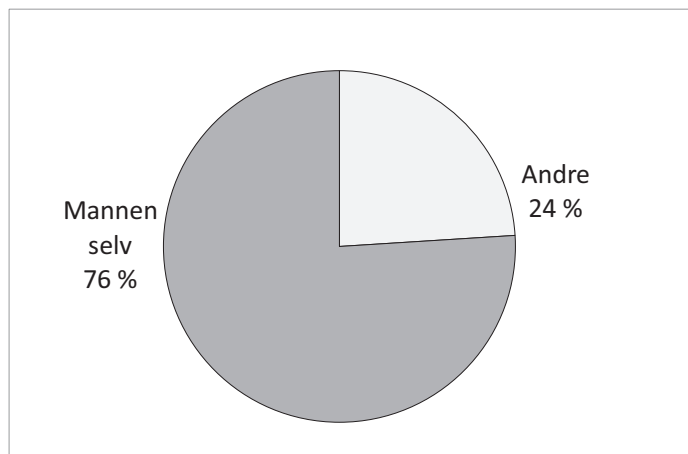

(De absolutte tallene er i tabell 8 i ”Vedlegg”.)

Når menn defineres som fornærmet blir fordelingen slik på hvem som har ringt til politiet;

²⁷ – men når politiet er på stedet vil selvsagt politiets prioriteringer og skjønnsutøvelse spille en stor rolle. Et spørsmål er om politiet lettere bruker straffeloven og politiloven i lavstatusfamilier enn i middelklassefamilier. Flere av mine informanter benekter det, men jeg velger likevel å holde det spørsmålet åpent.

Figur 6. Hvem er melder når mannen er den fornærmede? Pågrepne og mistenkte. Prosent. 2005. Par-relasjon.

(De absolutte tallene er i tabell 9 i ”Vedlegg”.)

Figuren for kvinner viser at det er den fornærmede selv eller hennes nærmeste som står for mesteparten av telefonanropene til politiet. Naboen står for en relativt liten andel av alle henvendelsene. Kategorien ”Andre” kan være hvem som helst – for eksempel tilfeldig forbigående, kritesenteret og også politiet i sjeldne tilfeller. ”Uspesifiserte” betyr at det ikke fremkommer av meldingen hvem som har kontaktet operasjonssentralen.²⁸ Når mannen sier seg fornærmet har jeg kun brukt to kategorier fordi totaltallet (63) er så mye lavere enn for kvinner (851). Det er en markert større prosentandel av fornærmede menn enn fornærmede kvinner som ringer politiet selv, men når tallene er så lave for menns vedkommende kan tilfeldigheter lett spille en større rolle. Dessuten er menn i større grad (prosentvis) utsatt for noe annet enn kvinner – nemlig ”plagsom atferd” (det kommer frem i tabell 10a og 10b i vedlegget til slutt i avhandlingen).

²⁸ I en tidligere studie (fra 1977) av politiets vaktjournal viste det seg at –

”I over 2/3 av husbråkssakene der det gjaldt konflikt mellom mann og kvinne, framkom det at det var kvinnen som ba om politiets hjelp. Vanligvis ble politiet tilkalt over telefon, men noen få kvinner møtte opp på vakta selv. Ellers var det helst en nabo som ringte til politiet, – bare i et par tilfelle var det nær familie som klagde i husbråkssakene i de 5 månedene vi gjennomgikk” (Fodstad og Steen 1977; 15).

Interessant nok å merke seg at dette er funn som ikke avviker mye fra mine tall – nesten 30 år (!) senere.

Gjennomgangen av PO for hele 2005 forteller meg at det ringes mye sjeldnere fra bydeler på Oslos vestkant som Bygdøy, Frogner, Uranienborg, Majorstua, Vinderen, Røa, Ullern og Sogn. Majorstua politistasjon, som har disse vestkantbydelene som sitt ansvarsområde, har klart færre meldinger enn politistasjonene på Stovner, Manglerud og Grønland. (Det er neppe slik at forskjeller i innbyggertall mellom disse bydelene kan forklare hele denne forskjellen). I PO blir det en håpløs oppgave å studere presist sammenhengen mellom levekår og vold i nære relasjoner. Studier av sammenhengen mellom bydeler og antall voldsmeldinger kan føre til en nivåfeilslutning. Nivå- eller økologiske feilslutninger handler om at man ser sammenhenger mellom variabler på ett nivå, men trekker slutninger om slike sammenhenger på et lavere nivå (Holme og Solvang 1996). Hvis man finner en sammenheng mellom bydeler med høy andel av både trygdemottakere og familievold kan man ikke av dette direkte utlede at det er mennesker med dårlige levekår som er i politiregisteret verken for utsatthet – eller utøvde voldshandlinger. Til det trenges det data på individnivå, men det ville sprengte rammene for dette prosjektet.

I samtaler med politifolk i Oslo er imidlertid inntrykket ganske entydig. En svært erfaren politimann, som fortsatt kjører ordenspatrolje etter mange års uniformert tjeneste, sier dette med et hjertesukk; *Det er bare sosialklienter vi kommer bort i – eller kjeltringer – kommer aldri bort i skikkelige folk lenger... Aldri!* – gjentar han. En kvinnelig politietterforsker som har jobbet med å avhøre mishandlede kvinner i flere år, forteller meg at det i politiets familievoldssaker er - *nitti prosent ressursvake kvinner... kvinner uten jobb, trygdede, alkoholproblemer, innvandrerkvinner ...* En yngre politimann har noe av den samme erfaringen med denne bekjennelsen; *Jeg kan faktisk ikke huske at jeg har vært i et familievoldsoppdrag med et vanlig gift norsk par.* Det synes å være mennesker i økonomisk ressursfattigdom som preger politiets ”klientell”. Et spørsmål må være hvorfor kvinner ikke i samme grad ringer til politiet fra områder der levekårene er gode. Er det fordi prestisjefallet er større ved å be om politibistand? Eller kan det snarere ligge i at det faktisk er langt lavere forekomster av vold, trusler og plagsom atferd i familier som bor i de økonomisk bedrestilte områdene?

Sammenhengen mellom ofre for partnervold og sosioøkonomiske forhold er i de senere år blitt kartlagt i to forskjellige studier i Norge. Pape og Stefansen har i ”Den skjulte volden” (2004) gjort en undersøkelse av Oslo-befolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep. I et spørreskjema som er sendt ut til et tilfeldig utvalg av personer i alderen 24 – 55

år (der drøyt fire tusen menn og kvinner har svart – svarprosent på 56) er det også spurt om vold og krenkelser i parforhold. De innsamlede data gir et ganske entydig bilde; Det er samlet sett mellom dobbelt og tre ganger så mange som oppgir at de har vært utsatt for partnervold i gruppene ”sosialhjelpsmottakere” og ”uføre/attføringstrygdede” vs. totalutvalget. Omtrent det samme bildet viser seg når forskerne kategoriserer etter respondentenes økonomi (ibid: 69).

Pape og Stefansen (2004; 70) ser selv en opplagt innvending mot disse funnene på denne måten;

”Bak de observerte sammenhengene kan det imidlertid skjule seg tilfeller som handler om *konsekvenser* av å ha levd i et voldelig forhold. Det er ikke utenkelig at noen, som følge av å ha vært i et slikt forhold, har fått svekket sin arbeidsevne og dermed også svekket sitt inntektsgrunnlag. Men at det gjelder både mannlige og kvinnelige ofre er heller tvilsomt, og de sammenhengene vi fant var sterke for begge kjønn. Dessuten viste andre analyser at andelen ofre også varierte med respondentenes utdanningsnivå – og utdanningsvalg er noe de fleste foretar relativt tidlig i livsløpet”.

– og de konkluderer derfor slik;

”Våre funn står i skarp kontrast til påstander om at den private volden er jevnt fordelt på alle samfunnslag. Forskjellene mellom grupper med ulik sosioøkonomisk status var markante, og gjorde seg gjeldende på tvers av både kjønn og alder” (ibid: 70).

Det vises videre til studier i andre land som også dokumenterer denne sammenhengen.

I tillegg fant de ingen systematiske statusforskjeller mellom voldsutsatte som hadde søkt hjelp og de som ikke hadde gjort det. De konkluderer derfor med at ens ”sosioøkonomiske posisjon” har lite å si for tilbøyeligheten til å søke bistand fra ”ulike deler av hjelpeapparatet”. Det er derimot omfanget av voldserfaringer som er det avgjørende for om ofrene søker hjelp (ibid: 115).

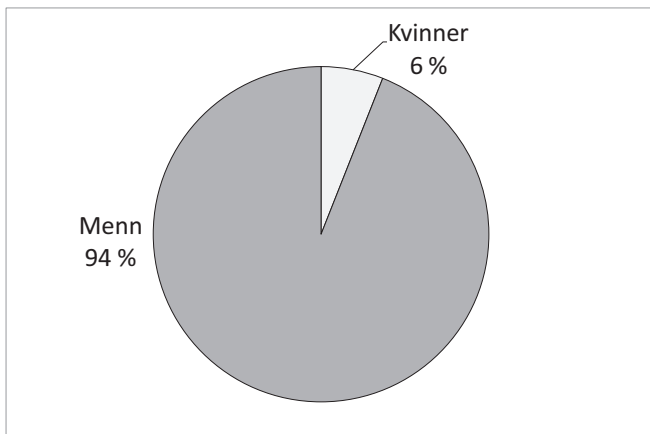
Året etter rapporten til Pape og Stefansen kom det en rapport fra Norsk institutt for by- og regionsforskning (Haaland, Clausen og Schei 2005), som er ”den første landsdekkende undersøkelsen av vold i parforhold”. Her er et statistisk utvalg på 7600 personer blitt bedt om å svare på mange av de samme spørsmålene som ble stilt til Oslo-befolkningen (svarprosent på 59). Forskerne bak NIBR-rapporten fant stort sett det samme mht. sosial status og partnervold på landsbasis som det man fant i Oslo. Det er derfor lite som tyder på markerte og

systematiske skjevheter mellom politiets utvalg og befolkningen for øvrig mht. levekår/sosioøkonomiske forhold og vold i nære relasjoner.

5.5.2 Kjønn

Kjønnsvariabelen er den variabelen man kan innhente de sikreste opplysninger om i PO. Det er svært få meldinger hvor det ikke oppgis hvorvidt det er kvinnen eller mannen som er den fornærmede/mistenkte i saken. Kun i ytterst få meldinger kommer det frem at paret er av samme kjønn. For 2005 får jeg denne kjønnsfordelingen når det gjelder pågrepne for vold, trusler og ”plagsom atferd”;

Figur 7. Pågrepne etter kjønn. Prosent. 2005. Par-relasjon.

(De absolutte tallene er i tabell 10a i ”Vedlegg”.)

Kvinneandelen er som figuren viser svært lav når det gjelder pågrepne (6 prosent). Når det gjelder mistenkte, ekskludert pågrepne, er ikke kvinneandelen særlig større – den er på 8 prosent. (Se tabell 10b for ”mistenkte” i vedlegget). Tallene for kjønnsfordelinger var for øvrig omtrent tilsvarende i 1995 (5 prosent kvinneandel av de pågrepne og 6 prosent kvinneandel av de mistenkte).

Oslo-undersøkelsen på ”Den skjulte volden” viser noe overraskende at ”omtrent like mange menn som kvinner oppga at de var blitt utsatt for partnervold i løpet av det siste året.²⁹ (Pape og Stefansen 2004; 79). Et nødvendig skille gjøres imidlertid mellom grovere og mildere voldsformer. Det er omtrent like mange menn og kvinner som selvrapporterte om utsatthet for ”dytting eller puffing”, ”ørefiker”, ”kloring”, ”lugging”, ”spark og slag” (ibid: 57). Samtidig viste det seg at ”langt flere kvinner (12 prosent) enn menn (3 prosent) oppga at de noen gang var blitt utsatt for grovere former for fysisk vold fra nåværende eller tidligere partner” (ibid: 79). Det var også markante kjønnsforskjeller når det gjaldt utsatthet for vold fra en partner lenger bak i tid. Det var drøyt tre ganger så mange kvinner som oppga at de var blitt utsatt for vold når de strakk tiden mer enn ti år tilbake. Det kan lyde som et paradoks at kjønnsandelene er tilnærmet like for det siste året, men klart forskjellige når man går lenger tilbake i tid. Forfatterne forklarer dette på denne måten;

”Det så med andre ord ut til at menn, i større grad enn kvinner, glemmer egne offeropplevelser med årenes løp. Antakelig opplever de volden som mer bagatellmessig og mindre traumatisk, og følgelig setter ikke hendelsene spor på samme måte som de gjør for kvinner. Trolig er `glemselskurvene` for de to kjønn ulike også når det gjelder offeropplevelser som spesifikt handler om vold i parforhold – ikke minst tatt i betraktning at menn er mindre utsatt for grov partnervold enn kvinner” (ibid: 59).

Også i den landsdekkende undersøkelsen foretatt av NIBR på ”Vold i parforhold” viste det seg at det ikke var noen betydelige kjønnsforskjeller i utsatthet for ulike former for fysisk maktbruk og trusler fra partner det siste året (Haaland og Clausen 2005 a: 59). En viss forskjell viser seg når voldserfaringer etter 15-årsalderen kartlegges. Tilnærmet 27 prosent av kvinnene og ca 22 prosent av mennene rapporterte at de noen gang har opplevd trusler og/eller voldsbruk fra en partner³⁰ (ibid: 59). Ser man derimot på tallene for maktbruk med et stort skadepotensial – ”er det om lag fire ganger flere kvinner enn menn som rammes” (ibid: 60).

Både Osloundersøkelsen og den landsdekkende undersøkelsen viser tilnærmet det samme bildet. En samlet konklusjon som kan trekkes av begge disse studiene, er at det finnes små

²⁹ Det var heller ikke store kjønnsforskjeller når det gjaldt krenkende atferd – som for eksempel stadige beskyldninger om utroskap og hindringer i å oppsøke venner og familie. Det var imidlertid markant flere kvinner enn menn som oppga at de var ”blitt kuet, fornedret og ydmyket over lang tid” (Pape og Stefansen 2004; 62).

³⁰ Etter det jeg kan se fremkommer det ikke, verken i Oslo-rapporten eller i den landsdekkende, hvem ”partneren” er – dvs. hvorvidt partneren er av samme eller ”motsatt” kjønn.

eller ingen kjønnsforskjeller på lettere former for vold. Kjønnsforskjellene er derimot tydelige, og i stor grad samsvarende mellom disse to undersøkelsene, når det er tale om grovere former for vold. Videre trekker begge disse rapportene et skille mellom ”episodisk” - eller ”situasjonell partnervold” på den ene siden og ”intim- /patriarkalsk terror” på den andre (Haaland og Clausen 2005 b: s. 114, 123 og Pape og Stefansen 2004; s. 51, 52, 66).

Den ”episodiske-/situasjonelle partnervolden” er en betegnelse for én eller få gangers mindre alvorlig voldsbruk som følge av gjerne en opprivende konflikt. Det kan være et slag eller et spark som oppstår der og da, men som ikke inngår i en struktur eller et mønster av voldelige overgrep. Denne type partnervold viser det seg å være omtrent like mange kvinner og menn som opplever. Den har med andre ord ingen klar kjønnsretning. Par som har erfaring med ”episodisk partnervold” beskrives av Haaland og Clausen (2005 b: 123) som likeverdige og symmetriske i maktforholdet. Den ”intime-/patriarkalske terror” handler derimot om ”mishandlingsforhold” – et system av undertrykking og gjentatte grove voldshandlinger. Det ligger i ordet ”patriarkalsk” at det hovedsakelig er menn som utøver denne ”terroren”. Slike samliv betegnes som ”asymmetriske” – det vil si mangel på likeverd og en stor maktforskjell mellom partene (ibid: 85). Man kan naturligvis tenke seg en rekke nyanser og glidende overganger mellom disse to hovedformene for partnervold. Når går man over fra ”episodisk partnervold” til ”intim terror”? Det er selvsagt et åpent spørsmål, og disse begrepene bør derfor forstås idealtypisk.

Begge disse undersøkelsene viser til et ideologisk skille – eller to ganske uforenlige ideologiske leire – i studier av volden i de nære relasjoner. Det finnes på den ene siden en såkalt ”kjønnsnøytral” forskningstradisjon (Pape og Stefansen 2004; 50). Denne er gjerne av kvantitativ art (survey-studier), og fanger inn andre perspektiver enn hva den ”feministiske leir” har gjort – som i stor grad har basert sine konklusjoner på kvalitative (intervju) studier (ibid: 49). I den ”kjønnsnøytrale” leieren ser man langt på vei partnervold som en type konflikthåndtering blant likeverdige parter der begge kjønn rammes i tilnærmet like stor grad. Man mener også her å ha funnet et betydelig skjult og fortiet samfunnsproblem, nemlig kvinners vold mot menn (ibid: 50). Fra det ”kjønnsnøytrale” perspektivet har man rettet angrep mot feministisk orienterte forskere for ensidige beskrivelser av partnervolden. Feministene har blitt kritisert for ensidig å rette sitt fokus på at familievolden handler om menn som utøvere og kvinner som ofre, samtidig som en har oppfattet menns vold som utelukkende motivert av makt, kontroll og undertrykking av kvinner (Haaland og Clausen

2005 b). Innvendingen mot en slik kritikk igjen er at man langt på vei forutsetter likestilling mellom kvinner og menn. På den annen side kan man opplagt være kritisk til feministenes kvalitative forskning som i stor grad har trukket sine slutninger fra selektive utvalg som krisesentre, politiregistre, behandlingsinstitusjoner, legevakt med mer (Haaland og Clausen 2005b: 112, og Pape og Stefansen 2004: 49, 50).

Survey-studier vil vanskelig kunne fange inn maktforholdet mellom kvinner og menn. Voldens kontekst samt dens motiver og virkninger er nokså utilgjengelig for denne type forskning. Å redusere sammensatte og kompliserte (volds)konflikter til tall er problematisk. Et viktig spørsmål er om det er rimelig å likestille voldens kjønnsretninger. Vil ikke kvinner og menn oppleve voldelige angrep på ulike måter? Når menn generelt sett er fysisk større og sterkere – vil da menn i samme grad frykte fysisk vold? Vil opplevelsen av avmakt i større grad gjøre seg gjeldende for kvinnelige ofre? I hvert fall peker Haaland, Clausen og Schei på at voldsutsatte menn i deres undersøkelse i langt større grad enn utsatte kvinner hadde ”kontroll” i situasjonen da de ble angrepet av partneren (Haaland, Clausen og Schei: 2005: 14). Mennene følte oftere at de hadde medansvar og delaktighet i konflikten som resulterte i fysisk maktbruk. NIBR-forskerne forklarer følgende:

”Knappt tre av fem kvinner utsatt for maktbruk fra partner oppgir at mannen hadde all skyld for den eskaleringen som medførte at de selv ikke hadde muligheter for å forhindre det hendelsesforløp som utspant seg. Disse beskriver egen rolle i siste hendelse på en måte som ligger tett opp til det å være et *offer*. Blant mannlige utsatte er det knapt en av tre som karakteriserer egen rolle på en slik måte” (ibid: 14).

Faren for seleksjonsprosesser er åpenbart til stede i slike spørreundersøkelser. Når svarprosenten (respondentraten) ligger på 56 prosent og 59 prosent for de omtalte undersøkelsene, er det også fare for systematiske skjevheter i disse utvalgene. Hva vet man egentlig om den store prosentgruppen som ikke svarer på slike spørreskjema? Er det en overrepresentasjon eller en underrepresentasjon av voldserfaringer i denne gruppen? Et annet spørsmål er hvor ærlige, oppriktige og nøyaktige folk er når de blir bedt om å selvrapportere stigmatiserte og følsomme erfaringer. Vi er i hovedsak henvist til spekulasjoner på slike spørsmål. Likevel må en kunne fastslå at konklusjonene i disse undersøkelsene styrkes når de på viktige punkter viser omtrent de samme mønstrene.

Det er grunn til å anta at terskelen er høyere for menn enn for kvinner når det gjelder å søke hjelp for det man har vært utsatt for fra partneren, spesielt tilkalling av politiet. Hege Bøhm har intervjuet menn som har vært utsatt for vold fra partner. Hun oppsummerer sine erfaringer fra samtalene med disse mennene slik: ”Det som plager dem er at deres maskuline selvbilde brytes ned og at de føler de ikke kan prate med andre om sine opplevelser” (Bøhm 2003; 159). Tap av ”mandighet” synes å være en stor belastning for menn som utsettes for partnervold. Bøhm forklarer videre;

”Mannlige voldsofre blir traumatisert på en annen måte enn kvinnelige. Deres opplevelse vil ha sammenheng med deres syn på seg selv som menn og deres sosialt bestemte forståelse av hvordan menn er” (ibid: 119).

Til tross for at det finnes store variasjoner i hvordan folk tilpasser seg kjønnsrollene, og ikke minst endringer av kjønnsrollene over tid, er det fortsatt mulig å identifisere grunnleggende kriterier for maskulinitet i vår kultur. Disse maskuline verdiene harmonerer svært dårlig med offerrollen for partnervold. I den forbindelse kan jeg ikke la være å tenke på hva en politimann fortalte meg fra sin praksisperiode da han var under utdanning. Han hadde vært med sin veileder på ”husbråk”, og i dette tilfellet hadde de møtt en mann som hevdet at han var fysisk mishandlet av sin kone. Veilederen, en erfaren politimann, skal ha sagt dette til mannen; ”*Hva slags mann er du?*” Jeg har imidlertid ingen holdepunkter for å påstå at et slikt politiarbeid er representativt. Det ble fortalt nærmest som et skrekkens eksempel på hva enkelte politimenn får seg til å si i tjenesten. Samtidig skal det sies at når jeg har snakket med politimenn om mannlige ofre for partnervold – så sitter ikke smilet eller latteren langt unna for enkelte betjenter. Mye kan tale for at menn i større grad enn kvinner frykter latter og ydmykelse ved å søke politibistand i denne type saker. I den landsdekkende undersøkelsen viste det seg at menn i langt mindre grad (2,6 prosent) enn kvinner (12,6 prosent) oppsøkte politiet i forbindelse med partnervold. (Haaland og Clausen 2005 c; 142). Spørsmålet som ikke avklares her, er hvorfor menn er så tilbakeholdne med å kontakte politiet. Det er et åpent spørsmål om det er frykten for ydmykelsen, eller at det gjennomgående er slik at menn opplever mildere former for vold som er mest egnet til å forklare det lave prosenttallet. Det kan jo tenkes at kvinner og menn er tilnærmet like tilbakeholdne med å kontakte politiet, men at kvinner oppsøker politiet oftere nettopp fordi de langt hyppigere opplever grovere og mer alvorlig vold.

Når kvinneandelen av pågrepne og mistenkte er såpass lav i politiets vaktjournal, og følgelig andelen menn som fornærmet er tilsvarende lav, er det mye som tyder på at den mindre alvorlige volden – som også menn opplever – i liten grad fanges opp av politiet. En kunne kanskje resonnerer slik at politiet har større barrierer for å klassifisere noen som mistenkt hvis det er mannen i forholdet som sier seg utsatt for noe. I så fall ville slike tilfeller havne i kategorien ”Ingen mistenkt”. Ut fra mitt materiale er det lite som tyder på det. Er det da ”den intime terror” som politiet har en tendens til å fange opp, og i mindre grad den ”situasjonelle partnervolden”? En undersøkelse om ”Politianmeldt kvinnemishandling”, som ble foretatt på 1980-tallet, viste at de fleste av kvinnene som anmeldte sin partner hadde opplevd vold før (Aslaksrud og Bødal 1986). I bare ”noen tilfeller var den anmeldte mishandling den første og hittil eneste mishandling som kvinnen hadde opplevd fra denne mannen” (ibid: 88).

I en rapport fra Statistisk sentralbyrå om ”Rapportering fra krisesentrene”, viser det seg at hele ”94 prosent av krisesenterbeboerne hadde vært utsatt for vold gjentatte ganger før de oppsøkte sentrene første gang i 2005” (Lien og Nørgaard 2005; 17). Det tallet sier mye om at terskelen ligger høyt for mange voldsutsatte kvinner for å be om hjelp fra det offentlige. For mange kvinner kan volden ha pågått en tid før man havner i politiregistrene. Funn fra utlandet viser noe av det samme bildet. Carolyn Hoyle (1998; 183) refererer til studier der mellom halvparten og to tredjedeler av ofrene ikke fortalte noen om volden de erfarte første gang. Det viste seg også at det gjennomsnittlig gikk to år fra kvinnen opplevde vold første gang til hun fortalte noen om det.

5.5.3 Minoritetsbakgrunn

I tillegg til kjønnsvariabelen kan PO belyse både mistenktes og fornærmedes opprinnelse. Slike studier vil imidlertid støte på forskningsetiske dilemmaer, og vi er åpenbart inne i et følsomt terreng. Det er en fare for at forskningen kan bidra til avstand og fordommer. Journalister kan slå opp forskningsdata med stygge tall og lage unyanserte og tabloidiserte påstander. Politikere, politiet og andre kan kanskje komme til å trekke tallene ut av sin kontekst og si; ”Hva var det vi sa?” Slikt bidrar snarere til fiendebilder enn integrering. Det kan diskuteres om Ottar Brox alltid har rett når han siterer bibelens ord som sitt forskningsetiske valgspørsmål slik; ”Sannheten skal frigjøre eder!” (Brox 1991; 48). I publikasjonen ”Innvandring og innvandrere” fra SSB (2006) reises denne problemstillingen; ”Hvorfor fokusere på innvandrere?” – og svaret kommer slik;

”Statistikk om innvandrere kan gi oss et bilde av om innvandrere skiller seg ut fra resten av befolkningen på viktige samfunnsområder (...). Kunnskap om innvandrernes situasjon i Norge er viktig av flere grunner; Manglende kunnskap kan gi grobunn for løse antakelser i den offentlige debatt om innvandrere og innvandring. Med økt kunnskap om innvandreres bakgrunn og levekår, kan det skapes større forståelse mellom innvandrere og andre nordmenn. Et godt faktagrunnlag er viktig som styringsinformasjon og beslutningsgrunnlag for politikere (...)” (Daugstad 2006; 11).

Det kan nok synes mer uproblematisk å studere minoriteters utdanning, inntekt og arbeid enn straffbare handlinger, og da især ”vold”. Sistnevnte variabel har en langt sterkere evne til å stigmatisere enn de andre variablene. Stigma trives best når ”de andre” dvs. ”de fremmede” studeres. Derfor vil heller ikke de klassiske variablene i kriminalstatistikken som kjønn, alder og gjerningssted (by/land) for hele befolkningen ha samme stigmatiserende potensial som landbakgrunn. Guri Larsen begrunner studier av ”Innvandrede folkeslag og kriminalitet” på denne måten;

”På samme måte kan kriminologien behandle forskjeller mellom lovbrudd begått av innfødt og innvandet befolkning. Ikke fordi det gir kunnskap om forskjeller mellom folkeslag, men fordi det kan si noe om forskjeller i livssituasjon, om samfunnsmessige forhold som skaper sosiale forskjeller, om sosial kontroll og om avviksdefinisjon” (Larsen 1997; 147).

Et grunnleggende problem med statistikk er imidlertid at man fremstiller aggregater av individer, og det er lett å forstå de som måtte føle aversjon mot å bli plassert i kollektive, statistiske grupperinger etter landbakgrunn. I tillegg kan noen føle seg såret når man opplever å bli plassert i ”bås”. Samtidig ville det være påfallende om forskningen konsekvent skulle la være å forholde seg til kun én bestemt variabel i kriminalitetsstudier. Om det til syvende og sist ville tjene noen, er tvilsomt. Når PO-data på ”norsk og utenlandsk opprinnelse” presenteres her er det først og fremst fordi de kan si noe om politiets arbeid, og ikke minst hvilke problemstillinger og utfordringer politiet står overfor i håndteringen av familiekonflikter. Tallene vil snart vise at de som utsettes for politikontroll i denne type saker i Oslo, har en opprinnelse utenfor landets grenser i ca halvparten av politiutrykningene.³¹ Flere politibetjenter har fortalt meg at de har støtt på ”kulturproblemer” i arbeidet med familiekonfliktene, noe jeg vil gi eksempler på i kapittel 7 (om politiets skjønnsvurderinger). Den store andelen av etniske minoriteter i politiets familiekonflikter har også en åpenbar

³¹ I bladet ”Norsk Politi” (1 2007; 14) påstår familievoldskoordinator Stein Erik Olsen at 70 prosent av de anmeldte familievoldssakene i Oslo ”omhandler folk med fremmedkulturell bakgrunn”. Man må studere andre politiregistre enn PO for å kontrollere dette tallet. Det foreligger pr. dags dato ikke noen samlet oversikt over landbakgrunn for alle de politiregistrerte familievoldssakene i Oslo.

betydning for patruljenes mulighet til å kommunisere med de involverte. Ordenspolitiet har en særlig krevende kommunikasjonsoppgave når man finner det nødvendig å forklare fornærmede, som verken kan norsk eller engelsk i særlig grad, beskyttelsesordninger (voldsalarm og besøksforbud), hjelpetilbud fra andre aktører/etater og kanskje også straffeprosessuelle bestemmelser. Det er bare i meget få tilfeller at det blir tilkalt en tolk til stedet, og patruljene må av og til være kreative for å kunne overskride språkproblemene. En løsning for politiet er for eksempel å bruke involverte barn som tolk. En politikvinne forteller meg at hun ved et tilfelle måtte bruke en 7 år gammel gutt som tolk. Moren hans hadde rømt fra hjemmet sitt med sine 3 små barn, og tatt tilhold hos naboen. Den unge gutten måtte formidle en trist historie til patruljen – om bl.a. hvordan faren ville gjøre slutt på sitt eget liv.

Det er riktignok langt fra alle møter mellom politiet og etniske minoriteter som preges av språkproblemer, men i noen oppdrag er språket den største utfordringen for patruljene – som for eksempel i denne hendelsen som en politikvinne forteller slik;

Det var et sted vi ikke hadde vært før... ikke noe var registrert på disse før... det hadde vært kun krangel i kveld... Det var uklart hva som hadde skjedd – mest sannsynlig hadde han kastet mikrobølgeovnen i gulvet i sinne... det var en liten baby som sov på et rom der... Problemet var at kvinnen kunne ikke noe norsk – litt engelsk... det var ikke aktuelt å tilkalle tolk på natten... hun så redd ut – jeg måtte hele tiden forsikre meg om at hun skjønnte noe av det jeg sa ved å si ”forstår du hva jeg sier nå?” – vi fikk noen ord ut av henne – hun bekreftet at hun var redd for han... Det er ofte sånn – hun kan ikke noe norsk, men mannen har lært seg det og kan stå for hele forklaringen...

Det må også være interessant for politiforskningen å reflektere over hva den virkeligheten som politiet møter gjør med den enkelte politibetjent. Når politiet i overveldende grad møter enkelte etniske minoriteter i en problemkontekst, vil faren for generaliserte oppfatninger og fordommer så avgjort være til stede (både for politi og ”minoritetspublikum”). Det blir også bekreftet i Ragnhild Sollunds politistudium – ”Tatt for en annen” (2007). Hennes intervjuer med politibetjenter i Oslo om deres forhold til minoritetsgrupper viser at ”ensidige, negative erfaringer med spesielle grupper medfører en slitasje” (ibid: 176). En politimann gir presist uttrykk for denne slitasjen slik; ”Jeg vil påstå at jeg har fått slitasjeskader av å jobbe opp mot kriminelle med minoritetsbakgrunn” (ibid: 176). Ensidige erfaringer fører til stereotypiseringer viser Sollund, men hun finner også at ”den hyppige kontakten med etniske minoriteter som politibetjenter i byen har kan også medføre en øket toleranse” (ibid: 179). Det er imidlertid ikke det typiske i hennes intervjumateriale.

Statistisk sentralbyrås definisjon av en innvandrer, eller innvandrerbefolkningen, er helt enkelt slik; ”Innvandrerbefolkningen = personer med to utenlandskfødte foreldre” (Daugstad 2006; 12). I tillegg er en innvandrer en person som har et varig opphold i landet. Slike opplysninger kommer ikke eksplisitt frem i politiets vaktjournal. Opplysninger om landbakgrunn fremkommer bare av og til. Jeg har derfor vært nødt til å kategorisere etter navn, men da har jeg selvfølgelig stilt meg lagelig til for hogg. ”Utenlandske navn” kan slett ikke sies å være noen særlig presis kategori. Vil ”utenlandske navn” kunne si noe om hvem som er innvandrer i statistisk forstand? Det er jo tenkelig at en person med norsk bakgrunn kan ta/få et helt ”fremmedartet” navn – eller omvendt, men at det skal gjelde både fornavn og etternavn antar jeg er meget sjelden. I hvert fall såpass sjelden at det har liten betydning for tallene jeg vil presentere.

Et mer vesentlig spørsmål, knyttet til både validiteten og reliabiliteten ved å bruke navn som inndelingsprinsipp, er dette; Er det snakk om fast bosatte eller er det turister eller asylsøkere som venter på en avgjørelse om opphold? Kan det også være uregistrerte personer uten lovlig opphold i landet? Det ville være uheldig og feilaktig å bringe personer med bare midlertidig (eller ulovlig) opphold inn i en analyse av innvandrere og kriminalitet. Samtidig skal vi huske at politiet som regel registrerer både mistenktes og fornærmedes personnummer. (Det gjøres alltid ved pågripelser.) De involvertes identitet (navn og de 11 sifre) fremkommer i de aller fleste PO-meldingene. Da vil også personens status mht. til opphold i landet bli registrert på operasjonssentralen, og dermed lett kunne fremkomme i PO – fordi det har relevans for politiets videre arbeid (jf. koden ”videre oppfølgingstiltak”). Pågriper man en person som ikke har lovlig opphold, skal vedkommende fremstilles for politiets utlendingsenhet. Gjelder det en turist, skal politiet for en rekke lands vedkommende kontakte ambassade/konsulat. Pågriper man en asylsøker for noe straffbart vil det kunne få konsekvenser for hans søknad. Jeg har derfor god grunn til å tro at de aller fleste jeg har registrert med et tydelig fremmedartet navn er innvandrere i statistisk forstand.

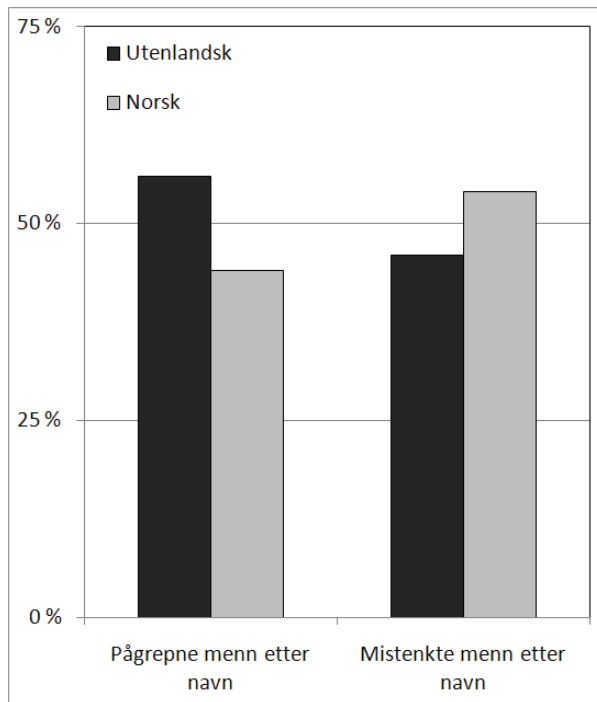
”Fremmedartet navn” – hva er nå det? Her har jeg brukt mitt eget skjønn, men ikke bare det. Som regel fremkommer det tilleggsopplysninger i meldingene om at det for eksempel er en ”utenlandsk kvinne” som melder, - at det er ”språkproblemer” mellom politiet og involverte, at det handler om en familie fra ”x-land”, osv. Jeg har luket vekk alle navn hvor jeg er i tvil om hvorvidt de hører hjemme i kategoriene ”Utenlandske navn” eller ”Norske navn”. I tillegg

har jeg forsøkt å utelukke personer som jeg antar – eller som oppgis – å være fra våre nærmeste naboland (dvs. Danmark og Sverige – det er imidlertid få av disse). Statistisk sentralbyrå skiller i noen rapporter mellom ”vestlige”- og ”ikke-vestlige innvandrere”³² (for eksempel Hustad 1999). I andre rapporter opereres det med en mer fingradert inndeling – en inndeling etter verdensregioner som; ”Norden, Vest-Europa unntatt Tyrkia, Øst-Europa, Nord-Amerika og Oseania, Asia/ Afrika/ Sør- og Mellom-Amerika/ Tyrkia” (Hustad 2000; 34). Etter mine vurderinger er det relativt få i mitt PO-materiale som har bakgrunn fra Norden, Vest-Europa, Nord-Amerika, Oseania. Det gjelder både mistenkte og fornærmede. Det er bare i et mindretall av meldingene hvor jeg har kunnet registrere par der den ene parten har ”norsk navn” og den andre ”utenlandsk navn”. I slike tilfeller finner jeg imidlertid en klar overvekt der mannen (pågrepne/mistenkte) har ”utenlandsk navn” og kvinnen (fornærmede) har ”norsk navn”.

Til tross for de nevnte innvendinger – og med forbehold om mulige feilkilder, har jeg foretatt en gjennomgang av alle PO-meldinger på politiets uttrykkninger til familiekonflikter i 2005 etter navn. Jeg presiserer at jeg ikke har foretatt noe skille mellom ”vestlige” og ”ikke-vestlige” innvandrere. Det ville ikke ha vært noen enkel oppgave, men som sagt er det etter mitt skjønn relativt få med ”vestlig” bakgrunn blant de som jeg registrerer på ”utenlandsk navn”. Kvinneandelen for både pågrepne og mistenkte er såpass lav – både for kvinner med ”norsk navn” og ”utenlandsk navn” (se tabell nr. 11 i vedlegget) at jeg konsentrerer meg kun om menn i fortsettelsen. En prosentvis fordeling av både pågrepne og mistenkte menn blir slik;

³² I Aftenpostens morgenummer 20.10.2008 slås det stort opp at Statistisk sentralbyrå vil forby begrepene ”vestlig” og ”ikke-vestlig” i sin egen språkbruk. Årsaken sies å være at dette skillet kan oppfattes som en slags ”vestlig arroganse” og en type rangordning. I stedet for ”vestlig” skal det brukes: EU/EØS, USA, Canada, Australia og New Zealand. ”Ikke vestlig” blir dermed erstattet med: Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, og Europa unntatt EU/EØS.

Figur 8. Pågrepne og mistenkte menn etter navn. Prosent. 2005. Par-relasjon.

(De absolutte tallene er i tabell 11 i "Vedlegg")

Mistenkte og pågrepne er to gjensidig utelukkende kategorier her, og det viser seg å være en forskjell mellom prosentfordelingene på mistenkte og pågrepne. Det er en større andel av menn med "utenlandske navn" blant de pågrepne enn blant de mistenkte. Ser vi bort fra mulighetene for at tilfeldighetene kan spille den avgjørende rollen her, kan det tenkes at menn med opprinnelse fra ikke-vestlige land oftere mistenkes for grovere vold (som lettere kan kvalifisere til pågripelse). Prosentforskjellen kan også skyldes at menn med et annet språk og "kulturbakgrunn" lettere pågripes av politiet. Har man begrensede ferdigheter i det norske språk, vil man ikke i samme grad være i stand til å forklare seg for politiet. Man vil simpelthen ikke ha samme mulighet til å snakke seg vekk fra en pågripelse. Jeg vil senere vise at politipatruljer vurderer spørsmål om troverdighet og sympati på stedet for å ta en beslutning. Man bør snakke ganske godt norsk for å kunne overbevise patruljen om at det er to parter i konflikten. Språkferdigheter blir også avgjørende for å kunne presentere alternative forklaringer til hvorfor partneren er veldig redd eller hvorfor hun har et merke på halsen/armen. Samtidig bør ikke dette dras for langt. Når politiet finner synlige merker, vil

den mistenktes spillerom ikke være særlig stort. Flere politifolk har imidlertid forklart meg at de finner det ofte vanskelig å kunne identifisere merker etter slag på mørk hud.

Språkproblemer kan på den annen side virke til fordel for mistenkte hvis fornærmede ikke er i stand til å forklare seg ordentlig på norsk eller engelsk.

Et annet spørsmål som er mer kontroversielt, og i større grad gjenstand for spekulasjon, er om det er lettere å pågripe en person med minoritetsbakgrunn. Det kan tenkes at den sosiale avstanden senker politiets terskel for å anvende et tvangsmiddel. I hvert fall er det dokumentert at innvandrere fra ”ikke-vestlige land” siktes relativt hyppigere enn etniske norske, men samtidig frafaller siktelsen oftere for innvandrere (Vassenden og Haslund 1997). Om det er slik at mange i politiet har negative holdninger til etniske minoriteter, kan det ha betydning for arrestasjonshyppigheten. Samtidig er det, som mange politiforskere påpeker, ikke noe likhetstegn mellom holdninger og handlinger. Finstad skiller mellom ”innad-holdning” og ”utad-holdning og -praksis” (Finstad 2000; 196). Granér sier det slik: ”den polisiära praktiken är betydligt mindre fördomsfull än vad retoriken skulle ange” (Granér 2004; 232). Sollund finner at nedsettende språkbruk kan ha en funksjon ved å – ”understreke hvor grensen går, og derved føre til at politiet i en gitt situasjon vil forholde seg korrekt fordi de har `fått ut damp` i bilen” (Sollund 2007; 194).

Arnt Even Hustad (2000) har foretatt en analyse av ”Innvandrere som gjerningspersoner” (personer som ble funnet skyldige i lovbrudd etter en rettskraftig avgjørelse) – og finner en relativ overrepresentasjon av innvandrere fra verdensregioner som Øst-Europa, Asia, Afrika, Sør- og Mellom- Amerika og Tyrkia for begge kjønn og i nesten alle aldersgrupper vs. befolkningen totalt sett. Når han fokuserer på Oslo finner han omtrent det samme bildet som i landet forøvrig. Den aller sterkeste overrepresentasjonen viser seg å være på voldsforbrytelsene (forbrytelse mot liv, legeme og helbred) angivelig begått av innvandrere fra ”ikke-vestlige land”. Målt pr. 1000 innbyggere i Oslo, finner han nesten 3 ganger så mye vold registrert på ”ikke-vestlige innvandrere” vs. ”nordmenn” samlet sett (3,7 per 1000 innbyggere vs. 1,4 per 1000). Frants Gundersen (2000) har studert ”Innvandrere som ofre”. I kategorien ”Voldskriminalitet i alt” (legemsfornærmelser, trusler og annet) finner han på landsbasis nesten 3 ganger så mange ”ikke-vestlige innvandrere” vs. ”nordmenn” som utsatt for vold (10,3 vs. 3,8 per 1000 innbyggere). I mine PO-tall vil man også kunne finne en klar overrepresentasjon når ca halvparten av alle mistenkte og pågrepne til sammen har innvandrerbakgrunn, mens innvandrerandelen av Oslo-befolkningen utgjorde ca 23 % per 1.

januar 2006. Den ”ikke-vestlige” innvandrerbefolkningen utgjorde 18,9 % (Forgaard og Dzamarija 2006). Som forklaring på denne overrepresentasjonen kan man reise en hypotese som er forankret i folkevisdommen om at ”den som leter finner”. Er overrepresentasjonen et uttrykk for at synlige innvandrere blir utsatt for mer kontroll enn andre? (dvs. seleksjon fra politiets side). For noen lovbruddsformer kan det stemme. Liv Finstad viser til et eksempel fra et avisoppslag der ”en svart ung mann på *dyr* sykkel” ble stoppet 17 ganger på 3 uker (Finstad 2000; 93). Politiblikket fester seg lettere ved ”det som ikke passer inn” som for eksempel en ung innvandregutt (antatt fattig) på kostbar sykkel (ibid: 91, 93). Politiblikket vil naturligvis være mer virksom i de ”proaktive” politiingrep enn i de ”reaktive”. Ved de proaktive inngrepene er det politiet selv som leter etter lovbruddene. I de reaktive responderer politiet på henvendelser fra publikum, og vi vet at politiet oppdager svært lite vold på eget initiativ. Derfor må vi, som tidligere nevnt, først og fremst studere befolkningens prioriteringer når det gjelder spørsmål om seleksjon i forhold til registrert vold.

Skal man kunne ta stilling til i hvilken grad tallene fra PO avviker fra universet må vi ha gode anslag over mørketallene. Det har vi imidlertid ikke. Schei (2005; 178) viser, i den landsdekkende undersøkelsen på ”Vold i parforhold”, selvrapportering av partnervold fra kvinner med forskjellig landbakgrunn (fødeland). Kvinner fra Øst- Europeiske land rapporterte dobbelt så hyppig om utsatthet for vold som kvinner med Norge som fødeland. Tallene for Afrika og Asia er de laveste, men mye tyder på at både språkproblemer og lav svarprosent har virket avgjørende inn her. I Oslo-undersøkelsen har man sett på variasjoner i viktigmisering for vold etter etnisk bakgrunn (Pape 2004; 30). Den undersøkelsen er ikke begrenset til vold i nære relasjoner, men man finner det samme mønsteret her som i den landsdekkende. I tabellen over ”utsatthet for alvorlige trusler og vold etter etnisk bakgrunn og kjønn” er tallene for begge kjønn markert lavere i kategorien ”Ikke-vestlige land” vs. ”Norge/annet nordisk land” (ibid: 31). Pape konkluderer slik;

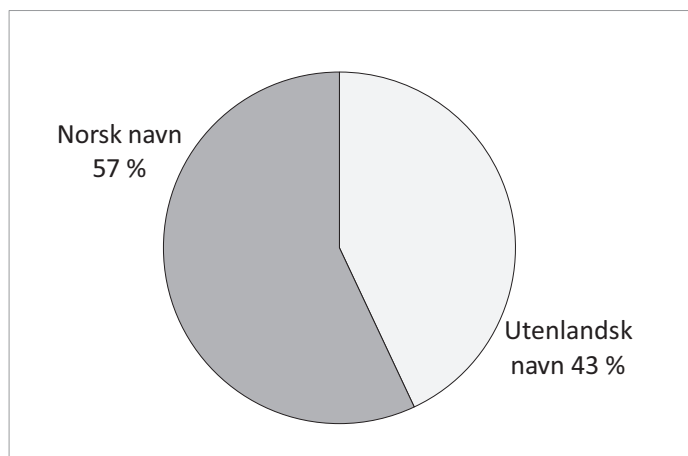
”Det er grunn til å advare mot å trekke generelle slutninger på bakgrunn av våre funn. Ettersom vi innhentet data ved bruk av spørreskjemaer som den enkelte skulle fylle ut på egen hånd, ligger det i sakens natur at fremmedspråklige som ikke behersker norsk skriftlig lar være å svare. Personer med innvandrerbakgrunn var da også sterkt underrepresentert i utvalget” (ibid: 32).

Spørsmålet om seleksjon i PO kan også vurderes opp mot andre utvalg. Krisesenteret i Oslo regner antall overnattingsdøgn i sine såkalte ”produksjonsrapporter”. Her skiller det kun

mellom ”norske” og ”utenlandske” kvinner. I 2005 var det registrert 1225 overnattingsdøgn i kategorien ”norske kvinner”. Tallet på ”utenlandske kvinner” lå på 6299. Det vil si at det var over 5 ganger så mange overnattingsdøgn på ”utenlandske kvinner”. I tillegg var tallene henholdsvis 569 vs. 4983 for barna, dvs. nesten 9 ganger så mange ”utenlandske barn”. Tallene for 2006 viser en enda større forskjell. I løpet av dette året var det nesten 9 ganger flere døgn (6760) for ”utenlandske kvinner” (norske kvinner - 762). Forholdstallet blir på over 14 når det gjelder barna. Det ville imidlertid være galt å bruke disse tallene til å påstå at det er mangedobbelte forekomster av vold i minoritetsfamilier vs. majoritetsbefolkningen. Det er meget trolig at minoritetskvinner oftere mangler sosialt nettverk, og av den grunn har få andre steder enn kritesenteret å flykte til. Wenche Jonassen (2007) viser at antallet norske kritesenterbeboere har gått ned. Hun peker på at ”flere norske kvinner har fått høyere utdanning, har arbeid og kan forsørge seg selv” – som en forklaring på at etnisk norske kvinner ikke lenger har samme behov for å benytte kritesentre (ibid: 54). Hun advarer samtidig mot å bruke ”kulturforklaringer” på den overrepresentasjon man finner i tallene – ”når en tredjedel av disse har vært utsatt for vold og overgrep fra menn med etnisk norsk bakgrunn (ibid: 54).

Hvordan er tilbøyeligheten for minoritetskvinner til å ta kontakt med politiet? Jeg har tidligere vist at fornærmede selv står for mesteparten av alle henvendelsene til politiet. Fordelingen mellom fornærmede med ”norsk navn” vs ”utenlandsk navn” blir slik når kvinnen selv ringer:

Figur nr. 9. Fornærmet kvinne som er melder – etter navn. Prosent. 2005. Par-relasjon.

(De absolutte tallene er i tabell 12 i ”Vedlegg”.)

Prosentvis er det noe flere fornærmede kvinner med ”norsk navn” enn med ”utenlandsk navn” som ringer politiets nødnummer. Denne figuren reiser imidlertid flere spørsmål enn den gir svar på seleksjonshypotesen ettersom vi ikke har god nok kunnskap over mørketallene, spesielt for deler av innvandrerbefolkningen. Derfor kan vi ikke påstå at kvinner med ”norsk navn” generelt sett er mer tilbøyelige til å ringe 112 enn kvinner med ”utenlandsk navn”. Likevel drister jeg meg til å reise følgende problemstilling; Hvis det hadde vært slik at andelen kvinner med ”utenlandsk navn” var langt lavere enn det figuren viser – dvs. at det i større grad var andre (naboer, nær familie, uspesifiserte) som meldte fra til politiet for denne ”gruppen” - kunne det i så tilfelle tyde på at mørketallene var langt større bak innvandrerkvinner som ofre enn kvinner med norsk bakgrunn?

Når man vurderer tallene fra SSB, PO og krisesenteret³³, er det samlet sett mye som tyder på at en overrepresentasjon mht. til landbakgrunn ikke bare har med seleksjonsprosesser å gjøre, men også noen faktiske forhold. Det er verken merkelig eller uventet. Pål Frogner hevder at det ville være nærmest en ”sosiologisk sensasjon” om ikke denne overrepresentasjonen hadde funnet sted. Han utdyper det slik;

”Helt siden slutten av 1920-tallet da sosiologer etablerte klare sammenhenger mellom kriminalitet, fattigdom og boområder i Chicago (Shaw og McKay 1969), har det vært påvist at første- og andregenerasjons innvandrere som har utvandret fra fattige land (ofte fra landsbygda) til store byer i USA, er overrepresentert når det gjelder registrert kriminalitet. Men disse store gruppene innvandrere har også andre felles kjennetegn: De er ofte lavt utdannet eller uten leseferdigheter, de har lav politisk deltakelse, og arbeidsledigheten er høy. En stor andel av første- og andregenerasjons innvandrere er ofte relativt unge, og det er vanlig at barnekullene er store. Trangbodhet er også et vanlig fenomen. Dersom disse emigrantene ikke hadde vært første- eller andregenerasjons innvandrere, men *bare* hadde hatt *alle* de andre sosiologiske kjennetegnene, ville det vært noe i nærheten av en sosiologisk sensasjon dersom en slik ”klasse” av sosialt depriverede ikke *også* var registrert som mer kriminelle enn den resterende ’middelklasse’-befolkningen” (Frogner 2003, 135).

³³ Det ville også være interessant å kunne studere tallmaterialet fra familievernkontorene i byen, men der har de per dags dato ikke noen systematisert oversikt over grunner til at folk tar kontakt. Etter det jeg har fått opplyst på telefon fra Barne- ungdoms- og familieetaten viser det seg at vold er et hovedtema i bare et mindretall (20 prosent) av sakene til familievernkontorene.

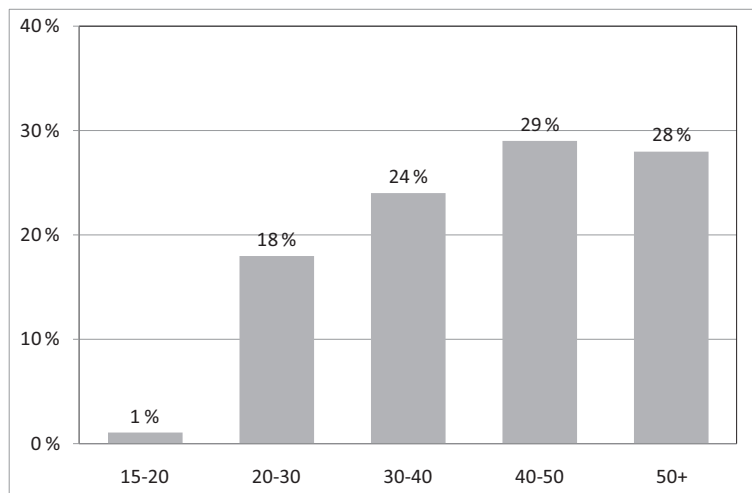
Tall fra legevakt ville også kunne gi interessante bidrag, men der ville vi selvfølgelig hatt en begrensning til tilfeller som har påkrevd legetilsyn.

Barnevernet vil naturligvis verken ha sitt hovedfokus på vold mot kvinner eller konflikter mellom voksne, men primært på omsorgsvikt overfor barn - slik at man ville målt noe annet ved å gå inn i deres tall. Barnevernsvakta i Oslo jobber nært sammen med politiet – de har sågar et eget kallesignal på politiets sambandssystem, og de vil naturligvis møte mye av det samme publikum som det politiet gjør.

Flere av variablene som er beskrevet her vil stemme godt overens med hva vi vet om innvandrere i Norge. Statistisk sentralbyrå har også dokumentert utdanning, arbeid og inntekt for innvandrerbefolkningen (Daugstad 2006). Innvandrere med bakgrunn fra Afrika, Asia med Tyrkia, Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa har en andel registrerte fulltids arbeidsledige blant førstegenerasjonsinnvandrere i alderen 16-74 år som er markert høyere enn hele befolkningen. Tallene for 2005 svinger fra ca. det dobbelte til om lag det firedobbelte sammenlignet med totalbefolkningen (Olsen 2006; 88). Dokumentasjonen over innvanderers inntekt, viser tilnærmet det samme bildet. ”Hver 3. innvandrer med ikke-vestlig bakgrunn har lavinntekt” (Pedersen 2006; 105). Det er også tydelige forskjeller i utdanningsnivå. Unni Wikan uttrykker alt dette veldig enkelt slik; ”Vi har fått en ny underklasse i Norge” (Wikan 1995; 7). Hvis vi erindrer hovedfunnene både fra den landsdekkende undersøkelsen og undersøkelsen spesifikt fra Oslo, var det særlig ett funn som var tydelig; Vold i nære relasjoner er i stor grad relatert til levekår. Da blir det like relevant å snakke om sosiale klasser som etniske minoriteter i studier av slike lovbrudd. Det å forstå kriminalitet begått av innvandrere som et utslag av levekår, blir gjerne betegnet som ”deprivasjonshypotesen” (Danielsen 1998; 53).

En annen sentral hypotese er den såkalte ”demografihypotesen”: ”Innvandrere bor i byer. Det er en svak overrepresentasjon av menn, og de har en annen alderssammensetting enn den innfødte befolkningen” (ibid: 52). Særlig aktuelt i dette PO-studiet er alderssammensettingen. I Statistisk sentralbyrås oversikt er det tydelig at ”innvandrerbefolkningen” har større prosentandeler av personer i de yngre aldersgrupper. Det gjelder begge kjønn. ”Halvparten av innvandrerbefolkningen er i alderen 20-44 år” (Forgaard og Dzamarija 2006; 22). Denne aldersgruppen viser seg også å være den mest sårbare når det gjelder å bli utsatt for maktbruk fra partner – både for kvinner og menn (Haaland og Clausen 2005; 62). En oversikt over alderen på både pågrepne og mistenkte menn i PO etter navn blir som følger;

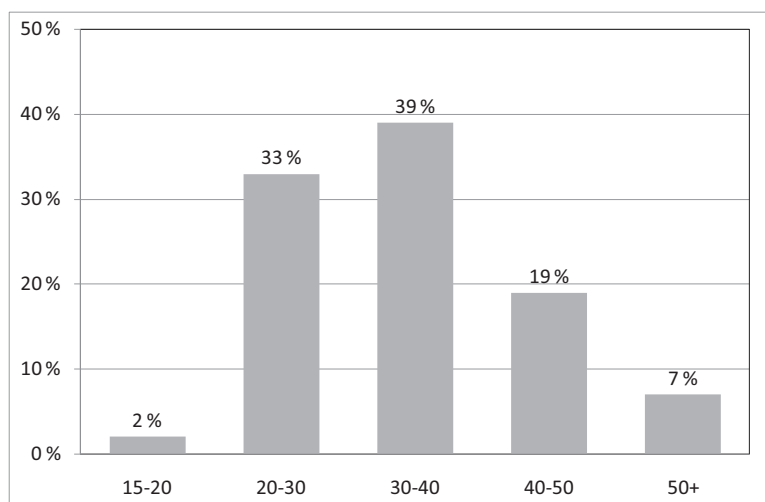
Figur 10. Norske navn etter alder. Pågrepne og mistenkte menn. Prosent. 2005. Par-relasjon.

(De absolutte tallene er i tabell 13 i "Vedlegg".)

Pågrepne og mistenkte menn med "utenlandsk navn" fordeler seg på de samme alderskategoriene slik;

Figur 11. Utenlandske navn etter alder. Pågrepne og mistenkte menn. Prosent 2005. Par-relasjon

(De absolutte tallene er i tabell 13 i "Vedlegg".)

Figurene viser tydelig at aldersfordelingene er ganske forskjellige mellom majoritets – og minoritetsbefolkningen. PO-meldingene viser at menn med ”utenlandsk navn” har en langt større prosentandel av de pågrepne og mistenkte under 40 år enn hva som er tilfelle for menn med ”norsk navn”.³⁴ Hvis vi forutsetter at hovedtyngden av voldslovbruddene i de nære relasjoner generelt sett finner sted før 40-årsaldern, både for gjerningspersoner og ofre, - og vi samtidig vet at innvandrerbefolkningen har en større andel av ”sin” befolkning i denne aldersgruppen - så kan demografihypotesen støttes gjennom studier av politiets vaktjournal. Dermed kan følgende konklusjon trekkes; Det er totalt sett en overrepresentasjon av menn med ”utenlandsk navn” blant menn som er pågrepet og mistenkt for vold, trusler og plagsom atferd mot sin partner delvis fordi det i innvandrerbefolkningen relativt sett er mange flere unge voksne sammenlignet med befolkningen som helhet.

Spørsmålet om ”kultur” eller ”kulturforskjellshypotesen” (Danielsen 1998: 53) i forbindelse med vold og overgrep har vært aktuell i en rekke debatter, men å bruke kultur som forklaring blir ytterst komplisert. Å snakke generelt om ”innvandreres kultur” blir bortimot meningsløst med tanke på at innvandrerbefolkningen i Norge har sin opprinnelse fra mer enn 200 land og selvstyrte regioner (Daugstad 2006; 16). Hva kan man presist si om ”kulturen” til mennesker som har flyttet og bor i et annet land? Selv blant mennesker med samme nasjonale bakgrunn blir kulturbegrepet lite håndterlig. Har for eksempel nordmenn samme kultur? Thomas Hylland Eriksen sier det slik; ”I mange sammenhenger kan forskjellene mellom nordmenn være vel så dramatiske som forskjellene mellom nordmenn og innvandrere” (Hylland Eriksen 1997; 29). Samtidig er kulturforklaringer som sådan langt fra irrelevante i studier av kriminalitet. Pål Frogner trekker frem de høye volds- og drapstallene i USA som et åpenbart eksempel, og hevder at;

”En vesentlig del av forklaringen må man søke i spesielle trekk ved amerikansk kultur. Voldskulturen i USA viser seg tydelig ved at det er mye mer grov vold og mange flere drap der enn i Vest-Europa og Canada (Frogner 2003, 149).

³⁴ Det er også interessant å merke seg at alderen på mistenkte og pågrepne i de politiregistrerte familievoldssaker er betydelig høyere enn hva vi finner ellers i det registrerte kriminalitetsbildet. I Kriminalstatistikken 2001 (Statistisk sentralbyrå 2001) er de yngre aldersgruppene markert overrepresentert på siktede per 1000 innbyggere etter alder (alle forbrytelser og forseelser). Aldersgruppene 15-24 år peker seg tydelig ut. Politiet møter involverte i familievoldssaker som ofte er markert eldre enn personer som kan mistenkes for andre lovbrudd som er tilgjengelig for ordenspolitiet – og som ofte er eldre enn politifolkene selv.

En bred behandling av ”kulturforskjellshypotesen” vil være å trekke det altfor langt her. Vi ville havne i innfløkte samfunnsvitenskapelige grunnlagsproblemer knyttet til i hvilken grad – og på hvilke måter menneskets handlinger er determinert av ytre strukturer.

Kulturforklaringer kan også bli farlige – eller – ”rasistiske hvis det er en menneskemodell vi bruker bare for å forstå dem, men ikke oss selv” (Wikan 1995; 18). Frogner advarer også mot at – ”det bare blir brukt kulturforklaringer på kriminalitet begått av innvandrere, mens man bare bruker psykologiske forklaringer når det gjelder kriminalitet begått av nordmenn” (Frogner 2003, 150). Forklaringer på kultur- eller strukturnivå spesifikt for familievold blir av Frogner antydnet slik;

”Hva som oppfattes som vold, har endret seg mye gjennom de siste generasjonene i Norge. At det å slå barn kan være en kriminell handling, er nytt. At menn ikke har rett til å `tukte` sine koner (eller døtre, sønner, og eventuell tjenestefolk), er også nytt. Et begrep som `familievold` er det rimelig å betrakte som en moderne konstruksjon. Vold på den private arena er et `nyoppdaget fenomen`. I tradisjonelle samfunn eksisterer sjelden `hjemmevold` som en handling knyttet til lovgivningen. `Tukting` er både godtatt og i enkelte tilfeller forventet. Det er rimelig å anta at vold i privatsfæren er meget utbredt i de aller fleste land. At samfunn med tradisjonelle familiemønstre har en høyere andel hjemmevold, er sannsynlig” (ibid: 131).

5.6 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet reiser først og fremst spørsmål om nøyaktighet ved datainnsamlingen. Spørsmålet er om jeg har registrert og kategorisert meldingene i PO uten særlig grad av slurv. Selvsagt kan jeg – til tross for dobbeltsjekking og av både meldingers innhold og antall – ha registrert feil ved flere tilfeller. For eksempel har jeg ved kontroll av egen registrering oppdaget at jeg ved enkelte tilfeller har krysset av på ”vold”, men ikke har fått med meg at fornærmede til slutt benekter dette. Da kan det bli urimelig og feilaktig å registrere noen på ”mistenkt”. Det finnes også en rekke andre muligheter for feil i min innsamling av data. Når jeg har søkt i ca 15.000 meldinger totalt, er det naturligvis lett å overse noen relevante meldinger. Dessuten er PO-systemet laget slik at familiekonfliktene kan skjule seg i flere andre PO-kategorier enn de jeg har definert som relevante – som for eksempel ”Ordensforstyrrelse offentlig sted”, ”narkotika” etc. Det ligger i ordenstjenestens natur at ett og samme oppdrag kan inneholde et mangfold av både hendelser, problemer og lovbruddsformer – og kanskje noe helt annet enn hva operasjonssentralen hadde grunn til å anta (og dermed registrere). Likevel tror jeg at det ligger et relativt beskjedent antall relevante meldinger i de mer irrelevante kategoriene. Det

har jeg også fått bekreftet ved kontroll av slike kategorier, men det vil være en altfor stor oppgave å gå igjennom alle meldingene i PO for et helt år. (I 2005 var det registrert mer enn 130.000 meldinger for Oslo politidistrikt.)

Det er imidlertid lettere å kontrollere egne feil enn andres. Et spørsmål som er hinsides min kontroll er i hvilken grad patruljene har rapportert fullstendig og korrekt til operasjonssentralen, og om sistnevnte har registrert informasjonen riktig. Det er for eksempel ikke utenkelig at noen patruljer underkommuniserer noen opplysninger for å rettferdiggjøre sine beslutninger. Videre kan jeg ikke være sikker på at patruljen kommer til å anmelde noen, eller skrive melding til barnevernet til tross for at de har meldt fra om nettopp det. Samtidig vil slike beskjeder til operasjonssentralen forplikte patruljen, men hvor mye som eventuelt går i ”glemmeboken” er igjen et åpent spørsmål. Motsatt er det mulig at patruljen ombestemmer seg og skriver slike rapporter til tross for at de har meldt fra om noe annet. Mer alvorlig er mulighetene for feilkilder knyttet til at jeg ved en del tilfeller har vært nødt til å tolke, og dermed overprøve politiets klassifisering av noen som ”mistenkt”. Som tidligere nevnt har jeg selv sett, og også fått bekreftet av ansatte på operasjonssentralen, at det ikke så rent sjelden er slik at operatørene glemmer å fjerne avmerkingen for mistenkt (eller omvendt) etter hvert som nye opplysninger meddeles fra patruljene.

Når reliabilitet reiser spørsmål om påliteligheten ved data, er validitetsproblemet dette; I hvilken grad er mine data gyldige? Er de relevante? Når reliabilitet handler om tilfeldige feil (slurv og unøyaktighet) handler validitet derimot om systematiske feil ved datainnsamlingen (Hellevik 1991). Derfor representerer validitetsproblemer en større trussel mot konklusjoner som trekkes i studien (Undheim 1996). Det betyr også at reliabilitet og validitet henger sammen. Er det mange unøyaktigheter vil det kunne true dataenes gyldighet, særlig hvis slurvet går i en bestemt retning. I dette PO-studium ligger det flere muligheter for systematiske feil. Først og fremst kan patruljene systematisk tolke virkeligheten med sine ”politibriller”, der viktig informasjon kan gå tapt. Det kan for eksempel tenkes at politiet på stedet har en tendens til å oppfatte situasjonen slik at begge parter er ”like gode”, mens andre faggrupper kanskje ville tolket det (systematisk) annerledes. Samtidig må det understrekes at jeg ikke har hatt som hovedmål å finne ut av hvordan virkeligheten ”egentlig” er, men hvordan politiet oppfatter og håndterer den.

En neste komplisert utfordring for validiteten er spørsmålet om hva som kan sies å være en nær relasjon eller et "parforhold". I loven er som kjent "tidligere eller nåværende ektefelle eller samboer" beskyttet av offentlig påtale, men det skal ikke stilles strenge krav til fastheten eller varigheten på forholdet (jf. Ot.prp. nr 79). Politidirektoratet opererer som tidligere vist med "ekteskapslignende forhold". Det ville i PO-studier selvsagt være en håpløs oppgave å skulle skille mellom par i forhold til varigheten og forpliktelsene i parforholdet. Slike opplysninger er heller ikke tilgjengelige. Derfor har jeg inkludert både "kjærester" og "ekskjærester" i mine kategorier, men ikke meldinger der jeg har en formening om at det bare dreier seg om bekjentskaps- eller venns-kapsrelasjoner. Det kan tenkes at jeg opererer med en for vid grense i forhold til familievoldsdefinisjonen til Politidirektoratet. Det er ikke alltid lett å vite hva slags relasjon som beskrives i PO. Av og til omhandler meldingene konflikter mellom bekjente, naboer, kollegaer etc., men disse bør ekskluderes både fra familiebegrepet og begrepet om nære relasjoner. Jeg har derfor luket vekk meldinger som ikke gir meg noen klar formening om hva slags relasjon som foreligger mellom partene. Det er i gjennomsnitt ca 5 slike meldinger i måneden gjennom 2005. Dette problemet er litt større i PO for 1995 som generelt sett er mer sparsom med opplysningene.

Jeg har også hatt som registreringspraksis at jeg registrer meldingen kun én gang - og da på det jeg oppfatter som det mest alvorlige lovbruddet. Det betyr at jeg har registrert meldinger som for eksempel omhandler både trusler og vold bare på kategorien for vold. Grunnen til det er at det er knyttet offentlig påtale til familievold for hele denne tiårsperioden. Derfor kan både trusler og plagsom atferd være noe underrapportert i mine tall (se vedlegg).

Det kanskje største problemet som knytter seg både til reliabiliteten og validiteten ved PO-data er følgende problemstilling: Lar det seg egentlig gjøre å telle antall lovbruddshendelser? Gir det god mening å telle handlinger som defineres som kriminalitet? – eller for den saks skyld antall konkrete politibeslutninger ut fra oppdrag som i enkelte tilfeller kan ha en varighet på flere timer? Det byr utvilsomt på problemer å knytte sammensatte og komplekse hendelser til rene tallstørrelser. Det er å redusere og fremmedgjøre virkeligheten i stor grad. Her kan det være på sin plass å referere til en politimann som minnet meg om at det er – *mye som ikke står i PO*. Det står lite i vaktjournalen om hvordan politiet opptre i familiekonfliktene. Derfor må politiets arbeid dokumenteres grundigere gjennom intervjuer

og mer omfattende analyser. Nettopp det vil jeg gjøre i fortsettelsen av denne avhandlingen, og det er de helt sentrale funn i PO som vil bli gått nærmere i sømmene.

5.7 Oppsummering og konklusjoner

Tallene over politipatruljenes beslutninger på stedet (figur 1) viser at kun et mindretall av politibesøkene ender med tvangstiltak fra politiets side (pågrepser 15 prosent, innbringelser 3 prosent og bortvisninger 14 prosent i 2005). Disse tallene er imidlertid influert av særlig to forhold – at mistenkte hadde forsvunnet i mange av tilfellene, og at politiet mangler hjemler for tvangsinngrep (særlig når det gjelder pågrepser). De fleste utrykningene ender i en rekke andre og mindre inngripende metoder som mekling, irttesettelse, råd, veiledning, tilkalling av andre yrkesgrupper med mer. Kategoriene ”mistenkte andre løsninger” og ”ingen mistenkt”, som til sammen utgjør 68 prosent av alle beslutningene patruljene foretok etter utrykning til familievold i 2005, gir en klar bekreftelse på at det meste av politiets arbeid handler ikke direkte om ”law enforcement”. Tallene for anmeldelser viser også at politiet relativt sjelden velger å sluse hendelsene inn i et strafferettslig spor til tross for at politiet har plikt til å anvende offentlig påtale i familievoldssakene. I 2005 ble kun 9 prosent (maksimum 12 prosent) av voldshendelsene anmeldt av politiet selv – når vi ekskluderer de pågrepene. Tallene for politiinitierte anmeldelser må sies å ligge lavt når tallet i teorien kunne vært på 100 prosent hvis patruljene hadde brukt lovens bestemmelser slavisk (et forbehold bør imidlertid ligge i den relativt store andelen av meldinger der det mangler opplysninger om anmeldelse).

Når et gjelder ordenspatruljenes samarbeid med andre aktører viser det seg at de fleste oppdrag (56 prosent i 2005) ble avsluttet uten at politiet trakk inn andre yrkesgrupper i hendelsen. Politiet involverer andre enten ved å tilkalle noen til stedet umiddelbart eller rapportere til andre instanser i etterkant av oppdraget (i enkelte tilfeller vil andre aktører oppsøke de involverte uten at politiet har sendt bud på dem). Det er først og fremst barnevernet og helsevesenet som varsles av patruljene. Barnevernet kobles inn ved at politiet tilkaller barnevernsvakta eller skriver en bekymringsmelding i etterkant av et oppdrag. ”Helsevesenet” handler om at politiet sender bud på en ambulanse til adressen eller at patruljen transporterer noen til legevakt, sykehus eller psykiatrisk institusjon. Krisesenteret blir i relativt beskjeden grad kontaktet av politiet (kun i 5 prosent av alle utrykninger for

2005). Den store andelen ”ingen kontaktet” kan tyde på at patruljene ikke oppfatter meldinger om vold, trusler og plagsom atferd like alvorlig som det nødmeldingene kunne gi inntrykk av.

Når det gjelder endringer i politiets praksis ser man ingen dramatiske forandringer (rent ytre sett) i tiårsperioden mellom 1995 og 2005 på de utvalgte variablene – med unntak av politiets varsling til barnevernet og helsevesenet. Patruljene anvendte riktignok de strafferettslige løsningene i form av pågripelser og anmeldelser hyppigere i 2005, men endringene er ikke særlig markerte tatt i betraktning det strafferettslige trykket man kan identifisere i denne perioden – først og fremst i form av en ny og omfattende handlingsplan for politiet med et spesifikt tiltakskort for den enkelte politibetjent i operativ tjeneste. Oppfatninger om at politiarbeidet skal ha endret seg vesentlig i dette saksfeltet stemmer ikke særlig godt når det gjelder ordenspolitiets arbeid i Oslo mellom 1995 og 2005. Samtidig skal det slås fast at PO-loggen gir bare overflatiske beskrivelser av politiarbeidet, og sier lite eller ingenting om for eksempel politipatruljenes fremtreden og deres kommunikasjon med mennesker i kritiske og sårbare situasjoner.

PO-materialet og spesielt samtaler med politibetjenter viser at det i stor grad er økonomisk ressursfattige familier (eller par) som politiet rykker ut til. Dette samsvarer også med de to nyere undersøkelsene som har kartlagt omfanget av partnervold henholdsvis i Oslo og i landet for øvrig. Når det gjelder kjønnsvariabelen er det lite samsvar mellom denne PO-undersøkelsen og de nevnte survey-undersøkelsene. Det er bare unntaksvis jeg finner kvinner som gjerningspersoner og menn som ofre for partnervold i PO-materialet, men i begge survey-undersøkelsene viser det seg at det ikke er så store kjønnsforskjeller mht. utsatthet for denne type vold. Kjønnsforskjellene i survey-undersøkelsene er imidlertid markerte når det gjelder mer alvorlig vold og mishandlingsforhold. Derfor er det mulig at politiet i større grad fanger opp ”mishandlings forhold” eller ”patriarkalsk terror” (der menn i liten grad er utsatt) enn den ”episodiske partnervolden” (der kjønnsforskjellene er små). Like sannsynlig er det at menn har en høyere terskel for å tilkalle politibistand som følge av angrep fra sin partner.

PO-data viser en ganske klar overrepresentasjon av minoriteter i politiets familievoldssaker når man tar minoriteters andel av Oslo-befolkningen i betraktning. Det faktum har først og fremst stor betydning for politiarbeidet – særlig når det gjelder språkproblemer, men også konflikter rundt kulturelle verdier (eksempler på det vil bli presentert senere). Det er mye som tyder på at denne overrepresentasjonen ikke først og fremst skyldes seleksjonsmekanismer,

men flere faktiske forhold. Minoriteters sosiale status (i form av inntekt og tilknytning til arbeidslivet) og alderssammensetting bør være sentrale hypoteser. Mine funn fra PO dokumenterer at menn med minoritetsbakgrunn som pågripes eller mistenkes for vold mot partner gjennomgående er markert yngre enn tilsvarende for menn med norsk bakgrunn. Når vi vet at minoritetsbefolkningen har en langt yngre befolkningssammensetting enn majoritetsbefolkningen, og at vold i nære relasjoner generelt har en langt større hyppighet i den yngre del av befolkningen (før 40-års alderen) – så må demografihypotesen kunne gis betydelig forklaringskraft. Hva kulturforklaringer angår er det på den ene siden lite håndterbart – og nærmest absurd – å forholde seg til minoriteters ”kultur” når mangfoldet er så stort. Samtidig er det sannsynlig at noen grupper har en bakgrunn og forankring i en mer tradisjonsbundet kultur der en kan finne en større legitimitet for bruk av fysisk makt i oppdragelses- og disiplineringstiltak.

6. POLITIROLLEN I FAMILIEKONFLIKTENE

6.1 Innledning

En politimann forteller meg om en hendelse der han måtte håndtere en kvinne som forsøkte å gjøre slutt på livet sitt. Han forklarer at hun hadde kuttet seg på hendene, og hun var fortvilet angivelig på grunn av mannens utroskap. Politimannen vasket sårene hennes og bandt et tørkle rundt. Han forteller også at han hele tiden måtte forsøke å få henne bort fra selvmordstankene ved å si at hun hadde mange rundt seg som var glad i henne. Flere av kvinnens øvrige familiemedlemmer var på vei til stedet for å hjelpe, men politimannen måtte be dem holde avstand frem til kvinnen hadde fått roet seg ned. Han mente at det ville være uheldig for henne å måtte forholde seg til flere personer i den tilstanden hun var i for øyeblikket.

Vesentlige spørsmål som knytter seg til en slik fortelling kan for eksempel formuleres slik: Er dette en politioppgave? Hvorfor er det politiet som skal ta hånd om slike hendelser? Politiets vaktjournal viser en enorm variasjon i hendelser som patruljene blir sendt ut til – men hvorfor er det nettopp politiet som skal gjøre noe med dette mangfoldet av konflikter, problemer og kriser i befolkningen?

6.2 Politirollen

For å kunne belyse politirollen i de private konflikter bør rollen først begripes på et generelt og overordnet nivå. Hvordan kan denne yrkesrollen avgrenses og defineres? Hva er egentlig politiets ansvar, oppgaver og mål? Hva skal eventuelt ligge utenfor politiets ansvarsområde? Rollen kan beskrives (på klassisk sosiologisk vis) gjennom summen av normer og forventninger som knytter seg til den sosiale posisjonen en polititjenestemann/kvinne har (Aubert 1981: 99). Lars Holmberg (1999: 48) bruker i liten grad rollebegrepet i sin politiforskning, men anvender i stedet for ”normativ orden”. Han beskriver en rekke ulike sett av normer som knytter seg til polityrket – som lovverket, moralske- og etiske retningslinjer, byråkratiske og hierarkiske prinsipper – med mer. Holmberg er særlig opptatt av de symbolske sidene – hvordan både politiet selv og ”publikum” tolker denne rollen. En annen tilnærming vil være å se på politiets makrorolle, dvs. politietatens samlede funksjon for samfunnet (NOU 1981: 35). Rollen kan også belyses gjennom summen av alle oppgaver og mål politiet innehar, jf. politilovens første paragraf som lyder slik:

Pl. § 1. Ansvar og mål

”Politiet skal gjennom forebyggende, håndhevende og hjelpende virksomhet være et ledd i samfunnets samlede innsats for å fremme og befeste borgernes rettssikkerhet, trygghet og alminnelige velferd for øvrig”.

En presisering av politiets oppgaver finner vi i politilovens andre paragraf;

Pl. § 2. Politiets oppgaver

1. ”beskytte person, eiendom og fellesgoder og verne om all lovlig virksomhet, opprettholde den offentlige orden og sikkerhet, og enten alene eller sammen med andre myndigheter verne mot alt som truer den alminnelige tryggheten i samfunnet
2. forebygge kriminalitet og andre krenkelser av den offentlige orden og sikkerhet
3. avdekke og stanse kriminell virksomhet og forfølge straffbare forhold i samsvar med regler gitt i eller i medhold av lov
4. yte borgerne hjelp og tjenester i faresituasjoner, i lovbestemte tilfeller og ellers når forholdene tilsier at bistand er påkrevet og naturlig
5. på anmodning yte andre offentlige myndigheter vern og bistand under deres tjenesteutøvelse når dette følger av lov eller sedvane
6. samarbeide med andre myndigheter og organisasjoner tillagt oppgaver som berører politiets virkefelt så langt regler gitt i eller i medhold av lov ikke er til hinder for dette
7. utføre andre oppgaver som er fastsatt i lov, eller som følger av sedvane.”

I politiloven kan politirollen synes nærmest grenseløs.³⁵ Politiets ansvar og kontrollvirksomhet overlapper også med en rekke andre offentlige etaters virkefelt (Auglend m. fl. 1998; 192). Politirellens mangfold gjør at politifolk ofte beskriver sin egen rolle i form av ulike del-roller. Først og fremst ønsker mange å fremstille seg selv som ”kriminalitetsbekjempere”. En erfaren politimann i en lederstilling vil fortelle meg følgende i en lengre samtale; *En tjenestemann må spørre seg følgende spørsmål; Hva er politiets mål? – og han svarer selv: Det er viktig å ha helt klart for seg – få ned kriminaliteten!*³⁶ Vitenskapelige studier av politiarbeidet har derimot slått alvorlige sprekker i bildet av politiet som kriminalitetsbekjempere. For eksempel Waddington uttrykker dette;

³⁵ Politiroллеbegrepet her knytter seg til ordenspolitiets (dvs. ”generalistens”) funksjon. I den senere tid har skillet mellom generalist og spesialist blitt aktualisert i høy grad internt i politiet. Politietatens kontrollområde er samlet sett så stort og mangfoldig at det er nødvendig med en spesialisering innenfor en rekke felt, som for eksempel ”økonomisk regulering, hvitvasking og finansiell kriminalitet – familie- og seksualisert vold – privatisering av det offentlige rom – miljøproblematikken – IKT-relatert kriminalitet – rasisme og trakassering av ulike grupper – organisert kriminalitet – terror – migrasjon og grensekontroll” (Oppen Gundhus og Larsson 2007: 27).

³⁶ Dette synet blir støttet i Stortingsmelding nr. 42 hvor det heter at ”Kriminalitetsbekjempelse er politiets viktigste funksjon” (Stortingsmelding nr. 42. 2004-2005: 80).

“There is little doubt that the occupational self-image of the police is that of ‘crime fighters’ and this is not just a distortion of what they do, it is virtually a collective *delusion*. As we have already seen, a mountain of research evidence demonstrates that the police are not crime-fighters, so why does this delusion reign supreme in so many jurisdictions”? (Waddington 1999; 117).

Studier viser at politiet bruker mye av sin tid på noe som egentlig ikke har med kriminalitet å gjøre (se for eksempel Bayley 2005, Waddington 1999, Bittner 2005, Finstad 2000). Hvis utøvere av dette yrket har kriminalitetsbekjempelse som hovedmål for sitt virke, kan det lett føre til frustrasjon og følelse av meningsløshet. Politiets selvpresentasjon som ”crime fighter” har åpenbart til hensikt å styrke yrkets stolthet, status og legitimitet. Mediene bidrar også i stor grad til å skape dette bildet der politiet gjerne blir eksponert i spektakulære kriminalsaker som vekker stor interesse i befolkningen. I NOU (1981: 35; 75) slår politirolleutvalget fast at politiet bør ha mange andre oppgaver enn kriminalitetsbekjempelse. Begrunnelsen er at politiet ikke bør skille seg for mye fra andre sivile myndigheter – slik at politiets kontaktflate med publikum blir både bred og nær (ibid: 75).

Publikums henvendelser til politiet kan tyde på at befolkningen ser på politiet som ”alt-mulig-menn” snarere enn kriminalitetsbekjempere. Det er på et svært variert og mangfoldig grunnlag folk kontakter politiet. Mange av de praktiske utøverne av dette yrket erkjenner også at deres arbeid langt fra dreier seg bare om kriminalitetsbekjempelse. – *Femti prosent av jobben består i sosialarbeid* – sier en politimann til meg, og gir et eksempel der politiet veiledet noen med å fylle ut selvangivelsen. – *Vi er sosial legevakt* – sier en annen. Hans kollega omtaler jobben sin på denne måten: *Hadde ledelsen vært med oss på jobb en måned så ville de sett hvor mye tull og sprøyt vi driver med – hva politiressursene går med til* (med – ledelsen – mener han politimester, politidirektør og justisminister).

Rollen som ”sosialarbeider” trekkes av og til frem av politifolk i beskrivelsen av egen praksis, men gjerne på en negativ måte. Mange liker dårlig å fremstille sin jobb på denne måten. Hva (del)rollen som ”sosialarbeider” egentlig innebærer, blir imidlertid sjelden presisert og klargjort av politifolk. Rollen som ”forebygger” er også oppfattet negativt av mange. Jeg vil senere komme inn på at ”forebyggende politiarbeid” er mangfoldig og særdeles komplisert å avgrense presist, men mange i politietaten forbinder forebygging med ”sosialarbeid” der deltakelse og samtaler særlig med ungdom har stått sentralt i det praktiske arbeidet. Liv Finstad skriver i denne forbindelse dette;

”Også blant politiutdannede finnes det statusforskjeller. Rett nok er alle kolleger, men noen er mer politi enn andre. Forebyggende tjeneste stiller i en annen klasse enn både ordens og etterforsknings-tjeneste, og har alltid gjort det. Det tidligere begrepet bydelspoliti ble brukt synonymt med sosialpoliti og vaffelpoliti; egentlig politiarbeid utførte bydelspolitiet definitivt ikke. Også i dag påpeker mange forebyggere at de ikke opplever å være like anerkjent som kolleger i ordensavdeling og etterforskning” (Finstad 2000; 99).

En av mine informanter mener at det bør bringes inn nyanser her. Han opplever at avstanden mellom forebyggende- og ordensavdelingen på hans politistasjon har blitt redusert som en følge av et stadig sterkere fokus på det problemorienterte politiarbeidet (*POP*) i de senere årene.

Rollen som ”konflikthåndterer/konfliktmekler” sies også å være en viktig del av politiyrket. En leder i politietaten resonnerer rundt denne oppgaven der han i et foredrag på Politihøgskolen både reiser spørsmålet og gir svaret selv; *Hva er det politiet befatter seg med? – Jo, fellesnevneren er konflikthåndtering!* ”Terapeutrollen” er også mulig å identifisere i dette yrket. Politihøgskolen har i flere år (siden 2001) brukt en informasjonsplakat som skal tjene til rekrutteringen. På plakaten er det et bilde av en uniformert tjenestemann som holder rundt en jente på ti-tolv år. Teksten over bildet lyder slik; ”Politiet trenger deg som kan tenke og handle annerledes når andres tanker har låst seg.”

Politirollen kan nok beskrives gjennom flere slike del-roller som viser til politiets mangfoldige praksis. Nødvendige spørsmål nå er som følger; Går det an å si hva som er politirollens kjerne? Hva er det som særpreger denne rollen? Hva er felles for den mangfoldige utøvelsen av politiyrket? Hva er det politiet har som ingen andre roller er utstyrt med? Hva er politiets egentlige- eller grunnleggende funksjon? Egon Bittner (2005) har i stor grad beriket forståelsen av politirollen i disse spørsmålene. Hans utgangspunkt er som følger; Hvis ikke politiets hovedfunksjon er kriminalitetskontroll – hva er da politiet driver med? Det er her Bittner formulerer setningen som har vært anvendt i svært mange politistudier. Politiets oppgave er å gjøre noe med – ”something-that-ought-not-to-be-happening-and-about-which-someone-had-better-do-something-now!” (ibid: 161). Et viktig ord her er ”NOW” – det er akutt situasjoner som det uniformerte politiet kontinuerlig blir tilkalt til. Et neste nøkkelord er ”SOMEONE” – Hvorfor er det nettopp politiet som skal håndtere uønskede hendelser som oppstår hos folk? Bittners svar er at politiet har ”the capacity to use force” (ibid: 167). Det er

altså politiets rett, plikt (og også trening) til å anvende fysisk tvangsmakt som gjør politiet både egnet og etterspurt til å løse akutte konflikter. ”SOMETHING” blir liggende helt udefinert hos Bittner (Klockars 1985; 17). Det er langt fra bare lovbruddsorienterte hendelser politiet blir sendt ut til. Det kan tenkes et nesten ubegrenset mangfold av problematiske situasjoner som har å gjøre med orden, trygghet, fare, sikkerhet og velferd (jf. politilovens § 1 og 2).

Det er riktignok ikke alle mulige akutsituasjoner politiet må involvere seg i. Ambulansepersonell rykker ofte ut til nødsituasjoner uten politiets assistanse. Bittner forklarer at politiet blir tilkalt til akutt- og krisesituasjoner – ”in which force may have to be used” (Bittner 2005; 165). Det betyr ikke at politiarbeidet primært handler om å bruke fysisk makt for å løse problemer. Det er sjelden nødvendig. Poenget er at politiet mobiliserer sin plikt når hendelser kanskje (i verste fall) må løses med muskelkraft for å tvinge en eller flere personer til passivitet. I for eksempel familiekonflikter, nabokonflikter, ungdomsbråk etc. som må stoppes så fort som mulig, vil de involverte parter være innforstått med at politiet kan komme til å bruke fysisk makt hvis ikke andre løsninger når frem. Det er nettopp det som gjør politiets inngripen effektiv, og det er her politiets autoritet hviler (Waddington 1999; 30). ”The capacity to use force” bør forstås idealtypisk – noe som er felles og unikt for politirollen, og ikke en beskrivelse av hva politiet nødvendigvis gjør. En definisjon av politiets mandat blir dermed formulert slik; “The mandate of policemen consists of dealing with all those problems in which force may have to be used” (Bittner 2005; 168). I tillegg; “The policeman, and the policeman alone, is equipped, entitled, and required to deal with every exigency in which force may have to be used, to meet it” (ibid: 165).

Klockars definerer således politirollen slik; “Police are institutions or individuals given the general right to use coercive force by the state within the state’s domestic territory” (Klockars 1985; 12). Dette er en rett politiet alltid har hatt – til alle tider – og på alle steder. Det er nettopp derfor vi har et politi ifølge Klockars, og han slår fast at ”Policing is, by definition, coercive” (ibid; 45). Det er som kjent bare politiet som har fått den generelle retten til å utøve statens monopol på voldsanvendelse.³⁷ Han rendyrker sin analyse av politirollen videre – på denne måten:

³⁷ Enhver borger har faktisk rett til å anvende makt i bestemte tilfeller. I nødverge og selvforsvar selvfølgelig, men straffeprosesslovens § 176 hjemler også den vanlige borgers rett til å pågripe noen dersom vedkommende treffes på fersk gjerning eller ferske spor. Den pågrepne skal da straks overgis til politiet.

“The only reason to maintain police in modern society is to make available a group of persons with a virtually unrestricted right to use violent and, when necessary, lethal means to bring certain types of situations under control” (Klockars 2005: 457).

Svakhetene ved å knytte politirollen utelukkende til retten til fysisk maktbruk vil jeg komme inn på senere. Likevel kan Bittners analyse gi oss en langt bedre forståelse av de nevnte ”del-rollerne” til politiet. I Bittners tenkning blir det en misforståelse å oppfatte politirollen i form av del-roller som overlappende med andre kontroll- og hjelpeetater. De som måtte hevde at politiet burde være mindre involvert i såkalte ”sosiale- hjelpeoppgaver” har ikke forstått politirollen godt nok i følge Bittner. Når politiet utfører ”sosialt arbeid”, gjør de ikke det slik en sosialkurator gjør det. I den grad politiet er i stand til å takle ”vanskelige” personer, så betyr ikke det at politiet kan spille rollen som spesialist, som for eksempel en psykolog (Bittner 2005; 162). Bittner forklarer at politiet har fått tildelt en unik autoritet som er grunnlaget for deres helt spesielle kompetanse til å håndtere akutte problemer. Bittner beskriver politiets mangfoldige (grenseløse) praksisfelt slik;

”All this suggests more than the obvious point that the duties of patrolmen are of a mind-boggling variety, it compels the stronger inference that no human problem exists, or is imaginable, about which it could be said with finality that this certainly could not become the proper business of the police” (ibid: 161).

Bittner legger til at mange i politiet misoppfatter sin egentlige og genuine oppgave. Et utbredt funn i politistudier, også i mitt eget, er politifolks tendens til å oppfatte mye av det de gjør som ”ikke egentlig politiarbeid”. Klockars påstår i denne sammenhengen følgende;

“If they understand `real policework` to be fighting crime, they may soon come to see most of what they do as `bullshit` or mere `PR` (public relations) and come to resent it (s. 54)... because they are victimized by their own profound misconception of what they are supposed to do (Klockars 1985; 55).

Reiner angriper en vanlig misoppfatning av politirollen der rollen splittes i kategoriene ”peace officer” og ”law officer” (Reiner 2000 b; 111) ”The force-service debate” er en falsk dikotomi påstår han. Begge sider av politirollen er gjensidig avhengige og hviler på politiets fundamentale mandat. Det forklares slik; “In terms of these more precisely defined types, most police work is neither social service nor law enforcement, but order maintenance” (ibid; 112). På norsk vil kanskje ”opprettholdelse av ro og orden” være den nærmeste oversettelsen.

Det innebærer som kjent langt mer enn å håndtere lovbrudd. Lovbrudd er bare én av flere mulige ingredienser i politiets ordensoppdrag. Reiner gir et eksempel fra egne observasjoner der noen hadde tilkalt politiet fordi naboens hund stod og bjeffet til sjenanse for hele nabolaget. Politipatruljen fant ut at hundens eier ikke var hjemme, og klatret derfor over gjerdet for å undersøke hunden nærmere. I det politimannen står i hagen, kommer hundeeieren hjem igjen. Politimannen og naboene forklarer eieren problemet, og det hele løser seg i en fordragelig stemning. Reiner hevder at dette ser ut til å være et eksempel på et ”servicearbeid”. Men det blir imidlertid galt å lese dette politioppdraget bare som ”service”. Dersom det hadde utviklet seg til en umiddelbar konflikt mellom naboene om nødvendigheten av å tilkalle politiet, og konflikten i verste fall hadde toppet seg til håndgemeng, ville politiet vært pliktig til å gripe inn med fysisk maktbruk. I så fall ville oppdraget blitt klassifisert som ”law enforcement” (ibid: 112). Politirulleutvalget fra 1981 setter treffende ord på disse erkjennelsene slik;

”Svært mange av ordenspolitiets oppdrag ute er tvetydige. Det er vanskelig å klassifisere dem enten som `straffbart forhold`, `service`, `sosial konflikt` eller lignende. Ofte vet ikke politimannen riktig hva han går til. Det foreløpige navn på oppdraget, for eksempel `husbråk`, kan senere vise seg å være lite treffende (...) Selv om oppdraget primært gjelder en `sosial` eller `mellommenneskelig` konflikt, er det galt å kalle politimannen for *sosialarbeider*. Det er i rollen som politimann han griper inn, og selv om han ikke benytter verken fysisk makt eller politimyndighet, kan han når som helst gjøre det hvis situasjonen endrer seg slik at det blir aktuelt” (NOU 1981: 35; 52).

Det kunne se ut som om politimannen i innledningen til dette kapittelet (han som strevde med en kvinne som forsøkte å avslutte livet sitt) spilte mange forskjellige roller i dette oppdraget. Samtidig er det opplagt at han ikke var i kvinnens bolig først og fremst for å stelle sårene hennes. Den oppgaven er andre langt mer kvalifisert til. Ei heller var han der primært som en slags ”krisepsykolog”, til tross for at han forsøkte å bidra i så måte. Det var hans ”capacity to use force” som først og fremst ble etterspurt. Ambulansen hadde tilkalt politiet nettopp av den grunn, og politiet følte sin plikt kallet.

Denne problemstillingen har jeg diskutert med flere politifolk i ettertid, og noen uttrykker frustrasjon over at helsepersonell stadig ønsker å – *skyve* – politiet foran seg. Det er særlig politiets timelange vaktthold av psykiatriske pasienter på legevakta som ligger til grunn for et slikt syn. En politimann forteller meg om en konflikt han hadde med ambulansepersonell på et sted der en annen kvinne ville ta sitt eget liv. Ambulansen ville etter hvert reise av gårde og

overlate kvinnen til politiet. Da hadde politimannen protestert og gitt dem følgende klare beskjed; *Nei – dette er deres jobb – vi tar kriminalitet – dere tar helse!*³⁸ Bittner har kanskje følgende å si til en slik avgrensning av politirollen;

“Fearing the role of the nurse or, worse yet, the role of the social worker, the policeman combines resentment against what he has to do day in, day out with the necessity of doing it. And in the course of it he misses his true vocation” (ibid; 169/170).

Walker forklarer at politiet blir ”stand-in authorities” for en rekke andre myndighetsutøvere som lærere, sosialarbeidere, leger – og sågar foreldre. Politiet blir påkalt der andre verken makter eller ønsker å ta ansvar. Slik sett fyller politiet et ”autorativt vakuum” i samfunnet (Walker 1996; 56). Westley ser i den forbindelse at politiet representerer en svært viktig funksjon for samfunnet. Han viser til mangfoldet i politiets plikter (”duties”), og omtaler mye av politiarbeidet som ”dirty work” slik:

” (...) the listings reveal that much of the policeman’s job consists of `dirty work`. It consists of dealing with drunks, with the insane, with the dead, with the vice-ridden, with the ill. It is a necessary function in any modern community, but an exceedingly unpleasant and in some sense degrading one” (Westley 2005: 139).

En av mine informanter erkjenner nok dette når han på e-post svarer slik på mitt spørsmål om han fortsatt jobber i ordenstjenesten i Oslo; ”Ja – jobber i dritten fortsatt!” Han vil imidlertid at jeg skal se den ironiske undertonen i dette utsagnet. Hans kollega uttyper likevel at – *Det er sånn vi ofte føler det på orden! – Vi er jo søppelbøtter!* – sier en annen politimann. Det er imidlertid store forskjeller i hvordan politifolk omtaler sin rolle. Jeg spør en politimann om hvordan han forbereder seg til en arbeidsøkt som kan bestå i ”hva som helst”. Svaret kommer slik: *Vel, jeg tar på meg supermandrakta* – så er han beredt til det meste. (Det ligger unektlig et visst sprang fra ”søppelbøtte” til ”supermann”).

³⁸ Politilovens § 6 (om ”hjelp til syke”) slår fast at ”Politiet skal hjelpe eller sørge for hjelp til syke som ikke er i stand til å ta vare på seg selv, når ingen pårørende eller andre ansvarlige er til stede og kan ta seg av dem”. Likevel slår Liv Finstad fast at ordenspolitiet i Oslo ikke ser på oppdrag for psykiatrien som ”egentlig politiarbeid” (Finstad 2000: 96-97). I Randi L. N. Olsens hovedoppgave ”Til sykehus med politi” (Nilsdotter Olsen 2002: 31) vises det til et fjernsynsprogram der politimesteren i Tromsø karakteriserte denne type arbeidsoppgaver som ”restoppdrag”. Olsen konkluderer imidlertid at politibetjentene i hennes studie (fra Nord-Norge) mener at det er politiet som er best egnet til å utføre transporten av psykiatriske pasienter til sykehuset. Det begrunnes først og fremst i sikkerhetshensyn.

Liv Finstad beskriver politietaten som et slags ”lavterskeltilbud” for sosiale problemer (Finstad 2000; 76). Enkelte politifolk som jeg har snakket med bruker i denne sammenhengen metaforen om å – *ha ballen*. Politiet opplever at de stadig får *ballen* (dvs. problemet), men forsøker gjerne å kvitte seg med den så fort som mulig. En politimann har denne humoristiske måten å forklare meg dette på; *Vi er som et norsk landslag i fotball – de er jo kjent for å kvitte seg fort med ballen når de først har fått den!* En annen politimann synes å være noe usikker på hvem som har *ballen* til enhver tid med denne kommentaren: *Er det politiet eller andre som har ansvaret nå? Det er noe jeg tenker på hele tiden.*

Det er særlig i familiekonfliktene kravet til tverretattlig samarbeid er påkrevd. Politiloven krever at politiet skal bistå andre myndigheter i sin tjeneste. En politimann jeg intervjuet er uvanlig presis i rollebeskrivelsen sin i så måte med denne kommentaren; *Vi bistår som knyttneve i de sakene*. Ved siden av ambulansetjenesten ber også barnvernstjenesten ofte om politibistand. Det er ikke uvanlig at barnevernet har en politipatrulje i nærheten når de skal oppsøke en familie. Omvendt kommer også barnevernet ofte når politiet har sendt bud på dem til en familietragedie. Som tidligere sagt er politiet ofte de første til å se et problem, for så å fordele hele eller deler av det til andre aktører. Slik sett får politiet en interessant ”portvaktrolle” for sosiale problemer. Det er ofte opp til politiet å avgjøre hvilke myndigheter som skal involveres i saken. Et eksempel på det dukker opp i en PO-melding fra 2005 hvor melder sier at han har blitt truet og kuttet med kniv av en kvinne. Konklusjonen for patruljen på stedet var denne: ”Patr. vurderer det at damen ikke er så psyk at hun må innlegges umiddelbart”. (”Psyk” brukes av og til internt som en betegnelse for psykisk sykdom.) Her blir det altså patruljen som foretar vurderingen av hva som er en alvorlig nok tilstand for å kontakte psykiatrisk behandling.

Larsson og Oppen Gundhus viser, i tråd med en stadig utvidelse av politietatens ansvarsområde, at politiet i økende grad vil få en koordinerende rolle i forhold til andre aktører som arbeider med de samme problemområdene. Deres spådom lyder slik:

”En av de mest sentrale funksjonene for politiet i framtiden vil bli rollen som informasjonsformidler og behandler (Reiner 2000). I samarbeidet med andre vil politiets rolle som formidler av kunnskap og informasjon være vesentlig, noe man allerede ser eksempler på, særlig innenfor kriminalitetsforebyggende tiltak ” (Oppen Gundhus og Larsson 2007: 27).

6.3 En sak for politiet?

6.3.1 Eksempler på grensesetting av politirollen

Politirollen bør også forstås gjennom hvordan politifolk selv oppfatter og avgrensner rollen sin. På individnivå vil man finne store variasjoner i hvordan rollen avgrenses, og det er åpenbart mange måter å være politi på. Det fremholdes også av politirolleutvalget fra 1981 som uttrykker at:

”Det er ikke lett å komme med anbefalinger eller lage retningslinjer for denne side ved politimannens hjelperolle. Grensen må den enkelte politimann selv trekke opp, og han vil etter hvert lære seg hvor den må gå. For eksempel kan han vanskelig involvere seg i kompliserte familieproblemer” (NOU 1981: 35 s. 111).

En eldre politimann, som fortsatt er i patruljetjeneste i Oslo, har følgende syn på sin rolle i familievoldssaker;

Familievold... det er jo mest familieanliggende... hvorfor skal jeg legge meg opp i det? Før tenkte jeg at et par som har slått og dengt på hverandre i årevis – skal jeg bry meg med det?...så kommer liksom jeg...

Dette er imidlertid ikke et representativt syn. Politimannen snakker om *før* – noe som indikerer at også han må bøye seg for nye krav og instruksjoner. Langt mer vilje til å involvere seg viser en politimann som starter fortellingen med at det var – *hyl og skrik* – fra en leilighet. Naboen hadde meldt fra, og forklarte også at han hadde sett kvinnen krabbe på gulvet. Da politiet kom benektet de involverte at noe hadde skjedd, men politimannen forteller at han stolte ikke helt på dette: *Min magesfølelse fortalte meg at det paret sa stemte ikke. Noe hadde skjedd der, men vi hadde ikke noe å gå etter.* Paret skal ha sagt følgende til patruljen: *Hva er det dere beskylder oss for? – det er helt sykt at dere tror det har vært mishandling – dette er en politistat!* Kvinnen hadde forklart patruljen at hun hadde krabbet på gulvet for å lete etter noe, men politimannen var fortsatt mistenksom;

Men min magesfølelse var dårlig. Det er mulig vi overdriver... Jeg kan tenke at hvis det var meg – at politiet kommer til min leilighet og påstår at det har vært mishandling – det er jo ikke bra det heller.

Han forteller videre at han hadde prøvd minst – *10 innfallsvinkler* – for å få ut av henne at hun var mishandlet. Han hadde bl.a. spurt kvinnen slik; *Er du nå sikker på at han ikke har gjort*

deg noe – du kan fortelle det til meg, jeg vil jo bare beskytte deg! Men kvinnen var fortsatt brydd og uforstående til politiets innblanding.

Politiet i ordenstjenesten i hovedstaden følger sjelden opp de involverte i etterkant av et politibesøk.³⁹ Likevel forteller flere av mine informanter at de har engasjert seg i enkelte konflikter langt mer enn det som er vanlig. En politimann forteller om et eldre ektepar som han har rykket ut til flere ganger på grunnlag av meldinger om vold. Han forklarer:

Han er en dritt mot henne, men det er lite å ta han for... ingen jurist vil holde på han – han er for gammel. Han plager henne fortsatt fordi hun var sammen med en tysker for snart 60 år siden.

Politimannen syntes synd på denne eldre kvinnen, og hun viste glede og takknemlighet hver gang han kom hjem til henne. Derfor brukte han tid på å sjekke mulighetene for at hun kunne få plass på et eldresenter. En eldre politimann, som forteller om sin praksis fra en mellomstor by i landet, tok rollen som konfliktmegler så avgjort på alvor da han hjalp et par med å lage et budsjett. Det viste seg at deres problemer delvis var av økonomisk art. Jeg spør han ledene slik; *Er det egentlig politiets oppgave?... – Ja, det er klart – vår jobb er å løse konflikter!*

En annen av mine informanter, som jobber på ”forebyggende avdeling” og samtidig kjører ordensoppdrag i Oslo, forteller om følgende familie som han har engasjert seg for:

I den familien slår far mor, mor slår far, datter slår mor. Bare kaos... Problemet i den familien er at barna ikke orker å være hjemme lenger. De orker ikke å høre på foreldrenes krangling. Derfor har de viklet seg inn i et rusmiljø. Mora i huset er klin gæren. Hun kler seg ut for å gå rundt og spionere på barna sine. Jeg har flere ganger vært der for å prate med dem... prøvd å få foreldrene til å innse at de bare skyver barna vekk med all den kranglingen. De skjønner ikke at barna trenger kjærlighet – ikke bare krangling og kjefting... men sunn fornuft går bare ikke inn der.

Denne politimannen har riktignok i kraft av sin stilling på ”forebyggende avdeling” et større rom for å drive oppsøkende virksomhet av denne typen. I den ”forebyggende tjenesten” er det vanlig at politiet følger opp ungdom over tid, og engasjerer seg i deres liv langt utover det som er vanlig i den såkalte ”ordenstjenesten”. Politimannens ærend her, hvor han på eget initiativ oppsøker familien uten noen akutt foranledning, kalles gjerne for ”*velferdssjekk*”

³⁹ Det er spesielt påfallende i Oslo hvor det er klare skiller mellom orden, etterforskning- og forebyggende avdeling på politistasjonene. I politidistrikter med lav folketetthet flyter disse polisiære hovedoppgavene i hverandre. Da er arbeidsstrukturen tilrettelagt for en oppfølging av de involverte i langt større grad.

eller ”husvisitt” internt i politiet. Flere betjenter på ordensavdelingene har også erfaring med slike oppdrag.

Politiets vaktjournal (PO) kan gi en rekke eksempler på hvordan politiet setter grenser for sitt engasjement. I en av meldingene for 2005 finner jeg dette:

”Ei dame ringte og sier at hun skal bli fratatt barnet sitt og mannen skal kaste henne ut av leiligheten. Mannen er i leiligheten nå, og ut fra det han sier til meg – virker det som om familien har div. ekteskapelige problemer, også økonomiske problemer. Han snakker bl.a. om at han aldri er hjemme, for det orker han ikke. Kjører mest mulig drosje for å slippe å være hjemme hos kona. Mannen sier også at han skal ta med seg barnet på 14 mnd på en fest i regi av borettslaget nå i kveld. Iflg. PO fra (dato) står det at BVV (barnevernsvakten) skal varsles dersom det er flere henvendelser fra denne familien. Vært i kontakt med BVV – de ønsket at en patrulje reiste opp i første omgang, og at de da tok telefonisk kontakt med BVV mens de var på stedet. Kodenaavn på patruljen: Er ferdige på stedet. Har konferert med BVV underveis. Er ikke noe politisak” (min understreking)

En slik konklusjon forekommer ofte i PO når politiet har rykket ut og meldt tilbake til operasjonssentralen om hvordan de oppfatter problemet som de skulle håndtere. Andre eksempler på grensesetting av egen rolle dukker opp i følgende meldinger fra 2005;

- ”Vi forlot stedet uten videre tiltak, men vi gjorde begge partene kjent med at dette ikke var en politisak og at de måtte finne en felles løsning i fremtiden.”
- ”Mannen har kastet en del rundt i leil. og rasert litt. Patr. har anmodet kvinnen om å ikke ta inn vedkommende og at politiet ikke har kapasitet til å komme hver gang det er problemer.”
- ”Ikke mye til politisak. Er en krangel mellom ektefeller om ektemannens alkoholforbruk.”
- ”Vært en krangel hvor melder har bitt (navn) og han har dyttet henne. Bare fyllerør og tull.”
- ”Vore krangling – ikkje anna. Berre vissvass.” – ”Bare bambus hele saken.”

6.3.2 Megling

I OPS sakene (ordnet på stedet) der politiet ikke finner noen å mistenke, eller at voldshandlingene ikke er av en slik karakter at politiet vil pågripe noen, ser patruljene seg ofte nødt til å megle mellom de involverte. Denne meglingen handler gjerne om å be begge parter om å jenke seg, og akseptere en midlertidig løsning på konflikten. Meglingen kan også være

innrettet mot å overbevise den ene parten om at den andre har retten på sin side. For eksempel kan den ene parten blir bedt om å forlate boligen frivillig for natten, mens den andre lover å starte leting etter en ny bolig.

En erfaren politimann gir meg et konkret eksempel på et oppdrag som måtte løses med megling: Hendelsen handler om en episode i julehøytiden der en mann banket på døren til sin ekspartner. Hun hadde tatt tilhold hos sine foreldre, og ville ikke slippe han inn. På veien til adressen fikk politimannen en del informasjon om kvinnen – hun var visstnok registrert i PO for flere straffbare forhold som narkotika etc. Politimannen traff på mannen først, og han forklarte at han ville ha barnet sitt på 3 år. Han skulle, i henhold til avtale, ha med seg ungen sin på fest på nyttårsaftnen, men kvinnen hadde stukket av gårde til sine foreldre da han hadde kommet for å hente barnet. Politimannen sier; *Jeg hadde ikke noe problem med å forstå fortvilelsen hans.* Politimannen gikk inn for å snakke med kvinnen. Hun beskrev mannen på en meget negativ måte – noe som ikke stemte overens med det inntrykket politimannen hadde fått av han. *Det var han som hadde fast arbeid – legger politimannen til. Han var visst nokså grusom i følge henne – han skulle ha slått henne, og hun ville ikke skrive under på noen samværsavtale.* Politimannen forklarer at denne kvinnen virket mindre troverdig, og han forteller videre at han sa dette til henne; *En ting er at han har slått deg, men en annen ting er at han skal ha med seg barnet på nyttårsaftnen... Du vil ikke skrive en samværsavtale med han da?* – men det ville hun ikke fordi han var voldelig. Det var uaktuelt for henne å la han få være sammen med barnet. Politimannen fikk etter hvert hennes foreldre til å være enige med han i at paret skal henvende seg til familievernskontoret for å lage en samværsavtale.

Politimannen forsøkte her å skape en løsning som begge parter kunne akseptere. I PO finnes det mange eksempler på at patruljen har nøydt seg med å megle, som for eksempel i disse to meldingene fra 2005:

- ”Har meglet og fordelt soverom, rolig på stedet nå.”
- ”Megler litt mellom partene, men det er nok en skilsmisse melder trenger”

En av mine informanter forklarer at megling mellom par er den vanskeligste relasjonen å megle i fordi – *konflikten er gjerne så fastlåst.* Han finner det lettere å megle i løsere relasjoner som for eksempel i nabo tvister, eller i relasjoner der maktforholdet er klart. Megling mellom for eksempel far/sønn er enklere, for her kan han spille på farens autoritet,

og det er mer innlysende at sønnen må føye seg. Det er imidlertid ulike oppfatninger blant politifolk hvorvidt megling ”egentlig” er et politiarbeid. Jeg er i følgende samtale med disse to politibetjentene:

Politimann: *Vi burde så absolutt hatt mer kunnskap om megling. Her burde det være tilbud om kursing og utdanning for oss... Vi bruker jo bare sunn fornuft når det gjelder megling* (han hevder videre at han og alle andre i etaten kun er selvlærte på dette feltet).

Politikvinne: *Men er megling egentlig vår jobb da?*

Politimann: *Når vi gang på gang må gjøre det så er det jo vår jobb. Vi må gjøre det for å prøve å få til fred og ro. Hvis vi er gode på dette så kan det jo hende at vi ikke blir kalt tilbake til det samme stedet... Kanskje vi også kan bidra positivt til konflikten.*

Politikvinne: *Da jeg begynte i denne jobben var jeg ganske ung. Jeg følte meg ganske dum da jeg skulle mekle mellom par som var 30 år eldre enn meg selv.*

Jeg griper inn og sier; *Men du var vel ikke bare en ung kvinne i slike oppdrag. Du er jo på stedet med en helt spesiell autoritet?*

Politimann: *Ja, nettopp – derfor er det så viktig hva vi sier til partene.*

Politikvinnen betviler, i likhet med flere av mine informanter, sin egen legitimitet og autoritet i meglerrollen når de involverte er langt eldre enn henne selv. Politimannen innser at mekling er hans oppgave fordi han stadig må gjøre det. En annen betjent, på samme ordensavdeling, har en lignende begrunnelse for megling. Jeg oppfatter han som mindre opptatt av spørsmålet hvorvidt megling er en politioppgave eller ei når han sier: *På kveld og natt er det ingen andre til å megle.* Politimannen i ordvekslingen ovenfor ser også for seg at en vellykket megling kan redusere sannsynligheten for å måtte vende tilbake til samme adresse i løpet av tjenestesettet. I så fall kan han kanskje frykte kritikk fra sine kolleger og overordnede for sin manglende evne til å løse konflikter. En kvinnelig politibetjent forklarer at politiet aldri kan vite hva som skjer på et sted når de reiser derfra. Det gjelder særlig hvis de stridende parter blir værende på samme sted etter politibesøket. Av den grunn bruker hun lang tid på å megle for å redusere denne usikkerheten.

Det er åpenbart forskjellige syn og ulik praksis på vektlegging av megling i konflikter. En politimann mener at det er – *dødfødt å megle mellom fulle folk.* Når det gjelder ”husbråk” som ikke er noen ”politisak” for en eldre politimann – *så snur jeg i døra hvis jeg har andre oppdrag på gang.* En politikvinne sier seg uenig i dette, og hevder at det skal være et alvorlig oppdrag - *omtrent brann* - hvis hun skal forlate et par som fortsatt krangler. En politimann avslører at han ikke prioriterer megling i særlig grad med denne kommentaren: *Jeg orker ikke*

å høre på så mye (av hva de involverte forteller) – de kommer med så mye svada. Han sier følgende til de involverte; Jeg tar aldri parti, men vi må få fred i natt!

Megling som samtaleform har nyanseforskjeller fra de mer åpne og mindre målrettede samtaler som politiet av og til fører med folk. Meglingen har som hovedformål å løse konflikter på kort sikt og skape midlertidig ro på stedet. Sett fra politiets side kan det likevel være en lur strategi å bruke tid på å snakke om ”løst og fast”. Det kan virke beroligende. Også her kommer høyst ulik praksis til uttrykk. Noen politifolk hevder at de har brukt timer på å snakke med de involverte parter om vanskelige familieforhold når tiden har tillatt det. Andre, som for eksempel denne betjenten, forteller meg at både hans egen og andres motivasjon har dalt vesentlig på noen få år i ordenstjenesten. Han utdyper sitt engasjement i ”husbråk-sakene” slik;

Til å begynne med (rett etter endt utdanning på Politihøgskolen) tok vi oss lang tid til å snakke med folk sånn at de skulle føle seg vel... Nå går vi inn og gir noen raske beskjeder – ordner effektivt opp – og drar så fort som mulig.

En kvinnelig politibetjent kaller den åpne samtalen om for eksempel familieproblemer for *GPP-prat* (en forkortelse for ”generelt pisspreik”). Hun forklarer betydningen av *GPP* omtrent slik;

Jeg tar meg ofte tid til å snakke med folk på stedet, men jeg er klar over at jeg snakker til veggen. Uansett hva jeg sier så hører de egentlig ikke på meg... Det er viktig at folk får tømt seg for sine frustrasjoner... Det betyr mye for folk... Hvis man som politi ikke er villig til å snakke GPP med folk så har man kommet til feil etat... Det er viktig at folk føler seg vel etter at vi har vært der.

En sentral del av politiets samtaler med de involverte på stedet, handler om å forsøke å veilede og gi råd. Et vanlig råd er å be kvinnen om å avrunde forholdet til mannen som plager henne. Hun blir også rådet til å anmelde mannen, eller anbefalt å be om besøksforbud. Politiet veileder ofte par i hvordan de kan løse konflikten gjennom andre instanser enn politiet, som for eksempel i denne PO-meldingen: ”Ikke politisak, forhandlet og veiledet til sivilrettslig sak.” Det er imidlertid ikke bare ”koseprat”, og samtaler som har til formål at de involverte skal føle seg vel, som politiet fører i familiekonfliktene. Det hender at politiet både moraliserer og forsøker å oppdra folk. Man kan saktens undres over hvor politifolk føler at de har fått sitt mandat til å rette den moralske pekefinger overfor voksne folk. Jeg finner at en av

mine informanter forklarer det på en treffende måte når han uttrykker seg slik; *Vi føler at vi er de eneste voksne der ute på natta*. Politimannen som nå skal komme til orde hadde konkludert med at hendelsen han rykket ut til var høyst overdrevet og sa følgende til et par; *”Kjære vene – dere ringer oss – dere er voksne – jeg skjønner at dere krangler mye – dere klarer jo ikke å la være selv når vi er her – dere bruker oss som brekkstang... dette er bare tull!”* I en PO-melding fra 2005 appelleres det til de stridende parters ansvar slik: *”Har meglet og partene har lovet å skjerpe seg og oppføre seg som voksne”*. En yngre politimann forsøkte å oppdra et par på denne måten;

Så snakket vi om dette med uenighet... selv om det er voksne mennesker og jeg er ung – så får de beskjed: ”Det er greit å være uenig så lenge man er det på en ordentlig måte”... snakket om at det er lov å være uenig... men naboene kan bli redde av alt støyet... Det hadde de forståelse for.

En variant av den oppdragende tonen er ”politistrekken”, der en politimann forteller:

Vi kjørte patrulje – var ledige – jeg blir observant på en mann som skulle til å slå en dame – jeg ble oppmerksom på kroppsspråket hans at han skulle til å slå henne... han ristet henne. Jeg gir beskjed til makker – han snur selvfølgelig og kjører tilbake. Vi grep inn før det ble vold... Hun var veldig underdanig... - spak, - kuert. Han pratet til henne veldig bestemmende – ovenfra og ned. Når han pratet til oss var han ydmyk... Det ble ikke gjort noe mer... han fikk en muntlig strekk.

Jeg spør; Hva gikk den ut på?

Politimannen hadde kalt han – ynkelig – og samtidig – lekset – opp for han slik; *Du må behandle dama di ordentlig! – og legger til – man skal jo ikke moralisere for folk, men det går an å kalle en spade for en spade for folk, for å si det sånn.*

En annen mann, som hadde stukket fra adressen før patruljen ankom, ble ringt opp og fikk denne meldingen av politiet; *Sånn kan du ikke oppføre deg!*

Alt i alt kan man identifisere en rekke forskjellige former for kommunikasjon som politiet fører med de involverte i familiekonflikter. Først og fremst må patruljen kommunisere for å få rede på hva som har skjedd i forkant av utrykningen. Kommunikasjon må også anvendes for å dempe konflikten, roe ned partene og prøve få dem til å godta en felles løsning.

Kommunikasjon som har til formål å trøste, gi råd og kanskje litt håp er også praktisert av mange politibetjenter. Det er ofte både meget komplekse og såre historier som politifolk må forholde seg til på stedet. Samtaler om dagligdagse spørsmål av mer triviell art fortelles det også om. I tillegg har vi sett at enkelte politifolk ser sin oppgave i å gi moralske vurderinger av de involvertes oppførsel.

6.3.3 Serviceoppdrag

Det er særlig én form for ”serviceoppgave” som ordenspolitiet ofte blir spurt om å påta seg i forbindelse med denne type saker, og det er å hjelpe utsatte kvinner med å hente ut sine personlige eiendeler fra boligen hun nettopp har forlatt eller flyktet fra. Til tross for vektleggingen av politiets ”hjelpende/assisterende rolle” overfor publikum (Auglend 1998; 216), synes det å være svært ulik praksis også her. – *Vi hjelper dem med å flytte til og med* – sier en av mine informanter. Han viser til et tilfelle der han hadde holdt vakt mens en kvinne bar ut sine ting fra en leilighet. Politiet så for seg at hennes ekssmann kunne dukke opp på adressen og angripe henne. Han legger til at han opplever forventningene til politiet som noe urealistiske når han forteller dette:

Noen kvinner ønsker politiets hjelp til å avslutte forholdet – da får de beskjed om at det gjør ikke politiet. Det er ofte kvinnen spør ”kan du ikke gi meg noen råd på hvordan jeg skal få slutt på dette forholdet”...

Når det gjelder bistanden politiet gir enkelte kvinner til å hente saker og ting fra en bolig – dukker denne historien i PO (2005) opp;

”Melder sier at hun har blitt slått av sin kjæreste (...) Kvinnen blir kjørt til ei venninne hvor hun kan overnatte. Hun har blitt fortalt at hun kan ringe politiet i løpet av dagen for evt. å få ut sine personlige eiendeler”

En annen kvinne ringte politiet for å få hjelp til å hente ut sine klær hos ekssamboeren. Hun ga uttrykk for at hun ikke turte å gjøre det alene. Politiet svarte henne at de ikke har lov til å være med inn i en leilighet som eies av en annen. Hun fikk beskjed om at dette var en – *sivilrettslig sak*, og hun ble samtidig anbefalt å ta med seg noen venner i stedet for. Hun fikk imidlertid et løfte om at hun kunne ringe politiet hvis det ble noe – *bråk* – når hun kom for å hente klærne sine. *Da er det ordensproblem – noe vi tar oss av* – fikk hun vite. En politikvinne forteller at hun hadde hjulpet en kvinne med å pakke ut samboerens eiendeler fra hennes hjem. Det gjorde de sammen mens han satt i sentralarresten. Politikvinnen så for seg at dette kunne virke forbebyggende mot nye voldelige konflikter, men hun fikk likevel beskjed av sin overordnede om at dette ikke er politiets jobb. En politimann forklarer at han fikk problemer i retten av å hjelpe en kvinne på denne måten. Da han ble med kvinnen opp i leiligheten, fant han en større mengde cannabis som tilhørte mannen. Han ble pågrepet, og saken ble senere ført for domstolen. Dommeren spurte politimannen om hvor han fant

hjemmelen til å ta seg inn i mannens bopel, og ga samtidig politimannen skjenn fordi han mente at politiet generelt – *ga blaffen i hjemler*.

Når slike oppdrag begrunnes i kvinners sikkerhet, blir politiet overlatt til en vanskelig vurdering av hvilke oppdrag de skal si ja til. Det kan ofte tenkes en viss fare for overgrep der noen skal hente ut sine private ting etter et samlivsbrudd. Et helt annet problem, som flere politifolk er opptatt av, er spørsmålet om hva som egentlig er hvem sine ting. Enkelte ser for seg at de kan medvirke til tyveri ved å arbeide på denne måten.

6.3.4 Avsluttende bemerkninger

Noen oppdrag i private hjem aktiverer politiets engasjement og pliktfølelse langt mer enn andre. Det er åpenbart at hendelser med grov vold oppfattes som atskillig mer relevant politiarbeid enn tilfeller der politiet må megle mellom to berusede personer hvor det synes uklart om noe har skjedd, og i tilfelle hvem som har gjort hva. Det er heller ingen tvil om at det først og fremst er de handlingsfylte oppdragene som vekker iveren hos mange tjenestemenn. En politimann som er lei av jobben sin på kontor, sier til meg at han helst vil arbeide på ordensavdelingen, og det begrunner han slik; *Jeg vil gjerne være med ut og krige litt jeg og*. Mye av ordenstjenestens struktur handler om å finne raske løsninger på akutte problemer. Familiikonflikter er ofte for tidkrevende og kompliserte å arbeide med etter noen politifolks oppfatning. Det er særlig blant de yngre mannlige utøvere av dette yrket at ”action-opdragene” (jakten) verdsettes høyt. Samtidig skal vi ikke se oss blinde her. Det er interessante variasjoner og nyanser i hvordan uniformerte politifolk (også de yngre) opplever og vurderer sine arbeidsoppgaver. En yngre politimann forteller om en utrykning der en fortvilet kvinne hadde fortalt ham mye om sin triste historie. Politimannen følte likevel at han måtte styre samtalen for å få klarhet i hva som hadde skjedd akkurat i dag. Kvinnen sa at mannen har slått henne tidligere, men ikke i dag. Hun hadde synlige blåmerker som stammet fra tidligere voldshandlinger, men ingen ”ferske” merker. Vi har denne dialogen:

Politimannen; vi får en fin tone – hun roser meg for min opptreden – tilbyr brus ... hun trengte en å prate med – en som hadde tid til å lytte.

Jeg spør; Føler du at det er politiets jobb?

Politimannen; Jo – min oppgave er å forebygge – forhindre... hvis jeg gjennom en samtale kan finne behov og alternative løsninger slik at hun kan unngå å bli slått mer – komme ut av ekteskapet... Så kan jeg gjøre noe innledende, men jeg kan ikke følge henne hele veien.

Økt fokus på forebyggende arbeid i politiet kan føre til at patruljene blir mer forpliktet og involvert i familiekonfliktene (noe jeg kommer tilbake til i kapittel 9). Senere i samtalen med denne politimannen sier jeg dette til han; *Det som egentlig ikke er en politisak blir jo fort en politisak likevel?* Svaret han gir meg er slik; *Ja – fordi jeg jobber med mennesker... det er ikke som en bryter i et sikringssskap som bare kan skrues av.* Politiet blir uansett involvert i konflikter, selv konflikter de ikke ønsker å ha noe med å gjøre. Det er i stor grad situasjonen på stedet som styrer politiarbeidet, og ikke bare hvilke grenser politiet setter for sin egen virksomhet på forhånd. Både PO-studier og samtaler med politifolk viser at det til tider er meget komplekse og sammensatte konflikter som politiet blir involvert i. Da kan man ikke så lett bare trekke seg umiddelbart ut med beskjed om at ”dette er ikke noen politisak”. Politiet får som nevnt ”ballen” ofte. Den er ikke bestandig like enkel å kvitte seg med. Det erfarte for eksempel denne politimannen med følgende fortelling:

De har ikke noe nettverk i Oslo – de har en datter som ikke vil ha noe med dem å gjøre... sosialt er de veldig lavt – har ingen penger. Så må vi finne løsninger.... De hadde ingen å reise til... hun tør ikke å være der sammen med han...

6.4 Politiets makt

6.4.1 Makt og herredømme

Maktbegrepet står sentralt i samfunnsvitenskapen fordi det vanskelig kan tenkes menneskelige relasjoner, samhandling og sosial organisering uten en eller annen form for maktutøvelse. Makt er som fysikkens begrep om ”energi” (Russel 1983; 9): Den er ”over alt” – men vanskelig å avgrense og definere entydig og presist. En meget kjent og sentral definisjon er gitt av Max Weber der makt er ”muligheten for å påtvinge andres atferd ens egen vilje uansett på hvilken måte” (Østerberg 2003; 115). Klockars spør seg om hva som skiller politimannens makt fra for eksempel bankranerens. Begge kan som kjent få andre til å bøye seg. Forskjellen er at politiet har fått retten til å utøve makt av staten. Det er derfor – og bare derfor – politiets makt defineres som legitim. Det må ikke blandes med spørsmålet om moralsk rett. Det finnes en rekke eksempler på stater der politiet både har lav legitimitet og liten moralsk oppslutning i befolkningen, men likevel legitim makt. Den legitime makt er pr. definisjon noe som bare staten kan gi politiet (Klockars 1985; 10). Staten har iflg. folkeretten den suverene råderetten over sitt territorium, inkludert monopol på voldsutøvelse. Politiet har fått tildelt retten til å håndheve dette monopolet (Auglend m. fl. 1998).

I Åsmund Birkelands analyse av politiet blir en statsstyrt politietat selve uttrykket – og forutsetningen for en moderne liberal stat: ”Politiet er en samfunnsmessig institusjon som er konstitutiv for eksistensen av et moderne samfunn” (Birkeland 2007: 39), og analysen fortsetter slik;

”Denne moderne samfunnsformen innebærer dermed at voldsanvendelse, dvs. fysisk tvangsmakt, er samlet på den offentlige siden, mens den private i prinsippet er rensset for dette. Privat anvendelse av fysisk makt er som regel kriminalisert. Denne polariseringen er noe av det viktigste ved det offentlige som offentlig og det private som privat” (ibid: 41).

Politiets makt er som sagt legitimert i lovverket. Det er hva Weber kaller for det ”legale herredømme”⁴⁰ (Weber 1992). Det er den legitime makten som gir politiet ”autoritet”. De fleste mennesker i Norge slutter opp om politiets rett til å kunne befale i en rekke bestemte tilfeller. Det er derfor politiet sjelden behøver å true med – eller faktisk bruke muskelmakt. Autoriteten er en helt nødvendig ressurs for politiet, uten den ville politiet i verste fall vært i kronisk konflikt med befolkningen der rå maktbruk ville dominere som metode for konfliktløsning. De aller fleste politioppdrag løses på fredelig måte av kun to polititjenestemenn/ kvinner. Det gjelder også i situasjoner der politiets ”motpart” er langt mektigere enn politipatruljen alene. Det vil imidlertid være for snevert å påstå at det bare er lovens bokstav som gir politiets makt. Jeg vil i kapittel 7 vise at politiet til stadighet setter loven til side eller tolker loven til fordel for noen og ikke andre. Da gir det mening å snakke om politiets ”skjønnspekt”. Det finnes et betydelig rom for skjønnsmessige vurderinger i dette yrket. Derfor kan det sies at en viss porsjon (og kanskje noe undervurdert) personlig makt ligger i politirollen. Særlig når politiet møter motstand i tjenesten er det av stor betydning hvilken autoritet den enkelte politibetjent makter å opptre med. Ferdigheter i kommunikasjon blir avgjørende i så måte.

⁴⁰ ”Det legale herredømme” er hos Weber den ene av de tre idealtypiske hovedformene for herredømme. Til forskjell fra det legale herredømme finner vi det ”tradisjonelle herredømme”. I sistnevnte type er ikke makten legitimert av rettsregler, men av tradisjonen – troen på at tradisjonelle/historiske ordninger må være grunnlaget for makt. Den siste typen – ”det karismatiske herredømme” – er forankret i en persons karisma – eller nådegaver. Dette er profetens eller demagogens herredømme. Disse rene typer av legitimitetsgrunner for makt er i virkeligheten blandet (Weber 1992; 88). Politiets makt kan romme alle disse tre typene samtidig. Politiet har ikke bare makten forankret i loven. Tradisjonelt er politiet blitt oppfattet som den ”alminnelige sivile øvrighet” (NOU 1981: 35; s. 92). ”Karisma” eller den enkelte politimann/kvinnens personlige egenskaper har også åpenbart betydning for utførelsen av politirollen.

Det kan imidlertid foreligge flere forskjellige motiver for å bøye seg for politiet. ”Vanens makt” kan også være et grunnlag for herredømme (Weber 1992; 91). Bilister som stopper på rødt lys uten at det er noen biler eller fotgjengere i nærheten, er et klassisk eksempel (Klockars 1985; 45). Det å stoppe på rødt lys er trolig en internalisert norm hos de fleste, der overveielser av for og i mot ikke er det mest fremtredende. Politiformen kan sies å ha samme type virkning. Den utløser lydighet, uten spørsmål, hos svært mange. Et annet motiv for å føye seg er overveielser av fordeler og ulemper. Den rasjonelle fornuft vil fort erkjenne at det er klokt å adlyde, for man vil som regel tape mot politiet til slutt. En eldre politimann forklarer at politiet er som et – *flerhodet troll...* og han utdyper: *Kapper du av ett hode – det kan du klare, men du kan ikke kappe av mange hoder – de vil komme raskt tilbake.* Denne lignelsen viser at du ikke kan sette deg opp mot politiet og vinne kampen til slutt. Politiet vil alltid kunne komme tilbake med overmakt.

En annen eldre politimann i en lederstilling vil sette meg på en liten prøve med følgende spørsmål; *Hva er det politiet ikke har lov til å gjøre i de oppdragene du studerer?* Jeg syntes spørsmålet var noe merkelig, men svarte spørrende slik; *Det må vel være at politiet ikke har lov til å bruke mer makt enn nødvendig?* Han repliserer; *Nei... – vi har ikke lov til å tape!* Litt senere i samtalen legger han til dette; *Egentlig har man tapt hvis man må bruke makt.* Dette kan se ut som en selvmotsigelse ved første øyekast, men politimannen uttrykker en sentral erkjennelse for politiet. Politiets vilje må gjennomføres med makt hvis ikke andre midler fører frem. Bruker man fysisk makt i tjenesten, har man tapt i forsøket på å nå frem med ord, men man vil som politi tape enda mer hvis man lar seg beseire.

Mange av mine informanter gir tydelig uttrykk for at de helst vil slippe å bruke fysisk makt i tjenesten. Fysisk maktbruk kan føles som en fallitt fordi man ikke har lyktes med forhandlingene. – *Jeg er ingen huleboer!... vi vil absolutt unngå slossing* – forklarer en av mine informanter. Han presiserer at han vektlegger konfliktløsning uten bruk av makt. En erfaren politikvinne kan fortelle at i løpet av snart tjue år i politityrket (ordenstjeneste for det meste) har hun aldri vært nødt til å – *sloss* – med noen. Hennes arbeidsfilosofi avslører hun slik; *Snakk til folk så løser det seg – du kommer lang med å snakke ordentlig med folk – i husbråk også... Kommer langt med en vennlig tone.* Hun legger til at – *det er lite heftige pågripelser* – på hennes divisjon (arbeidsgruppe) fordi hennes medarbeidere er flinke med ord. En av hennes mannlige medarbeidere sier dette; *Som regel stiller vi oss i den situasjonen selv at vi må bruke makt.* Med det mener han at det er politiets atferd som i stor grad avgjør

om det blir nødvendig med muskelmakt. En eldre politimann sier at han som regel tar en samtale med mistenkte før han skal pågripes – *de får da et mildere syn på politiet* – utdyper han. Bittners (2005; 167) definisjon av politirollen som ”the capacity to use force” bør i det minste suppleres med ”the capacity to talk” (min formulering). Til tross for at maktspektet kan sies å være kjernen i politirollen vil likevel den enkelte politimann/kvinne være maktesløs i dette yrket uten evnen til å kommunisere med folk.

Bittners definisjon kan mislede tanken mot en oppfatning av politiarbeidet som fortrinnsvis utøvelse av ”rå makt”.⁴¹ Samtidig bør slett ikke det jeg har klassifisert som ”the capacity to talk” forstås uavhengig av ”the capacity to use force”. Politipatruljen kan lett få sine argumenter igjennom nettopp fordi de både har autoriteten og makten på sin side i de fleste samtaler som de fører med folk. Politiet har som regel et ris bak speilet hvis kommunikasjonen skulle bryte sammen. Når politiet bruker kommunikasjon som konfliktløsning tenker Goldstein slik:

“But even if the police can serve as neutral referees in some types of disputes, do they elicit voluntary agreement to settlements of conflicts? Or are agreements entered into because the parties feel coerced by an unspoken threat of what might happen if they are uncooperative or fail to agree?” (Goldstein 1990: 114).

Det knytter seg utvilsomt mye symbolikk til politiuniformen. Politirollen representerer også symbolsk makt (– i den forstand at politiet kan spille på en vidtrekkende autoritet som overskrider den autoriteten de strengt tatt er utstyrt med). En politimann forteller at han nylig måtte håndtere en meget aggressiv mann som hadde slått sin kone. Problemet for patruljen var at mannen var veldig stor og sterk, og hadde angivelig en tidligere karriere som

⁴¹ Wright angriper forestillingen om at kjernen i politirollen handler om fysisk maktbruk. Han sier selv;

“For a number of reasons, therefore, it is perhaps now less clear than ever that the public police can be characterised in the way in which Bittner (1970) suggests. The specialist use of force, although always present, no longer fully determines the function and structures of policing” (Wright 2002; 60).

Han viser til moderne politiorganisasjoner som svært mangfoldige (og byråkratiske) der en rekke oppgaver og funksjoner ikke handler om fysisk maktbruk på noen måte. I tillegg argumenterer han for at politiet ikke er alene om å ha potensialet for å anvende legal tvangsmakt. Tollvesenet, forsvaret og også den moderne (og voksende) kommersielle sikkerhetsvirksomheten nevnes i den forbindelse.

Finstad utfordrer også oppfatningen om at politiarbeidet primært handler om fysisk maktbruk. Hun begrunner det bl.a. slik; ”Med et slikt syn på politiarbeid vil man være skeptisk til for mange kvinner i politiet nettopp fordi kvinner ikke er like fysisk sterke som menn” (Finstad 2000; 247). I NOU (1981; 35 s. 71) er Politirulleutvalget redd for en sterk betoning av politiet som statens maktorgan fordi det kan komme i konflikt med prinsippet om politiet som enkeltmenneskets beskytter. Et sterkt fokus på tvangs- og maktspektet ved politirollen sier samtidig noe om forholdet mellom staten og den enkelte borger.

tungvektsbokser – *Vi hang i hver vår arm – prøvde med kvelertak, men nakken var for bred.* I kampens hete fikk politimannen likevel varslet operasjonssentralen som sendte melding ut på sambandssystemet om kolleger i hardt vær. Hele 11 politibiler satte kursen til dette stedet, og en av bilene skal ha kjørt så fort i svingene at man måtte anvende brekket for ikke å kjøre ut av veien. Mannen ble til slutt passivisert. Det er først og fremst reell makt som kommer til uttrykk her. Fra tilskuerplass kan man imidlertid se et titalls politibiler og enda flere politifolk som flokker seg rundt en bolig. Mannen blir tvunget ut av et større antall uniformerte politibetjenter. Spørsmålet er hva dette kan symbolisere? Det er åpenbart at formålet for politiet i denne hendelsen først og fremst er å hjelpe kolleger i et nødstilfelle. Samtidig viser politiet en voldsom styrke og overlegenhet med sitt store politioppbud. (Politiet i Oslo kan gjerne møte mannsterke, særlig når kolleger er i fare.) Nødvendigheten av så mye politi til stede finnes det neppe bare formålsrasjonelle forklaringer på. Forklaringene må også søkes på det symbolske planet. Når politiet rykker ut i et slikt antall, levnes det ingen tvil om hvem som regjerer grunnen. Politiet viser også at det er særdeles dumt å angripe lovens håndhever i en pågripelsessituasjon.

Generelt sett ligger det mange symbolske budskap i politiets virksomhet – også i arbeidet med familiekonflikter. Grensen mellom ”lov” og ”lovbrudd” kommer symbolsk til uttrykk ved politiets tilstedeværelse. Det finnes få nyanser mellom ”rett” og ”galt” – eller ”gjerningsmann” og ”offer” – når politiet til slutt fører den siktede ut med makt, og fornærmede blir transportert til kriesenteret. Tilskuere, som for eksempel naboer, journalister etc., kan se at ”konemishandlere” tas hardt, og får kanskje inntrykk av at politiet tar kvinnemishandling meget alvorlig og effektivt. I en annen hendelse som ble meg fortalt, hvor politiet selv ikke var i noen faresituasjon, var det 4 politibiler som rykket ut til en adresse der en kvinne skulle være slått ned. Det vanlige er imidlertid 2 politibiler på vei til ”husbråk”. (En politimann som leser dette vil imidlertid insistere på at det først og fremst er formålsrasjonelle grunner til at politiet møter opp mannsterke. Hans resonnement er at sjansen for å bruke fysisk makt, og i verste fall skade arrestanten, reduseres når man er tallmessig overlegen.) Arrestasjon i familievoldssakene viser også tydelig at man er på offerets side. Politiet spiller rollen som lovens håndhever med polituniformen som ”performativt redskab” (Holmberg 1999; 214). Holmberg forklarer videre;

”Denne oppfattelse af politiet som værende symbolske garanter for borgernes oplevelse af at leve i et retssamfund, hvor orden hersker, og liv og ejendom nyder beskyttelse, lægger et omfattende ansvar på de enkelte politifolk” (ibid: 198).

6.4.2 Fysisk makt

Flere av mine informanter mener at ”husbråksoppdragene” er de farligste i tjenesten.

Hovedgrunnen er at fluktmulighetene er spesielt begrenset i folks hjem. I tillegg har nok en av mine informanter et viktig poeng når han påstår at – *det er jo gjerne et provoserende element at politiet kommer inn i privatsfæren*. Det har blitt meg fortalt en rekke historier som representerer fare for patruljene – som for eksempel da en politikvinne plutselig ble dratt med makt inn i en leilighet og ble overfalt, hvor hennes makker ble stående hjelpeløs utenfor – eller da politiet skulle inn i et hjem der en stor, sterk og sint mann hadde forskanset seg med to hunder. Jeg har også fått høre om tilfeller der mistenkte har rettet et skytevåpen mot patruljen. En politimann ble etter sigende faktisk skutt i hånden gjennom døra på en adresse i Oslo.

En politimann forteller meg om hvordan han forbereder og tilnærmer seg et konkret oppdrag. Historiens hans er slik:

Patruljen rykket hurtig ut til en adresse der det skal pågå voldshandlinger. *Naboen kunne høre at kvinnen fikk bank – han brøler – hun skriker. Høres ille ut - Patruljen tar seg opp i 4. etasje, og de kan høre at hun får – juling. Mannen skal være kjent av politiet fra før for vold – vi banker ikke på – vi sparker i døra – roper at vi er politi. Mannen kommer ut i gangen, politiet vil ha han ut, men han trekker seg innover i leiligheten. Han blir beordret ned på kne med hendene over hodet, og får håndjern på seg. Kvinnen ligger i stuen og skjelver. Politimannen sier; *Vi går inn med høyt trykk. Vi er høyere oppe enn han - derfor gjør han ikke motstand... Vi skal være så høyt oppe at vi tar kontroll på enhver situasjon – men kunsten er å skru ned i neste tiendels sekund – så sant man ikke må fortsette å jage... gode politifolk går høyt ut og skrur ned på null når det ikke er behov for det.**

Jeg spør om hvordan han forbereder seg til slike oppdrag.

Politimannen forklarer at de må – *forvente seg det verste – henda går den vante veien* – han demonstrerer ved å klappe seg på kroppen mens han sier – *vi har pepper, batong – ja greit* (da er han ”klar”).

Det er særlig tre momenter jeg finner interessant ved denne fortellingen. Det er hvordan han forbereder seg mentalt til oppdrag som høres – *ille ut*, hvordan patruljen entrer boligen og hvordan de forsøker å omstille seg når det er nødvendig. Det er ikke helt uvanlig at politiet møter stengt dør og får problemer med å komme inn i boligen. I slike tilfeller ropes det gjerne

høyt og gjentakende; *Det er fra politiet!* – samtidig som det bankes gradvis hardere på døra. – *Vi banker så hardt på døra at de bare er nødt til å åpne* – forteller en politimann – eller – *vi går enda høyere ut på døra – slår ordentlig hardt i døra og befaler dem til å lukke opp* – forklarer en annen. I neste omgang kan det bli aktuelt å slå inn døra med makt. Det skjedde for eksempel da en patrulje skulle inn til et par som var døde. Da nyttet det ikke med anrop, og en av politimennene tok fart og – *planter støvla midt i døra*. Denne politimannen forklarer videre at dette paret må ha merket rystelsene etter sparket, og lukket så opp for politiet. Det hender også at patruljen møter motstand selv når døren er åpen. En politimann løste det problemet slik;

Vi skjønner at han ikke vil ha oss inn, men vi går inn mens vi snakker med han... hvis det er rolig så prater vi oss inn – eller så bare går vi inn... tror ikke jeg har vært nødt til å tvinge meg inn på husbråk.

Hans kollega erfarte imidlertid at verbal kommunikasjon (i form av å ”prate seg inn”) fikk et uheldig utfall i følgende hendelse som han forteller om:

Vi kom oss ikke inn – vi vurderte å slå oss inn - vi kom inn i en smal gang – han ville ha oss ut... vi prøver å prate – vi snakker kanskje i overkant mye her på stasjonen – han ville ikke slippe oss inn... der skulle vi på et tidligere tidspunkt satt på han håndjern – men vi snakket og derfor eskalerte det.

Han legger til at de kunne ha unngått – *basking* – hvis håndjern hadde vært påsatt mannen med én gang – dvs. da han begynte å dytte patruljen. Interessant å merke seg at han finner ikke bruken av ord som dempende på denne konflikten, men tvert i mot som årsaken til eskalering av den. En annen av mine informanter forteller meg at det har blitt vanlig at patruljene på hans stasjon i Oslo tar med seg skjold (*lett-skjold* av plast) når de skal på ”husbråk”. Skjold har blitt en del av den ordinære utrustningen for politiet i disse oppdragene på denne stasjonen, og formålet er opplagt å beskytte sin egen sikkerhet. Skjoldet blir plassert utenfor døra til boligen hvis patruljen ser at det ikke er behov for å ta det med inn. Skjoldet er gjerne plassert i politibetjentenes hender – og helst ikke i beredskap – når noen lukker opp døren. Er det bråk i form av hyl og skrik i leiligheten blir fort skjoldet tatt med inn. Praksisen med skjold tar jeg opp i samtaler med andre politifolk. Det er særlig de som har lang fartstid i dette yrket som sier seg kritiske til å møte opp med skjold i privatsfæren. – *Det er helt vanvittig!* – sier en eldre politimann som ikke lenger er i ordenstjenesten – og han utdyper: *Det er noe med at frykten kan bli din verste fiende*. En kvinnelig politileder på en

ordensavdeling i Oslo er ikke stort mindre kritisk når hun sier dette: *Vi er ikke roboter – vi er mennesker. Hvilken kontakt får du når du står med lett-skjold i døra? – her skal du hjelpe – så kommer du med skjold!* En politimann hevder at skjoldet kan gi politiet et uønsket – *militært preg*, og er egnet til å skade tillitsforholdet mellom politiet og befolkningen. En annen politimann forteller at han er restriktiv med bruken av håndjern i private hjem. Begrunnelsen for det er i tråd med forrige informant som er redd for å skade relasjonen mellom politiet og publikum. Han uttrykker seg videre slik: *Jeg er ingen storbruker av håndjern – fordi – jeg mister kontakt og kommunikasjonsmuligheter* – og han legger til: *Det er verre å få håndjern på seg i sin egen stue. Uten håndjern – han har verdigheten i behold – slipper å sitte som en i B – gjengen i sitt eget hjem* (dvs. B-gjengen i Donald Duck – vi ler).

Det er nok ingen tvil om at man kan identifisere et økt fokus på egen sikkerhet blant politifolk. Ideen om et stadig farligere samfunn (godt hjulpet av mediebildet) kan neppe forklare disse endringene alene. Det spør om ikke Nils Christie hadde et vel så godt (og fortsatt dagsaktuelt) poeng allerede i 1974 da han hevdet at vi har blitt ”sartere” og tåler stadig mindre påkjenninger enn tidligere (Christie 1989; 61). Dette kan nok sies å være naturlige følger av velferdssamfunnet. Ivar Frønes (2006: 57) karakteriserer vår moderne kultur som ”risikominimaliserende” og forklarer: ”Risikosamfunnets basis er den enkeltes kamp for egen minimalisering av risiko” (ibid: 65) Frønes viser eksempler på at vi i løpet av bare de senere tiårene har fått en langt større bevissthet (og frykt) for mulige skader og farer som måtte lure – på en lang rekke forskjellige arenaer. Dette står ikke i samsvar med en mulig faktisk økning av farer rundt oss: ”På hvilket nivå noe blir til risiko, bestemmes av kulturelle og sosiale mekanismer, ikke av faktisk risiko (ibid: 54).

Det er imidlertid langt fra sikkert at en obligatorisk bruk av skjold vil styrke politiets sikkerhet. Hvis politimannen jeg siterte har rett i at politiets inntreden i privatsfæren kan virke provoserende på de involverte, kan det godt tenkes at skjoldet vil forsterke det provoserende ved politiets tilstedeværelse. Det kan igjen føre til at den enkelte patrulje utsetter seg for enda mer fare. Et sentralt problem for politiet er usikkerheten omkring hva som skjer på stedet som de sendes ut til. I politilogikken står derfor en type ”verste fallstenkning” sentralt. Politiet er trent til å være forberedt på ”det verste”, men hendelsene oppleves ofte som langt mindre dramatiske enn hva patruljene kunne frykte. I neste øyeblikk kan politiet befinne seg på sengekanten til fornærmede i en alvorlig samtale om vanskelige livsspørsmål. Det er lett å tenke seg rollekonflikter her. Når skal ”jernhansken” legges ned og ”silkehansken” tas opp?

Det er et stort sprang fra å være i beredskap for kamp til å skulle innta en empatisk holdning. Etter en samtale om politirollen får jeg denne e-posten av en politimann;

”Er på nattvakt nå og startet vekten med en situasjon der en kvinne truet med å skjære seg med kniv da hun følte at mannens barn fra tidl. ekteskap ikke respekterte henne! Gikk inn m skjold først (egensikkerhet) – avklarte situasjonen, la bort skjold og satt meg ned på kne ved kvinnen og mannen (terapeut)! Alltid en blanding av politirollens ulike fasetter!”

En politikvinne løser konflikten mellom ”jern”- og ”silkehansken” ved å beklage sin – *bryske* – presentasjon ved å fortelle de involverte om sikkerhetskensyn politiet er nødt til å ivareta. Hun forsøker med andre ord å artikulere sin rolle for de involverte.

Det er avgjørende for politiet å dempe konflikter – både konflikter som de rykker ut til, og den mulige konflikten som oppstår ved deres egen tilstedeværelse. En eldre tjenestemann, som nå er ute av operativ tjeneste, mener at han behersket denne kunsten ved å fortelle om følgende politioppdrag han ledet for noen år siden et stykke utenfor Oslo nattetid:

Mannen hadde lagt hagla og patroner på bordet og sagt til kona at nå får det være nok... Han følte seg terrorisert av henne... Kona rømte med ungen og ringte politiet... Det ble bevæpning... Jeg ringte han da jeg kom frem og sa til han at; Du - nå er det slik at kona di har rømt og ringt oss. Da har ikke vi noe valg. Jeg har fire mann rundt huset ditt. Nå har du 2 alternativer som du må vurdere – enten kommer du rolig ut med henda over hodet – og ingen naboer får vite noe – ingen har sett noe. Eller så er vi nødt til å hive gass inn i huset ditt og storme det. Tenk hva naboene vil tro da!

Mannen overga seg til politiet, og historien viser en logikk som ofte blir forsøkt anvendt av politiet. Den går ut på å henstille, ofte gjentatte ganger, til mistenktes fornuft og stille opp et mye verre alternativ hvis han ikke føyer seg. Det kan imidlertid være meget varierende kvalitet på politiets forsøk på å trappe ned konflikter. Enkelte politifolk har fortalt om kolleger som snarere får konflikten trappet opp. Det berettes av og til om kolleger som verken eier respekt eller finfølelse for situasjonen, og som dermed skaper unødig mistenning – eller i verste fall unødvendige faresituasjoner. Noen politifolk beskrives snarere som konfliktskapere enn konfliktløserne. Internasjonal forskning viser også at det er markerte individuelle forskjeller mellom politifolk når det gjelder hvor godt de løser konflikter (Hareide 2005: 117).

Kunsten å trappe ned konflikter er ofte et spørsmål om hvilke grenser politiet kan sette i en konfliktsituasjon. Politifolk er opptatt av å finne ut hvor – *høyt* – eller – *lavt* – de kan gå inn i en hendelse. Går man – *høyt inn* – vil det innebære og sette stramme grenser og tillate lite slingringsmonn. Å gå – *lavt inn* – betyr at mye kan tillates så lenge ikke oppdragets formål torpederes. Det kan nok være klokt av en patrulje å danne seg en viss formening om hva som absolutt ikke kan tillates før de trer inn i en hendelse, slik at de unngår å gi slipp på for mange grenser underveis. For politiet vil det fort innebære å tape ansikt og troverdighet – dvs. miste autoritet. En politipatrulje oppdager imidlertid fort verdien av å gå *lavt inn*. Grunnen er at man vet så lite om konflikten før man trer inn i den. Det handler om å være avventende før man finner ut av nødvendig grensesetting. Balansen mellom å gå *høyt* og *lavt* inn er ikke alltid enkel for politiet. En politimann følte nok at han ga fra seg en grense da han godtok at en mann fikk gå inn til sin kone med beskjed om at hun skulle dekke til seg (ta på seg hodeplagg) før politiet kom inn i leiligheten. Politimannen ønsket kanskje å redusere konfliktnivået, men kom snart til å tenke på at mannen da kunne få anledning til å true kvinnen til taushet før de kom inn. For patruljen kan det være nødvendig å se hva som evt. skjuler seg bak hodeplagget (dvs. merker etter vold).

Politilovens § 6 setter grenser for fysisks maktbruk på denne måten;

”Tjenesteoppdragets mål skal søkes nådd gjennom opplysning, råd, pålegg eller advarsel eller ved iverksettelse av regulerende eller forebyggende tiltak. Politiet skal ikke ta i bruk sterkere midler uten at svakere midler må antas utilstrekkelige eller uhensiktsmessige, eller uten at slike forgjeves har vært forsøkt. De midler som anvendes, må være nødvendige og stå i forhold til situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig (...) Politiet kan anvende makt under tjenesteutførelsen i den utstrekning det er nødvendig og forsvarlig.”

Politimannen Oddbjørn Søreide skriver i sin juridiske masteravhandling at ”i forhold til legalitetsprinsippet kan det derfor fremstå som uheldig at politiets hjemmel til å utøve makt har fått en så generell utforming” (Søreide 2007: 14). Kan man tenke seg en nærmere spesifisering av hvilke tilfeller og omstendigheter som kan gi politiet adgang til å bruke fysisk tvangsmakt? Auglend m.fl ville være uenig i det med følgende standpunkt: ”En detaljert katalog kan i denne sammenhengen virke som en passiviserende tvangstrøye” (Auglend m.fl.1998: 375). Loven gir imidlertid den enkelte politibetjent vide rom for selv å vurdere hvorvidt det skal brukes fysisk makt. Lovens krav er at maktanvendelsen skal være ”nødvendig”, ”forholdsmessig” og ”forsvarlig”. I politiinstruksen § 3-2 presiseres det at fysisk

makt bare kan anvendes hvis det er ”klart nødvendig og forsvarlig i betraktning av situasjonens alvor (...)”. ”Dette leder til at politiet kan bare bruke makt når mildere tiltak må antas *klart* utilstrekkelige eller uhensiktsmessige” (Auglend m.fl. 1998: 374).

I en straffesak mot en politibetjent for ulovlig maktanvendelse uttalte Gulating lagmannsrett at tiltalte politimann reagerte for raskt med maktbruk, og hans handling var unødvendig, når det bare var sekunder fra han ga en person pålegg om å komme ut av bilen sin til han brukte makt for å få vedkommende ut. Saken gikk videre til Høyesterett som stilte seg bak lagmannsrettens vurdering i at tiltalte politimann skulle ”ha gitt fornærmede ytterligere muligheter for å komme frivillig ut av bilen før makt ble brukt” (HR-2003-sak.nr 2003/0537). Likevel viste det seg å være uenighet (”dissens”) i denne dommen der et mindretall av dommerne mente at politimannen hadde gitt bilisten tilstrekkelig med tid og advarsel. Det viser at det lett vil være uenighet og ulike tolkninger av når (og hvordan) politiet kan bruke makt.

En politimann klager til meg på sine kolleger (særlig de ”uerfarne”) for vegringer mot å bruke makt, og han anklager først politiutdanningen slik; *Politiyrket er et handlingsyrke – man kan ikke drive og diskutere hele tiden sånn som man læres opp til på Politihøgskolen. Vi har en kommandostruktur der man må hoppe hvis noen sier hopp...* Resonnementet fortsetter slik;

Noen har blitt så redde for Sefo at det nesten har blitt en handlingslammelse mot å bruke makt... Det er ikke det at man skal være voldelig selvfølgelig, men hvor mange advarsler skal folk få? Noen er oppi 20 advarsler før de griper inn – det blir jo helt latterlig.

Eksempler på hendelser der politiet har gitt mistenkte en rekke sjanser til å bli ”frivillig” med patruljen er som følger. En politimann forteller;

Patruljen rykket ut til et eldre ektepar – det var et sånt oppdrag hvor du får følelsen av å skulle oppdra foreldra dine. Kvinnen hadde ringt. Mannen hadde et alkoholproblem, og han hadde drukket mye denne kvelden. Han hadde knust alt i leiligheten – ødelagt et veldig verdifullt bilde på veggen – knust inventar for veldig store summer. Kona hadde låst seg inn på et rom... Det var noe komisk – alt i stuen var knust, men han ville rydde ordentlig plass til oss ved et bord – ville gjerne være presentabel. Da måtte jeg og makker bare sende et blick til hverandre... Han fikk flere tilbud om å forlate leiligheten, men det ville han ikke. Han sa at ”ingen skal fortelle meg hva jeg skal gjøre i mitt eget hjem”. Vi foreslo at han dro til en venn eller tok inn på hotell for natten... Men han satt seg sånn opp – og vi måtte ta han med inn (han ble innbrakt).

Jeg spør: *Hvor mange sjanser fikk han til å forlate leiligheten da?*

Politimann: *10 – 15 ganger tenker jeg.*

Jeg spør videre: *Ville dere gitt en ung mann av lav sosial status like mange sjanser?*

Politimann: *Ja – det ville vi faktisk. Vi er ikke interessert i ekstra arbeid (kjøre til arresten – skriverarbeid etc.). Man må også huske på at en pågrepelse er et alvorlig inngrep mot en person.*

Neste eksempel viser hvor tidkrevende det kan være for patruljen å få mistenkte ut av boligen.

Nok en politimann forteller;

Dette var husbråk med vold – vi fikk melding fra en 15 års gammel gutt som hadde ringt politiet. Han var redd for sin stefar... Vi var to patruljer på vei... Vi blir mottatt av gutten. Han hadde kranglet med stefar – han og moren hadde blitt dytta, og han forteller at stefar er full... Han forteller også at stefar har en våpensamling i huset, og at han er tidligere bokser og veldig stor og sterk. Det er sånn informasjon vi gjerne vil ha før vi går inn... Det er mor i huset som åpner opp. Vi går inn i stua og der sitter mannen i sofaen – han er blid som en lerce han...

2 betjenter snakker med mor og sønn. Jeg og en kollega snakker med mannen. Han var ganske opp og ned i humøret – han var full som en dupp – sa at han var glad i politiet...

Vi gav mannen beskjed om at dere får skille lag for i natt. Vi ønsket å bortvise han - Det var han ikke interessert i. Det var jo hans leilighet, og jeg kan godt skjønne at han ikke ville forlate stedet. Å kaste ut folk av sitt eget hjem – det er jo ikke helt bra det heller...

Vi ville jo ikke sloss med han – han var jo stor og sterk – han hadde sånne skikkelige bjørnenever. Vi måtte mekle med han lenge – prøve på snakke han ut av leiligheten...

Jeg spør – hadde dere hjemmel til å pågripe han da?

Politimannen: *Vel, han hadde jo dyttet kona – det var jo familievold – kunne bruke §219 her... eller vi kunne ta han på fyll – §350....han fikk vite at vi hadde muligheten til å ta han på dette, men nå fikk han tilbud om at vi kjørte han på hotell...*

Vi fikk han med oss til utgangen – først beslagla jeg hans våpen. Da vi skulle gå sa vi til han at han måtte ha på seg håndjern, men det ville han slett ikke. Da vi tok frem håndjernene satt han seg opp... Etter hvert presser jeg han opp mot veggen... en gang må vi sette en strek – vi hadde holdt på i 2 timer der inne. ”Dette gidder jeg ikke mer!” – sa jeg. Det ble basking – så vi brukte pepper på han - jeg hadde en fin kobling på han så jeg fikk lagt han ned i gulvet. Så kommer mor og kjeftjer på oss – ”hva er det dere driver med – la han være, ropte hun!” – men der og da overså jeg det – svarte ikke på det.

Denne politimannen forteller også en annen historie der han var langt snarere til å bruke makt.

Den lyder slik;

Mannen var så liten at vi trengte ikke å bruke så mye tid på han. Jeg tok han i armen og geleidet han ut... satt på han håndjern. Da vi skulle gå kom datteren på 13 ut med

en jakke som han skulle ha med seg – hun ba meg lukke døra så ikke naboene så dette... Lojaliteten er sterk for barna – jeg tenkte at "dette må være felt" – at hun må hjelpe faren sin med å finne jakke og lommebok når han skal i arresten... selv hadde jeg reagert veldig hvis jeg hadde opplevd noe sånt i den alderen.

Forskjellen mellom denne og forrige historie er at politimannen ikke så noen grunn til å bruke lang tid på å ta fysisk tak i mannen. Politimannen så ikke noe poeng i å legge seg på en tidkrevende forhandlingslinje når mannen var – *så liten*. Hvor mange advarsler politiet gir, er først og fremst avhengig av mistenktes størrelse og fysiske styrke, hvor mange politifolk som er tilgjengelig, samt tidsaspektet. En annen politimann utyper tidsaspektet slik: *Ofte har vi ikke tid til å forhandle så lenge... kanskje på dagtid, men på kveldstid når det er mye annet å gjøre – da er det jo ingen ledige biler i distriktet.*

6.4.3 Maktmisbruk

Det knytter seg opplagt et meget stort etisk ansvar til en yrkesgruppe som har monopolstatus på generell anvendelse av fysisk makt. Risikoen for maktmisbruk er åpenbart til stede. Det er særlig på dette punktet politietikken blir satt på prøve, og det gjelder spesielt der folk generelt er mest sårbare – i sitt eget hjem. Det etiske ansvaret ligger i flere forskjellige problemstillinger. For det første må politiet vurdere om tvangsmakt i det hele tatt er strengt nødvendig. Når er legal vold den siste utveien? Eller mer presist; Når representerer legal voldsanvendelse det minst skadelige alternativet? Denne etiske byrden kan imidlertid tilsløres hvis man får rutine i bruk av fysisk makt. Knutsson og Granér (2001) har intervjuet politimenn i Sverige som forteller at deres toleransegrense for maktanvendelse har blitt stadig utvidet gjennom lang praksis. Neste etiske vurdering er verre, og kanskje hinsides den enkelte politibetjents ansvar; Vil maktbruken føre til noe godt? Det er et paradoks knyttet til det å håndtere illegal vold med legal vold. Satt på spissen; Man skal skape fred ved bruk av vold.

Tilsiktede og utilsiktede konsekvenser av politiinnsats mot familievold vil jeg behandle senere (i kapittel 8), men når det gjelder makt og maktmisbruk må også følgende problemstilling reises; Når går politiet over fra å anvende legal til illegal voldsanvendelse? Her bør flere perspektiver anvendes. Det kan for eksempel skilles mellom et relativistisk og et absolutt perspektiv. I det sistnevnte er det entydig hva ulovlig maktanvendelse er – det er "politivold". Eckhoff forstår politivold slik;

”Med `politivold` sikter jeg til politiets ulovlige maktbruk. Politiet har jo rett til å bruke fysisk makt, og er ofte nødt til å gjøre det for å fylle sin oppgave. Bare når de forsettlig eller grovt uaktsomt overskrider sin rett til å bruke makt, vil jeg karakterisere det som vold” (Eckhoff 1991; 27).

Denne definisjonen setter grensen ved ”grov uaktsomhet”. Politiet innrømmes et betydelig rom for å gjøre feil i bedømmelsen av nødvendig maktbruk. Det synes umulig å si eksakt hva som er nødvendig maktbruk i en stresset og anspent konfrontasjon mellom politiet og en mistenkt. I en rettsavgjørelse fra 1995 heter det i dommen at ”Vurderingen må skje der og da og det må levnes politiet en forholdsvis romslig ramme når man skal vurdere handlingen i ettertid” (HR-1995-l.nr.45/1995). Det er en gråsoner med mange nyanser og glidende overganger her. Det blir av Søreide klassifisert som ”polisiært slingringsmonn” (Søreide 2007: 36).

For Klockars er grensen mellom rettmessig og rettstridig maktbruk umulig å tegne generelt - og han sier det slik; “No one knows what excessive force is. If that point is true (...) it follows that all the talk of wanting to reduce or eliminate it is largely meaningless” (Klockars 1996; 1). Et relativistisk syn på politivold kommer til uttrykk i Finstads ”Politiblikket” med overskriften ”Politivold – navnet på en `resultattavle`” (Finstad 2000; 293). Det blir et spørsmål om øyet som ser og hvem som har definisjonsmakt. Det blir tydeliggjort slik;

”Det politiet bedømmer som nødvendig maktbruk, kan den andre ærlig oppleve som politivold (...) på politiets maktbruk kan man anlegge flere blikk – et politiblikk, et forskerblikk, et publikumsblikk” (ibid: 295).

Debatten om politivold har i stor grad vært konsentrert om fysisk vold. Det er imidlertid for snevert. I dag er det en økt forståelse for at ”psykisk vold” også bør innlemmes i det generelle voldsbegrepet (Isdal 2000). Hammarstrøm (1999; 8) er opptatt av det psykiske aspektet slik; ”Den type politivold jeg særlig er ute etter, den psykiske volden som kan få voksne mennesker til å gjøre i buksen – bokstavelig talt – gjør overhodet intet inntrykk på Sefo.” I Finstad (2000) gis det noen eksempler på politiets trakassering av enkeltpersoner hvor helt unødvendig sårende eller nedsettende kommentarer finner sted.

Politiforskning viser til at sterke kollegiale normer dekker over og beskytter den som har utført ulovlig makt i tjenesten.⁴² Kjente norske eksempler på det er Bumerangsakene i Bergen og Maridalssaken i Oslo der omfattende politibrutalitet dokumenteres (Se Bonde 1994 og Bratholm 1991). Disse eksemplene vitner om politivold som et internt kulturproblem snarere enn et personproblem der individuelle avvik er forklaringen (Finstad 2000; 288). Det finnes imidlertid en viss åpenhet rundt dette tema i politiet. En intervjuundersøkelse fra Oslo politikammer i 1982 viste at over 30 prosent av tjenestemennene erkjente at de hadde vært med på hendelser der grensene for lovlig maktanvendelse ble overtrådt (Eckhoff 1991; 28). Min erfaring er også at enkelte politimenn forteller nokså åpent om egne lysskype arbeidsmåter. Det første eksemplet jeg har i denne forbindelse er politimannen som forteller at han ble tilkalt til en leilighet der en kvinne hadde sin baby på armen. Da politiet ankom slo mannen ned kvinnen mens hun hadde barnet på armen. Da klarte ikke politibetjenten å bevare besinnelsen. - *Det eneste den fyren fortjente var god gammaldags politivold!... Det kan du gjerne sitere meg på...* sier han, og avslører at pågripelsen ble foretatt med mer makt enn nødvendig. Han forteller videre at han måtte gå seg en tur for å roe seg ned. Han hadde selv en baby hjemme. En annen politimann forteller dette;

Koneplageren var vrang og vanskelig. Han hadde ingen respekt... Det ble et basketak og jeg skjøv han mot veggen og klemte rundt halsen hans. Han mistet pusten en liten stund... Så ble han klar og edru – og langt mer samarbeidsvillig. Dette skrev jeg også i rapporten... fikk ikke høre noen klager på det.

En tredje politimann har denne historien:

Jeg har vært hos den familien flere ganger. Mannen er en kronisk mishandler. Jeg har sagt til han at hvis han gjør dette flere ganger så skal jeg komme opp å ta han... Jeg vet at det ikke er korrekt, men...

Felles for disse historiene er at politimennene rettfærdiggjør sine handlinger. Det er nok en vesentlig årsak bak åpenheten. Politimannen i den første fortellingen virker sågar noe stolt av sin egen fremferd når han nærmest ønsker at jeg skal sitere han på det han sier. (Derfor mener

⁴² Et eksempel på det kan være politistudenten som i løpet av sitt praksisår i utdanningen innrapporterte en eldre politimann for å ha slått en arrestant. Den eldre politimannen fikk en straffereaksjon for denne ugjerningen. Det mest oppsiktsvekkende ved denne historien er at kollegaene til den straffede politibetjenten hang opp et bilde av studenten på et dartbrett (pil-spill) på pauserommet som det ble kastet piler på. Det forteller det meste om de kollegiale normene som dekker over politivold på dette tjenestestedet. En av mine informanter har fortalt meg om at han ble utsatt for trakassering av en kollega for å ha gjort tilnærmet det samme som denne studenten – uten at jeg får lov til å gå i detalj på hans historie.

en annen av mine informanter at denne politimannen har lite å gjøre i operativ polititjeneste.) Tredje og siste fortelling vitner om en politimann som føler at rettsystemet ikke er særlig effektivt for å stoppe denne type lovbrutere, og av den grunn benytter illegitime metoder. Det levnes liten tvil om at han truet med personlige represalier hvis ikke mannen endrer atferd til tross for at utsagnet rommer en viss tvetydighet. Van Maanen bruker betegnelsen "street justice" om en slik politipraksis. "Street justice" handler om en rett mange amerikanske politifolk føler at de har til å straffe "drittsekkene" ("assholes") på egen hånd (Van Maanen 1974; 119). Det kan imidlertid tenkes flere andre motiver bak illegitim vold i tjenesten. I det første eksemplet var det en politimann som lot sine følelser ta overhånd da mor og barn ble slått ned. Han fortalte også at han ikke klarte å bevare sin profesjonelle innstilling. Til tross for at politifolk sjelden vil medgi at hendelser går noe særlig inn på dem, kan ulovlig maktbruk også tolkes som et svar på en virkelighet man vanskelig kan la være å reagere følelsesmessig på. Samtidig må det fastslås at det skal kreves mer selvbeherskelse av en profesjonell politibetjent enn av andre. En politimann ble dømt for å ha slått en arrestant (fire-fem slag med delvis flat hånd/knyttet hånd) som følge av at han ble spyttet på. Høyesterett uttaler i denne dommen at "(...) må det stilles særlige krav til en polititjenestemanns evne til å vise selvbeherskelse når han blir utsatt for en provokasjon i forbindelse med tjenesteutøvelsen" (HR-1984-I. nr. 67/1984). Politiinstruksens § 5-2, om "opptreden i tjenesten", slår tydelig fast at "I tjenesten skal en politimann opptre med den ro og beherskelse som situasjonen krever. En politimann må ikke la seg provosere ved motstand eller fornærmelser".

6.4.4 Avmakt

Når politiets makt behandles, bør også deres opplevelse av avmakt få sin plass. Jeg finner avmaktfølelsen nokså tydelig hos en politimann som forteller meg dette:

Vi fikk melding om å kjøre til (adresse). En dame hadde låst seg inn på et soverom. Det var eksmannen hun var redd for. Han var i leiligheten. Kvinnen skulle være ordentlig redd. Vi gjorde et søk på mannen (PO-søk), og det var en del oppføringer på han... mye forskjellige ting... vi fikk en observasjon på han utenfra – han lå på sofaen – vi gikk inn og fikk raskt kontroll på han. Vi var 2 patruljer på stedet.

Jeg tok kontakt med dama – hun var helt tydelig redd. Jeg så ingen merker på henne – ingen tegn til vold på henne – ytre vold i hvert fall... jeg tok henne ut av soverommet, men hun knyttet seg helt når vi nærmet oss mannen. Jeg valgte å ta henne med inn på badet for å unngå at vi møtte på han... jeg måtte få hennes versjon grundig, men hun var så opptatt av lyder utenfor. Når hun hørte mannens stemme knøt hun seg veldig...

Faen – hun har jo dødsangst tenkte jeg. Jeg sa til henne at jeg ser at du er veldig redd... jeg måtte legge bort det faglige – bare prøve å roe henne ned. Jeg sa til henne at akkurat nå er du trygg – vi har full kontroll på mannen din... men så hørte hun mannen igjen og skvatt inn i et hjørne – hun var så redd – hun var som et skadeskutt dyr. Frykten slo inn som en klo i henne hver gang hun hørte mannens stemme... Jeg går ut til kollegaene mine og sier at mannen skal være i det ene hjørnet av stuen – han skal ikke røre seg derfra – slik at kvinnen kan roe seg ned litt... jeg prater videre med henne – prøver å få rede på hva som har skjedd før i dag... jeg får greie på at mannen hadde kommet inn og satt seg i sofaen og begynt å drikke. Han bodde der ikke fast... jeg spør henne igjen om det har skjedd noe i dag, men jeg får ikke noe skikkelig svar. Jeg ser på henne en gang til – ser ingen merker på henne... jeg prøver å gå litt tilbake i tid, men det er vanskelig å nå frem til henne... Så sier hun plutselig at ”det er min feil” – det er som å lese i boka om offerreaksjoner. Alt var henne skyld liksom... jeg sitter lenge og prater med henne – vi er i leiligheten i 1,5-2 timer. Jeg prøver å fortelle henne at dette er typiske reaksjonsmønstre – jeg forklarer at vi må konsentrere oss om hva han har gjort – skille mellom trusler og det fysiske, men alt snører seg sammen for henne – alt blir et sammensurium – hun gjentar at ”alt er min feil”... jeg får bare ikke ut av henne hva han har gjort med henne... jeg skjønner at jeg ikke kommer noen vei med henne der og da... jeg prøver å gi noen alternativer på hva som skal skje videre i kveld... Vi kan fjerne han og du kan være med oss på krisesenteret – sier jeg til henne.

Politimannen forteller videre at han hadde pågrepet mannen, men hadde likevel en dårlig følelse da han forlot kvinnen. Han følte åpenbart at han ikke strakk til, og var maktesløs overfor kvinnens frykt. Han klarte ikke å gjøre henne trygg. En politikvinne forteller om sin avmaktfølelse på denne måten; *Det kom en kvinne på vakta og fortalte at mannen slo henne. Så begynte hun å strigråte. Hun var helt ustoppelig. Hva skulle jeg si? – hva kan jeg gjøre med det?* Avmakten viser seg også i enkelte politifolks beskrivelser av familiekonflikter som et – *minefelt* – der man som politi kan gjøre stor skade ved å trå feil. Det gjelder spesielt i hendelser hvor det er barn til stede. En utbredt frustrasjon mange politifolk føler når det gjelder dette arbeidet, er at mange voldelige relasjoner fortsetter etter politiets inngripen. Følelsen av å komme til kort er vanlig, og jeg finner følgende utsagn i mine notater: *Det er så lite vi kan gjøre i disse sakene... vi driver jo bare med brannslukking her.* Følelsen av å gjøre lite beror naturligvis på hvilket ambisjonsnivå man legger seg på. Hvis man som politibetjent har en målsetting om å få til varige positive endringer i tragiske og konfliktfylte familieforhold, kan man lett bli både skuffet og lei i dette yrket. (Mer om det i kapittel 9).

Avmakten til politibetjenter kan komme til syne på flere plan. Det ligger et paradoks i at den enkelte politimann/kvinne kan nyte stor respekt og innflytelse overfor ”publikum”, men på politistasjonen derimot kan politifolk (særlig de yngre) oppleve at de blir møtt med lite respekt av sine overordnede. Noen føler at de nærmest blir behandlet som barn av dem med

flere stjerner og striper på skulderklaffene. Goldstein finner at ”Officers constantly complain that they are treated like children” (Goldstein 1990: 27). Det er kanskje først og fremst den tydelige hierarkiske strukturen i denne etaten som kan forklare dette paradokset. En politikvinne jeg møtte på Politihøgskolen kunne fortelle om mye interessant fra sin korte politipraksis etter endt utdanning. Men hun fortalte også med et hjertesukk at hennes overordnede var av den formening at de nyutdannede skulle koke kaffe til de eldre og erfarne.

6.5 Oppsummering og konklusjoner

Politiloven setter vide rammer for politiets virksomhet, og det viser seg å være en meget stor spennvidde i hva ordenspolitiet må håndtere av sosiale problemer. Både vaktjournalen (PO) og politibetjenters fortellinger om egen praksis kan dokumentere det. Grunnlaget for det vide praksisfeltet ligger i den helt spesielle autoriteten politiet er utstyrt med – dvs. rett og plikt til å løse konflikter – om nødvendig – med bruk av fysisk makt. Selv om politiet sjelden bruker fysisk makt vil likevel potensialet for maktbruk alltid være en signifikant del av konteksten som politiet befinner seg i. Når politiet må befatte seg med så mange oppgaver blir også politirollen mangefasettert – eller tilsynelatende bestående av en rekke del-roller om man vil. Det er nettopp det som innebærer å være politi – å spille mange ulike roller, men de ville alltid springe ut av en og samme rolle, og alltid være knyttet til politiets spesielle autoritet.

Politiets potensial for å bruke fysisk makt kan komme til anvendelse på en rekke forskjellige måter når det gjelder oppdrag i private hjem – som å ta seg inn i en bolig tross motstand, møte forventede dramatiske hendelser med skjold, pågripelse av mistenkte personer som ikke er samarbeidsvillige etc. Det foreligger imidlertid interessante forskjeller mellom politibetjenter i hvordan politiets maktpotensial skal kommuniseres og anvendes. For eksempel hersker det markert uenighet om hvorvidt man regelmessig skal nærme seg ”husbråk” med skjold som en del av utrustningen. Noen vurderer skjoldet som helt nødvendig for å ivareta egen sikkerhet, andre (særlig de mer erfarne politibetjentene) er svært kritiske til en slik praksis. Det er særlig hensynet til kommunikasjon og kontakt med de involverte som anføres som argumenter mot skjoldet.

Det synes umulig å tegne noen klare linjer for når de enkelte patruljene bestemmer seg for å anvende fysisk tvangsmakt overfor mistenkte. Loven gir heller ingen klar anvisning om dette. Mine informanter fremhever imidlertid viktigheten av å løse politioppdrag med ord fremfor

muskelkraft. Samtidig forteller noen at de forhandler lenge, og gir mistenkte svært mange sjanser før man tar fysisk tak i vedkommende. Andre gir uttrykk for en langt raskere mobilisering av muskelmakt. Situasjonen, mistenktes størrelse og fysiske styrke, tidsaspektet og politibetjentenes erfaringer, holdninger og vurderinger bør være sentrale variabler i disse spørsmålene.

Maktmisbruk – eksemplifisert i dette kapittelet gjennom hardhendt behandling av mistenkte og politibetjentens trusler overfor en familiefar – kan tolkes på flere måter. Både hevntanken og tap av kontroll når man stilles overfor sterke følelsesmessige belastninger kan anføres som forklaringer. I tillegg kan misbruk av makt leses som en reaksjon på en oppfatning av rettsystemet som maktesløs overfor en ”effektiv” håndtering av familievold. Når politiarbeidet diskuteres i offentligheten er det gjerne politiets makt og maktmisbruk som står i sentrum for debatten. Når man lytter til enkelte politibetjentes fortellinger om egen praksis er det imidlertid lett å identifisere følelsen av avmakt overfor problemer man som politi kan gjøre lite med.

Det foreligger markerte variasjoner i hvordan politifolk beskriver, avgrensner og oppfatter sin rolle. Noen ser det som vesentlig å fremheve seg selv som kriminalitetsbekjemper – og ser dermed på mye av arbeidet som de må utføre som ”tull og sprøyt” eller lignende og andre profesjoners ansvar. Andre later til å være langt mer fortrolig med sitt vide praksisfelt. Hva som oppfattes som politirelevant er til en viss grad opp til den enkelte betjent. Kapittelet har vist til flere eksempler hvor politiet kommuniserer sin grensesetting for involvering i familiekonflikter på forskjellige måter. Enkelte politibetjenter ser fortsatt på denne type politisaker mest som et privat anliggende, mens andre går langt i å involvere seg. Ved utrykning er det enkelte politibetjenter som forteller at de nærmest ”snur i døra” hvis de ikke kan identifisere noe straffbart. Noen patruljer bruker imidlertid lang tid på å avklare hvorvidt noen straffbare overgrep har funnet sted. Noen politibetjenter forteller at de kan bruke time(r) på samtaler med de involverte. Det å hjelpe et par med å lage et budsjett for deres private økonomi eller anstrenge seg for å skaffe en sykehjemsplass for en voldsutsatt eldre kvinne er eksempler på hvor langt noen betjenter er villig til å involvere seg. Man vil også kunne høre om nokså ulik politipraksis når man samtaler med politibetjenter om den stadig aktuelle forespørsel fra enkelte kvinner om bistand til å hente eiendeler hos en mann hun frykter. Noen vil klassifisere dette som en service-oppgave, og dermed ekskludere det fra politiets ansvar – andre vil fremheve den forebyggende verdien ved å påta seg en slik tjeneste.

Et viktig poeng er at ordenspolitiet ikke så lett kan sette stramme grenser for sitt engasjement i familiekonfliktene. Selv om det ikke kommer noe tydelig straffbart til syne må patruljen likevel forholde seg til den aktuelle konflikten som de har rykket ut til – for eksempel ved å mekle for å dempe konflikten slik at de kan frigjøre seg for andre oppdrag. Det er også viktig for patruljen å bidra til løsninger for å redusere sannsynligheten for at de må vende tilbake i samme ærend etter kort tid. Om konflikten ikke har noe tydelig straffbart innhold er det gjerne et ordensaspekt ved konflikten (sjenerende støy) som bør løses av politiet. Da er gjerne den enkelte politibetjent tvunget til å forsøke å mekle og roe ned partene selv om man ikke oppfatter en slik involvering for politiets oppgave. Politiets samtaler med de involverte handler ikke bare om mekling for å løse konflikter, men også om trøst, råd, veiledning irttesettelse – og samtaler om bare ”løst og fast”. Problemene med disse samtalene for politiets del – spesielt for de yngre betjentene uten særlig livserfaring – er at man av og til føler mangel på autoritet og legitimitet i å skulle bidra i samlivs- og familiespørsmål. Samtaler med berusede personer eller med folk i sterk affekt kan fort gi patruljen følelsen av å ”snakke til veggen”. Likevel kan det slås fast at dersom man som politi er opptatt av ”den menneskelige dimensjonen” ved oppdragene – og ikke bare det straffbare eller det ordensmessige – blir man involvert mer enn man kanskje hadde tenkt seg. Politimannen som erkjente at han jobber med mennesker som ikke kan skrus av og på som en bryter i et sikringsskap, uttrykker et interessant poeng i så måte.

Når mangfoldet i det praktiske politiarbeidet er så stort, vil det medføre at den enkelte politibetjent har en stor grad av frihet i tjenesteutøvelsen. Det mangfoldige og kompliserte praksisfeltet muliggjør skjønnsvurderinger i stor grad. Det er tema for neste kapittel.

7. POLITIETS SKJØNNSUTØVELSE I FAMILIEKONFLIKTENE

7.1 Innledning

Figurene som ble vist i kapittel 4 om politiets klassifisering av hendelsene som ”ingen mistenkt”, ”mistenkt andre løsninger”, ”innbrakt”, ”bortvist” eller ”pågrepet” er langt på vei som en følge av skjønnsmessige vurderinger patruljene foretar seg. Et eksempel på en slik vurdering kommer tydelig til uttrykk ved følgende fortelling fra en politikvinne:

Lille juleaften i fjor rykket vi ut til en familie der mannen hadde slått kona... Det var hjemmel til å pågripe mannen, men vi valgte å bortvise han... Det viste seg at han skulle til (navn på en by) for å feire jul. Hvis vi hadde pågrepet mannen hadde vi ødelagt juleaften for dattera hans... for han måtte da ha vært i arresten over natten, møtt til avhør – og han hadde da vendt hjem igjen for å lage mer bråk... Han hadde ikke kommet seg av gårde til (navn på en by) da.

Patruljen kunne pågrepet mannen, men brukte sitt skjønn til å bortvise han og dermed vri hendelsen vekk fra et strafferettslig spor ut fra en vurdering av hva som var hensiktsmessig. Man kan bruke politiets eget begrep om ”konduite” (politiets ord for skjønn) i dette eksempelet – dvs. at patruljen på en måte lot nåde gå for rett. Samtidig er spørsmålet om ”skjønn” langt fra begrenset til bare å gjelde det faktum at politiet av og til ser igjennom fingrene på noen lovbrudd. Det er heller ikke mulig å avgrense spørsmålet om politiets skjønnsutøvelse i familiekonfliktene til noen få problemstillinger. Likevel vil jeg konsentrere meg om 3 problemstillinger i dette kapitlet der politiets skjønnsvurderinger i høyeste grad blir aktualisert og tydeliggjort. Først vil jeg vise hvordan politiet kan finne rom for frie vurderinger i det lovverket som skal anvendes for familievoldssaker. Deretter tar jeg for meg en av de mest sentrale rollekonfliktene i dette yrket: konflikten mellom pliktetikken og konsekvensetikken. Til slutt diskuteres en tredje problemstilling – som også ligger hinsides fasitsvar og mal for tjenestutøvelse: Hvordan avgjøre på stedet hvem av de stridende parter som opptrer mest troverdig. Først må det dykkes ned i en refleksjon av hva denne skjønnsutøvelsen egentlig handler om og hvordan den generelt ytrer seg i dette yrket.

7.2 Hva er skjønnsutøvelse – og hvordan ytrer den seg i politiarbeidet?

Det er særlig skjønnsutøvelsen som gjør politiet til handlende og fortolkende aktører, og ikke determinerte håndhevere av skrevne lover og regler. Det er nettopp skjønnsutøvelsen som menneskeliggjør politirollen samtidig som skjønnet påvirkes av en rekke strukturelle føringer. Politiskjønnet er selve bindeleddet mellom loven og den praktiske politihandling.

Den internasjonale politiforskningen viser en stor interesse for politiskjønnet fordi det er nødvendig å studere når, hvor, hvorfor, overfor hvem og på hvilke måter statens maktapparat anvendes. Studier av politiskjønnet er helt nødvendig for å kunne forstå politiets praksis.

Noen grupper av befolkningen får en annen oppmerksomhet og behandling av politiet enn andre grupper, og skjønnet har dermed en direkte betydning for rettsstatens grunnleggende prinsipp; Likhet for loven! Waddington gir politivitenskapen denne utfordringen; "If police routinely exercise discretion then an important task for research is to identify the criteria they employ in arriving at a decision" (Waddington 1999; 33).

Det er et stort mangfold av tekster som skal styre politiarbeidet. Tekstene kan deles inn i lover, forskrifter, instruksjer og rundskriv (Auglend m.fl. 1998; 49). Helt sentralt i utførelsen av politiarbeidet står naturligvis politiloven. Politilovens § 6 viser til hovedprinsipper for hvordan all politimyndighet skal utføres. Disse prinsippene er de politietiske grunnnormene, og de er i høyeste grad av skjønsmessige karakter. Anvendelsen av dem er uløselig knyttet til den aktuelle situasjonen som politiet måtte befinne seg i (Auglend m.fl. 1998; 257). Det finnes store rom for frihet i tolkninger av; "... midlene må stå i forhold til situasjonens alvor", "... politiet skal opptre saklig og upartisk", "... maktanvendelsen skal være nødvendig og forsvarlig" etc. Slike begreper og formuleringer har et lavt presisjonsnivå. Det er selvsagt ikke bare opp til den enkelte politiutøver hvordan grunnnormene skal etterfølges. For det første er prinsippene noe presisert i politiinstruksen (politiets interne direktiv og tjenestereglement). For det andre skal disse prinsippene utdypes, forklares, eksemplifiseres og diskuteres gjennom grunnutdanningen på Politihøgskolen. For det tredje vil prinsippene fortolkes lokalt på de enkelte tjenestesteder eller i forskjellige politikollegiale grupper og miljøer.

En klassiker og et betydningsfullt bidrag for å forstå skjønnsutøvelse er Lipskys "Street level bureaucracy" (1980). Dette er et bidrag som har kommet til nytte i mange politistudier.

Lipsky ser grunnleggende fellestrekk mellom bl.a. politi, sosialarbeidere og lærere i yrkesutøvelsen. Dette er yrkesgrupper som av Lipsky karakteriseres som "grasrotbyråkrater", og det som kjennetegner dem er vide muligheter og fullmakter til å utøve skjønn. Den

strukturelle forutsetningen for skjønnsbruken er først og fremst den fysiske avstanden disse yrkesrollene har fra ledelsens kontroll og innsyn. Videre har politi, sosialarbeidere og lærere stor grad av autonomi fordi de jobber i direkte kontakt med mennesker i svært ulike kontekster. Grasrotbyråkraten lar seg kun i beskjedne grad regelstyre. Mangfoldet i praksis gjør at situasjonsspesifikke løsninger blir nødvendige. Om grasrotbyråkratene skulle følge alle direktiver og instruksjoner ville deres virksomhet lammes, ifølge Lipsky.

På justisdepartementets bygning i Washington står følgende tekst meislet i veggen; "Where laws ends tyranny begins." Davis (1970; 3) omformulerer dette slik; "Where law ends, discretion begins" og han legger til; "...and the exercise of discretion may mean either beneficence or tyranny, either justice or injustice, either reasonableness or arbitrariness". Tanken om at skjønnnet starter der loven ender, representerer imidlertid en tradisjonell og gammel tenkemåte. I denne logikken blir "skjønn" og "lov" gjensidige utelukkende kategorier der mer "skjønn" innebærer mindre "lov" og vice versa. Da blir skjønnnet vurdert som en slags restkategori, noe som har lite med loven å gjøre, og som derfor bør reduseres så mye som mulig. Nyere politisosiologi ser skjønnnet mer som en nødvendig og uunngåelig del av lovanvendelse – som for eksempel dette bidraget; "the use of discretion is not an option for police officers; it is a necessary, unavoidable part of the job" (Berg 1999; 254). Hawkins (1992 a) forklarer at regler og skjønn er komplementære størrelser som lever i et symbiotisk forhold der bruken av regler involverer skjønnsvurderinger og skjønnsvurderinger springer ut fra reglene. Han uttrykker seg videre slik; "Discretion must be seen as central, not peripheral, to the institutions created and legitimated by law" (Hawkins 1992 a; 7). Abstrakte, generelle og til dels rigide regler må tolkes og tilpasses et enormt mangfold av forskjellige situasjoner og tilfeller. Det er ikke mulig å lage regler som tar høyde for alle mulige praktiske tilfeller. Waddington (1999;38) uttrykker det slik; "Rules of any kind require interpretation". Tolkning og tilpasning av rettsregler innebærer uansett skjønnsvurderinger fordi håndheveren til syvende og sist er overlatt til sin egen vurderingsevne i praktiske problemstillinger. Slik sett blir skjønnsutøvelse en nødvendig ressurs som bringer reglene frem til de praktiske tilfeller.

Skjønnsutøvelse praktiseres på alle nivåer i en byråkratisk og regelbasert institusjon som politiet. Det er imidlertid der rettssystemet treffer folk og konkrete problemer – som reglene er ment for – at dilemmaer, spenninger og motsetninger i loven trer frem. På skrivebordet kan reglene se enklere og mer anvendbare ut (Hawkins 1992 b; 12). Hawkins argumenterer videre

for at reglene ikke alltid fører frem til reglenes opprinnelige intensjon. Dermed blir skjønnet en viktig verdi – som paradoksalt nok – kan fremme lovens intensjoner bedre enn loven selv i noen tilfeller. Klockars (1985; 99) minner om at ”The law is not an end in itself. It is a means for achieving an end”. Jeg vil snart vise eksempler på at politifolk gjerne vil lage ”de beste” løsningene når de har rykket ut til en hendelse. Det er ikke alltid loven hjelper dem med det. En politimann i mitt materiale har gått langt i å utdefinere loven med denne kommentaren: *Man kan fint klare seg i dette yrket uten en eneste paragraf. Det hele går på sunt bondevett.* ”Det sunde bondevettet” – eller ”den sunne fornuft” fremholdes av mange i politiet som den viktigste verdien, og den sentrale ledertråden, i dette yrket – som for eksempel denne politimannen: *Det er den sunne fornuft som teller i dette yrket – man kan kunne mye juss, men det er den sunne fornuften som er viktigst – jeg vet jo hva som er rett og galt i de fleste situasjoner.*

Skjønnsutøvelsen har flere viktige funksjoner for politiet og det øvrige rettsvesenet. Den mest åpenbare er at skjønnet siler vekk en rekke lovbrudd som strengt tatt kunne vært fanget opp. Rettssystemet ville bryte sammen av overbelastning hvis alle lovbrudd skulle vært underlagt en rettslig behandling. Skjønnsutøvelse er derfor uløselig knyttet til et ressurspørsmål. Klockars (1985; 98) hevder at det ligger i lovens natur at den kriminaliserer langt mer enn dens egentlige intensjoner, og nettopp derfor blir skjønn nødvendig. Det er lett å tenke seg at relasjonen mellom publikum og politi kunne blitt svært anstrengt hvis politiet skulle slå ned på alle tilfeller som kunne tenkes å ha strafferettslig relevans. Et dogmatisk, ritualistisk, usmidig og ufølsomt politi kunne fått enormt med klager og mistet sin legitimitet i befolkningen (Waddington 1999). Et politi som har kapasitet og vilje til å slå ned på ”alt” ville brakt oss inn i en lite ønsket politistat.

Når skjønnsutøvelse både er ønskelig og nødvendig, trer følgende paradoks frem; Det er ikke mulig verken for lovgivere eller håndhevere å vedkjenne seg skjønnet offisielt i særlig grad. Det ville være svært vanskelig, for ikke å si umulig, for ledelsen i politi- og påtalemyndighet å uttale offentlig at politiet i stor utstrekning bør se mellom fingrene på ulike lovbrudd av den mindre alvorlige sorten. Da ville man opplagt kunne frykte at man samtidig tar til orde for en type legalisering eller aksept av noen forbudte handlinger. Skjønnet må derfor langt på vei holdes skjult for at det skal kunne fungere. Når det gjelder kontroversielle lovbruddsformer som for eksempel narkotikalovbrudd og familievoldssaker (der myndighetene til tider har bestilt strafferettslige krafttiltak), så hevder Klockars (1985; 118) at myndighetene ikke på

noen måte vil spesifisere under hvilke omstendigheter loven ikke skal anvendes. Samtidig er man selvsagt klar over at loven umulig kan benyttes fullt ut i alle mulige tilfeller av disse lovbruddsformene.

Skolnick (1994) gir et interessant eksempel på bruk av skjønn ved de mest bagatellmessige lovbrudd. Han viser til håndhevingen av parkeringsregler, og betaling av parkeringsavgift i California på 1960-tallet. Kontrollørene av parkeringsavgiften hadde en tilsynelatende enkel oppgave. Ved den parkerte bilen var det en automat som viste en pil for betalt avgift. Pekte pilen nedover stod bilen lovlig parkert. Idet pilen spratt opp var parkeringstiden utløpt, og dermed var parkeringen ulovlig. Skolnick observerte følgende; Dersom eieren av bilen dukket opp i samme øyeblikk, eller rett etter at pilen skiftet retning, så slapp eieren som regel gebyr til tross for at han strengt tatt hadde gjort seg skyldig i ulovlig parkering. Skolnick sier følgende om skjønnen i denne sammenhengen;

“It is impossible to eliminate discretion entirely from the administration of criminal law, even for such a simple and routine operation as the enforcement of parking meter violation” (Skolnick 1994; 71).

Kontrollen av en parkeringsautomat skulle tilsynelatende være mulig å utføre uten skjønnsvurderinger overhodet, men med en gang en person dukker opp i en slik kontekst så kobles skjønnen inn. Det kan for eksempel tenkes at eieren av bilen har en svært god forklaring etc. Skjønnsutøvelse er langt på vei en relasjonell handling. Den trives best i mellommenneskelige møter. I denne sammenhengen hevder Lipsky at grasrotbyråkratene møter mennesker snarere enn objektive tilfeller. De skal respondere til den menneskelige dimensjonen ved ulike situasjoner (Lipsky 1980; 15).

Davis (1970; 25) hevder at skjønnen er et nødvendig verktøy for individualiserte løsninger, men skjønnen kan også være som en øks som både kan brukes og misbrukes. Skjønnen kan bli direkte farlig ved misbruk, når det anvendes til en fordomsfull diskriminering. Waddington ser faren for misbruk i det faktum at mye av politiarbeidet er usynlig for allmennheten. Han forklarer;

“Decisions taken on the street or in the privacy of the patrol car or police station not to invoke the law were essentially unreviewable; because the only people likely to know that such a decision had been taken were the cop and the suspect” (Waddington 1999; 32).

Skjønnsutøvelse kan analytisk inndeles i to hovedgrupper. Skolnick (1994;70) skiller mellom et skjønn som politiet har fullmakter til å utføre ("delegated") på den ene siden, og et uberettiget skjønn ("unauthorized") på den andre siden. "Delegated" skjønnsutøvelse er en erkjennelse av at politimannen på stedet må tilpasse reglene i forhold til en gitt situasjon. Her kan skjønnen defineres som politimannens "(...) legitimate right to make choices based on one's authoritative assessment of a situation" (Hawkins 1992 c; 119). En uberettiget skjønnsutøvelse handler derimot om handlinger som styres av mer eller mindre usaklige motiver, som for eksempel partiskhet og fordommer, eller i verste fall aggresjon, hevnebehov eller et ønske om å oppnå personlig vinning. Det vil imidlertid finnes en betydelig gråsoner i en slik idealtypisk fremstilling.

Davis (1969; 4) presenterer denne definisjonen; "A public officer has discretion whenever the effective limits on his power leave him free to make a choice among possible courses of action or inaction". Også her vektlegges den individuelle politiutøvers handlingsfrihet – både til å handle og la være å handle. En forståelse og analyse av politiets skjønnsbruk blir til syvende og sist et spørsmål om tjenestemannens holdninger, persepsjon, bakgrunn, skoloring, dagsform etc. (Black 1976). Likevel blir det altfor snevert å se på skjønnsutøvelse bare på individnivå. Det kan tenkes en rekke føringer på lovhåndheverens valg – særlig politiske, økonomiske, sosiale og organisatoriske føringer. Loven blir dermed bare én av mange mulige begrensninger på den enkelte politibetjents handlingsvalg. Skjønn kan også studeres på et strukturnivå. Baumgartner (1992) gjør nettopp det, og hun hevder at retts håndhevere, som politiet, har en markert regularitet i sin utøvelse av skjønn. Skjønnsutøvelsen går systematisk i bestemte retninger, og den er langt på vei forutsigbar. Hun angriper forestillingen om skjønnsutøvelse som en fri og individuell handling, noe hun klassifiserer som *The Myth of Discretion* (ibid; 129). Hun går så langt som dette i sin analyse;

"Legal codes vary across jurisdiction, changing with the passage of time and geographical distance. The sociological laws that determine the use of discretion, however, are general and unchanging. They apply throughout history, in all locations, at all stages of a legal system, and in the handling of all kinds of crime" (ibid: 130).

Det er først og fremst sosiale normer, og ikke rettslige regler, som styrer skjønnsutøvelsen. Det påstås videre at noen sosiologiske variabler påvirker politiets kontrollvirksomhet uavhengig av tid og sted. Baumgartner hevder at alder, kjønn, sosial status, etnisk bakgrunn

og religion er knyttet til skjønnsutøvelsen i forutsigbare retninger. Andre forhold som i stor grad spiller inn er oppførsel, rulleblad og vurderingen av den enkelte borgers moralske aktelse og integritet. For Baumgartner blir det ikke slik at rettslig like saker behandles likt, men sosialt like saker. Det er de stigmatiserte lovbytere som gjennomgående får føle politiets repressive kontroll, og hun konkluderer med at skjønnsutøvelse i praksis er det samme som diskriminering. Skjønnnet fører altså til at folk ikke er like for loven – og jo mer skjønn – jo mer urettferdighet. Ikke nok med det – rettsreglene bør også forstås som produkter av de samme sosiale prinsipper som styrer skjønnnet (ibid; 157). Lovverket er ikke objektivt og nøytralt, men favoriserer de ressurssterke og de mektiges interesser og verdier.⁴³

Waddington hevder, i likhet med Baumgartner, at vi bør avskaffe ideen om at skjønn utøves bare av enkeltindivider på tilfelle-til-tilfelle basis. Han uttrykker seg slik;

“The fact is that the police exercise their discretion within a social context of domination and subordination. Practical police officers are rarely perplexed about which values should apply, because certain values prevail since they are the values of dominant groups in society” (Waddington 1999; 40).

Politiets praksis er et uttrykk for det rådende verdisystemet i samfunnet der noen grupper blir utsatt for mye politikontroll fordi de lever et liv som ikke er forenlig med, og som også virker truende på majoritetssamfunnets verdier. Waddington ser en viktig funksjon for forholdet mellom politi og publikum i en slik politipraksis. Majoritetssamfunnet får en oppfatning av at politiet er på deres side og jobber for de etablerte borgernes interesser.

I Danmark har Lars Holmberg gjort et studium på ”Politiets skøn i retts sosiologisk belysning” (1999) i Glostrup politikrets. Holmberg har et bredt fokus på skjønnsutøvelsen der han søker å avdekke ”holdninger, sædvaner og mønstre i den måte, hvorpå politiet udøver deres hvern, herunder hvordan politiet i praksis anvender/håndhæver lovgivningen” (ibid; 6). En interessant analytisk innfallsvinkel i denne avhandlingen er forståelsen av polititjenesten i begrepsparet ”gitter” og ”gruppe”. ”Gruppe” refererer til det faktum at politiet jobber i fellesskap der samholdet er sterkt. Arbeidsplassen til politifolk er hovedsakelig befolket av mennesker med samme utdanning og jobbinnhold, og mange politifolk har også privat

⁴³ Enkelte politifolk vil ut fra sin egen erfaring si seg uenig i at kontrollen virker selektiv overfor de stigmatiserte lovbytere. Politiet har gjerne en oppfatning av at noen lovbytere begår kriminalitet svært hyppig, og at det bare er en liten andel av dette som de klarer å oppdage. Dessuten kan politifolk føle frustrasjon over at gjengangere i politiets registre kan nyte godt av, og også spekulere i, rettsikkerhetsgarantier.

omgang med hverandre (ibid; 84). Når det gjelder ”gitter”, er det i utgangspunktet tydelig at politifolk ser ut til å være låst i en ganske fast ramme. Politior organisasjonen er tydelig hierarkisk oppbygd med formaliserte arbeidsoppgaver og stillingsinstruksjoner. Når en politipatrulje forlater politistasjonen, så øker imidlertid autonomien og friheten i yrkesutøvelsen. Det er særlig denne friheten som er interessant for Holmberg å studere, og han finner at det patruljerende politiet først og fremst har frihet til å definere hva som er lovlige og ulovlige handlinger, hva som er politirelevant eller ei, og følgelig hvilke ”politiindsatser” som er påkrevd (ibid: 25). Politiet skiller mellom ”gode” og ”dårlige” saker. Langt mer innsats settes inn på de førstnevnte. Et eksempel på en ”dårlig sak” er voldssakene generelt. Vold blir ofte et spørsmål om påstand mot påstand, der få eller ingen andre beviser foreligger. Slike saker ønsker ikke politiet i Glostrup å beskjeftige seg særlig med, og minimerer derfor sin innsats. Politiarbeid i voldssakene blir ofte oppfattet som bortkastet tid. Gode saker derimot er det ”riktige” politiarbeidet. Det optimale for politiet er å ta en tydelig lovbrøyer på fersk gjerning der bevisene er gode. Her er det store muligheter til å oppnå et ”skikkelig resultat”, nemlig en straffereaksjon (ibid: 82).

Friheten til den enkelte politiutøver viser seg bl.a. i det faktum at det er en stor forskjell fra en tjenestemann til en annen i hvordan tjenesten utføres. Samtidig er det klare fellestrekk i politifolks skjønnsutøvelse, noe som tvinger analysen opp fra individnivå. Politiet i Glostrup er generelt meget ettergivende overfor bestemte deler av befolkningen, mens andre grupper er gjenstand for intens interesse fra politiets side (ibid; 40). Politiets skjønnsbruk kommer som regel den alminnelige og ”respektable” borger til gode.⁴⁴ Ofte velger politiet å behandle disse mildere enn hva loven strengt tatt gir hjemmel for. Noe helt annet er det med ”røvhullerne” (ibid; 105). Dette er kjenningene av politiet eller personer som ligner på politiets faste klientell;

”Nogle mennesker er, nærmest per definition, kriminelle, og dermed skyldige, også selv om der verken foreligger beviser eller konkret mistanke i forhold til bestemte lovovertrædelser” (ibid; 189).

⁴⁴ I Holmbergs, og også i Finstads studium ”Politiblikket” (2000), er det særlig en arena der man kan se en klar systematikk i politiets frihet i lovanvendelsen, nemlig vegtrafikken og forseelsene der. Det er ordenspolitiet, og ikke det spesialiserte trafikkløvet, som i stor grad overser – eller ikke reagerer strengere enn med en advarsel på brudd på vegtrafikkloven. Typiske lovbrudd det her er snakk om er for eksempel kjøring på rødt lys, kjøring uten å ha sikkerhetsbelte på seg, overskridelser av fartsgrensene, mangel på overholdelse av vikeplikten, fravær av blinklys etc.

Denne formen for diskriminering synes for Holmberg å være kjernen i politiarbeidet – dvs. å skille mellom mistenkelige og ikke-mistenkelige personer på bakgrunn av noen få ytre tegn. Tilsvarende funn finner vi i det norske bidraget til politiskjønnnet ("Politiblikket") av Liv Finstad (2000). Selve tittelen på dette studiet bærer bud om skjønnsutøvelse som en fundamental forutsetning for politiarbeidet. Politiblikket er i høy grad et skjønnsutøvende blikk som fester seg ved noen og noe. Det er langt fra et tilfeldig blikk, og Finstad sier selv; "Politiblikkets kjerne ser ut til å være interessen for det som ikke passer inn" (ibid; 91). En vurdering av hva som "ikke passer inn" handler om hva som anses som normalt i en gitt kontekst. Bilkjøring om natta er ikke "normalt" og vekker fort mistanke. Det samme gjelder for eksempel unge innvandrere på dyr sykkel eller i kostbar bil. Politiblikket fester seg særlig ved en bestemt gruppe i befolkningen, nemlig "slaskene" eller "kjeltringene", som blir den norske varianten av de danske "røvhullerne". "Slaskene", eller "gatefolket" som er Finstads begrep, blir utsatt for den samme intense kontrollen i Oslo politidistrikt som i Glostrup politikrets. Finstad hevder at politiblikket er et erfaringsbasert blikk som i bestemte kontekster kan ha en høy grad av treffsikkerhet. Likevel er det et problem for politiet å kunne skille "slasken" fra den antatt mer lovlydige borger. Finstad forklarer;

"Når politiet er på utkikk etter kjenninger, blir forutsigelsene og gjettelekene enda mer spesifisert; 'Han der er helt sikkert slask' eller 'han der likner på en slask'. Eller man kan bruke enda finere inndelinger som 'kanskje slask', 'ganske sikkert slask' "(ibid; 92).

Klassifiseringen av personer som "slask" er enkel for politiet når man kjenner identiteten til bestemte personer. I den alminnelige ordenstjenesten i Oslo vil politiet naturligvis, på grunn av folketettheten, møte mange de ikke kjenner til fra før. Her blir klær, hår-lengde, bosted, stil, tone og hvem man vanker sammen med avgjørende tegn for politiet i kontrollvirksomheten. Det er hovedsakelig "slasken", i det minste "halvslasken", som er politiets mål i "stopp og sjekk" av personer. "Stopp og sjekk" utøves ved hjelp av meget interessante skjønnsvurderinger i Finstads studium. Her tar nemlig politiet av og til innersvingen på lovverket. Personer som stoppes, og som oppfattes som mistenkelige, kan fort komme opp i en slags "Catch 22-situasjon" (ibid: 136) – hvilket innebærer at du er avmektig uansett hva du foretar deg. Skal politiet for eksempel kontrollere i lommer og veske til en som de finner mistenkelig (dvs. ransaking etter straffeprosessloven), så skal de ha såkalt "skjellig grunn til mistanke". Loven krever at det skal foreligge en sannsynlighetsovervekt for at den aktuelle personen har gjort noe straffbart som kan medføre frihetsstraff. Dette vet politifolk

godt, og de kan derfor prøve seg på en snarvei hvis hjemmelsgrunnlaget er for tynt. Politiet kan spørre en aktuell person om å få kontrollere hans lommer og veske. Hvis de får samtykke til det, så kan hjemmelsgrunnlaget synes å være orden for politiet til tross for at loven krever "skjellig grunn" uansett samtykke eller ei. Hvis personen derimot nekter kontroll så oppfattes det som mistenkelig av politiet, – så mistenkelig at kravene til "skjellig grunn" kan føles oppfylt (ibid: 136).

Studiene til både Holmberg og Finstad viser til en politipraksis som til tider verken kan sies å være legitimert av lover eller instruksjer. Det er hva Scolnick (1994) klassifiserer som "uberettiget skjønnsutøvelse". I denne sammenhengen er den svenske politiforsker og bidragsyter til forståelsen av politiskjønn, Gunnar Ekman, interessant. Han har følgende sentrale problemstilling i sin avhandling – "Från text till batong"; "Men styr och avspeglar verkligen texter praktik?" (Ekman 1999; 2) Konklusjonene er nedslående for politiets tekstprodusenter. Det er andre typer av logikk enn den formaliserte teksten som styrer politipraksis. Først og fremst er det den daglige samtalen mellom politifolk "på gulvet" som normerer yrkesutøvelsen, noe Ekman karakteriserer som "småpratets beslutsprocess" (ibid: 194). Ekman utdyper det på følgende vis;

"Det är också så att polisarbetet utmärks av en mångfald av situationer och ett stort inslag av det oväntade. Detta ska styras av abstrakta texter. Det uppstår ett gap – en osäkerhet om hur texterna ska tolkas. Poliserna delar den osäkerheten och måste hantera gapet mellan abstrakta texter och konkret praktik. Osäkerheten reduceras i småpratsprocesser mellan poliser, där beslut om praktik (i det här fallet tolkningar av texter) växer fram över tiden" (ibid; 195).

"Småpratets beslutsprocess" henger sammen med de sterke kollegiale normene i politiet. Den viktigste verdien for politifolk er å bli akseptert av kolleger. Utfrysing fra det kollegiale fellesskapet er en mer fryktet reaksjon enn formelle sanksjoner fra politiledelsen eller domstolen (ibid; 201).

Det er langt fra bare tolkningsproblemer og usikkerhet ved tekstene som ligger til grunn for avstanden mellom tekst og praksis. I Ekmans studie har politiet lite kjenneskap til tekster som skal styre arbeidet deres. Han viser til at ordenspolitiet i beskjeden grad leser instruksjer og handlingsplaner. I dette studiet finnes det også flere eksempler på at politiet kjenner til, men ikke vil følge teksten. Politiet uttrykker autonomi i forhold til tjenesten, og hevder at det er "virkeligheten" som styrer politiarbeidet, ikke lovens bokstav.

Det er imidlertid forskjell på polititekster. I de ”konkrete tekster”, som for eksempel entydige krav til hvor lenge man kan holde en arrestant på celle, er rommet for skjønn trangt. Slike bestemmelser har klare sanksjoner ved brudd, som også oppfattes som reelle av politifolk. I de ”abstrakte tekster”, som må tolkes, er politiets råderom langt større. Her er det langt større muligheter for å vri seg unna diffuse sanksjonstrusler (ibid; 206). Ekman slår fast at det finnes en overdreven tro på tekster som styringsverktøy, og han uttrykker; ”Vi tror på tekster. Den tron är ofta kopplad till hierarkier, dvs en tro på att textproducenter, med hierarkins hjälp, normerar handling” (ibid: 205). Det er særlig praksisfeltets mangfold og kompleksitet som synes å lokke tekstprodusenter, og jo mer mangfold dess mer tekst. Ekman konkluderer med et paradoks; ”då förutsättningarna för textstyrning blir sämre ökar texterna i antal” (ibid: 205). Et annet paradoks kan være at en økende tekstmengde snarere kan utvide (fremfor å redusere) polititøveres frihet. Hawkins utdyper denne pussigheten slik;

“The practice of writing more detailed rules to try to counter this problem can be counter-productive (...) because the greater complexity arising from the profusion of rules ironically may actually confer greater freedom of choice upon a decision-maker” (Hawkins 1992 c; 119).

Økt tekststyring kan medføre en utilsiktet virkning ved at praktikerne kan få flere muligheter til å legitimere sine handlinger. En politibetjent kan, som jeg snart vil vise, med letthet vise til en eller annen hjemmel for sine handlinger når mangfoldet av bestemmelser er stort. Økt tekstmengde og mer detaljerte tekster kan føre til økende motsetninger i tekstene, og samtidig fjerne teksten ytterligere fra praksis med uoppnåelige ambisjoner. Politiet kan erfare at det ikke lar seg gjøre å praktisere detaljrikdommen i tekstene. Da kan tekstene, i det minste deler av dem, lettere utdefineres. Det kan styrke politiets autonomi – stikk i strid med intensjonene. Ekman forestiller seg at tekstene gir et inntrykk av at myndighetene styrer og kontrollerer politiet fullt og helt (Ekman 1999; 191). Slik sett får tekstene en åpenbar symbolfunksjon.

Skulle det likevel lykkes å innsnevre politiskjønnen for å forhindre vilkårlig praksis og diskriminering av ulike grupper, kan imidlertid utfallet være noe helt annet enn intensjonene. Klockars forklarer grunnen til det på denne måten;

“It does not appear that the discriminatory impact of enforcement would be lessened by making enforcement more strict and less discretionary. A reduction in selective

enforcement might well impact more heavily on the poor and people of colour, who in this country are disproportionately poorer than whites” (Klockars 1985; 106).

Resonnementet forsetter med en erkjennelse av at lovstridige handlinger kan forekomme like hyppig i høyere som i lavere sosioøkonomiske lag av befolkningen – men mennesker som lever i ressursfattigdom er av en rekke grunner mer eksponert for kontroll. Denne kontrollen kan bli mer intensiv med en innskrenking av politiskjønn. Ungdom, etniske minoriteter og fattige er et lett bytte for politikontroll, men også de kan tross alt nyte godt av politiskjønn av og til.

7.3 Anvendelse av loven

7.3.1 Pågrepelse, innbringelse og bortvisning

Kapittel 5 viste til hvilke sentrale rettslige virkemidler politiet bruker ved utrykning til familiekonflikter. Politiet kan anvende straffeprosessloven og pågripe mistenkte for vold, trusler og plagsom atferd. En slik løsning ble iverksatt i 15 prosent av alle utrykningene. Omtrent like hyppig anvendes Politiloven som maktmiddel der en av partene vises bort fra stedet (med pålegg om å holde seg unna adressen for et kortere tidsrom – ofte 24 timer). Varianter av bortvisning dukker opp i en rekke PO-meldinger som for eksempel at noen blir fjernet fra stedet, bedt om å forlate stedet, ”mistenkte blir satt i marsj”, ”mannen sendt på dør” etc. En mild form for bortvisning ble praktisert av en politikvinne som sendte en mann ut på en – *luftetur* – for å roe seg ned.

Anvendelse av politiloven er, i motsetning til straffeprosessloven, kun opp til politiet selv der den enkelte politibetjent ikke trenger å forespørre noen jurist. Bortvisning er hjemlet i politilovens § 7, og denne bestemmelsen gir politiet rett til å gripe inn: 1. ”for å stanse forstyrrelser av den offentlige ro og orden eller omstendighetene gir grunn til frykt for slike forstyrrelser.” – eller 2. ”for å ivareta enkeltpersoners eller allmennhetens sikkerhet” – eller 3. ”for å avverge eller stanse lovbrudd”. Når det gjelder punkt 1 ”forstyrrelse av den offentlige ro og orden” kan kilden til en slik forstyrrelse også være en privat bolig (Auglend m.fl. 1988; 253). Familiekonflikter kan lett lede til forstyrrelser av den offentlige ro som påkaller politiets ordensplikt. Av og til (i 3 prosent av alle utrykningene) blir noen innbrakt etter politiloven. Det er særlig politilovens § 9 om ”Inngrep overfor berusede personer” som er aktuell her, og den lyder slik:

”Politiet kan innbringe enhver som på grunn av beruselse forårsaket av alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler forstyrrer den offentlige ro og orden eller den lovlige ferdsel, forulemper andre eller voldet fare for seg selv og andre.”

Det ligger i sakens natur at politifolk tolker politiloven forskjellig. Politiloven oppfattes av mange som meget rund og tøyelig. Hva skal egentlig til for at den ”offentlige ro og orden” er forstyrret, eller for å ”ivareta enkeltpersoners sikkerhet”. Det er i stor grad opp til patruljens vurdering, og en politileder på en ordensavdeling forklarer at hans yngre medarbeidere ikke har forstått helt hvilke vide fullmakter denne loven egentlig gir politiet med denne refleksjonen;

*Jeg spør; Men familievoldsoppdrag er jo vanskelige saker for mannskapet ditt?
Politilederen; Vel, det er jo en tendens til at de gjør det litt for vanskelig... er det snakk om en full mann som lager bråk i hjemmet – da har man muligheter med en gang – det er bare å ta han med... Det er ikke noe å stå å lure så veldig på...*

Det er som tidligere vist særlig beslutningen om å pågripe⁴⁵, eller mangel på en sådan beslutning, som har vært gjenstand for mye oppmerksomhet i debatter om- og studier av politiets arbeid med familievold. (Se for eksempel Hoyle 1998, Hanmer m.fl. 1999, Skjørten 2002). Spørsmålet om pågripelse har vært knyttet til et avgjørende skille mellom å løse saken på en strafferettslig måte eller å løse den som OPS-sak (ordnet på stedet). I kapittel 4 viste jeg til ”politikritikken” der politiet tradisjonelt har vært anklaget for å vurdere familievolden som

⁴⁵ I straffeprosessloven § 171 og § 176 finner vi de generelle vilkårene for at politiet kan pågripe personer. Lovens bokstav lyder slik;

§171; Den som med skjellig grunn mistenkes for en eller flere handlinger som etter loven kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder, kan pågripes når:

- 1) det er grunn til å frykte for at han vil unndra seg forfølgningen eller fullbyrdingen av straff eller andre forholdsregler,
- 2) det er nærliggende fare for at han vil forspille bevis i saken, for eksempel ved å fjerne spor eller påvirke vitner eller medskyldige,
- 3) det antas påkrevd for å hindre at han på ny begår en straffbar handling som kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 måneder,
- 4) han selv begjærer det av grunner som finnes fyldestgjørende.

Første leddet i denne bestemmelsen sier at det skal foreligge skjellig grunn til mistanke for å kunne pågripe (og fengsle) en person. Med ”skjellig grunn” menes god eller rimelig grunn. Det skal foreligge objektive holdepunkter (bevis) for mistanken. Det kreves at det er mer sannsynlig at siktede har begått den handlingen han er mistenkt for, enn at han ikke har gjort det. Det skal med andre ord ligge en sannsynlighetsovervekt til grunn for pågripelse (Bjerke og Keiserud 2001; 639). I tillegg må minst ett av tilleggs vilkårene (1,2,3, eller 4) være oppfylt. Begrepet ”sannsynlighetsovervekt” innebærer i streng forstand at det skal foreligge mer enn 50 % sannsynlighet for at mistenkte har begått handlingen. Sann sett kan spørsmålet om pågripelse også bli en matematisk vurdering. (Se eksempel på det i Hov 1999; 58-59). I utgangspunktet skal beslutning om pågripelse gjøres skriftlig av påtalemyndigheten, jfr. strpl. § 175. En polititjenestemann kan pågripe en person uten en slik beslutning hvis det er fare ved opphold (akuttsituasjoner) eller at den mistenkte treffes eller forfølges på fersk gjerning eller ferske spor, jfr. strpl. § 176.

en privatsak, og derfor ikke har anvendt de strafferettslige virkemidlene. En sentral årsak til det forholdsvis lave tallet for pågripelser i PO-materialet er, som tidligere vist, at mistenkte hadde forsvunnet fra stedet i en stor andel av utrykningene (41 prosent av tilfellene i 2005). Et eksempel på en utrykning som endte med en pågrepelse er denne fortellingen fra en politimann:

Vi kom til en leilighet... så møter vi gjerningsmann i døra. Han hadde besøksforbud mot å oppsøke dette stedet... Når vi kommer inn ser vi 3 barn som trøster hverandre (barn fra 2 til 8 års alderen)... Moren deres var på soverommet... Vi gikk inn. Hun var så mørk i huden at en kvinnelig betjent tok henne med inn på badet for å se ansiktet hennes i lyset... Hun hadde klare hevelser i ansiktet.

Politimannen skyter inn: *Det er nesten så man blir flau over å være mann noen ganger.*

Forhistorien var at mannen hadde vært – på byen, og fikk høre at hun hadde oppført seg som – en hore... *Han ble selvfølgelig pågrepet.*

Denne fortellingen viser at politiet i liten grad var i tvil om hva de skulle foreta seg. Problemstillingen var nokså entydig for patruljen, og de vurderte det som opplagt at mistenkte skulle pågripes. For det første hadde han et rettslig forbud mot å oppsøke stedet, og for det andre var det etter hvert ikke tvil om at fornærmede hadde vært utsatt for grov vold. Politimannen sier selv at mannen – *selvfølgelig* – ble pågrepet. Slike tilfeller uttrykkes som – *soleklare* – av enkelte politifolk – det vil si at det er ”soleklart” at mistenkte skal pågripes. Ofte vil hendelsene som politiet møter appellere til skjønnsvurderinger i langt større grad hvor patruljene føler seg tvunget til en avveining av ulike hensyn. Politiet er (som tidligere nevnt) ofte i tvil om hva de skal foreta seg når de har rykket ut til familiekonflikter. Det kommer til uttrykk på en treffende måte i denne politimannens erfaring:

Det er så vanskelig – det er så komplekst... det er så ullent. Ofte når vi har dratt fra stedet så har jeg lurt på: Valgte vi den rette løsningen her?... Skulle han ha vært bortvist – eller hun? –Hva med barna?...

Politiet kan bruke sin skjønnsmakt til å oppkriminalisere, nedkriminalisere eller avkriminalisere lovbrudd som de gjøres kjent med. I den forbindelse anvender Carolyn Hoyle perspektivet om “sosial konstruksjon” på denne måten: ”In particular, it shows how the police construct ‘cases’ for prosecution from some incidents whilst deciding to take no further action in others” (Hoyle 1998: 23). Den mest aktuelle og vanligste politiregistrerte forbrytelsen i

familiekonfliktene er legemsfornærmelse, jfr. strl. § 228.⁴⁶ Denne bestemmelsen er så sentral for politiet i dette arbeidet at en grundig behandling av den er påkrevd her. Bestemmelsens to første ledd lyder slik;

1. ledd: Den som øver vold mot en annen person eller på annen måte fornærmer han på legeme, eller som medvirker hertil, straffes for legemsfornærmelse med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

2. ledd: Har legemsfornærmelsen tilfølge skade på legeme eller helbred eller betydelig smerte, kan fengsel inntil 3 år anvendes, men inntil 5 år, hvis den har døden til følge, eller skaden er betydelig.

Hva menes med å ”øve vold” eller ”fornærme han på legeme” i lovens forstand? Typiske eksempler er dagligdagse begreper som å slå, sparke, skalle, klype eller lugge. Spytting, urinering, helle varm eller etsende væske på noen etc., er også aktuelle handlinger her (Matningsdal 1995; 547). Det kan imidlertid være ganske forskjellige oppfatninger av hva som skal tolkes som vold. Straffeloven gir rom for mange ulike tolkninger fordi bestemmelsene må være generelle slik at de kan tilpasses et stort mangfold av hendelser og handlinger. Voldsbegrepet kan tolkes vidt der man kan innlemme ”enhver følbart fysisk innvirkning på person”. En lignende tolkning kan være ”enhver kraftanvendelse mot en annens legeme” (ibid; 547). Vurderingen av voldsbegrepet er åpenbart skjønnsmessig. Magnus Matningsdal uttrykker det slik;

”Voldsbegrepet kan ikke utelukkende fastsettes på grunnlag av kvantitative vurderinger. Avgjørelsen beror på skjønn, hvor graden av voldsomhet samt handlingens krenkende karakter står sentralt” (ibid; 547, 548).

Politipatruljens oppgave er å avgjøre – på stedet – om volden de er gjort kjent med ligger innenfor første eller andre ledd av bestemmelsen om legemsfornærmelse. Vi kan se av loven at politiet ikke har hjemmel til å pågripe noen for voldsbruk som ligger innenfor det første leddet. Derimot har politiet normalt rett til å pågripe hvis man med ”skjellig grunn” kan mistenke vedkommende for voldsbruk som faller inn under det andre leddet i bestemmelsen. Grunnen er at strafferammen er høyere her. Hva legges egentlig til grunn for 2. ledd i strl. §

⁴⁶ Det er en rekke forskjellige paragrafer i straffeloven som gir politiet adgang til å pågripe og sikte mistenkte i familievoldssakene. Den tidligere nevnte bestemmelsen som retter seg spesifikt mot gjentakende vold i nære relasjoner (strl. § 219) gir anledning til pågrepelse. En beslektet bestemmelse til legemsfornærmelse er den mer alvorlige voldsbestemmelsen om legemsbeskadigelse, jfr. strl. § 229. Bestemmelsen som omhandler trusler, strl. § 227, er også svært aktuell for politiet i disse sakene. Andre bestemmelser kan være strl. § 232 som går på straffeskjerping hvis volden er begått under bestemte forutsetninger (se kapittel 4). Straffelovens § 192 – som omhandler voldtekt – kan naturligvis også brukes i tilfeller det skulle være aktuelt. Det samme gjelder strl. § 222 som omhandler tvang og strl. § 132a som retter seg mot vitnetrusler. Brudd på besøksforbudet – jfr. strl. § 242 kan også nevnes som en mulig pågripelsesgrunn.

228? Hva menes med at legemsfornærmelsen har ført til ”skade på legeme eller helbred” eller ført til ”betydelig smerte”? Skader som listes opp er for eksempel en utslått tann, kraftige blåmerker, kutt etc. Når det gjelder ”betydelig smerte” så gis det eksempler som slag på nesens så den blødde og var øm i flere dager, kraftig kvelertak, knyttneveslag i ansiktet, strupetak så fornærmede mister pusten. Flere slag kan også bedømmes som betydelig smerte (Matningsdal 1995; 547, 554).

Gråsonen mellom 1. og 2. ledd gir patruljene et betydelig rom for frie vurderinger. Vi har å gjøre med en skala av handlinger der det finnes variasjoner og nyanseforskjeller i handlingens grovhet, voldsomhet og skadeomfang. I disse nyansene skal altså ”øksen” falle; 1. eller 2. ledd – pågripelse eller ikke. Flere av mine informanter forklarer at strafferettens grenser bevisst kan tøyes for å løse et praktisk problem ved å fjerne mistenkte fra stedet for en stund der patruljen føler at en bortvisning ikke er tilstrekkelig. Strafferetten blir i så fall ikke først og fremst anvendt for å håndheve loven i seg selv, men som en ressurs politiet kan bruke. Behovet for å se på lovverket som en ressurs kommer presist til uttrykk i denne politikvinnens erfaringer:

Jeg har flere ganger hatt en veldig guffen følelse når jeg har dratt fra et sted... Vi har vært på stedet og klødd oss i hodet og vridd oss for å finne noen hjemler – har ringt jurist – men har ikke funnet noen hjemler til å ta med oss noen.

Det er frykten for at konflikten blusser opp igjen etter at patruljen har forlatt stedet som kommer til uttrykk her. En slik bekymring vil lett kunne få politiet til å vurdere hvordan loven kan tøyes, og brukes som en ressurs, for å løse konflikten på en enklest mulig måte: få fjernet en av partene fra stedet for et visst tidsrom. *Da har du dekket ryggen* – sier en politimann til meg. Et annet motiv for å strekke loven lenger enn hva den kanskje er ment for, kommer til uttrykk i denne politimannens refleksjon;

Det er viktig at han får det ubehaget å bli pågrepet på stedet – selv om juristen finner at det ikke er grunn til å holde på han... (Jeg spør om hvorfor)... jo – det er litt overfor kona – at vi tar det alvorlig... Hvis vi kun bortviser han – man viser at man ikke bryr seg... Det er ikke så motiverende for henne å anmelde hvis vi bare bortviser han.

Her var motivet bak arrestasjonen å markere overfor fornærmede at politiet tar kvinnemishandling på alvor, til tross for at denne politimannen følte at han ikke hadde gode holdepunkter for at kvinnen hadde vært utsatt for noe straffbart. Enkelte av mine informanter

forteller også om hendelser der de egentlig ikke hadde tenkt til å pågripe noen, men har opplevd at operasjonssentralen forventer en pågripelse. En politimann hevder at Oslo politidistrikt tydeligvis – *har bestemt seg for at familievold skal tas enda mer alvorlig* – og han uttyper:

På 01 nøyer de seg ikke bare med en tilbakemelding på radioen i samme grad som før – vi får gjerne en telefon med kritiske spørsmål etterpå (i etterkant av et oppdrag) – vi har vært i tvil om vi skal pågripe, men de har presset på – så har vi pågrepet.

En politileder argumenterer for at politiet på stedet bør arbeide ut fra en verstefallsteori - eller mer presist: en straffeprosessuell verstefallsteori. Han har som tommelfingerregel å ta utgangspunkt i det mest alvorlige straffebudet. Han instruerer også sine underordnede til å starte med § 228, 2. ledd – for så eventuelt å nedjustere handlingen senere. Han forklarer at dersom man starter med det første leddet i denne voldsbestemmelsen, så kan politiet miste straffesaken (fordi man ikke pågriper). Da kan vitner, mistenktes forklaring og andre bevis gå tapt. Straffesaken kan vise seg å være mer alvorlig på et senere tidspunkt i oppdraget, og han fortsetter slik: *Ved pågripelse kan man få en kommunikasjon med mistenkte som kan styrke eller svekke mistanken.* Jeg innvender følgende; *Ja, men det er jo ingen spøk å bli pågrepet heller... man kan jo lett bli stigmatisert? – Jo, men hva er viktigst - prøve å sikre en mulig straffesak eller å bomme? – spør han tilbake, og forklarer samtidig at dette blir en avveining av motstridene hensyn. Likevel levner han liten tvil om at det er viktigere å sikre seg en mulig straffesak enn å risikere å miste den.*

Strafferettens begrep om ”skjellig grunn til mistanke” synes å være elastisk. I dette tilfellet handlet det ikke om å løse et praktisk ordensproblem, som for eksempel å få fjernet en person fra et sted for en stund, men å sikre seg en mulig straffesak. Liv Finstad viser eksempler på at politiet betrakter straffeprosessloven som ”mulighetens og ikke begrensningens lov” (Finstad 2000; 146). En eldre politimann i en ledelsesfunksjon, som forteller om spektakulære historier fra sin egen yrkeskarriere, mener at det er viktig for politiet å lære seg å skrive – *blomstrende* – i rapportene. Med det mener han at de fleste avgjørelser politiet tar, lar seg begrunne i ettertid, selv når politiets inngripen er basert på en feilvurdering. ”Skjellig grunn” er noe man kan oppnå i ettertid med gode begrunnelser i rapporten. Straffeprosessen er imidlertid tydelig på at ”skjellig grunn” er noe politiet må ha i forkant av en pågripelse. Tar man dét alvorlig vil man som utøver av dette yrket kunne skrive under på en av mine informanters erkjennelser om at – *skjellig grunn – det er det vanskeligste med hele dette yrket!* I mange tilfeller er det et

svært åpent og skjønnsmessig spørsmål hvorvidt man har å gjøre med sannsynlighetsovervekt for skyld. Det faktum at politipatruljene av og til er uenige seg imellom om hjemlene for pågrepelse tyder også på det.

Lovens bestemmelser om trusler (jf. strl. § 227) er også vanlige for politiet å vurdere i disse sakene. Lovens bokstav i første ledd lyder som følger;

”Med bøter eller med fengsel inntil 3 år straffes den, som i ord eller handling truer med et straffbart foretakende, der kan medføre høyere straff enn 1 års hefte eller 6 måneders fengsel, under sådanne omstendigheter, at trusselen er skikket til å fremkalle alvorlig frykt, eller som medvirker til sådan trussel. Under særdeles skjerpene omstendigheter, jf. § 232 tredje punktum, kan fengsel inntil 6 år idømmes”.

Det er ikke enhver type trussel som rammes av denne bestemmelsen. Det kreves et visst alvor bak trusselen – dvs. at det trues med en straffbar handling som har en høyere strafferamme enn 6 måneders fengsel. Det er ikke nok å true med for eksempel en ”ørefik”. En ”ørefik” ligger normalt innenfor strl. § 228, 1. ledd, der strafferammen kun er inntil 6 måneders fengsel. Loven sier at trusselen må være egnet til å ”fremkalle alvorlig frykt”. Dette må vurderes i forhold til både trusselens innhold og omstendighetene rundt (Husby 1995; 539). Loven krever ikke at fornærmede faktisk har følt seg truet. Fornærmedes mot skal ikke fritas den som truer for straffeskyld. Det avgjørende er om det man har sagt, skrevet eller vist av andre signaler og tegn, objektivt sett er egnet til å fremkalle alvorlig frykt (ibid: 539). Loven setter en strafferamme på 3 års fengselsstraff for slike handlinger. Det betyr at politiet har hjemmel til å pågripe personer som kan mistenkes for å ha brutt denne bestemmelsen. Samtidig må det fastslås at også ved håndhevelse av trusselbestemmelsen kan politiet lett havne i tolkningsproblemer. Er for eksempel trusselen egnet til å fremkalle ”alvorlig frykt” når den stadig gjentas? Patruljene føler at de må sette seg inn i den kontekstuelle rammen rundt truslene. Hvordan var for eksempel tonefallet bak utsagnet? Ble utsagnet fulgt opp av en truende gestikulering? Ble fornærmede faktisk redd? Hvordan skal utsagn som for eksempel å ”kverke” eller ”ta” noen tolkes? Skal slike ord og uttrykk alltid tolkes bokstavelig?

Trusler kan imidlertid fremsettes langt mer subtilt enn disse eksemplene. Bare et blikk kan være egnet til å gjøre den andre alvorlig redd under bestemte forutsetninger. Selv en uklar antydning om hva man er i stand til å gjøre med den andre kan ha samme virkning. Det avgjørende spørsmålet er igjen om en slik talemåte er egnet til å fremkalle alvorlig frykt i

lovens forstand. Man kan hevde at alle disse vurderingene må foretas av politietterforskere, påtalemyndighet og domstolen. Likevel er dette problemstillinger også for utrykningspatruljen. Det er politiet på stedet som må nå frem til en beslutning om pågrepelse eller ikke. Lovbestemmelsen om trusler gir politiet betydelige tolkningsmuligheter der loven i stor grad kan anvendes som en ressurs – avhengig av hvordan patruljen vil løse oppdraget sitt. Trusler kan med letthet både opp- og nedkriminaliseres. Et eksempel på tolkningsproblemer av en påstått trussel dukker opp i følgende PO-melding fra 2005:

”Melders berusede kone truer med å drepe ham når han legger seg til å sove. Melder vil ikke røre henne, men er redd for hva hun er i stand til å gjøre, hun er meget beruset, og melder har flere ganger tidligere anmeldt sin kone for lignende ting. Adressen er en enebolig, og det er kun melder og kona som er til stede”. (...)
Kodenavn på patruljen melder tilbake til operasjonssentralen: ”På stedet og har kontakt, snakker med partene, og kommer tilbake med mer (...) mannen har sagt til kona at han vil ta ut separasjon, det likte hun dårlig. Fornærmede anmelder saken i morgen (...) damen er sterkt beruset og nedfor på grunn av det forestående samlivsbruddet, og ønsket ikke å snakke noe særlig med politiet (...) truslene som ble fremsatt virket vage: det var snakk om at mistenkte har sagt at hun vil sørge for at fornærmede ikke våkner i morgen (...) anmeldelse ved fornærmede i morgen.”

Hva som gjorde at patruljen ikke pågrep mistenkte i denne hendelsen er ukjent for meg, men en begrunnelse som fremgår av referatet handler om ”vage trusler”. Den tolkningen forsterkes nok av at den mistenkte kvinnen var sterkt beruset. Det er også interessant å spørre seg om hvorvidt trusler som kvinner fremsetter mot mannlig partner tolkes like alvorlig av politiet som motsatt kjønnsretning for truslene.

Det er naturlig nok særlig de erfarne utøverne av dette yrket som vet å bruke loven som en ressurs. En vanlig måte å uttrykke det på er som en politimann sier det: *Har vi ikke nok på han, så finner vi det i ettertid*. Deretter kan patruljen lett finne hjemler i etterkant av utrykningen. Han legger til at det gjelder først og fremst hvis de har å gjøre med – *en drittsekk* – som de føler skal være med. En annen politimann vet å bruke loven på denne måten: *... hvis vi vil ha han ut så får vi han ut – det er bare å få han til å si de riktige tingene det*. En politikvinne er langt fra alene om følgende syn på lovverket; *Vi finner alltid en hjemmel*. Hun nevner i den forbindelse spesifikt politilovens bestemmelser om ”ro og orden”, og gir

samtidig uttrykk for følgende overbevisning: *Hvis din sunne fornuft sier at dette er galt, så følger det alltid en hjemmel... Lovverket er laget slik.*⁴⁷

En politimann forteller at han la på sprang inn i skogen sammen med hundepatruljen etter en mann som hadde slått sin partner. Kvinnen hadde imidlertid ingen skader eller merker etter voldshandlinger. Politimannen sier selv at hendelsen lå innenfor straffelovens § 228 1. ledd, og jeg spør derfor om de hadde noen hjemmel til å pågripe mannen. Det hadde patruljen riktignok ikke, men de fant ut at han hadde ødelagt mobiltelefonen til kvinnen. Da kunne han pågripes for skadeverk ble jeg fortalt. Det er åpenbart her at politiet forsøkte å finne en annen grunn til å pågripe mannen når voldshandlingene ikke nådde opp til straffelovens krav om pågripelse. I en annen hendelse ble en mann pågrepet mens han var i ferd med å hugge seg igjennom døren til sin ekskone med et spett. En av politimennene i dette oppdraget forteller om følgende vri han foretok seg. Han oppdaget nemlig at bilen til den pågrepne ikke hadde riktige oblater på skiltene. Han forklarer at politiet vanligvis ikke skrur av bilskilt pga. feil oblater, men denne gangen gjorde han et unntak med denne begrunnelsen: *Det er nok en like hard straff dét som den boten han får...* i tillegg fikk han bilen fjernet fra stedet pga. av feilparkering.

I de to sistnevnte fortellingene trenger ikke politiet å tøyne loven for å oppnå det de ønsker. Det er andre bestemmelser i lovverket som kan benyttes hvis de føler at voldsbestemmelsene ikke strekker til. Felles for begge historiene er at politiet bruker hjemler som de vanligvis ikke bruker i familiekonflikter, men de kan brukes avhengig av politiets vurdering av situasjonen. Denne politipraksisen blir av Finstad betegnet som "De vikarierende grunners lov" (Finstad 2000; 142). Politistudier har funnet en rekke eksempler på at politiet kan ta i bruk en rekke forskjellige bestemmelser for å ramme mistenkte personer eller andre som bedriver en virksomhet politiet ikke liker. Prostitusjonskunder har opplevd å få trafikkbøter der andre slipper unna med en advarsel (ibid: 142). En som er mistenkt for piratdrosjevirkosomhet kan også lett tas for brudd på vegtrafikkloven når politiet ser at de ikke kan bevise hans ulovlige drosjevirkosomhet. Finstad viser politilogikken i disse tilfellene slik;

⁴⁷ Politifolks utsagn om "å finne hjemler i ettertid" rommer imidlertid en viss tvetydighet. Det trenger ikke nødvendigvis bety at patruljen "finner på noe" for å legitimere sitt inngrep i ettertid. Det kan også bety at politiet vet at de har hjemmelsgrunnlaget i orden, men husker ikke i farten hvilke bestemmelser som er aktuelle.

”Når vi ikke kan ta deg for det ulovlige vi med stor sikkerhet vet at du gjør, bruker vi de grunnene vi finner. Det er nok av grunner å velge blant, og gebyr for manglende bilbeltebruk er et hensiktsmessig middel” (ibid: 143).

En annen måte å bruke loven på kommer frem i en samtale med en politimann som beretter om følgende hendelse;

En kvinne ringte politiet fordi mannen hadde sparket henne... Hun hadde løpt ut og deretter låst han ute. Mannen satt i bilen sin da vi kom... Det var små barn i leiligheten. Kvinnen ville ikke ha han inn... Vi ringte jourhavende jurist, og fikk beskjed om at det ikke var grunnlag for pågrepelse... Jeg foreslo for mannen at han skulle finne seg et annet sted for natta, men det var han ikke interessert i – han ville absolutt inn i leiligheten... Da tok jeg en spansk en... Jeg sa til han at det nå vurderes pågrepelse av han, men han kunne få slippe unna med å dra på hotell for natten... – Mannen fikk forståelse for at han slapp billig unna.

Patruljen kjørte mannen til en venn, og gav samtidig mannen inntrykket av at politiet hadde vært greie med han. Politimannen ler litt og sier – *vi hadde jo strengt tatt ingen hjemmel til å fjerne han*. Han forteller videre at han har benyttet seg av slike – *finter* – ved flere anledninger, og det forsvarer han på følgende måte;

Det er en mangel ved lovverket vårt. Man kan ikke fjerne en aggressiv og voldelig mann hvis det ikke er alvorlig nok vold... Problemet er at politiloven ikke gir adgang til å fjerne folk fra privat grunn på samme måte som offentlig grunn.

Politimannen føler at han bryter (tøyer) loven her, og legger til at det – *egentlig ikke er bra* – å arbeide på denne måten. Likevel føler han seg avhengig av å bruke slike – *finter* – i blant. Han gir videre uttrykk for at hendelsen bød på et dilemma – *for det hadde vært for ille å kjøre mor og barn til krisesenteret og latt gubben sitte igjen – det blir jo ikke riktig*. Kjernen i disse ”fintene” består i å skape en situasjon der ”mistenkte” føler at han får noe av politiet. Politimannen sa selv at mannen fikk en forståelse av at han slapp – *billig unna*. Da har samtidig politimannen skapt seg noe han kan spille på – han har gitt mannen noe som også kan tas tilbake ved brudd på ”kontrakten”. En slik strategi er beslektet med politiets utbredte taktikk om å forespeile ”mistenkte” et langt verre alternativ hvis han ikke føyer seg.

En forklaring på en politipraksis som anvender slike ”finter” kan ligge i de kryssende normer og forventninger som knytter seg til politirollen. Straffelovens og politilovens begrensninger kan til tider komme i konflikt med de forventningene publikum, og spesielt de involverte

parter i en spesifikk hendelse, sender til politiet. De forventer gjerne at politiet ”ordner opp” uten særlig kunnskap om lovens rammer. I Ekman studie av politiarbeidet måtte legaliteten vike for politiets ”sunne fornuft” og hensynet til effektive løsninger (Ekman 1999: 13). Ekman observerte at politiet gjerne ville løse oppgavene sine på en ”best” mulig måte, og da måtte loven til tider overses. En sentral grunn til det, var nettopp at politiet ble utsatt for rollekonflikter i utførelsen av tjenesten. Ekman viser til en rekke motstridende normer og forventninger knyttet til politirollen. For eksempel kan publikums forventninger i forskjellige situasjoner stride mot forventningene fra politiledelsen og tekstprodusentene. Slike motstridende krav får sin avgjørelse i kollegafelleskapet – dvs. i ”småpratets beslutningsprosess” (ibid: 195).

Når det gjelder anvendelsen av straffeloven må politipatruljene foreta en strafferettslig (re)konstruksjon av en nyansert og sammensatt virkelighet. Det er som sagt helt avgjørende for saken, og naturligvis også for de involverte, hvilken strafferettslig kategori politiet plasserer hendelsene inn i. Domstolene har god tid til å foreta den juridiske konstruksjonen. Det har ikke patruljen. En politimann har følgende måte å bedømme forskjellen mellom det første og andre leddet i den tidligere omtalte voldsbestemmelsen; *Er det synlige merker – så er det greit – da pågriper vi*. Samtidig uttrykker han at han bør være ganske sikker på hva som har skjedd – fordi: *det er drøyt og bare ta med seg fyren*. Flere andre politibetjenter gir uttrykk for reservasjoner mot å pågripe en som er mistenkt for familievold – som denne politimannen: *Pågrepelse er et grovt inngrep – å sette folk i bur – det er grovt – gjentar han og legger til: Det er noe politifolk glemmer... det kan ikke jeg leve godt med...01 sitter distansert og bestiller pågrepelse - det er drøyt*. En politikvinne minner meg om at mistenkte – *har også et vern*. En annen kvinnelig betjent sier dette om sitt krav til å pågripe noen: – *da skal det være ganske klart altså* (underforstått – det skal ”en del” til). Lista for pågripelser ligger opplagt forskjellig fra politibetjent til politibetjent, men mye tyder på at denne lista generelt sett ligger lavere når en pågrepelse kan løse ett akutt praktisk problem, eller at patruljen følger sin oppfatning av hva som føles som et rettferdig utfall av konflikten.

En tredje politikvinne uttaler seg om hva hennes kolleger er ute etter i familievoldssakene. Hun mener at – *blod* – er et viktig kriterium for patruljene i vurderingen av pågrepelse. *De vil se blod de!* – uttrykker hun. I politiets vaktjournal (PO) ser jeg flere meldinger om at patruljen ikke foretar seg videre tiltak på stedet fordi den antatt fornærmede ikke har noen synlige merker etter voldshandlinger. Det er imidlertid lett å tenke seg mange former for mishandling

– også av den grove sorten – som ikke gir markerte synlige spor på kroppen, og som da lett kan overses av politiet. En fjerde politikvinne hevder at det er vel så vanlig at politiet nedjusterer en hendelse. Hun har erfart at politiet lett kan justere ned for eksempel en – *blåveis* – fra 2. til 1. ledd i voldsbestemmelsen, avhengig av bl.a. om partene vurderes som – *like gode* – eller om politiet tror at saken kan føre frem til noe resultat (dvs. straffereaksjon). Fornærmedes atferd synes også å spille en rolle for beslutningen om å pågripe. I en PO-melding fra 2005 finner jeg følgende: ”Siden dette er et gjentakende problem og kvinnen ikke ser ut til å ha gjort noe særlig for å avslutte forholdet, virker det urimelig å pågripe... bortviser mannen”. Patruljen legger dermed vekk straffeprosessloven og faller ned på politiloven i stedet for. En politikvinne i en ledelsesfunksjon legger vekt på fornærmedes opptreden slik:

Vi må vurdere - er det hensiktsmessig å pågripe gjerningsmann? - I mange tilfeller lar vi være å pågripe selv om vi har hjemler til det. - Hun viser til at det er to parter i konflikten - Hva har mor gjort på forhånd?...Hvis mor har slått først er det mindre aktuelt med pågripelse.

Det ser ut til at kvinnens atferd, dvs. hennes selvforsvar eller hevnaksjon som førte til skade på mannen, har spilt avgjørende inn for fraværet av pågripelse i denne PO – meldingen fra 2005:

”Kodenavn på patruljen: Kvinnen har fått skikkelig bank av mannen. To `blåveiser` m.m. Kvinnen da trolig tatt opp kniven etter å ha fått juling, og i tumultene da han ville ta fra henne kniven nesten fått kuttet av seg fingeren. (Kodenavn på patruljen) vurderte å ikke ville pågripe mannen for kvinnemishandling”.

Hva som spesifikt var grunnen til at mannen ikke ble pågrepet i dette tilfellet kommer ikke frem av meldingen, men det kan tenkes at mannens skade ble vurdert som ”straff nok”. Det ville kanskje føles som urimelig for politiet å pågripe han når han tross alt var skadet selv.

Det kan også være ytre forhold som gjør at politiet lar være å pågripe mistenkte, til tross for at de har hjemler til det, som for eksempel at det er barn til stede i boligen (som politiet vil skåne) eller at patruljen ikke har tid til å reise til arresten med påfølgende skrivearbeid – med mer. Disse skjønsmessige kriteriene for pågripelse gjør seg også gjeldene i vurderingen av å anmelde på ”vegne av fornærmede” – noe jeg straks skal behandle.

Carolyn Hoyle har, gjennom intervjuer og spørreskjema til ordenspolitiet i ”Thames Valley area” i England, identifisert en rekke variabler som har betydning for arrestasjon. Voldens grovhet og bevisene i saken hadde (ikke overraskende) stor betydning (Hoyle 1998: 113, 115). Det viste seg også at offeret hadde stor innflytelse på patruljens beslutning om å arrestere antatt voldsutøver (ibid: 123). Kvinnens ønske om arrestasjon hadde markert effekt, likeså hennes tilsynelatende sinnstilstand. Dersom offeret var rolig og behersket da politiet var på stedet, sank sannsynligheten for arrestasjon (ibid: 128). Det samme gjorde seg gjeldende for mistenktes atferd.

I motsetning til Hoyle finner jeg ikke så mange bekreftelser på at fornærmedes ønske om at politiet skal la være å pågripe mannen blir tillagt avgjørende vekt av patruljen. Likevel har jeg en fortelling der kvinnens stemme hadde stor betydning for politiets beslutning. Historien blir fortalt av en politikvinne – og den handler om en kvinne som hadde ringt 112, men hun var uklar og –full – og det ble vurdert om det i det hele tatt var noe poeng å sende en patrulje til hennes adresse. Det ble reist tvil om det var –noe hold – i denne henvendelsen. Politikvinnen forteller at de likevel rykket ut, og etter gjentatte forsøk lukket kvinnen opp før patruljen. Hun forteller videre:

Hun var ganske forslått i ansiktet – hadde blitt slått og fått et askebeger i hodet. Politikvinnen spurte henne: Ønsker du å anmelde? – å nei, nei – det ønsket hun ikke... mannen hennes ville klikke hvis han fikk greie på at politiet hadde vært der.

Politikvinnen hadde brukt lang tid til å snakke med den mishandle kvinnen, og hun forteller bl.a. at dette skjer hver gang mannen hennes drikker. Politikvinnen forklarer henne at –*jeg kan ikke se på at han slår deg – jeg må anmelde dette*. Men kvinnen ber henne tynt om at hun lar være å anmelde. Politikvinnen forklarer igjen at dette er noe hun er –*nødt til å gjøre*. Kvinnen ville ikke flytte fra mannen sin, og patruljen hadde spurt seg selv på dette stedet –*hva skal vi gjøre med han?* Han lå og sov og politiet vurderte: *Skal vi vekke han så han skal sove ut rusen i arresten?* (underforstått – det er en dårlig idé). Kvinnen ble kjørt til legevakten, men –*hun tryglet om at han ikke skulle pågripes*. Politikvinnen resonnerer videre: *Hva er egentlig straffen? – bedre at han blir kalt inn til avhør når han er edru. Verre straff det!* (enn å bli pågrepet). Patruljen lot mannen bli liggende – men han ble anmeldt og måtte møte til avhør noen dager senere. Samtidig legger politikvinnen til dette for å forklare sin beslutning i dette oppdraget: *Vi hørte mye på henne fordi hun tryglet...*

7.3.2 Bruk av offentlig påtale

En av mine informanter (en politikvinne) mener at det er spesielt viktig at politiet bruker bestemmelsen om ”offentlig påtale” med denne begrunnelsen: *Familievold – det er noe man lever med hver dag... derfor er det viktig å anmelde*. En politimann forteller meg at operasjonssentralen har blitt spesielt påpasselige på at patruljene skriver anmeldelser – *det er føringer fra øverste hold!* – forklarer han. Det er i prinsippet nok for politiet å skrive en anmeldelse på ”vegne av fornærmede” hvis vedkommende har forklart politiet at hun/han har blitt slått av sin partner. En familievoldskoordinator fremhever at det er viktig at patruljene skriver anmeldelse på mindre alvorlige voldshendelser (såkalte ”førsteleddssaker” i § 228) fordi hun mener at det gjerne er mye vold i forkant av en tilsynelatende ”bagatellmessig” hendelse som politiet kommer over. Det er opp til videre etterforskning å avdekke et mulig mishandlingsmønster, resonnerer hun. Yngvild Grøvdal, som har snakket med alle familievoldskoordinatorene i landet, viser til dette fra et intervju: ”Koordinatoren er svært opptatt av at det skal være færrest mulig OPS-saker, noe som er i tråd med føringene fra Politidirektoratet” (Grøvdal 2004: 9).

Kapittel 5 viste likevel at tallene for politiets bruk av offentlig påtale var nokså beskjedne når mistenkte ikke ble pågrepet for vold mot partner. Jeg reiste spørsmålet om hvorfor relativt få utrykninger til familievold endte med en anmeldelse. Svarene på det kan finnes i en rekke skjønsmessige vurderinger som politifolk selv gjør rede for. (Jeg streker under hva jeg anser som de mest sentrale forklaringene).

Når hendelsen fremstår som tvetydig og uklar for patruljen blir det sjelden anmeldelse fra politiets side. Dette blir forklart av en politikvinne på e-post til meg på denne måten;

”De må også selv inngi en anmeldelse ved å møte opp på nærmeste politistasjon. Dette gjør vi fordi vi ikke vet med sikkerhet hva som har skjedd. Det er påstand mot påstand. Vi kan jo ikke anmelde bare fordi den ene parten sier så og det finnes ingen bevis. Det blir helt håpløst. Det er her de fleste sakene ligger (...) Grunnen til at politiet lar være å anmelde er fordi det ikke er noe som kan underbygge påstandene. Så lenge det ikke er vitner, merker, eller andre forhold i hjemmet som kan underbygge dette, blir bevisbyrden veldig vanskelig. Da må offeret anmelde selv.”

En politimann uttyper disse forholdene videre ved å hevde dette:

Jeg anmelder ikke hvis det er ullent... – ingen synlige merker på fornærmede eller noe jeg selv har vært vitne til... Kun ord mot ord og ingen andre bevis... Jeg skal jo kunne

gå god for en anmeldelse – jeg skal gå i retten med det. Hva hvis dommeren spør meg om; Hvor har du det fra at hun blir mishandlet? Da må jeg svare at ja – jo – det var noe hun fortalte meg... det må være mer hold i det.

Tvetydighet og uklarthet i hendelsen handler i stor grad om politiets gjentakende erfaring med familievoldssaker som – *surr, tull, fyllerør, vissvass, bambus, ull, bob-bob* – osv. Dette er som tidligere vist forhold som det hyppig rapporteres om i vaktjournalen til politiet. I PO begrunnes av og til fravær av en anmeldelse med at politiet på stedet ikke har fått tilstrekkelig informasjon til å iverksette strafferettslige tiltak. Når hendelsen er uklar og tvetydig for patruljen, er det flere av mine informanter som peker på at en alternativ løsning er å lage en – *undersøkelsessak* – for å få frem at – *her er det et eller annet... når det er usikkerhet på hva som har skjedd*. En slik *sak* er til intern bruk, og har ikke den samme formaliteten som en anmeldelse representerer. En – *egenrapport* – nevnes også som en mulig løsning i denne forbindelse.

Et neste sentralt (og opplagt) kriterium for at politiet skal skrive en anmeldelse er oppfatningen av hvor alvorlig volden er. På en utvidet parole (vaktmøte), som jeg observerte (i et nabolagsdistrikt til Oslo), skulle en etterforskningsleder forklare ordensdivisjonen de nødvendige gjøremål i familievoldssakene. Etterforskeren understreket nødvendigheten av offentlig påtale med et eksempel der en kvinne hadde blitt dratt ut av boligen etter håret av sin mann. En av politimennene i møterommet stilte følgende spørsmål umiddelbart; *Hvis det ikke er fysiske skader – hva skal vi gjøre da?... skal vi opprette en sak på det?* – og han reiste denne problemstillingen i samme åndedrag; *Hva er egentlig vold?* – og legger til: *det må vel være en grense for hva som skal være en sak?* Svaret han fikk var tydelig nok; *Hadde jeg blitt dratt i håret ut av en bolig – ja, da... det er over grensa – det skal anmeldes.*

Patruljens oppfatning av hva som er hensiktsmessig å foreta seg etter en utrykning, har også avgjørende betydning for spørsmålet om anmeldelse. I PO (2005) kan jeg for eksempel finne følgende melding; ”Patruljen finner det ikke hensiktsmessig å lage noen sak selv, de veileder fornærmede og hun vil vurdere en anmeldelse i ettertid.” I en e-postkommunikasjon forklarer en politimann meg hvorfor det ikke foreligger noen anmeldelse i mange tilfeller. Han skriver bl.a.;

”En stor fordel med at fornærmede selv inngir anmeldelse er at vedkommende da kan fortelle mer om historikk, foranledning med mer, og således gi et langt mer

informativt bilde av situasjonen enn hva patruljen klarer å gjenfortelle om den ene hendelsen”.

Flere av mine informanter ser det som mer hensiktsmessig at fornærmede forklarer seg i ro og mak når hun har fått summet seg (og/eller blitt edru). Det er kanskje derfor mange kvinner får beskjed av politiet om å møte på stasjonen dagen etter politibesøket. Straffesaken vil også være mer levedyktig hvis fornærmede er motivert for å anmelde. Da ser man størst sannsynlighet for at anmeldelsen vil føre frem til et ”resultat”. Et godt resultat for politiet er gjerne en straffereaksjon. Da er det en stor fordel å ha fornærmede med på laget. Dersom politiet ser at en anmeldelse med høy sannsynlighet ender med en henleggelse vil motivasjonen for skrivearbeid ligge lavt.

En annen sak er det kan være upraktisk å fange inn hele forklaringen til offeret på stedet. Følgende politimann kan stå som representant for et slikt syn: *Vi står der med blokka – så skjønner vi at vi kan ikke samle hele historien her.* Det hender at kvinnens forklaring er så omfattende at notatblokken ikke strekker til. Da kan det være kort vei for patruljen til å be henne komme på politistasjonen selv for å inngi en anmeldelse. En politimann, som forteller meg at han ikke hadde særlig tillit til fornærmedes forklaring, ser det som en fordel at hun anmelder selv med denne begrunnelsen:

Jeg oppfordret kvinnen til å anmelde selv... Jeg hadde inntrykk av at hennes forklaring ikke stemte. Hun svingte veldig i humøret – kunne si ”tror du meg ikke” mens jeg spurte om hva som hadde skjedd... det var tegn som tydet på at hun ikke snakket sant – hennes skader stemte ikke helt med det hun sa – for eksempel at mannen hadde bitt henne i leppen, men det var ingen tegn på det... jeg tenkte at det er bedre at hun anmelder når hun er edru... når forklaringen hennes ikke stemmer helt blir det kanskje verre for henne å møte opp på politivakta og fortelle en historie som kanskje ikke er sann.

Denne politimannen er opptatt av mannens rettssikkerhet, og tenker seg at en anmeldelse kan ødelegge for han til tross for at saken kan ende med en henleggelse. Han ser for seg at en anmeldelse skrevet av politiet, selv om den er tuftet på en falsk historie, kan være nok til å blokkere en utvidet vandelsattest for mannen.

Det kan tenkes at politiet har skrevet en anmeldelse for en fornærmet tidligere, men ved gjentatte uttrykkninger til samme person synker sannsynligheten for nye anmeldelser. – *Det er lite motiverende å bruke to timer på å skrive når vi har vært der 10 ganger før – for å si det*

med en politikvinne. Det kan oppleves som fänyttas å skrive hvis tidligere anmeldelser verken har ført frem til noen reaksjon for gjerningspersonen eller endringer i offerets situasjon. En annen politikvinne uttrykker med følgende uttalelse at nettopp det er en dårlig prioritering av knappe ressurser:

Hva skal man prioritere?...Når det koker i sentrum – folk sloss på by'n – skal man prioritere det eller sitte med skrivearbeid for en som har meldt fra 50 ganger før at hun har fått bank av gubben?

Flere av mine informanter peker på knapphet i ressurser, i form av mannskapsmangel, som en forklaring på få anmeldelser. Samtidig peker en av disse politibetjentene på en større iver blant politifolk generelt for å skrive i narkotikasaker enn i saker som omhandler partnervold. En annen politimann spør seg om hensiktsmessigheten med en anmeldelse hvis den ikke bidrar med noe positiv for parforholdet. Vi er i følgende dialog:

Jeg spør; hva med anmeldelse?

Politimannen; *Ja – det stemmer at det er offentlig påtale – men i dette tilfelle – ville det være forholdsmessig? – jeg ser ikke helt poenget... En anmeldelse kan gjøre vondt verre ofte – for forholdet dem i mellom. Dette var to helt ubeskrevne blad. Det er viktig at man ser dette helhetlig... Det står i politiloven at man kan – det står ikke at man skal... skal du kjøre formelt på alt? - da har du et problem som politimann. En annen politimann som lytter til denne historien skyter inn; Ja, da kommer du deg nesten ikke ned til nærmeste kryss fra politistasjonen – det er så mye å slå ned på hvis man vil.*

Hvordan politifolk vurderer konsekvenser av sine egne beslutninger er tema for neste delkapittel (7.4). Politimennene ovenfor er også tydelig skeptiske til å sluse alle lovbrudd som de kommer over inn i det formelle kontrollsystemet. Det er også helt i tråd med deres overordnede (en politikvinne) som slår fast at – *det er ingen grunn til på død og liv å anmelde – kan ordnes på andre måter.* Hun legger til at politiet i stedet kan hjelpe folk til å løse konflikten selv.

Sannsynligheten for at en anmeldelse skrives synker når patruljen erfarer at offeret ikke spiller på lag med politiet - for eksempel at politiet på stedet leser situasjonen slik at offeret er delvis skyld i sin egen situasjon, offeret ikke vil samarbeide, offeret virker mindre troverdig, offeret vekker lite sympati, offeret viser aggresjon mot patruljen, offeret er beruset, paret anses å være "like gode" osv. I PO (2005) finner jeg en fortelling om et politioppdrag der patruljen har bestemt seg for å anmelde på eget initiativ, men så viser det seg at mistenkte plutselig

kommer hjem igjen og fornærmede ”tar han i mot med åpne armer”. Da konkluderer patruljen med at det ikke kommer noen anmeldelse likevel. (Dette er forhold jeg for øvrig vil gå nøyere inn på i neste kapittel – kapittel 8 – om politiets erfaringer med ofre for familievold.)

Ofre som ber patruljen om å la være å anmelde, og som i tillegg virker overbevisende om at de vil få det verre ved en anmeldelse, kan også ha innvirkning på anmeldelsestilbøyeligheten. I PO for 2005 finner jeg enkelte eksempler på at fornærmedes ønske brukes som en begrunnelse for at det ikke kommer noen anmeldelse. Jeg finner også et eksempel på at patruljen begrunner manglende anmeldelse med at det er ”tvilsomt om fornærmede tør å anmelde”. Da bør det kanskje minnes om at hensikten (og mye av legitimeringen) bak innføringen av ubetinget offentlig påtale, var å overskride fornærmedes frykt for represalier ved å anmelde selv.

Når jeg spør politibetjenter om de tar hensyn til fornærmedes ønske om at det ikke skal skrives noen anmeldelse, får jeg ofte uklare svar. Flere peker på at det er et dilemma, men vil ikke si direkte at de lar seg påvirke av kvinnen – som for eksempel denne politimannen: *Det er et dilemma... er det unger så plikter du å gjøre noe... skal du la hun bestemme eller ikke?... er det grov vold så må du gjøre noe, men...* Hans kollega later til å være langt mer sikker på hva han skal gjøre hvis fornærmede ber han om å la være å skrive. Han svarer at da er det faktisk lettere for han å skrive en anmeldelse – *da tenker jeg at hun er redd... at det skjer noe i det skjulte... jeg blir mer nysgjerrig da!* Flere gir uttrykk for at de bruker tid på å forklare kvinnen nødvendigheten av å anmelde.⁴⁸

Jeg vil heller ikke se bort fra en type forklaring som spissformulert kan klassifiseres som ”gidder ikke”. Flere av mine informanter har i hvert fall sagt seg enig i min antakelse om at det er lite fristende å begynne med skrivearbeid når man skal gå av en travel vakt – særlig om morgenen eller på natten. Resultatet kan fort bli at man lar være å fylle ut rapporter. En politimann forklarer meg at – *det finnes kollegaer som ikke er så glad i å skrive rapporter.* (Jeg ante et visst ”understatement” i denne uttalelsen.) En politikvinne med lang fartstid i etaten forklarer gapet mellom praksis og retningslinjer med at det ikke er tradisjon i politiet

⁴⁸ Jeg har nettopp vist en fortelling der kvinnens ønske om at patruljen lot være å pågripe mannen hadde avgjørende betydning for patruljens beslutninger. Flere av mine informanter støtter imidlertid min idé om at det kan være vanskeligere å pågripe enn bare å anmelde mistenkte mot fornærmedes ønske. Grunnen til det er nok at en anmeldelse kan skrives i ettertid – langt vekk fra de involvertes innblanding. En pågripelse må som regel skje foran øynene på fornærmede som stritter i mot.

for å anmelde vold mot kvinner. Hun peker også på kunnskapsmangel som en forklaring. Jeg tror ikke man skal underslå muligheten for at en del politibetjenter mangler tilstrekkelig innsikt i strafferettens bestemmelser.

7.4 Pliktetikk vs. konsekvensetikk

7.4.1 Følge loven eller tanken om hva som er hensiktsmessig?

Fortellingen i innledningen til dette kapitlet, som viste til en mann som ikke ble pågrepet og brakt til arresten fordi patruljen fryktet at han ville komme til å ødelegge julen for sin datter, forteller om et meget aktuelt konfliktforhold i politiyrket. Skal politipatruljen forsøke å følge lover og instruksjoner så lojalt som mulig eller sine egne vurderinger av hva som er hensiktsmessig og formålstjenlig? Denne problemstillingen tar jeg opp med to eldre politimenn som har det meste av sin yrkeserfaring fra mindre steder enn Oslo (og som nå er ute av operativ tjeneste). Begge sier seg tydelig kritiske til det økte strafferettslige fokuset på familievold. Politimann 1 frykter et familievoldsprogram med stramme retningslinjer. Grunnen er at han ser det som svært viktig at den enkelte tjenestemanns skjønn ikke innskrenkes, og argumenterer for at vi trenger flere politifolk som er i stand til å ta selvstendige avgjørelser – *og ikke bare følger en mal* – som han uttrykker det. Begge disse politimennene hevder at arrestasjon i familiekonfliktene ikke løser noen problemer. De har hatt som praksis å kjøre mistenkte til en venn eller til et familiemedlem.

Argumentet for å unngå pågrepelse og glattcelle er at man vil få en dårlig relasjon til mistenkte i ettertid – som politimann 2 presiserer på denne måten: *Hvis du pågriper en fyr og kaster han i arresten, kan du ikke regne med at han er særlig samarbeidsvillig neste gang han har med politiet å gjøre*. Politimann 2 forklarer videre at dersom den enkelte politibetjent bare pågriper eller innbringer noen, så har man ikke selv noe ansvar. Hvis man løser det alternativt – for eksempel kjører mannen til en venn – så tar man et personlig ansvar. Da risikerer man noe som politimann – forklarer han, og påstår samtidig at – *det er dette som er god konfliktløsning – ikke bare pågripe og innbringe – hva slags konfliktløsning er det?*

Jeg refererer til tenkemåten til disse eldre politimennene for en langt yngre politikvinne, og hun sier seg tydelig uenig i denne måten å arbeide på. Vi har følgende kommunikasjon på e-post⁴⁹;

Politikvinnen skriver: Det er nå utarbeidet et tiltakskort for politiet i familievoldssaker. De beskriver politiets gjøremål når det rykkes ut på familievoldsmeldinger.

Tiltakskortet utgjør en mal – et utgangspunkt – for håndtering av slike saker. Jeg oppfatter at formålet med tiltakskortet er å sikre en enhetlig praksis i slike saker. Mange saker har nok vært løst mer etter den enkelte tjenestemanns skjønn. Da er det fare for at løsningen påvirkes av tjenestemannens holdninger. Tiltakskortet er ment å avhjelpe dette, men uten at tjenestemannen på stedet låses til å følge tiltakskortet i saker det ikke passer. På den annen side, de polititjenestemenn som systematisk håndterer situasjonen ved å kjøre mistenkte bort, handler ikke i tråd med den handlingsmal vi har fått. Mitt inntrykk er at enkelte eldre tjenestemenn ikke handler slik tiltakskortet gir mal for, selv om den konkrete situasjonen tilsier dette. Kanskje er det fordi tiltakskortet er nytt og at det tar tid å innarbeide det. Når vi for eksempel rykker ut til et brannåsted er våre plikter og gjøremål klare og fastlagte. Hvorfor kan det ikke være sånn i familievoldssaker også?

Jeg stiller mitt sedvanlige spørsmål; Men familievoldssakene er slett ikke enkle for dere? Mange politifolk forteller om frustrasjon i disse oppdragene.

Politikvinnen: Det kan være frustrerende, men vi har en klar oppgave å løse.

Jeg: Men det er vel en del politifolk som opplever at den strafferettslige kursen mot familievold ikke fører frem?

Politikvinnen: Vi plikter å løse oppgavene i samsvar med lovverket. Det er andre, politijurister og eventuelt domstolen, som skal vurdere saken strafferettslig.

Det er lett å identifisere forskjellige tanker om politiets løsninger i disse samtaler. De eldre politimennene argumenterer i stor grad for autonomi i tjenesten. Det er hva som oppnås, eller hva som oppfattes som effektivt, som legitimerer politiarbeidet. Lover og instruksjoner vurderes av og til som uegnet til å oppnå det ønskede resultatet; fred, ro og slutt på krangling, slossing eller voldshandlinger. I tillegg antas det at mistenkte og politiet får en bedre relasjon ved neste korsvei ved å sette loven til side.

I disse samtaler fremkommer det også forskjellige syn på hva politirollen er og hvordan den skal utøves. I tillegg dukker følgende etiske problemstillinger opp; Skal tjenestemannen selv ta ansvaret for resultatet av sine legale løsninger? Hvis en politimann for eksempel ser for seg at den som blir pågrepet sannsynligvis blir mer aggressiv mot sine nærmeste etter et opphold i arresten, så blir spørsmålet; Er det politimannens problem? Er tjenestemannen overhodet

⁴⁹ Dette utdraget fra intervjuet ble først formulert av meg etter samtalen med politikvinnen. Jeg sendte samtalen tilbake på e-post for kontroll (noe jeg har hatt for vane å gjøre). Hun hadde behov for å gjøre flere korrigeringer og omskrivninger, og hun begrunner det slik: ”Dette for å få det i samsvar med hva jeg har ment”.

kompetent til å foreta slike vurderinger? (Mer om det i kapittel 9.) Vi er åpenbart inne i den klassiske etiske konflikten mellom konsekvensetikk og pliktetikk. Konsekvensetikken har handlingens konsekvenser i fokus når handlingen skal bedømmes moralsk. Pliktetikken derimot vil snarere bedømme en handling etter hvor godt den samsvarer med normer og regler. Pliktetikken får et tydelig preg av prinsipiell tenkning der prinsippene får forrang for de mulige konsekvensene. Politikvinnen gir mest uttrykk for den sistnevnte etiske retningen. Synet på lovgivningen vil også bli meget forskjellig ved denne etiske skillelinjen. Konsekvensetikken vil bedømme rettsreglenes verdi først og fremst etter hvor godt de er egnet til å oppnå bestemte resultater. Pliktetikken vurderer loven snarere som en verdi i seg selv.

Det er ingen tvil om at begge disse etiske retningene støter på fundamentale problemer også ved utøvelsen av politityrket. Konsekvensetikkens byrde er naturligvis at det er umulig å ha full oversikt over handlingens konsekvenser. Den ene av de eldre politimennene innså farene selv, men var villig til å ta sjanser. Noe han imidlertid ikke ser for seg, er hva han evt. gjør med selve politirollen ved sin praksis. Kan han bidra til og ”hule ut” politirollen med sin opptreden? Politirollen kan lett få et vilkårlig og uforutsigbart preg, der løsningene er helt opp til den enkelte politibetjent. Det er ikke vanskelig å tenke seg muligheter for urettferdige (og illegitime) utslag av en slik praksis. Det kan i neste omgang være egnet til å skade tilliten til politiet. Fortellingen om mannen som slapp arresten fordi patruljen fryktet at han ville ødelegge julen for sin datter, har i grunnen denne etiske utfordringen: Bør man slippe arresten hvis man har et barn man kan ødelegge for? Eller satt enda mer på spissen: Skal hans antatte dårlige oppførsel over for datteren fritta han for en byrde som andre mistenkte personer må finne seg i?

Arbeidsmåten til de eldre politimennene blir av politikvinnen karakterisert på en generell måte slik; *En politimann som surrer rundt – ordner litt.. og sier ja – ja... Da er man sosialarbeider og ikke politi – og hun legger til; Tror vi at vi kan redde verden?* En regelbundet etikk, som denne politikvinnen sverger til, er heller ikke problemfri. Hva hvis reglene i seg selv ikke fremmer noe godt? Er regeletikken rigid nok, kan den nekte rom for helt nødvendige unntak. I siste instans kan en slik praksis være farlig, og det må være nokså åpenbart at lovens håndhever ofte er nødt til å finne et kompromiss mellom disse rendyrkede etiske legitimitetsgrunner for praktisk politiarbeid. En politimann i mitt materiale fremsetter en tankevekkende påstand på denne måten: *Det er faktisk meningen at vi skal lage rettferdige*

løsninger! Med det synet opphever han på en måte noe av skillet mellom konsekvens- og pliktetikken. Han ser det som sin plikt å tenke på konsekvensene av sin politigjerning.

Vi kan også identifisere meget forskjellige syn på profesjonalitet i disse samtalen. De eldre polititjenestemennene ser på sin rolle som praktiske konfliktløserer der politiet til enhver tid bør løse oppdragene på ”best mulig måte”. I samtalen med politikvinnen blir det tydeliggjort at politiets profesjonalitet og legitimitet hviler på selve rettsgrunnlaget for tjenesten. Rolf Granér skiller politiarbeidet idealtypisk i det ”legalistiska kontra autonoma perspektiv” på denne måten:

”Det legalistiska perspektivet utgår från en syn på polisen som det politiska systemets, rättsväsendets och polisorganisationens förlängda arm. Arbetet regleras av lagstiftning, övrigt regelverk, policydokument samt överordnades direktiv (...) Poliser skall som lojala tjänstemän följa överordnades direktiv och utföra de order man får” (Granér 2004: 93).

I denne polisierende ideologien erkjennes det riktignok at man er nødt til å tolke og tilpasse reglene til praktiske tilfeller, men det skal skje i tråd med lovgiverens og politiledelsens intensjoner. I det autonome perspektivet finner vi derimot politifolk som ser på seg selv som en ”sjelvstendig samhällskraft som skall upprätthålla moral, lag och ordning utifrån folkets behov” (ibid: 94). Lojaliteten til den autonome politimann ligger hos folket, og ikke først og fremst til loven. Når det foreligger konflikt mellom folkets og lovens (myndighetenes) forventninger, må sistnevnte vike.

Graner viser at det autonome politiet faller inn i den klassiske politiforskningens beskrivelser av yrkeskulturen til det patruljerende politiet (ibid; 94). (Se eksempler på det også i Skolnick 1994, Van Maanen 1974, Ekman 1999). Flere politistudier har vist til en politikkultur der politifolk ”vet best selv”, og øvrig politiledelse og myndigheter utdefineres som naive og handlingslammede. Ordenspolitiet i disse studiene vil selv bestemme hva som er ”riktig” politiarbeid. Som metaforiske karikaturer på det ”autonoma perspektivet” bruker Granér ”sheriffen, samurajen eller riddaren”. I det ”legalistiska perspektivet” anvender han stereotypien om ”den neutrala och regelstyrda byråkraten (...)” (Granér 2004: 94).

Man kan nok finne innslag av begge disse rene typene på ordensavdelingene i Oslo politidistrikt, selv om ”legalisten” i praksis vil opptre med en viss grad av autonomi – og

omvendt; den ”autonome” har rammer for yrkesutøvelsen som han vanskelig kan trå utenfor. De fleste av mine informanter ligger antakelig nærmere idealtypen ”legalisten” enn dens motsats. Det kan bero på at ordenstjenesten i Oslo i stor grad er oppdragsstyrt fra operasjonssentralen. Vel så viktig er nok det faktum at de fleste i uniformert polititjeneste i denne byen er unge, og de har ikke tilegnet seg tilstrekkelig fartstid til å kreve særlig frihet fra lover og instruksjer. De politibetjentene jeg har møtt som tilsynelatende ligger nærmest den ”autonome” idealtypen, har lang erfaring i dette yrket.

7.4.2 Prinsipper eller tilpassede løsninger?

En beslektet problemstilling til vurderingen av hvorvidt man skal følge loven eller ei, dukker opp i spørsmålet om i hvilken grad man kan holde fast ved enkelte prinsipper i ordenstjenesten. Et interessant prinsipp kommer til syne i politiets møte med etniske minoriteter. Skal patruljen kreve at personer med minoritetsbakgrunn føyer seg etter majoritetssamfunnets normer (noe mange vil fremheve som et viktig prinsipp), eller skal man ta spesielle hensyn til de involvertes kulturelle verdier? Skal politiet følge prinsippet om likebehandling eller forsøke å tilpasse løsningene til mangfoldet som de møter i tjenesten? En politimann var nødt til å forholde seg til disse problemstillingene i følgende oppdrag:

Vi rykket ut til en konflikt der en mann nettopp hadde dødd... Dette var en mann med muslimsk bakgrunn som var gift med en norsk kvinne... Problemet var at den avdødes familie hadde tatt tilhold i kvinnens bolig... De trengte et møtested for å sørge. I følge muslimsk skikk skulle boligen være ren i 3 dager etter dødsfallet... De oppfattet stedet som urent fordi kvinnen hadde en hund i leiligheten og fordi hun hadde drukket alkohol der... Kvinnen ville ha politiets hjelp til å fjerne mannens familie som ikke ville gå.

Politimannen reiser dette spørsmålet; *Hva skal man gjøre da? ... juridisk er det ikke noe tvil her.*

Jeg; *Dere måtte vel fjerne dem da? – det er jo kvinnens bolig.*

Politimann; *jo, men skal ikke familien få sørge etter sin skikk?*

Jeg; *Jo, men det er jo kvinnens leilighet... Her måtte dere vel bruke makt til slutt da?*

Politimannen; *Hva tror du overskriftene i VG hadde blitt hvis vi hadde båret ut en sørgende familie med makt?... det er jo for ille å bare kaste dem ut.*

Jeg; *Jeg skjønner, men hva gjorde dere da?*

Politimannen; *Jeg tok med meg mennene ut på gangen for en prat – ikke kvinnene – det ville fort blitt feil..*

Jeg; *For da ville du ha krenket mennene hvis du henvendte deg til kvinnene først?*

Politimannen; *Ja ... Etter hvert gikk de med på å forlate leiligheten, men bare hvis hunden ble fjernet... Jeg spurte kvinnen om det var viktig for henne å ha hunden sin der de nærmeste dagene. Men hun ville ikke at hunden skulle ut.*

Jeg; *Det kan jeg jo forstå...?*

Politimannen: *Men skal ikke hun respektere mannens religion når hun tross alt var gift med han?... etter en stund gikk hun med på at hennes venninne kunne ta med seg hunden... så fikk vi også til en avtale om at familien kunne ringe kvinnen dagen etter for å avtale et besøk samme dag... De tok oss i hånden og takket for det.*

Jeg: *Her fikk dere til en god løsning!*

Politimannen: *Ja... men er det egentlig riktig at politiet ber henne om å fjerne hunden sin?... men det er bedre at hunden blir fjernet enn at vi risikerer fysisk konfrontasjon – hun trengte jo strengt tatt ikke å ha hunden der – man trenger jo ikke å krenke andre... det viktigste er jo å unngå konflikt.*

Jeg: *Jo, men hva hvis kvinnen absolutt ikke ville gi slipp på hunden sin?*

Politimannen: *Man klarer alltid å overtale folk.*

Fortellingen handler om en politimann som er villig til å strekke seg langt for å imøtekomme en minoritetsfamilies krav. Han tydeliggjør dilemmaet selv ved på den ene siden å slå fast at det ikke er noen tvil om hva som er den juridiske korrekte løsningen på konflikten (at familien skal ut av en bolig som de ikke har noen legal rett til å forskanse seg i), og på den andre siden markere at det er overordnet viktig å unngå konflikt – i verste fall med tragiske følger.

Denne problemstillingen har jeg tatt opp i samtaler med andre politibetjenter, og jeg finner nokså ulike syn på hvordan politiet bør forholde seg. I en samtale med to politimenn i lederfunksjoner gir de uttrykk for at – *vi skal ikke tilpasse oss – det er bekymringsfullt at vi skal tilpasse oss.* Jeg tar også opp dilemmaet mellom likebehandling og tilpassede løsninger i et intervju med en yngre politimann – som uttrykker dette: *Sånt dilemma ser ikke jeg – vi er i Norge – jobber i Norge – alle skal behandles likt... religion er ikke hevet over loven... jeg synes det har gått litt for langt.* Jeg innvender at noen politifolk finner det ubehagelig å måtte trosse den andres kulturelle verdier, men politimannen svarer: *Det bryr meg ingenting – veldig enkelt.* Jeg viser videre til historien om patruljen som lot mannen som åpnet døren for politiet få gå tilbake til kona i stuen for å be henne dekke til seg før han slapp politiet inn. Politimannens kommentar til dette eksemplet er slik: *Politiet gjør det veldig vanskelig for seg selv – det er bare å gå rett inn.*

Neste eksempel handler om en politikvinne som fikk uventet motbør i et oppdrag. Hun forteller selv:

Det var husbråk... vanlig krangel mellom en kone og mann. De var fra (nasjonalitet) Vi kom inn som vi pleier, og vi skiller partene – jeg snakker med hun, og makker med han... Hun fortalte at mannen har vært voldelig før – men det var ingen tegn på at hun var utsatt for vold nå... De hadde blitt uenige om barna – bruk av penger (etc.) Det var nokså diffust hva konflikten handlet om... Det var ekteskapsproblemer – de var også i ferd med å avslutte forholdet... Jeg var leder på dette oppdraget – vi møttes i stuen alle 4 (to politibetjenter og det stridende paret). Jeg skulle bare oppsummere og

ga beskjed til mannen at "du må forholde deg rolig her resten av kvelden", men han klikka helt fordi det var jeg som oppsummerte... Det var tydelig at jeg som kvinne ikke skulle stå der å fortelle han noe... Det gikk helt i lås for han... Da kan jeg bare tenke meg hvilke problemer hun står overfor (hans kone).

Jeg spør; Hvordan løste du det da?

Politikvinnen; Akkurat denne gangen sa jeg bare til min makker at nå forteller du til mannen det som jeg har sagt.

Jeg; Men fant du deg i det da – at han skulle diktere deg – kunne du ikke sagt at "nå er vi i Norge og her er kvinner og menn likestilte"?

Politikvinnen; Jo, jeg har gjort det tidligere, men det er så situasjonsavhengig... Denne gangen tenkte jeg på at vi skulle løse konflikten – dempe den ned.

Jeg; Du ble ikke provosert av dette da?

Politikvinnen; Jo, jeg gjorde faktisk det... jeg ble provosert.

Også denne historien bringer jeg videre til andre informanter. Det er flere politikvinner som har lignende erfaringer. Politikvinne 2 forteller også om en familiekonflikt der mannen i huset ikke ville snakke med henne. Først sier hun dette: *Skal man respektere kulturen deres med den kvinneundertrykkelsen? – jeg blir provosert* – men hun legger samtidig til følgende:

Man skal være der å hjelpe dem også - skal man trumfe igjennom at man skal snakke med far når man skal hjelpe kvinnen?... vi lot far bli igjen og kjørte hun og barna på krisesenteret - men det var det dummeste vi gjorde - han skulle vært pågrepet.

Jeg spør; Kunne du ikke forlange at han følger norske regler om likestilling? (dvs. at mannen i denne hendelsen må akseptere at en politikvinne snakker med han).

Politikvinnen; Tjener hun noe på det – at jeg skal ha igjennom mine prinsipper om likestilling?

Denne politikvinnen tenker mer på konsekvensene av sin opptreden – at den utsatte kvinnen ikke skal tape noe på politibesøket – enn å ri prinsipper om likestilling. Politikvinne 3 har også interessante refleksjoner rundt disse aktuelle problemstillingene. Hun sier dette: *Ideelt sett skal man høre etter når en kvinne gir ordre* – men legger likevel til: *Hvor mye skal du orke... man må velge sine kamper*. Jeg spør om hva hun ville ha gjort hvis hun var i samme situasjon som politikvinnene som nettopp har ytret seg. Hun gir meg dette svaret: *Hvis jeg ikke når igjennom så må jeg bare få en mann til å ta over – kan ikke bare stå der å skrike*. Hun legger til at – *det som funker* – er det vesentlige for henne.

I en undervisningstime på Politihøgskolen legger jeg frem disse eksemplene for avgangstudentene som allerede har ett års politipraksis bak seg. En kvinnelig politistudent mener at det er viktig at politiet tar kampen om dette prinsippet. Hun argumenterer for at hun ikke ville akseptere å måtte vike for et slikt kvinnesyn. Det er særlig av hensyn til patruljer

som kommer etter henne til samme sted at hun ville vært prinsippfast her. Det kan imidlertid være lettere å være prinsippfast i tale enn i handling. Når man er på stedet vil kanskje ens prinsipper måtte vike for – *hva som funker* – som politikvinne 3 sa det. Hun kommer etter hvert til et punkt hvor hun ikke bare kan – *stå der å skrike*. Ordenstjenesten er i grunnen lite egnet for å ri prinsipper. De må ofte vike for hva situasjonen krever. Ekman (1999) har åpenbart et poeng når han i sine politistudier finner en rekke eksempler på at det er ”virkeligheten” som styrer mye av politiarbeidet, og i mindre grad lovens bokstav – eller for den saks skyld ulike prinsipper for handling.

7.5 Vurdering av troverdighet

En svært vanlig, men ofte vanskelig, skjønnsmessig vurdering politiet foretar seg på stedet er tolkningen av de involvertes troverdighet. En politimann forklarer at det ofte er beruselse, språkproblemer motstridene forklaringer og få spor etter voldshandlinger som ligger til grunn for deres hyppige troverdighetsvurderinger. Han sier selv – *som regel slår de så de ikke får merker – som ikke synes – i hvert fall ikke der vi har mulighet til å se etter... For oss går det stort sett ut på troverdighet av partene*. Hvem er mest troverdig for patruljen av to parter som fører ord mot ord mot hverandre? En politikvinne presenterer dette problemet slik:

Vi skiller partene – som vi alltid gjør, uten unntak. Men når vi snakker med hver vår part – så tror vi jo gjerne på den vi har snakket med. Når vi møter hverandre for å snakke om hva som har skjedd så har vi to helt forskjellige versjoner.

Denne erfaringen har gitt henne en idé om at det kanskje er en bedre fremgangsmåte å la være å skille partene – *kanskje sannheten kommer bedre frem da* – resonnerer hun.

En annen politikvinne forteller om en hendelse der vurderingen av troverdighet var selve hovedproblemet for patruljen. Hun forteller at de ble tilkalt til – *husbråk*. De møter fornærmede i oppgangen. Hun gråter. Kvinnen forklarer politiet at mannen både slår og lugger. Patruljen går inn i leiligheten for å snakke med mannen hennes. Han har en helt annen versjon av hva som har hendt. Han gjør også et godt inntrykk på patruljen, og de får tillit til han. Politikvinnen tar med seg fornærmede ut i politibilen for en grundigere samtale. Hun gråter fortsatt, og forteller at mannen også har helt varm te i hodet hennes. Politikvinnen kan imidlertid ikke se noen merker etter det. Kvinnen forklarer også at mannen hennes truet med å drepe henne hvis hun sa noe til politiet. Etter denne samtalen tar politikvinnen kontakt med

kollegaen sin, og foreslår at de pågriper mannen. Kollegaen sier da: *Hæ?* – han er helt uforstående til dette forslaget fordi han fikk tillit til mannen, og syntes hans versjon virket troverdig. Likevel bøyer han seg for politikvinnens forslag når han får høre om drapstruslene. De tilkaller en patrulje til for å få bistand til å transportere mistenkte til arresten. Når den nye patruljen ankommer, og får høre hva som skal ha skjedd, sier den ene politimannen: *Jasså - så du tror mer på henne enn på mannen hennes?* Politikvinnen svarer at politiet er nødt til å gjøre noe her – de har å gjøre med et – *helt jævlig forhold*. Videre argumenter hun slik overfor de andre politibetjentene: *Hvorfor skulle jeg tvile på denne kvinnen? Hvorfor skulle hun lyve om dette? Hun har jo aldri ringt politiet før.*

Politikvinnen formidler videre at hun er skeptisk til at politiet foretar en troverdighetsvurdering av partene – *der og da*. Hennes resonnement er som følger; *Hvis fornærmede forteller om vold, men mannen nekter – da har man i utgangspunktet en sannsynlighetsovervekt og mulighet til å pågripe*. Hun mener at andre, dvs. etterforskere og jurister, bør foreta troverdighetsvurderingen – ikke politiet på stedet. På e-post i etterkant av intervjuet forklarer hun videre:

”Troverdighetsvurderinger bør vi være svært varsomme med. For det første fordi det er svært vanskelig å foreta korrekte troverdighetsvurderinger, og for det andre fordi slike vurderinger eventuelt bør trekkes inn når vi har et bredere bevisbilde å vurdere troverdigheten mot”.

I den forbindelse henviser hun til studier som dokumenterer en lav treffprosent i kvalifiserte personers vurdering av troverdighet – og hun har et viktig poeng her: Vitnepsykologiske studier har påvist våre store begrensninger i å kunne vurdere troverdighet ut i fra andres atferd (Magnussen 2004). Politibetjenter i mitt materiale som påstår at de kan oppdage løgn ved å tolke – *kroppsspråk, øyebevegelser, fakter* etc. får ingen støtte i adferdsvitenskapen: ”Vi kan derfor ikke lese løgn direkte av atferd” – hevder Svein Magnussen – og fortsetter; ”Det foreligger ingen sterke, pålitelige og systematiske tegn på løgn og forstillinger” (ibid: 190/197).

En av mange undersøkelser som dokumenterer dette faktum, viste ulike videooptak fra politiavhør der forskjellige personer enten løy eller snakket sant. Det viste seg at det ikke var noen forskjell i øyebevegelsesmønster, blikkretning, taleflyt og gestikulering når det gjaldt fremstilling av løgn vs. sannhet (ibid: 198). Til tross for denne viten lever stereotype

forestillinger om løgnatferd både i politiet og i befolkningen ellers. I mediene kan man fra tid til annen høre og lese om typiske tegn på at folk avslører seg ved mimikk og kroppsspråk. Undersøkelser viser også en ”nesten overveldende enighet blant legfolk og eksperter (politifolk, dommere) om hva som er tegn på løgn” (ibid: 196). Utseende, klesdrakt og etnisk bakgrunn er også faktorer som har betydning for folks troverdighetsvurderinger (ibid: 203).

Hvorfor er det så vanskelig å avsløre løgn ut fra ytre kjennetegn? Magnussens svar er slik; ”Vi er like forskjellige når vi lyver som når vi snakker sant” (ibid: 194). I troen på at det finnes enkle tegn å tyde folks troverdighet på ligger det samtidig et reduserende, nærmest behavioristisk, syn på mennesket. Man undervurderer menneskets evne til å overskride ved å bevisstgjøre seg tegn på ”løgnatferd”, og dermed opptre motsatt av det forventede når man lyver. Det var vel nettopp det Bill Clinton forstod ved å se direkte og behersket inn i fjernsynskameraet uten å blunke da han fortalte om sin uskyld i forhold til Monica Lewinsky (ibid: 199). En innvending kan være at man er mer troverdig i sin fremføring av løgn hvis mye står på spill. Da er det jo viktigere å lyve ”sannferdig”. Samtidig kan man tenke seg at presset da blir større og kontrollfunksjonen over atferden tilsvarende mindre. Magnussen argumenterer for at det ikke finnes gode holdepunkter for å påstå at løgn som produseres under et visst alvor fremstår som mer eller mindre troverdig enn løgn rundt bagateller (ibid: 197). En interessant forskjell kan imidlertid identifiseres mellom planlagte og spontane løgner. Magnussen forklarer videre:

”Når det gjelder stemmebruk og språk, er indikatorer som stemmeleie, nølende språk, feil og talehastighet statistisk relatert til løgn, men bare i tilfeller hvor det er nødvendig å fabrikkere en løgn på stedet, og hvor løgnene er vanskelig” (ibid: 196/197).

Troverdighetsproblemet er for politiet ofte knyttet til praktiseringen av ”skjellig grunn til mistanke” og dermed pågripelse. Hvis vi bruker Hovs (1999; 58-59) matematiske tenkning om sannsynlighetsovervekt, så kan vi anta, rent billedlig, at en del politibetjenter nøyer seg med 51 prosents sannsynlighet for at mistenkte har gjort de handlingene han beskyldes for. I en lunsjpause samtaler jeg med en gruppe politifolk om dette, og jeg påstår følgende;

Hvis det er slik at dere trenger 51 prosent sannsynlighet for å pågripe mannen for vold... Da er det vel nok med kvinnens ord på at hun har blitt mishandlet... For det er vel ikke slik at mer enn 50 prosent av mishandlede kvinner lyver om slikt?

Min konstruksjon blir avfeid av politifolkene, og det med god grunn – for den fungerer best på skrivebordet. Den er jo fullstendig kontekstløs. En politimann innvender at det sjelden er aktuelt bare å vurdere ord mot ord. Han legger til at de må vurdere hele situasjonen – som omstendighetene rundt, hva vitner har hørt, andre bevis med mer. I mitt spørsmål ligger det en naiv overforenkling – som om det bare er ”ord” politiet forholder seg til. På politistasjonen derimot begrenser det seg i større grad til en vurdering av ord når både fornærmede og mistenkte avhøres. Politibetjentene på ordensavdelingene har også vakttjeneste inne på stasjonen i sin turnus. Mottak av anmeldelser utgjør en sentral del av det arbeidet. En politimann forklarer meg forskjellen mellom ”inne”- og ”ute-tjeneste” slik: *Når jeg jobber ute så er det noe annet... vi kan stoppe volden der og da. Da eier du saken litt* – han presiserer at på vakta – *eier* – han saken i mindre grad, og forklarer videre: *Da er det ord mot ord – ikke noe saft for politimannen å suge tak i* – bare motta en forklaring – *ingen bevis... har jeg en dårlig dag får jeg ikke sugd ut saften*. På steder han rykker ut til kan han få mer informasjon, i større grad danne seg et inntrykk av situasjonen og finne andre bevis etc.

Videre er det lett å tenke seg mange nyanser mellom ”løgn” og ”sannhet” som for eksempel overdrivelse, selektiv eller mangelfull hukommelse, feiltolkning etc. I tillegg vil både fornærmedes og mistenktes atferd og reaksjon på politiets spørsmål ha betydning for troverdighetsvurderingene.⁵⁰ En politimann forklarer:

Hvis den ene har en klar historie – den andre vil ikke si noe – da er det ikke rart at fornærmede blir mest trodd.

Han legger til hva han selv ville gjort hvis han hadde blitt konfrontert med en beskyldning av politiet – slik: *jeg ville jo sagt noe hvis politiet tok feil – forklare min versjon... hvis du ikke forklarer deg – det er mistenkelig... er man uskyldig har man alt å vinne på å forklare seg... hvis ikke hun virker gal eller psykiatrisk – så blir du jo trodd hvis den andre ikke vil bidra.*

Hans kollega forteller at han rykket ut til en kvinne som hadde ringt 112 og sagt at hun ble slått av mannen sin. Han forteller videre:

Stemningen bærer preg av at det har vært noe. De var ikke gode venner. Men det var ingen spor – ikke noe rift, blod eller blåmerker – ikke noe rot i leiligheten. Slike

⁵⁰ I en norsk undersøkelse viste deg seg at politietterforskere (og også såkalte ”lekfolk”) vurderte kvinner som forklarte seg om voldtekt som mer troverdige hvis de viste følelser under forklaringen: ”The victim was judged as most credible when crying and showing despair, and less credible when being neutral or expressing more positive emotions” – og forskerne bak undersøkelsen konkluderer dermed at politifolk er i besittelse av stereotype holdninger til offeratferd (Ottesen og Bollingmo 2007: 20).

oppdrag er – *det vanskeligste man kan få* – forklarer han – og fortsetter å fortelle at patruljen hadde snakket med hver sin part – så byttet de slik at begge på patruljen fikk snakke med begge de involverte (dette gjør de for å få mest mulig klarhet i hva som har skjedd). Kvinnen hadde vært – *sterk og klar på hva som hadde skjedd. Hun ønsket en anmeldelse – var sterk og klar på det... I følge henne hadde hun blitt slått flere ganger før på kvelden... hun ønsket å bryte ut og at han ble straffet.*

Politimannen slår fast at – *det er mye enklere når fornærmede er sterk og klar!* Mannen benektet det hele, men ble likevel pågrepet. Han festet lit til kvinnens forklaring fordi:

- *Hun forklarte det samme gang på gang.*
- *Hun var sterk og klar.*
- *Det var logisk det hun sa.*
- *Det han (mannen) sa var ullent.*

Politifolk kan til tider heftes med en usikkerhet på om de gjør mistenkte en urett ved å pågripe han, og sette han i arrest, hvis den konkrete saken stort sett ikke har andre vesentlige holdepunkter enn to helt forskjellige forklaringer på hva som skal ha skjedd. En erfaren politimann bryr seg om denne usikkerheten på denne måten:

Det er ofte en lang historie bak som politiet bare ser bruddstykker av... hvem snakker sant – usant?... pågriper man noen så stigmatiserer man veldig mye den ene... det kan brukes knallhardt mot motparten senere.

Troverdighetsproblemet er gjerne et spørsmål om hvor stor usikkerhet rundt mistenktes skyld politiet kan tåle før tvangsmidler skal anvendes. Det kan riktignok diskuteres hvor mye politifolk egentlig ”heftes” med en slik usikkerhet. Jeg diskuterer denne problemstillingen med to eldre politibetjenter (en kvinne og en mann). De mener at jeg ikke skal se bort fra at det jeg tolker som usikkerhet og forsiktighet i å pågripe den mistenkte, også kan handle om den tidligere nevnte forklaringstypen ”gidder ikke” – dvs. at noen politibetjenter har lite lyst til å reise ned til sentralarresten og skrive rapporter. Jeg har av flere politifolk blitt servert beslektede utsagn, som også kan tolkes som ”latskap” hva angår pågripelser i familievoldssaker – som for eksempel dette: *Det er jo ingen vits i å fylle opp arresten!* En politikvinne hevder at feministenes klassiske angrep på politiet for ikke å ta kvinnemishandling ”alvorlig” kan ha gyldighet i dag også, men sier samtidig dette; *Det har nok helt klart blitt forbedringer på dette feltet.*

Til tross for at politifolk av og til setter spørsmålstegn ved fornærmedes troverdighet, er det likevel den mistenkte (mannen) som oftest har det største troverdighetsproblemet. En mann avslørte seg for politiet ved å møte patruljen utenfor oppgangen til leiligheten for å presentere problemet. ”Problemet” var konas psykiske problemer, forklarte han, men patruljen forstod fort – *tegninga* – i denne konflikten. De tenkte at her hadde de med en mann å gjøre som overkjørte sin kone. Den mistanken fikk de ytterligere bekreftet da kona beskrev seg selv som – *dum og håpløs... – tenk det* – sier politimannen – *at hun faktisk presenterte seg på denne måten med en gang – det sier litt om hvordan hun hadde blitt overkjørt av han*. Det hører med til historien at mannen fortsatte å rakke ned på sin partner mens patruljen forsøkte å snakke med henne. Kvinnen ble kjørt til krisesenteret pga. psykisk trakassering.

En politimann i en lederstilling forteller om et oppdrag som noen av hans underordnede hadde håndtert. Historien dreier seg om en patrulje som var blitt mottatt av en mann som forklarte rolig og kontrollert at – *alt var i sin skjønneste orden hos han*. Kona hans lå og sov, men patruljen stolte ikke helt på mannens fremstilling av situasjonen, og valgte derfor å vekke kvinnen. Det viste seg at hun hadde flere ribbensbrudd etter voldshandlinger. Politimannen forklarer videre:

Mange patruljer ville nok ikke ha vekket henne – hadde nok tenkt at når hun sover og lukter alkohol – da er det ikke mer vi kan gjøre... Det viser hvor viktig det er å observere og være våken i disse oppdragene.

Han legger til at man aldri bør forlate et sted før man har snakket med begge parter, og forklarer at patruljen i dette tilfellet valgte å vekke kvinnen fordi de ikke oppfattet mannen som troverdig. Det var noe som ikke stemte her. Mannen hadde en helhetlig forklaring, men politiet fikk inntrykk av en overflatisk og kontrollerende mann som var flink til å presentere seg selv i sin favør. En patrulje forventer gjerne at du er noe nervøs og stresset når de kommer ”busende” inn i ditt hjem. I dette tilfellet ble det ”normale” på en måte for normalt for politiet. Det ble så ”normalt” at patruljen ble mistenksom. Det er nok vanlig å åpne døren og svare på en henvendelse fra politiet, men visstnok ikke med den overbevisning og kontroll som denne mannen gjorde. Flere politifolk forteller om erfaringer med menn som beskrevet ovenfor. En erfaren politimann har et generelt inntrykk av at folk prøver å bortforklare og unnskyldte seg for politiet. Det gjelder spesielt – *psykopater – de er så sukkersøte... overhyggelige... unaturlig vennlige... de detter fort igjennom... blir skeptisk til de* – utdyper han. En erfaren politikvinne skriver til meg på e-post at:

”En del av overgriperne er personer som er utrolig dyktige til å snakke for seg. De er flinke til å fremstå som at den andre parten har et problem. Det er lett å la seg overbevise og at offeret ender som den tapende part – igjen. Ikke blir trodd på”.

Politifolk hevder ofte at de må la seg lede av sin magefølelse for å ta beslutninger. For politiet handler det ofte om å – *se an* – både folk og situasjoner. Politilederen som nettopp kom til orde sier at – *følelsen* – springer ut av en vurdering om hva som er normalt eller ei. *Følelsen* blir forklart som et resultat av lang erfaring i tjenesten. En politikvinne begrunner hvorfor hun kom frem til en konklusjon om at det ikke hadde foregått noen voldshandlinger på den adressen hun rykket ut til slik: *det er bare noe du merker – det er politiblikket og magefølelsen som sier deg det*. Sett ut fra vitenskapelig dokumentasjon er ikke politiets intuisjon og magefølelse mye verd i troverdighetsvurderinger. *Magefølelsen* kan imidlertid være nyttig for å legitimere egen praksis. En undersøkelse viste at såkalte profesjonelle ”løgnavslørere” som politifolk, dommere og psykiatere ikke greide å avsløre løgn mer enn tilfeldig.⁵¹ Deres selvoppfatning som kapable i løgnavsløring viste imidlertid en langt høyere score (Magnussen 2004; 191). Undersøkelsen viste også at det ikke var noen sammenheng mellom fartstid i yrket og evnene til å avsløre løgn. Magnussen kommenterer;

”Illusjonen om en sammenheng mellom erfaring og kompetanse er en av de farligste fellene fagfolk kan falle i (...) Resultatene viste at politietterforskerne ikke var i stand til å skille mellom skyldige og uskyldige slektninger, og dette gjaldt også for de mest erfarne etterforskerne” (ibid: 192).

En politibetjent jeg samtaler med har følgende interessante selvrefleksjon i denne forbindelse, som imidlertid er relativt uvanlig å høre fra politifolk. Han sier at lang erfaring kan ha gitt han fordommer, og forklarer: *Når man får en melding... eller er på et oppdrag – så er det vanlig å sammenligne – sette det i sammenheng med oppdrag man har hatt før – og la de være en slags mal*. Men han legger til at det er en stor variasjon i hendelsene, og at alle oppdrag i grunnen er forskjellige. Derfor er han kritisk til sin egen *mal* i dette arbeidet. Politimannen uttrykker samtidig et grunnleggende problem for patruljene: Når man har så lite bakgrunnsinformasjon om en hendelse før man trer inn i den, så føler man seg avhengig av å

⁵¹ Undersøkelser har også vist at noen spesialtrene grupper som Secret Service agenter og FBI - agenter klarer å avsløre løgn over et tilfeldig nivå (Magnussen 2004; 200). Det vises i denne forbindelse til studier som har påvist at personer som forklarer seg usant, sender ut ørsmå tegn som kan være ute av kontroll hos den som lyver i brokdeler av et sekund. Spesialtrene ”løgnavslørere” har lært seg å observere slike mikroutrykk. Disse små signalene er vanskelig å observere, og de krever gjentatte analyser av videoopptak – noe som er hinsides ordenspolitiets ordinære arbeid (ibid: 200).

stole på tidligere erfaringer i lignende oppdrag. Men da blir det som sagt fort fordommer, og ikke en mystisk *magefølelse*, man er i besittelse av. Om den enkelte politibetjent for eksempel har erfart at flere personer med en bestemt type ”stil og tone” lyver, så er ikke det noe godt grunnlag for å tro at neste person med lignende kjennetegn lyver. En slik *magefølelse* ville, som Magnussen påpeker, tilsi en farlig politipraksis. Flere politifolk jeg har snakket med erkjenner *magefølelsens* begrensning. En politimann uttrykker seg slik om hendelser som generelt inneholder slagsmål, fulle folk og mange motstridende forklaringer; *Det blir litt farlig hvis man tenker at den har jeg hørt før så den biter jeg ikke på – at man følger sin erfaring blindt på hva som er reelt*. Denne politimannen er, som forrige informant, åpen for at enhver ny hendelse i grunnen er unik.

7.6 Oppsummering og konklusjoner

Politiets skjønnsvurderinger kan studeres på ulike nivåer. På strukturnivå (dvs. organisasjons- og samfunnsnivå) har flere politiforskere påpekt en systematikk og regularitet i politiets virksomhet. Det er i stor grad den ikke-etablerte delen av befolkningen – de marginaliserte grupper representert ved ”slaskene”, ”gatefolket”, ”kjeltringene”, ”røvhullerne” etc. som utsettes for oppmerksomhet og kontroll fra politiet. Politiskjønnnet gjennomsyrrer hele polititjenesten i større eller mindre grad, og det kommer noe annerledes til uttrykk i familiekonfliktene enn i den generelle ordenstjenesten. Grunnen til det er at politiet svært sjelden oppdager familiekonflikter på eget initiativ, men blir nærmest utelukkende tilkalt til slike oppdrag. Det selektive og diskriminerende ”politiblikket” (Finstad 2000) vil derfor ikke være fullt så virksomt i det private- som i det offentlige rom.

Studerer man de individuelle skjønnsvurderingene politiet foretar seg kan de analytisk inndeles i to hovedgrupper: Den ene handler om å kunne tilpasse rettsregler til sammensatte og komplekse hendelser. Skjønnnet blir sånn sett en uunngåelig del av yrkesutøvelsen. Den andre kategorien handler om det frirommet ordenspolitiet operer i der loven av og til settes til side for å tjene andre formål.

Både PO-data og intervjuutdragene kan avsløre at en stor del av familievoldsoppdragene som politiet rykker ut til fremstår som utydelige og dermed krevende å håndtere både strafferettslig og ordensmessig (politiloven). I datamaterialet er det relativt sjeldent jeg finner hendelser der patruljen er sikre på en beslutning om pågripelse av mistenkte. Slike tilfeller, som for

eksempel betegnes som ”soleklare”, handler gjerne om grovere vold med klare bevis rettet mot en bestemt person. Det typiske er imidlertid tvil om hvordan voldsbestemmelsene i straffeloven skal anvendes. Et sentralt spørsmål er hvorvidt volden som patruljen er gjort kjent med hører inn under det første eller det andre leddet av straffelovens bestemmelse om legemskrenkelse (strl. § 228 – det er som tidligere vist kun det 2. leddet som normalt gir patruljen hjemmel til å pågripe antatt voldsutøver). Hva som ligger i ”betydelig smerte” eller ”skade” i lovens forstand er i høy grad skjønnsmessige spørsmål. Trusselbestemmelsen (strl. § 227) inneholder også vanskelige gråsoner. Hva er egentlig ”skikket til å fremkalle alvorlig frykt”? Politiloven byr også på tolkningsproblemer. Bestemmelsene for når det kan være grunnlag for bortvisning og innbringelse er runde, åpne og vide, og gir patruljene en betydelig skjønnsrett. Der enkelte politibetjenter ser begrensninger i politilovens anvendelse i private hjem ser andre (gjerne de mer erfarne) muligheter i utsagn som for eksempel vist i pkt. 7.3.1 – der det kommer til uttrykk at – *det er bare å ta han med* – når det gjelder en beruset mann som lager bråk i sitt hjem.

Når loven må skjønnsmessig tilpasses de konkrete tilfeller, gir det også politiet et stort handlingsrom. På den måten blir ikke loven bare en begrensning, men også en ressurs. Patruljen kan etter eget forogtdbefinnende både opp- og nedjustere en bestemt hendelse i forhold til lovens bokstav – avhengig av hvordan de ønsker å løse oppdraget. I slike tilfeller er det ikke loven i seg selv, men andre hensyn som ligger til grunn for patruljens beslutninger – og politiet tar seg dermed friheter utenfor sitt mandat. Kapittelet har gitt flere eksempler som illustrerer dette – som for eksempel ønsket om å få mannen ut av boligen for å skape fred – eller motsatt – at patruljen ser at det er grunnlag for en pågripelse, men lar være for eksempel fordi det synes urettferdig eller urimelig. Når loven nedjusteres på denne måten står imidlertid politiet i fare for å opptre som en dommer på stedet. Når det gjelder spørsmålet om pågripelse eller ei er det blitt presentert en rekke andre eksempler på motiver av utenomrettslig karakter – som å oppjustere en hendelse for å sikre seg straffesaken, følge operasjonssentralens press om å pågripe mistenkte til tross for at hjemlene synes utilstrekkelige for patruljen på stedet, markere overfor ”kona” at politiet tar hendelsen alvorlig, hensyntaken til barn som er tilstede i boligen, vurdere faren for stigmatisering av mistenkte, vurdere hvordan mistenkte vil opptre overfor politiet ved en eventuell neste korsvei med mer.

Kapittel 5 dokumenterte ordenspolitiets relativt lave anmeldelsestilbøyelighet i familievoldshendelsene. Grunner til det ligger også i det frirommet som patruljene skaper seg. Fraværet av anmeldelser ligger først og fremst i politiets oppfatning av volden som mindre alvorlig og at hendelsene ofte fremstår som uklare for patruljene. Offerets opptreden og politiets vurdering av hensiktsmessigheten ved å skrive anmeldelser har også betydning for anmeldelsestilbøyeligheten fra politiets side. Disse begrunnelsene er imidlertid også i stor grad av utenomrettslig karakter. En sentral grunn for politiets tilsidesetting av loven ligger i konflikten mellom plikt- og konsekvensetikken. Kapittelet har gitt en rekke eksempler på at politibetjenter ser for seg at anvendelsen av straffeloven ikke alltid fører frem til noe godt resultat for de involverte i disse sakene, og setter derfor loven til side for å oppnå best mulige konsekvenser av politiinngrepet. Det er i stor grad den virkeligheten som patruljene møter som styrer politiarbeidet. Da må lover, instruksjer, prinsipper og formaliserte retningslinjer av og til vike.

Spørsmålet om skjellig grunn til mistanke og hjemmel for pågripelse av mistenkte er ikke bare et spørsmål om å tilpasse straffeloven til faktiske handlinger. Det er for patruljen også et spørsmål om troverdigheten til den som ytrer seg. Det gjelder i særlig grad tilfeller der partene forklarer seg helt forskjellig om hendelsen, og det foreligger ingen andre klare beviser for skyld. Vurderinger av troverdigheten og sannhetsgehalten til forklaringene (av både mistenkte og fornærmede) utgjør en betydelig del av politiets skjønnsvurderinger. I den forbindelse er det interessant å merke seg enkelte politibetjentes sterke tro på egen magefølelse i å kunne avsløre løgn ut fra kroppsspråk, øyebevegelser og faktorer til tross for vitenskapelig dokumentasjon på de sterke begrensninger vi alle har som løgn-avslørere. Samtidig skal det føyes til at patruljene vurderer gjerne hele konteksten de er i og faktiske opplysninger de får mht. troverdighet – og ikke bare kroppslige tegn og uttrykk. Enkelte politibetjenter seg også opplagte farer ved å følge sin egen magefølelse.

Skjønnsvurderingene kommer også til uttrykk i et neste sentralt punkt – som også er hovedtema for neste kapittel: Hvordan velger politipatruljene å oppfatte ofrene for familievold? Som vi har sett har det betydning for hvilke beslutninger politiet foretar seg.

8. POLITIETS ERFARING MED OFRE FOR FAMILIEVOLD.

8.1 Innledning

I PO kan vi finne en rekke eksempler på politiets problematiske erfaringer med ofre⁵² for familievold – som for eksempel disse meldingene fra 2005:

”Hun sier hun har vondt i ryggen det ene øyeblikket, for så å sprette rundt og spytte/skrike til patruljen.”

”Melder har hatt besøk av sin eksmann. Han har slått inn døren og knust?? nesen på melder/fornærmede (...) Både mistenkte og melder er ‘samme ulla’ - godt kjent for det meste begge to.”

”Datter kom til stedet og forklarte at mor rett og slett har liten troverdighet”.

”Melder sier hun trenger litt hjelp, mannen slår (...) har nok vært en krangel – men ikke som beskrevet på 112, irectsetter kvinnen.”

”Fornærmede ønsket IKKE at vi tok fra mistenkte nøklene og hun ønsket fremdeles å være sammen med han!!!”

Generelt finner jeg mange eksempler på at politifolk veksler mellom følelsen av medlidenhet, frustrasjon, oppgitthet, undring, mistro, irritasjon og utilstrekkelighet når det gjelder ofrene i disse sakene. Det vil jeg komme nøyere inn på ved en rekke eksempler og analyser.

8.2 Det ”ideelle” offer

Nils Christie (1986) har konstruert idealtypen ”det ideelle offer”, og det er få (om noen?) enkeltbidrag som er hyppigere anvendt og sitert både i den nasjonale og internasjonale viktinologiske litteraturen. Et ideelt offer har i følge Christie (1986; 19) fem ulike kjennetegn. For å være et rent idealoffer må følgende være oppfylt: (oversatt og noe bearbeidet av meg)

- Offeret må være svak og forsvarsløs
- Offeret må være ute i et respektabelt ærend
- Offeret må befinne seg på et sted som ikke representerer noen fare
- Gjerningsmannen må være stor og ”ond”
- Det finnes ingen relasjon mellom offer og gjerningsmann

⁵² I politiets offisielle vokabular finner ikke ”ofre”, men begrepet ”fornærmede”. Jeg veksler mellom disse betegnelse.

Det optimale idealofferet blir for eksempel den lille, gamle damen som er på vei til å besøke sin syke søster på lyse formiddagen og plutselig blir overfalt og ranet av en stor og sterk mann. Det ideelle offer blir for Christie en person eller en kategori mennesker som får en fullstendig offerstatus i vår kultur. Ingen vil legge noen bebreidelser på offeret for den begåtte ugjerningen. Absolutt all skyld blir heftet ved gjerningsmannen. Motsatsen til idealofferet blir for eksempel den fulle, aggressive unge mannen som blir slått ned på bar på natten. Det kan imidlertid tenkes at den unge mannen opplever en større lidelse enn den gamle damen, men han har i "våre øyne" det meste å takke seg selv for.

Paul Leer-Salvesen skriver at det er sjelden gjerningsmannen og offeret finnes i ren form utenfor skrivebordet. "Normalt er våre forhold mer sammensatte. Vi blir krenket og vi krenker i løpet av våre liv" (Leer-Salvesen 1998; 105). Politiet og rettsvesenet møter få idealofre. Sosiologiprofessor Willy Pedersen setter det på spissen slik; "Det gir liten sympati å stå frem med et ødelagt liv dersom du selv startet slagsmålet som gjorde deg ufør. De typiske ofre forblir derfor uten ansikt" (Dagbladet 23.02.1999).

Blir ofrene for familievold vurdert som ideelle ofre? Spørsmålet kan naturligvis avvises med det enkle faktum at ofrene her langt fra er noen ensartet gruppe. Likevel er det mulig å gi noen prinsipielle og generelle vurderinger av spørsmålet. Nils Christie gjør nettopp det, og han hevder at mishandlede kvinner ikke får status som idealofre først og fremst fordi de ofte forblir i relasjonen til gjerningsmannen (Christie 1986: 21). Her påpekes også følgende paradoks; Kvinner har i de vestlige samfunn oppnådd langt mer økonomisk uavhengighet fra mannen de senere tiårene. Valgfriheten om å bli værende i et destruktivt forhold synes å være økt for de fleste kvinner. Samtidig har feminister i økende grad forsøkt å gi mishandlede kvinner fullverdig offerstatus. Men med økt uavhengighet har jo også valgfriheten objektiv sett økt. Det skulle bety en lavere grad av troverdighet som ideelle ofre (ibid; 21). Christie hevder samtidig at disse resonnementene kun har teoretisk interesse, og skriver videre at det har vært et viktig fremskritt å akseptere mishandlede kvinner som en sentral og viktig offerkategori. Likevel ser Christie en fare forbundet med å se på denne gruppen bare som ofre. De ideelle ofre oppfattes utelukkende som svake og maktesløse. Kjersti Ericsson (1993; 76) slår fast at det finnes få rettigheter uten plikter, og i forbindelse med vold mot kvinner hevder hun at; "Retten til å være offer innebar (i det minste implisitt) plikten til å være stakkarslig, svak, et passivt objekt for andres handlinger" – og hun resonnerer videre;

”Et nokså paradoksalt resultat, når en tenker på at kvinnebevegelsens hovedmål nettopp har vært å bringe kvinnen ut av rollen som `den andre`, som objekt, og fram på scenen som sjølstendig handlende subjekt” (ibid; 76).

Leer-Salvesen (1998; 117) mener at det var nødvendig å gi mishandlede kvinner offerstatus – på denne måten.

”De store `vekkelsesbevegelsene` på ofrenes vegne var historisk nødvendige. De førte til at undertykkelse, seksuelle overgrep og vold som i særlig grad rammet kvinner og barn, kom på den kriminologiske og kriminalpolitiske agenda.”

Det legges til her at det neppe var krisehjelpenes egentlige intensjon å holde ofrene fast i offerrollen (ibid; 117). Leer-Salvesen presenterer en kritikk av selve offerbegrepet på denne måten;

”Til sist i denne sammenheng skal det nevnes at noen ofre ikke ønsker å bli kalt ofre. En viktig kritikk har vært at offerbegrepet er rettet mot fortiden, mot det som skjedde. Man har foreslått begrepet ”survivors”, overleve i stedet. Denne kritikken har særlig kommet fra grupper av ofre i USA, grupper som ut fra forestillinger om mestring og bearbeiding av egen historie protesterer mot en språkbruk som lukker historien også for dem som rammes av ulykker og overgrep. Jeg har sans for denne kritikken. Den fokuserer på et problem vi skal komme tilbake til, nemlig de menneskesyn offerspråket kan være bærer av. I sympati og medlidenhet kan man være med på å holde mennesker altfor fast til det som har skjedd. Det kan bli vrient å komme videre, å sørge seg fri igjen” (ibid; 116).

Begrepet ”survivors” kan knyttes til mange mishandlede kvinners streben etter å mestre et mishandlingsforhold. Disse kvinnene beskrives verken som passive eller hjelpeløse, men som aktive, oppfinnsomme og handlekraftige i sine strategier for å mestre livet (Nielsen og Snare 1998). Offerbegrepet assosieres lett med egenskaper som ”stakkarslig” og ”svak”. I det ligger det betydelige muligheter for å stigmatisere mennesker som har vært utsatt for overgrep. Man *blir* et offer – blir det andre har gjort mot en. Man blir til slutt den ”mishandlede kvinnen”. Ens offerstatus kan forsterkes til å bli en altoverskyggende egenskap ved den utsatte⁵³, og det dannes forventninger fra omgivelsene for hvordan et ”riktig” offer skal se ut. Likevel

⁵³ En interessant bidrag til å forstå denne prosessen finner vi i Lemerts (1972) skille mellom primær og sekundæravvik. Anvendt her kan vi tenke oss at primæravviket kan innebære å bli utsatt for vold én gang – eller første gang. Både offeret og omgivelsene kan tolke dette som et hendig uhell, en hendelse som lett kan bagatelliseres. Ved gjentatt viktimsing kan det utvikles en prosess der avviket får større og større betydning for den utsatte. Omgivelsene vil i økende grad få en stereotyp oppfatning av den voldsutsatte. En vil i tiltakende grad bli behandlet som et voldsoffer og vedkommende kan få en stadig sterkere selvoppfatning og identitet i offerrollen.

rommer begrepet en tosidighet i så måte. Det kan opplagt virke stigmatiserende og begrensende, men også frigjørende: Det kan føles som en lettelse at det man har vært utsatt for gis et navn – noe som kan bidra til en anerkjennelse av de vonde erfaringene en bærer på.

Kvinner som utsettes for overgrep av sin partner er tvetydige ofre i politiets øyne. På den ene siden beskrives hun av og til som et offer i retning av idealofferet. I mine notater har jeg merket meg flere utsagn som tyder på det – som for eksempel;

Vi skal også huske at det er mange kvinner som lever i et helvete!

De er helt ødelagte mange av disse kvinnene!

... stakkars kvinne.

Har også møtt kvinner som er så nedbrutt at det ikke finnes motstand lenger.

Kvinnene har mer enn nok med å overleve fra dag til dag.

Politiets karakteristikk av enkelte voldsutøvere kan også si noe om deres syn på ofrene. Det forekommer at disse gjerningspersonene for eksempel omtales som – *drittsekker*. Slike merkelapper tyder også på en oppfatning av kvinnen som et tydelig offer. Hvis begge parter oppfattes av politiet som – *like gode* – vil det ikke være like lett å se – *drittsekkene*. Man blir *drittsekk* i relasjon til noen, og da helst til en tilnærmet uskyldig partner.

En tydelig fremstilling av mishandlede kvinner som rene ofre kom til uttrykk fra en erfaren politietterforsker under et foredrag på Politihøgskolen. Han foreleste over temaet ”Politiets virkemidler mot familievolden” for avgangstudentene. I foredraget tok han utgangspunkt i en erfaring han hadde som kursleder for politifolk i et østeuropeisk land. Der hadde han vist frem noen bilder av enkelte mishandlede kvinner. Noen i forsamlingen skal ha stilt følgende spørsmål til disse stygge bildene; ”*What did that woman do?*”. Politimannen brukte dette som et eksempel på en ekstrem form for ”victim-blaming”, og rettet deretter blikket mot studentforsamlingen med følgende formaning: *Offeret i disse sakene er et helt uskyldig menneske!*

Når jeg leter etter fortellinger i mitt materiale som omhandler ofre som både er uproblematisk for politiet og vekker betjentenes fulle sympati, finner jeg en historie om en kvinne som forklarer en politimann om en krangel som endte med at mannen (som var stor og

sterk) kastet henne i gulvet for deretter å slå og sparke på henne. Kvinnen ga patroljen en – *tydelig og grei forklaring*. Mannen ble pågrepet, og politimannen brukte langt tid på å skrive rapport i etterkant. Politimannen fortsetter slik;

Så tenkte jeg at jeg skulle være service minded. Jeg ringte fornærmede - spurte om hvordan hun hadde det. Snakket med henne en god stund... hun virket glad for det. Politimannen sier at han ringte henne også for å få klarhet i noe som han skrev i rapporten - og for å forklare henne den videre saksgangen.

Jeg spør; Ville hun ha noen straffesak da?

Politimannen; Ja, hun ville ha han straffet – hun ville ut av ekteskapet – dette hadde skjedd før også - og han legger til; Det skjedde mye bra i denne saken... i løpet av formiddagen (dagen etter) kom det en beslutning om besøksforbud – hun ble innkalt og avhørt dagen etter – grundig – han ble også avhørt – hyggelig at det ble tatt skikkelig tak i.

Denne kvinnen ble oppfattet og behandlet som et verdig offer. Viktige grunner til det er at det kun var mannen som ble vurdert som skyldig i dette tilfellet. I tillegg, og minst like viktig, forklarte kvinnen seg – *tydelig og greit* – til politiet. Dessuten ønsket hun straffesak, og var takknemlig for politiets arbeid. Det er imidlertid atskillig flere historier og utsagn i mitt materiale som omhandler ofre som oppleves som problematiske for politiet på en rekke forskjellige måter. I PO finner jeg en hyppig rapportering om ikke ”ideelle ofre” som for eksempel i disse meldingene fra 2005:

”Ringte opp damen og hun skjelte ut oss fordi vi visstnok skulle ha trodd på den mannlige parten.”

”Truer med å kaste seg fra balkongen dersom politiet ikke kommer umiddelbart. Var meget ufin på telefonen.”

”Har pratet med (kvinnens navn) – ikke noe vettu”

”Dama er aggressiv og holder hele legevakta våken”

” (...) Men det eneste vi ble møtt med var bare ukvemsord og ubehagelig tiltale”

”Hun er masete, ruset og ufin”.

Neste historie, som en politimann forteller, vitner så avgjort ikke om idealofferet:

Hun hadde fått seg en kilevink... Mannen tok imot oss utenfor og sa det som det var – ”ja, jeg slo til henne!” – han ble satt i bilen med håndjern... Naboen kom ut og sa at det er helt feil av politiet å ta med mannen her: ”Kona er klin gæren!”... naboen kjenner dem og beskriver hvor jævlig kona er... hun viste seg å være hakke gal...

Det direkte aggressive offeret finner jeg også eksempler på i materialet mitt. En politimann forteller:

Det var en jente – ung dame – som hadde blitt banket av typen sin. Hun hadde blitt kraftig forslått – stygg vold. Han ble pågrepet... Det viste seg at jenta var vel så gal... Hun sparket og slo så hun måtte tas med makt. Kvinnen ble kjørt til legevakten, men hun sparket og slo legen også slik at han måtte gi opp behandlingen av henne. Saken ble senere henlagt.

Svært mange i politiet kan fortelle at det er mange variasjoner og nyanser mellom det enkle og stereotipe bildet av det rene offeret på den ene siden, og den mektige, brutale gjerningsmannen på den andre. Flere av mine informanter gir uttrykk for at dette bildet langt fra er ”sort/hvitt”. Politifolk ser ofrene på en skala – fra offerets uskyld og gjerningsmannens totale dominans i det ene ytterpunktet – til offerets sterke delaktighet i den andre enden.

En politikvinne hevder at i mange familievoldssaker, som hun har rykket ut til, har hun tenkt i ettertid at kvinnen var en - *bitch*. En politimann forklarer at de – *sjelden eller aldri* – finner det rene offer og – *den store stygge ulven*. En annen politimann sier at han i løpet av sin politikarriere på 4 år med ordenstjeneste har til gode å møte et offer som han følte – *bare hadde uflaks*. En tredje politimann (en eldre betjent med lang fartstid) trekker et hjertesukk når vi samtaler generelt om de menneskene han møter i sin patruljetjeneste. Han sier: *Det er ingen å synes synd på lenger – ingen å holde rundt lenger – det er bare slask – finnes aldri noen takknemlighet*. På et seminar på Politihuset i Oslo om ”Vold i nære relasjoner” handlet ett av foredragene om ”det ideelle offer”. En politikvinne som arbeider kun med etterforskning opplevde at dette begrepet traff henne. Hun sier til meg at hun møter – *kanskje bare én av hundre* – ofre som svarer til ”idealofferet”, og forteller videre at hun under foredraget hadde tenkt denne tanken: *Å gi meg et idealoffer!*

En avgangsstudent på Politihøgskolen erfarte i løpet av praksisåret sitt at han forsøkte å holde rundt en kvinne som skulle være slått av mannen sin. Det gjorde han for å være – *snull og trøste* – henne:

... da ble hun skikkelig sint, og det ble et munnhuggeri – hun ville ikke ha noe av at jeg tok på henne... et udregelig kvinnfolk... hun kjeftet og smelte på oss... hun var ikke noe offer liksom.

Det er ikke tvil om at denne kvinnen opptrer på en måte som diskvalifiserer henne fra å få fullverdig offerstatus. Hun opptrer langt fra slik politistudenten forventer av et offer. Han sier selv at hun ikke var noe offer. Skal du få skikkelig offerstatus hos politiet bør du kunne fremstille deg som et offer. Er det, i politiets øyne, bare ”bagateller” du har vært utsatt for, eller du opptrer kranglete og usympatisk – da blir du fort diskvalifisert fra offerstatus. Det gjelder særlig hvis politiet oppfatter fornærmede som delaktig i sin egen viktimisering.

Man kan også finne enkelte svært ufølsomme uttrykk på offerets vegne i politietaten. En politimann forteller meg (med en viss vantro) at han for flere år siden hadde sagt til en politiadvokat at han dessverre hadde gjort en feil – han hadde glemt å gjøre fornærmede kjent med vitneplikten. Poliitiadvokaten skal da ha svart dette: *Det skal du ta helt med ro – for hvis ikke dama kan gå i retten å vitne mot mannen så fortjener å bli slått.*

La meg nå dykke ned i hva læren om ofre (viktimologien) sier generelt om ofres rolle og delaktighet i voldsforbrytelsene. Viktimologiske studier kan i høy grad kaste lys over, og bidra til å forstå, politiets tenkning på dette feltet.

8.3 Det ”medskyldige” offer

8.3.1 Offerets skyld og ansvar

I en dom fra Oslo Tingrett, hvor en mann dømmes for vold mot sin kone, konkluderer dommerne med at omstendighetene rundt voldshandlingene vurderes som ”særdeles skjerpene” fordi ”legemskrenkelsen hadde karakter av mishandling og var uprovosert.” Begrepet ”uprovosert” har gjerne sitt motstykke i en eller annen forestilling om voldshandlinger som skal være ”provosert” frem. I viktimologien kommer heller ikke ofre skyldfritt ut. Det fokuseres på skyld og ansvar for egen lidelse i forholdt til ofres egenskaper, livsstil og valg. Man har studert ofres rolle i forbrytelsene ved deres initiativ, skjødesløshet, forføring, provokasjon, tilgjengelighet, mangel på motstand etc. Det har også blitt forsøkt å lage en generell modell for grader av skyld ved å dele ofre opp i seks kategorier, fra det helt uskyldige offer, for eksempel små barn, til det mest skyldige offer – som for eksempel aggressive og fulle menn (Nilsen og Snare 1998: 30). Hans Von Hentig – av noen oppfattet som viktimologiens ”far” (ibid: 24) – tok som utgangspunkt at relasjonen mellom gjerningsmann og offer er langt mer komplisert enn straffelovens enkle distinksjoner. Dette er

konstruerte kategorier, men i virkeligheten flyter ”gjerningsmann” og ”offer” over i hverandre, argumenterer han. I ”The Contribution of the Victim to the Genesis of Crime” (Von Hentig 1948; 383) forsøker han å bryte med et endimensjonalt fokus på gjerningsmannens egenskaper og personlighetstrekk. Offeret, og dets samspill med lovbrøyteren, får etter hans oppfatning for liten plass i studiene av kriminalitet. Han forklarer:

“Looking into the genesis of the situation, in a considerable number of cases we meet a victim who consents tacitly, cooperates, conspires, or provokes. The victim is one of the causative elements, and we would do well to pay more attention to him in judging the criminal and his action and in suggesting perfected methods of punishment, reform and prevention” (ibid; 436).

Offerets provokasjon får en sentral plass i denne tenkningen. I loven er gjerningspersonen pr. definisjon den aktive parten, mens offeret er den passive. Von Hentig uttrykker videre; “The intricate play of interacting forces is scarcely taken into consideration in our legal distinctions, which must be simple and workable” (ibid; 438). Nøkkelen til forbrytelsenes årsaker ligger her i interaksjonen mellom to parter og situasjonen som samhandlingen utspiller seg i. Det er for øvrig hva Fattah (1979) oppfatter som en dynamisk, fremfor en statisk, tilnærming til forståelsen av kriminalitet. Von Hentigs tenkning kom for øvrig til å prege flere studier av forskjellige kriminalitetsformer.

Wolfgang (1957) introduserer begrepet ”victim precipitation” – et begrep som er gjenganger i mye av den viktimologiske litteraturen. ”Victim precipitation” lar seg vanskelig oversette presist til norsk, men det vil bety noe slikt som ”offer-fremkalt” eller ”offer-fremskyndet” lovbrudd. Wolfgang anvender Von Hentigs tenkning på drap der offeret, og situasjonen offeret og drapsmannen sammen frembringer, får en sentral plass i studiet. Amir (1967) tar i bruk ”victim precipitation” i studier av voldtekt. Han interesserer seg for en rekke variabler som offerets vandel og rykte, hvorvidt offer og gjerningsmann bor i det samme området eller har en relasjon fra tidligere, om de møttes på bar, om det har vært brukt makt og tvang under voldtekten etc. Han når fram til følgende oppsiktsvekkende konklusjon – som så avgjort er egnet til å provosere mange:

”...that it is not solely the vulnerable situations but also some characteristics of victim behavior which are important in precipitating the offense. Further, the notion of negligent and reckless behaviour on the part of the victim is as important to understanding the offense as is the appearance of these types of behaviour in the offender. It does not make any offender innocent but allows us to consider some of

these men, at least, less guilty and leads us to consider that the victim is perhaps also responsible for what happened to her” (ibid: 502).

Lensmannen i Laksevåg, Harald Andersen, vekket nok ikke en mindre grad av provokasjon da han uttalte seg om vold mot kvinner på denne måten til Dagbladet;

”Jeg er lei den ensidige kritikken av politiet når ting går galt. Kvinner må bli mer kritiske i valg av partner. Jeg har opplevd at vi hjelper kvinner ut av vanskelige situasjoner, så går det en stund, og så finner de en ny mann som er voldelig. Da kan man begynne å lure. Burde ikke kvinnen selv ta skyld? (Dagbladet 12.08.01).

Mange politifolk jeg har diskutert denne uttalelsen med sier seg mer eller mindre enig med lensmannen (dog er det unntak her også). Samtidig gis det gjerne uttrykk for at slikt er ”forbudt” å si. Lensmannen berømmes av mange i politiet for å tåle massiv og hard kritikk i mediene i etterkant, og for å si det ingen andre tør si. En av mine informanter er imidlertid opptatt av at man skiller mellom slike generelle ytringer, og hva man som politi faktisk sier til utsatte kvinner. Han hadde reagert nærmest med vantrø da han som student møtte en mishandlet kvinne sammen med en eldre politimann. Kvinnen klagde på at hun hadde vært uheldig i valg av partner når hun hadde møtt en ny mann som, i likhet med den forrige, slo henne. Den eldre politimannen godtok ikke hennes forklaring om – *uflaks* – og skal ha sagt dette til henne: *Man har seg selv å takke når man oppsøker sånne mannfolk.*

En rapport som fikk voldsom medieoppmerksomhet – ”Hvem bryr seg – en rapport om menns holdninger til vold mot kvinner” (Amnesty og Reform 2007) inneholder svar fra et ”landsrepresentativt utvalg” av 505 norske menn om deres syn på kvinners eget ansvar for vold og seksuelle overgrep som de utsettes for. I tabell 13 i denne rapporten – ”I hvilken grad mener du at kvinner som ikke bryter ut av et voldelig parforhold selv må ta ansvaret for at hun blir utsatt for vold fra partneren?” – fremkommer det at nesten 40 % av utvalget sier at kvinnen enten må ta ansvaret ”i svært stor grad” eller ”i stor grad” (ibid: 17). Nesten halvparten oppgir at kvinnen bør ta fullt eller delvis ansvar for ”seksuelle overgrep” hun utsettes for hvis hun ”flørter åpenlyst” (ibid: 20). En kvalitativ undersøkelse, som er foretatt av en pensjonert lagdommer (Lars-Jonas Nygård) fikk et førstesideoppslag i Aftenposten morgenummer (22.12.2006) med tittelen ”Kvinner klandrer voldtektsofre”. Nygård har intervjuet jurymedlemmer om deres vurderinger av skyldspørsmålet i voldtektssaker. Undersøkelsen viser (kanskje noe overraskende) at kvinnelige jurymedlemmer var mer fordømmende til offerets atferd enn de mannlige jurymedlemmene. ”Hun var med opp og var

med på klining, da kan hun ikke plutselig ombestemme seg og bli tatt på alvor” – er et eksempel på utsagn fra disse intervjuene.

Samspillet mellom offer og gjerningsperson får en markert plass i forskningslitteraturen på familievold (Aas 1995).⁵⁴ Det er to, og ikke bare én person, som er under forskningslupen her. Det kan uttrykkes for eksempel på denne måten; ”Another safe assumption is that violence is a two person game” (Toch 1992; 7). Denne type forskning fokuserer på ofre som en del-forklaring til mishandling på to forskjellige måter; Den ene retningen interesserer seg for ofres egenskaper og personlighetstrekk i kombinasjon med det tilsvarende ved voldsutøveren. Den andre retningen fester sitt blikk på hva offeret gjør i et samspill med en partner som utøver vold. Kun noen få eksempler på disse retningene vil bli gitt her, og en uttalelse i den første gruppen kan for eksempel være denne;

”In fact, besides getting involved with a violent man, women exposed to violence in their family of origin may also have a learned tendency to startle, cower, placate and plead (from being beaten themselves as children or from having watched their mother being beaten), which may actually trigger the previously learned aggressive responses in the battering man, based on his own socialization (Andersen m.fl. 1991; 316).

Denne forståelsen faller inn i viktimologiens begrep om ”victim prone” – personer eller personlighetstyper (Elias 1986; 84) – noe som innebærer en antakelse om at noen løper en større risiko enn andre for å bli utsatt for overgrep. Det betyr at noen skal ha en slags medfødt eller arvelig lært disposisjon for å bli et offer. I sitatet ovenfor blir det ofres barndomserfaring med vold (lært hjelpeløshet) som sies å fremprovosere (”trigge”) voldshandlinger fra en som også har en oppvekst preget av overgrep. Ofre skal med andre ord ha lært offerrollen tidlig. Andre faktorer hos partene som sies å fremme volden, er ideologiske, sosiale, kulturelle, etniske og religiøse forskjeller og motsetninger. Disse forskjellene påstås å gjøre paret mer utsatt for dype og fundamentale konflikter (Rosenbaum 1991). Denne tenkningen må kunne sies å representere en ”flerfaktorteori” (Hauge 2001: 45) der partenes egenskaper i sum, og i fellesskap, kolliderer og kulminerer i vold. Fagan m.fl. kritiserer en slik tenkning for å se bort fra konteksten eller situasjonen rundt samhandlingen mellom par der vold utøves. Hun forklarer følgende;

⁵⁴ Se bl.a. Berkowitz 1984, Burgess og Draper 1989, Dobash og Dobash 1992, Fagan m.fl. 1984, Finkelhor m.fl. 1988, Gelles og Cornell 1985, Gondolf og Fisher 1991, Hanson Frieze og Browne 1989, Hydén 1994, Kurtz 1993, Rosenbaum m.fl. 1991, Walker 1984, Andersen m.fl. 1991,

”Researchers studying both domestic violence and stranger violence agree that variables representing characteristics of individuals are insufficient to explain and/ or predict violent behaviour. Explanations of violence, both inside and outside the home, must incorporate situational or contextual factors as well as an assessment of the relationships of violent individuals to these environments” (Fagan m.fl. 1989; 49).

Margareta Hydén (1994) presenterer en prosessorientert tilnærming til partnervolden. Hun viser til at menn og kvinner utgjør komplementære roller i parforholdet. Det er ikke menn alene som skaper den maskuline rollen. Maskulinitet må opplagt forstås i forhold til femininitet, og de skaper og gjensker hverandre gjensidig i en kontinuerlig prosess. Hydén forklarer videre at par skaper en sosial orden av dominans og underordning. En vesentlig forklaring på utviklingen av et voldelig forhold blir, i hennes analyse, kvinnens valg om å gi fra seg makt og la mannen overkjøre henne. Et eksempel som gis er kvinnens opptreden etter de tidlige voldsepisoder. Her finner Hydén et rollebytte der mannen blir den svake parten som ber og tigger om tilgivelse. Hydén ser på dette stadiet et farlig valg som kvinnen gjør. Hvis hun tilgir mannen raskt og bidrar til å nøytralisere og bagatellisere volden, så gir hun samtidig mannen grønt lys for total dominans over henne (ibid; 161). Kvinnens medvirkning til mannens isolasjon av henne bidrar også til hans maktposisjon i forholdet. Man ser på kvinnens manglende grensesetting og selvhevdelse som en viktig delforklaring til utviklingen av et mishandlingsforhold.

Den åpenbare kritikken mot ideen om ”victim precipitation”, og offerets samspill med gjerningspersonen, er at skyld legges på ofrenes skuldre og dermed forsterker byrden for mennesker som allerede har det vanskelig. Det hevdes at en slik tenkning kan føre til en dobbel viktimisering; Det er ikke nok at en krenkes gjennom selve forbrytelsen - i tillegg skal en krenkes på nytt med påstander om medansvar og delvis skyld. Fra feministisk hold har denne tenkningen vært angrepet også fordi den representerer et mannsdominert syn på verden. Forestillingen om ”victim precipitation” er opprinnelig konstruert og fortolket av menn (Nilsen og Snare 1998).

Fattah (1979; 201) mener at kritikken mot ”victim precipitation” er delvis feilslått og misforstått. Han hevder at kritikerne ikke har klart å skille mellom forklaringer og forståelse av viktimisering på den ene siden, og de rettslige begrepene om provokasjon og skyld på den andre siden. Det har vært en uheldig sammenblanding av ”årsaker” og ”skyld” som har ført til

mye forvirring og mange misforståelser, og Fattah hevder videre at det ikke er mulig å forstå lovbryterens motiver og atferd hvis vi ikke studerer det tilsvarende hos offeret og selve hendelsesforløpet som ligger bak ugjerningen. Begrepet om "victim precipitation" har dermed vært utdefinert på et ideologisk- og ikke på et vitenskapelig grunnlag. Fattah mener at studier av ofrets interaksjon med gjerningspersonen, og konteksten rundt handlingene, verken kan eller bør sammenblandes med forsøk på å klandre og ansvarliggjøre offeret (ibid; 202). Han skiller dermed mellom ofres "functional responsibility" og "social responsibility" (ibid; 209) – den førstnevnte til sosiologisk – analytisk bruk, den sistnevnte til moralsk og rettslig bruk. Det er nettopp dette skillet Willy Pedersen ønsker å tydeliggjøre i en kronikk i Aftenposten med overskriften "Voldtekt rammer ikke blindt" (Aftenposten morgen 07.03.07). Han uttrykker dette i en opphetet debatt:

"Er det mulig å mene at spørsmålet om ansvar og skyld i slike saker må kunne være klart, men likevel peke på faktorer som gir sårbarhet? Dette synes å være stridens kjerne. Mange av dem som nå står sterkest i det offentlige ordskifte, mener at det ikke går. At dette innebærer å legge skyld og stigma på jentene, eller urimelige bærer på deres skuldre (...) Det er fullt mulig å få frem at din egen sårbarhet øker dramatisk når du drikker deg full, uten at dette fritar overgriperen for skyld."

Leer-Salvesen erkjenner også at det neppe er helt tilfeldig hvem som blir viktimitisert. Det finnes åpenbart noen årsaksmønstre bak. Samtidig er det et viktig poeng for han å skille mellom "skyld" og "årsak". Det gjør han på denne måten;

"De fleste har møtt mennesker som tilsynelatende har en egen evne til å bli offer gang på gang. Dette er en sann observasjon, men den er farlig. Den kan nemlig brukes til å skyve skylden for ugjerningen over på offeret (...) Det finnes noen bilkjørere som blir påkjørt gang etter gang i trafikken, uten selv direkte å ha overtrådt noen trafikkbestemmelser. Er det bare Donald Duck-effekten? Noen er så uheldige å være på feil sted til feil tid, eller er det noe ved deres atferd som gjør dem mer tilbøyelige til å bli trafikkofre enn andre? Det finnes noen kvinner som går fra den ene voldelige, alkoholiserende mannen til den andre. Noen er som fluepapir på tyranniske sjefer og utnyttende kolleger, og trakasseringen gjentar seg når de skifter jobb. Det finnes barn som mobbes av stadig nye gjerningsmenn, til tross for at familien flytter og barna bytter skole og lekemiljø" (Leer-Salvesen 1999; 118).

Når det gjelder partnervolden kan det nå være nyttig å trekke inn det tidligere presenterte skillet mellom "situasjonell partnervold" og "intim-/patriarkalsk terror" (Haaland og Clausen 2005 b, Pape og Stefansen 2004). Provokasjonsteorien synes å være lite relevant for å forstå den "intime terror". Man kan nok alltid finne eksempler på at kvinner som lever i

mishandlingsforhold kan tolkes som ”provoserende” i enkelte situasjoner, men hvor interessant er det å legge vekt på det i et ”maktstrukturelt voldelig”⁵⁵ parforhold? Her er det ikke lenger det situasjonelle, men det systematiske som ligger til grunn. Deler av forskningslitteraturen tegner et bilde av voldsutøveren i den ”intime terroren” som både lunefull og uforutsigbar. Mishandlede kvinner, som har latt seg intervjuet, har ofte opplevd at partnerens begrunnelser for å slå stadig har forandret seg. Små bagateller har gjerne utløst grove voldshandlinger (Se for eksempel Aasland 1992, Skjørten 1988, Adams 1988). Forskning som har konsentrert seg om voldsutøverens forståelse av egen voldsbruk har heller ikke gitt særlig støtte til provokasjonsteorien. Kristin Skjørten har intervjuet 34 menn som har utøvd vold mot sin partner. I en slags oppsummering av mennenes egne begrunnelser for voldsutøvelse kommer følgende frem;

”Han slår når han føler seg sjakk matt, – han slår for å stoppe henne i en situasjon/få forandret en situasjon, – han slår fordi han føler at hun vil kontrollere livet hans, – han slår igjen når hun slår, – han slår når han føler at han ikke blir lyttet til/ ikke når fram, – han slår når kvinnen er uenig med han, – han slår i situasjoner hvor han føler seg avvist, – han mener han har rett til å slå dersom kona ikke gjør det han ber henne om, – han må ha rett, – han slår for å lære henne forskjell på riktig og galt, – han slår for å komme ovenpå, – han slår dersom han føler seg urettferdig behandlet, – han hater å bli fortalt hva han skal gjøre; `det er faen ingen som skal ta rotta på meg!’” (Skjørten 1994; 222).

Psykologen Per Isdal (1990) tar utgangspunkt i sin erfaring som terapeut for menn som mishandler sin partner. Menn i terapi begrunner ofte sin voldsbruk med partnerens provokasjon. Volden forklares som et svar på kvinnens – ”mas, gnål, bebreidelser, klaging, kravstorhet, flørtning med andre menn” (ibid; 156). Dette er imidlertid normalfenomener, men langt fra alle kvinner blir slått, hevder Isdal – og resonnerer videre; ”Det betyr at opplevelsen av kvinnen som provoserende, samt hvordan denne opplevelsen håndteres, i første rekke ligger hos mannen selv.” Han reiser samtidig denne problemstillingen; ”Hva er det med denne mannen som gjør at han føler seg så provosert?” (ibid; 156). Isdals svar på sitt eget spørsmål kommer på denne måten;

”Hva er volden et løsningsforsøk på? Volden er en mannlig måte å mestre følelser på, som følelsen av avhengighet, usikkerhet, frykt, tilkortkomning, mislykkethet, svakhet og sinne. Volden er en måte å håndtere egne problemer med selvbylde og selvfølelse på. Når jeg føler meg liten, kan jeg føle meg større ved å gjøre andre mindre enn meg

⁵⁵ Dette begrepet har jeg fått fra Yngve Hammerlin som har gitt meg kommentarer på dette kapittelet.

selv. Når jeg føler meg hjelpeløs og avmektig, kan jeg stille den smerten som ligger i dette, gjennom å ta makt og kontroll over andre” (ibid: 165).

Isdal tolker volden utelukkende som utøverens problem, og den terapeutiske oppgave er å bidra til at mannen innser dette for å kunne fullt og helt ta ansvaret for sine egne handlinger. Teorier om provokasjon og fokus på hva offeret gjør, kan være en farlig avsporing i denne sammenhengen. Det kan lett bidra til at mannen eksternaliserer volden, og håp om endring synes dermed forringet.

Fokus på ofre angripes også av forskere som vil løfte forklaringer til kvinnemishandling på et samfunnsnivå, – dvs. et strukturelt nivå. Kjersti Ericsson ønsker å plassere vold mot kvinner i en tolkningsramme der maktforskjellene mellom kvinner og menn kommer til syne. Hun sier det slik;

”Maktforholdet mellom kjønnene er en av vårt samfunns grunnstrukturer, som er vevd sammen med nesten alle andre forhold. Det er det viktig å holde fast ved. Det finnes ingen, verken kvinne eller mann, som kan melde seg ut av dette strukturelle maktforholdet. Men vi kan spille med eller mot det, på mange forskjellige vis” (Ericsson 1993; 79).

Vår tradisjonelle patriarkalske kultur, der kvinner generelt er plassert i et underordningsforhold til menn, oppfattes av mange som den egentlige og viktigste årsaken til kvinnemishandling. Det kan for eksempel uttrykkes på denne måten; “Our basic premise is that the cause of abuse is the fact that men dominate women both in personal relationship and in the social institutions” (Dobash og Dobash 1992; 246). Et argument mot offerstudier er at et individorientert perspektiv kan tilsløre de grunnleggende og bakenforliggende årsaksforhold. Det er det Elias har i tankene når han uttrykker at, “To reduce victimization, we should not be changing individuals, but rather social structures” (Elias 1986; 86). Han ser det urimelige i at ofre skal bære byrdene når det er samfunnsstrukturer som skaper viktiseringen. (Et interessant poeng i denne sammenhengen må være at politiet i liten grad ser samfunnets maktstrukturer i sitt daglige virke. Politiet møter kun individuelle livshistorier.)

Det er mulig at forestillinger om ”victim precipitation” vil få en sterkere grobunn i et stadig mer individorientert samfunn som i økende grad vektlegger personlig frihet og individuelle rettigheter. Leer-Salvesen er inne på dette med følgende perspektiv; ”Er vi på vei mot et

samfunn som i stadig sterkere grad `skylder på offeret`, også på andre områder enn i kriminaliteten?” (Leer-Salvesen 1998; 121). Det er særlig helsevesenets og forsikringsbransjens fokusering på sammenhengen mellom livsstil og sykdom han har i tankene her.

8.3.2 Politiets erfaringer med offerets skyld og ansvar

8.3.2.1. Offerets provokasjon

Spørsmålet om offerets provoserende handlinger er en aktuell problemstilling for patruljene i mange tilfeller. Det ble relevant for politimannen som forteller om følgende oppdrag han var med på:

Det var et par i 40 åra som inviterte med seg en yngre mann på nachspiel. Mannen ble trøtt og gikk og la seg – han våknet av noen lyder og stod opp. Der ser han dama suge mannen i gangen. Han ble stående å måpe – trodde ikke det han så. Da sprakk det for han... han banka opp begge to.

Jeg spurte denne politimannen slik: *Her hadde dere vel en konflikt mellom en type rettferdighetsvurdering og å følge loven? – ja helt klart*, var svaret jeg fikk. En avgangsstudent på Politihøgskolen forteller om en hendelse hun var med på i praksisåret i politiet. (Denne historien forteller hun meg for å vise at offeret ikke er helt ”uskyldig” bestandig.) Hun var sammen med sin veileder da de rykket ut til et sted hvor en ung kvinne var blitt utsatt for vold av sin kjæreste. Hun forteller videre at den unge mannen hadde sagt til politiet at – *hvis ikke hun slutter å bruke min bakgrunn mot meg når vi krangler så vil jeg bli så sint at jeg kan slå*. Det viste seg at hun brukte hans tragiske oppvekst som incestoffer mot han i enkelte konflikter. Dette gjorde hun for å ydmyke han. Politistudenten karakteriserer dette som – *psykisk mishandling*, og hun hadde sagt til fornærmede at dersom hun skal ringe politiet – *så må du jammen slutte å fremprovosere det selv*. Det hører med til historien at den unge mannen ikke ble pågrepet pga. kjærestens provokasjon.

I PO for 2005 finner jeg en rekke meldinger om at patruljen konkluderer for operasjonssentralen at fornærmede og mistenkte er ”like gode” – som for eksempel disse to meldingene:

Kodenavn på patruljen melder fra stedet: ”EX har ringt tidligere i dag og sagt at hun hadde tatt fra han ungen, hun møtte han i parken og fikk tildelt noen slag. Fikk merke

over det ene kinnbenet (...) Er gitt muntlig pålegg om ikke å oppsøke fornærmede. Fornærmede virker ikke helt god hun heller – uvisst hvem som er verst her.”

”Melder sier at mannen er full og truende (...) Mannen gjekk seg ein tur, kvinna var nøgd med dette – partane virka like gode på patruljen”

Patruljenes oppfatning av fornærmedes provokasjon, eller deres forståelse med den mistenkte mannen, finnes det en rekke eksempler på i mine notater fra samtaler med politibetjenter – som for eksempel disse:

Mannen er jo den som er mest voldelig – i følge statistikken, men det er jo også mye gjerne kvinnfolk – ut fra hvordan de oppfører seg.

Det kan godt være at kvinnen har terrorisert mannen i lang tid – så renner det over for han og han slår. Så er det han som sitter igjen med svarteper og arrest.

Vi kvinner er jo eksperter på psykisk terror.

Noen kvinner kan jo være helt jævlig utspekulerte.

I tilfeller der politiet tolker volden som fremprovosert av fornærmede, eller der begge parter oppfattes som *like gode*, nevnes av og til det rettslige begrepet om ”berettiget harme” – *Det er jo noe som heter berettiget harme* – forklarer en politikvinne når hun begrunner fravær av anmeldelse i en konkret hendelse som hun forteller om. Men hva sier loven her? I straffelovens § 56 slås det fast at retten kan sette ned straffen under det lavmål som er bestemt for handlingen når en rekke betingelser er oppfylt. Punkt b. i denne bestemmelsen sier; ”Når handlingen er foretatt i berettiget harme, under tvang eller overhengende fare”. Straffen kan altså nedjusteres hvis tiltalte har handlet i berettiget harme, og det er to omstendigheter som kommer gjerningspersonen til gode her; Det ene er den ”harmen” han måtte ha følt før sin ugjerning, og det andre er den forutgående atferd fra fornærmede som har gjort harmen berettiget. Gjerningspersonens (volds)handling anses riktignok ikke som berettiget, men det er ”harmen” som anses som berettiget på bakgrunn av hendelsen i forkant (Matningsdal 1995).

Bestemmelsen om ”berettiget harme” er en generell regel om adgang til å sette ned straffen i provokasjonstilfeller. Bestemmelser om provokasjon finner vi i flere av de spesielle straffebudene som når det for eksempel gjelder ærekrenkelses og legemsfornærmelser. I det tredje leddet av den mest sentrale voldsbestemmelsen som politipatruljene jobber med (strl.§ 228) sier loven følgende; ”Er en Legemsfornærmelse gjengjældt med en Legemsfornærmelse,

eller er ved en saadan en forudgaaende Legemsfornærmelse eller Ærekrenkelse gjengjældt, kan den lades straffri”. Bestemmelsen åpner altså for muligheten for straffefritak ved provokasjon og retorsjon. ”Avgjørelsen er overlatt til rettens fakultative skjønn” (ibid; 556). Den rettslige begrunnelsen for straffritak ved provokasjon er at den som har blitt provosert i større grad enn ellers kan unnskyldes for sin handling. Den utviste skyld er mindre enn normalt (ibid; 556). Straffritak pga. retorsjon innebærer helt enkelt at fornærmede har tatt igjen med samme mynt. Har man slått tilbake – fysisk gjengjeldt handlingen – så har man heller ikke samme krav på rettslig vern (ibid; 556).

Det heter altså at avgjørelsen om provokasjon ”er overlatt rettens fakultative skjønn” (ibid; 556). I praksis er det ikke helt slik. Politiet på stedet vurderer også dette spørsmålet, til tross for at det innebærer en uberettiget (”unauthorized”) skjønnsutøvelse (Skolnick 1994: 70). Hva som måtte være provokasjon nok for straffrihet/straffnedsettelse er i høyeste grad et tolkningsspørsmål for patruljen. Det gjelder i særdeleshet mindre alvorlige voldssaker slik de fortoner seg for politiet. Hvis patruljen opplever at mistenktes voldsbruk langt på vei er en rettferdig gjengjeldelse av partnerens atferd, kan flere løsninger komme til anvendelse. For det første har politiet (som tidligere vist) en mulighet til å justere ned en legemsfornærmelse fra andre til første ledd i strl. § 228. Videre kan politiet la være å anmelde en voldshendelse på egen hånd, og faktisk også fraråde fornærmede i å anmelde selv i enkelte tilfeller. Politiet retter også til tider sin moralske pekefinger til fornærmede. En politimann er imidlertid kritisk til den type politipraksis som kommer til uttrykk her – med denne uttalelsen;

”Det kan være noen politifolk som synes at det er mer eller mindre fortjent at kona fikk seg en kavring... og av den grunn lar være å pågripe... for eksempel et par som har vært gift i 25 år og de har vært dritings sammen.

Så legger han til dette for sin egen del: Det er ikke min jobb å ta stilling til om volden var rettferdig eller ikke. Det kan jeg ikke der og da... Jeg må ta stilling til det som har skjedd, så får det være opp til etterforskere og jurister å vurdere de formildende omstendigheter senere.

Senere legger han til at det er – *volden* – politiet skal fokusere på – det er dét som er relevant for patruljen – ikke om volden var ”fortjent” eller ei. En politikvinne sier at hun praktiserer den samme yrkesetikken som politimannen ovenfor ved å berette om et par der den voldsutsatte kvinnen visstnok skulle ha – *brukt hele kvelden* – på å fortelle mannen at alle menn hun hadde vært sammen med (dvs. hatt som kunder) – *var bedre i senga enn han*. Politikvinnen avslører at hun kan ha forståelse med enkelte menn som bruker vold, men slår

likevel fast dette: *Provokasjon – ja, men da får man provosere tilbake. Det er ikke akseptabelt å slå uansett. Man får bruke samme våpen. Ikke slag!*

Politikvinnen skiller skarpt mellom straffbar vold og provokasjon. Politimannen ovenfor sier at det ikke er hans jobb å vurdere de formildende omstendighetene. Det har han ikke fullmakter til å gjøre. Politikvinnen sier at – *vi kan jo ikke være dommer på stedet.* Politimannen henviser til ytterligere vurdering av saken både av etterforskere og jurister som har tid til å belyse hendelsens foranledning. En eldre politimann samstemmer her, og mener at det blir en farlig politipraksis å la være å anmelde eller pågripe på grunn av eventuelle provoserende foranledninger fra offeret. Han kommenterer hendelsen (som jeg nylig presenterte) der den unge nachspielgjesten hadde oralsex med samboeren til mistenkte – og sier: *Det kan det jo tenkes at han igjen har hatt seg med halve nabolaget i forrige uke. Hva vet vi om det?* Det bør så avgjort ligge utenfor politipatruljens plikter å undersøke partenes seksualvaner før de når frem til en beslutning på stedet. En annen politimann ønsker imidlertid å forklare meg nødvendigheten av å vurdere foranledningen til det umiddelbare inntrykket politiet kan få på stedet – med denne historien:

Vi rykka ut til en gæren kvinne... hun var utagerende og sint, og vi kunne ha pågrepet henne – men det er jo ofte en grunn til at folk er sinte... vi prøvde å finne grunnen og det viste seg at typen hennes hadde lagt ut nakenbilder av henne på internett... Heldigvis lot vi være å pågripe henne – tenk hvor urettferdig det hadde vært.

Det er gjerne et dilemma for politiet å ta stilling til hva – og eventuelt hvor mye av konfliktens bakgrunn de skal forholde seg til på stedet. Igjen må det fastslås at patruljen ikke har mulighet til å fange inn mer enn bare noen få aspekter av en hendelse i et konfliktfylt forhold.

Politiet, med sitt ofte kortvarige besøk i private hjem, vil opplagt ha store vanskeligheter med å vurdere hvorvidt de står ovenfor et parforhold preget av dominans, undertrykking og jevnlig overgrep. Maktstrukturen i relasjonen er ofte utilgjengelig for politiblikket.⁵⁶ Offerets oppførsel, som patruljen kan vurdere som provoserende eller klandreverdige, kan være forankret i en avmektig situasjon som kvinnen lever under. At hun for eksempel opptrer som – *bitchy, hakke gal* – osv – kan jo gjerne være et svar på undertrykkingen. Det er sjelden

⁵⁶ Det gjelder særlig når det ikke registreres kunnskap om dette på noen systematisk måte i politiets registre. I PO er det som regel lite informasjon om hvordan politiet har tolket familiekonflikter ved forrige- eller ved tidligere politibesøk.

synlig for politiet. I den forbindelse har en avgangsstudent på Politihøgskolen en interessant refleksjon. Han viser til at kvinner som befinner seg i mishandlingsforhold lever under et konstant psykisk press – særlig i forhold til uforutsigbarheten ved når volden oppstår. Han har lært at enkelte utsatte kvinner mer eller mindre bevisst fremprovoserer slaget fra mannen, og han mener at dette gjøres ut fra et desperat behov for å lette på det – *psykiske trykket* – som han sier. Logikken her er at offeret skaper seg et pusterom, og regner med at det er en stund til neste voldsepisode. Disse refleksjonene meddeler han meg for å vise hvor galt det kan bli når patruljen fokuserer på fornærmedes provokasjon.

Det hender også at politiet opplever at de tar feil av hvem som er fornærmet i saken – som denne fortellingen av en politimann i et e-postsvar til meg:

”Har selv vært på ‘husbråk m/vold’ hvor en hysterisk kvinne hevdet at ektemannen banket henne. Tilfellet var at det var ektemannen som hadde store kløremerker i ansiktet og skjorten hadde ikke en eneste knapp igjen, kvinnen var fysisk uskadet men meget vanskelig å ha med å gjøre. Ergo så avgjør erfaring og mavefølelse (...)”.

Enkelte politibetjenter har fortalt meg om ofre som var den første til å begå den mest alvorlige handlingen i en parkonflikt. Fornærmede skal altså ha fremprovosert sin egen viktimsisering med et straffbart forhold selv. Et eksempel på det kommer fra en politimann som forteller om en hendelse der de først hadde møtt en kvinne som blødde kraftig. Patruljen var nå innstilt på å ta mannen hardt, men de fant han på badet med – *utstyret* – nesten skåret av. I dette tilfellet stod patruljen overfor en alvorlig legemsbeskadigelse som var begått av kvinnen, og det var ikke tvil om hvem som skulle straffeforfølges.

Av og til kan konfliktene by på mer usikkerhet der kategoriene ”gjerningsmann” og ”offer” blir utydelige for politiet. En kvinnelig avgangsstudent ved Politihøgskolen, som deltar (ulønnet) på ordenspatruljer i Oslo på sin fritid, forteller at patruljen hun nylig hadde jobbet sammen med fikk melding om at en kvinne var innelåst i leiligheten av mannen sin. (I denne leiligheten skulle det også befinne seg et spedbarn). Det var broren hennes som var melder. Han stod utenfor leiligheten og snakket med fornærmede gjennom døren. Broren var kledd i dress, godt utdannet, snakket flytende norsk og ga patruljen et godt inntrykk – *selv om jeg må innrømme at jeg er noe skeptisk til hans kulturelle bakgrunn* – utdyper politistudenten. Patruljen ringte til kvinnens ektemann som var på jobb, og ba han komme umiddelbart for å låse opp døra. Mannen gjorde som han fikk beskjed om, og en politimann snakket med han på

gangen, mens politistudenten gikk inn i leiligheten for å snakke med kvinnen. Politistudenten forteller at hun tok – *en snill og omsorgsfull tone* – til henne, men hun bare kikket ned – ville ikke si noe. Politistudenten ba henne fortelle hvor hun hadde fått de røde merkene i ansiktet fra, men kvinnen forklarte at hun bare hadde kranglet med mannen, og ønsket ikke å ha politiet til stede. Studenten gikk på gangen og snakket med sin makker. Da kom det frem at det hadde vært et – *katteslagsmål* – i leiligheten tidligere på dagen. Mistenkte hadde forklart politiet at han fikk brennmerker etter kokende vann som kona hadde helt på han. Han fortalte også at kona hadde rispet han med kniv. Politimannen kunne tydelig se at han hadde brennmerker på låret. Grunnen skal ha vært konas sjalusi. Det hadde hun visstnok gjort fordi mannen angivelig ikke ville fortelle hvem han hadde vært utro med. *Nå smudde alt seg i hue mitt* – sier studenten, og forteller at hun gikk tilbake til kvinnen og gjorde henne kjent med hva hun nettopp hadde hørt. Kvinnen hadde vedkjent seg sin sjalusi, og nektet ikke for det mannen hadde forklart til politimannen. Studenten konkluderer for sin egen del på denne måten: *Jeg hadde tatt forsvarerrollen for henne, men det var dumt av meg – man skal jo være objektiv*. Paret ble til slutt henvist til stuen, og fikk beskjed om å snakke ut om problemene – *løse problemene og bli venner* – hvis ikke ville politiet ta med seg kvinnen i arresten, fikk de vite. Paret omfavnet hverandre og politiet forlot stedet. OPS var avslutningskoden for dette oppdraget. Politistudenten reflekter videre over hendelsen, og medgir at til tross for at kvinnen kunne mistenkes for den mest alvorlige handlingen –

så tenkte jeg fortsatt på hennes sikkerhet da vi kjørte av gårde. Hun var så liten og beskjeden... det var jo kanskje feil av oss å la begge være igjen – konflikten kunne jo blusse opp igjen... men samtidig er det jo deres liv.

Et interessant moment i denne fortellingen er politistudentens selvkritikk for mangel på objektivitet. Hun sier selv at det var dumt av henne å innta – *forsvarerrollen* – for kvinnen. På et tidspunkt i dette oppdraget fikk hun en helt ny tolkning av hva som hadde skjedd på stedet. Den antatt fornærmede i saken var langt fra så ”uskyldig” som politistudentens forhåndsoppfatning av saken tilsa. Det refereres til et – *katteslagsmål* – og begge parter har angivelig begått straffbare handlinger mot hverandre til tross for at kvinnen vurderes som mest skyldig. I denne hendelsen kunne politiet pågrepet kvinnen. Det ville i så fall vært problematisk for politistudenten å gjøre. Hun mistet ikke sympatien for kvinnen til tross for at saken tok en annen vending. Hun sa selv at hun fortsatt tenkte på hennes sikkerhet da de forlot stedet.

Til slutt her skal det også nevnes at det hender den fornærmede kvinnen kan mistenkes for andre lovbrudd enn vold mot partner. En politikvinne forteller meg at hun ved en anledning møtte en mishandlet kvinne som var i besittelse av narkotika. Vi har denne dialogen:

Jeg spør; Dere hadde vel kanskje hjemmel til å pågripe henne for besittelse av narkotika?

Politikvinnen; Ja, men vi ønsket å være skånsom mot henne – hun ble ikke pågrepet – ikke noe arrest for henne. Hun var med for å forklare seg om både volden og narkotikaen.

Jeg; Ja, det kan vel føles litt underlig å skrive anmeldelse på vegne av henne for så å skrive anmeldelse på henne samtidig?

Politikvinnen; Ja, – hun blir liksom fornærmet i den ene saken og mistenkt i den andre.

8.3.2.2. Det mindre troverdige – og det strategiske offer

Jeg har tidligere vist eksempler på at troverdighetsvurderinger er en sentral del av politiets skjønnsutøvelse. Det er som oftest den mistenkte mannens troverdighet som trekkes i tvil av patruljene, men kvinner som ringer 112 for å be om politibistand blir av og til vurdert som mindre troverdige. Følgende meldinger i PO fra 2005 kan tyde på det:

- ”Melder VELDIG godt kjent i PO, mye fyll, ringer ofte inn svært overdrevne meldinger”.
- ”Kodenavn på patruljen: Hun hevder at hun har blitt slått og tuklet med. Han hevder hun har falt. Patruljen følte seg ikke overbevist om at kvinnens versjon stemte fullt og helt.”
- ”(Navn på kvinnen) har blitt slått av en ny samboer (...) Mistenkte er ukjent (har ingen saker) hos oss. Hun har en hevelse på det ene kinnet. (Kodenavn på patruljen): Denne hevelsen er det ingen som ser, men fornærmede sier selv at hun er hoven. Sier selv hun vil anmelde forholdet. ”Mistenkte” forlater stedet.”

I samtaler med politifolk blir også kvinners troverdighet av og til trukket i tvil. En rekke politifolk mistenker at fornærmede til tider kan ha skjulte motiver for å kontakte politiet. Flere ser for seg muligheten for å bli – *utnyttet* – av en kvinne i hennes konflikt med mannen. Eksempler på utsagn som kan bekrefte det er som følger:

Noen utnytter den sympati som ligger i rettsystemet for kvinner.

Kvinner kan anmelde mannen som en strategi i en barnefordelingssak.

At kvinner ikke kan lyve om sånt – hvem sier det?

Hun ville ikke at han skulle ha barna – da er det jo beleilig å anmelde han for noe.

Det er veldig lett hvis du er kvinne og du ønsker å skade en mann – det er bare å smøre på når politiet er på stedet.

En politimann uttrykker seg imidlertid ganske annerledes her. Jeg spør om han har en følelse av at utsatte kvinner for enkelt kan skaffe besøksforbud mot mannen, og misbruke denne beskyttelsesordningen. Han ber meg heller tenke på det motsatte: ... *en stakkars kvinne må flytte ut fra sitt hjem pga. en jævel – og de er det mange av* – legger han til.

Hendelser, der det strategiske offeret dukker opp, finnes det en rekke historier på i politietaten. Jeg nøyer meg med én fortelling, som kommer fra en politikvinne som hadde rykket ut til en kvinne på flukt fra sitt hjem. Hun ble kjørt til krisesenteret. Mannen hennes kom på politistasjonen dagen etter for å melde sin familie savnet, men fikk beskjed om at de befant seg på et trygt sted. Senere får politikvinnen en telefon fra et krisesenter for menn. Der hadde de en helt annen versjon av familiens problemer enn den kvinnen hadde gitt politiet. Politikvinnen fikk nå opplysninger om at kona anmeldte ektemannen som et ledd i en planlagt skilsmisse for å få opphold i landet.⁵⁷

8.3.2.3. Ansvarliggjøring av ofre

Jeg finner også flere eksempler på at den fornærmede, eller antatt fornærmede, blir ansvarliggjort av politiet for sine valg. I PO leser jeg for eksempel dette:

- Mistenkte blir bortvist i 24 t. Patruljen har `strukket` fornærmede mht. å slippe han inn.
- "... og når han klikker ringer hun oss så han blir fjernet. Nå må hun ta litt tak selv også."

⁵⁷ Retningslinjene for dette finnes i UDI- rundskriv 02-117. "Retningslinjer for behandling av saker som gjelder ny oppholdstillatelse for utenlandske kvinner etter samlivsbrudd – utlendingsforskriften §§21 femte ledd, jf. § 37 sjette ledd". Formålet med forskriften § 37 sjette ledd annet alternativ, er at utenlandske kvinner med oppholdstillatelse i familiegjenforening ikke skal se seg tvunget til å bli i et ekteskap eller samboerforhold, der hun eller eventuelle barn blir mishandlet, av frykt for å miste sin oppholdstillatelse i Norge (side 3). Hva som skal betegnes som mishandling skal avgjøres etter en skjønnsmessig helhetsvurdering. Det stilles ikke noe krav om at kvinnen må dokumentere at mishandlingen har funnet sted. Kvinnens egen forklaring vil danne utgangspunktet for vurderingen. Politiet er det forberedende organ i slike saker der det skal foreligge en egen politirapport (side 4).

- Melder ble sint da jeg sa hun måtte slutte med å slippe han inn. Hun mente det ikke var så enkelt da de har et barn sammen.

En politimann forteller at han ved en anledning hadde spurt kvinnen: *Hvorfor oppsøker du han hvis han er voldelig?* Kvinnen svarte på denne måten: *Jo, han ringer og inviterer meg.* Da hadde politimannen sagt dette tilbake; *Men hvis noen slår meg så hadde jeg aldri gått dit igjen!* En erfaren politikvinne forteller at hun etterspør enkelte mishandlede kvinners ansvar for egen situasjon ved å spørre slik: *”Ble du mishandlet som barn?”* – ofte er de det – forklarer hun, og viser videre til måten hun spør på: *”Du har jo barn selv – ønsker du at dine barn skal bli ofre eller overgripere?”* (Hun utdyper – at jenter gjerne blir ofre og gutter blir voldsutøvere av en oppvekst i en voldelig familie)... *svaret er selvfølgelig nei.* Politikvinnen er imidlertid redd hun kan bidra til å – *knekke* – enkelte ytterligere ved denne fremgangsmåten. Samtidig er det hennes håp at hun kan hjelpe til med å – *sette i gang nye tanker* – for de utsatte. Jeg spør en annen erfaren politikvinne om hva hun tenker om kvinner som bryter besøksforbudet som er ment å beskytte henne – ved å invitere mannen hjem. Hun resonnerer slik: *Ja, så blir han vanskelig – hun ringer politiet, han sier at han ble invitert – viser oss sms på at det stemmer... da tenker jeg at du fortjener faktisk ikke å få hjelp – når du er så dum.* Politikvinnen legger raskt til at dette er noe de ikke har lov til gjøre (dvs. nekte henne hjelp), men hun fortsetter: *Må forvente noe av de fornærmede også – må stille litt krav.* En politimann uttrykte seg på følgende måte overfor en kvinne som ikke ville ha noe med politiet å gjøre: *Vel, da får du klare deg selv da!*

Det er den ”rene” offerrollen som politiet rokker ved i disse eksemplene. Det ser ikke ut til at politiet aksepterer det stereotype bildet av ofre som maktesløse, handlingslammede og svake. Samtidig føler enkelte politibetjenter ubehag ved å etterspørre offerets ansvar fordi det kan oppleves som om man ”sparker” folk som ligger nede. Her kan det ligge en ambivalens og et dilemma for politiet. Kjersti Ericsson berører dette dilemmaet med følgende refleksjon;

”Valget mellom skyldfritt offer og passivt objekt på den ene sida, og handlende subjekt, men medskyldig i overgrepet på den andre sida er ei håpløs felle, ikke bare for kvinner, men for hele diskusjonen om disse temaene, både den faglige og den politiske.” (Ericsson; 1993; 79).

Hun argumenterer for at disse motsatte posisjonene er like håpløse – på den ene siden forestillingen om den skyldige kvinnen, og på den andre siden oppfatningen av kvinnen som et passivt objekt ute av stand til å handle og velge. Begge tilnærming er, ifølge Ericsson,

både falske og nedverdiggende (ibid; 77). I møte med ofre blir det dermed to grøfter å falle i; Den ene er åpenbart den rene "victim-blaming". Den andre er å se på ofre som stakkarslige, svake, handlingslammete og hjelpeløse. Malin Åkerström (2001) har forfattet en artikkel som tar utgangspunkt i en kvinnes tolkning av sin egen livssituasjon ("Annie – en motberättelse"). Annie nekter å bli karakterisert i offertermer. "Jag bär ansvaret" sier hun og forteller;

"Nej (skratt)... mitt sista äktenskap sprack på grund av min självständighet. Jag knäckte min man genom att jag var driftigare än vad han var, genom att jag hade bättre kontakter än vad han hade, genom, ja ... (...) Och så tillhör han den gamla stammen där tjejer egentligen var ett bihang. Han höll på att slå ihjäl mig till slut på grund av detta. Ock så var jag psykiisk starkare. Jag åt upp honom alltså, med min käft och med mitt sätt att vara ..." (Åkerström 2001; 270).

Hvorfor er det viktig for denne kvinnen å fremstille seg selv som en sterk og handlende aktør, og fremheve sitt eget ansvar for mishandlingen av henne? Følgende resonnement – igjen av Kjersti Ericsson – kan belyse spørsmålet;

"Ved å ta på seg skylda får den utsatte en opplevelse av å ha vært med på å sette i gang og styre det som skjedde. Å ta på seg skylda kan dermed være en måte å ta kontrollen over det en føler avmakt for. Det sier i så fall mye om hvor sterkt behovet for ikke å se seg sjøl som passivt objekt kan være" (Ericsson 1993; 78/79).

Et offersyn som gjør den utsatte til et passivt og maktesløst objekt for andres vilje kan altså oppleves som både krenkende og fremmedgjørende. Det er vel noe av det Dag Østerberg har i tankene når han ordlegger seg på denne måten; "I at det å være bestemt av sin egen vilje i vide kretser er blitt og fortsatt blir sett på som mer menneskeverdig enn å bli bestemt av noe annet enn seg selv" (Østerberg 1972, 85). Ved å objektivere den andre går en samtidig til angrep på den andres frihet (Skjervheim 1992). For Skjervheim blir det en form for psykologiserende holdning hvor en har en tilskodar - og ikke en deltakar - holdning til den andre. Det innebærer ikke å ta den andre på alvor. Hvis man vil delta - se verden fra den andres ståsted - så vil man også oppdage den andres handlingsfrihet. Skjervheim hevder således følgende;

"Sidan ein ikkje kan objektivere seg sjølv, så kan ein heller ikkje gjera seg sjølv til eit *psykologisk kasus*. Gjer ein det, får ein fatt på det som *var*, kanskje, men ikkje det aktuelle her og nå. Å forstå seg sjølv vil ikkje seia å forstå seg sjølv ved hjelp av psykologien, tvert imot, det er å misforstå seg sjølv. Då negerar ein sin fridom, gjer han til inkje" (Skjervheim 1992; 319).

En nødvendig logisk konsekvens av dette må være at det blir selvmotsigende å gjøre andre til passive objekter av ytre påvirkninger så lenge det er umulig å objektivere seg selv. Samtidig må det sies her at politiets ansvarliggjøring lett kan virke krenkende på ofre. Satt på spissen kan en tenke seg en kvinne som lever i en forferdelig vanskelig og vond situasjon – så kommer en fremmed ung politibetjent med selvsagte og banale råd av typen – ”Du må skille deg!” – ”Dette blir bare verre for deg!” eller ”Du må ikke slippe han inn!” osv. Det skal imidlertid legges til her at mange politifolk ser dette selv, men flere føler at de likevel ”må” si dette til enkelte utsatte kvinner. En politimann erkjenner sine begrensninger i denne sammenhengen – på denne måten: *Her har kanskje en stakkars kvinne som har vært mishandla i årevis endelig tatt motet til seg og ringer politiet... så kommer vi med enkle løsninger.* Faren med de enkle og opplagte råd er at mottakeren fort kan få en følelse av ikke å bli tatt på alvor. Det kan se ut til at politiet av og til etterspør en rasjonalitet hos de utsatte som kan oppleves som en underkjennelse av de dilemmaene en lever i.

8.4 Det ”motstridige” offer

Mange av mine informanter gir uttrykk for frustrasjon og motivasjonssvikt i arbeidet med familievoldssakene. Hovedgrunnen til det er at mange ofre ikke opptrer i tråd med hva politiet både forventer, krever og ønsker. Politiet kan sågar oppleve at de møter to motstandere – både mistenkte og fornærmede – ved utrykning til familievold. Den problemstillingen kan knapt uttrykkes klarere enn følgende utsagn fra en politimann som forteller om det typiske scenario patruljen møter når de ankommer stedet: *Da blir de plutselig venner og vi er fienden.*

Man kan identifisere en motstand fra ofre, på en rekke forskjellige måter, i forhold til politiets dagsorden. Ofte foreligger det en betydelig avstand mellom politiets og mange mishandlede kvinners interesser. Katarina Jacobsson skriver at mishandlede kvinner blir en ”juridisk anomali” (et slags juridisk avvik), og hun utdyper det slik;

”En misshandlad kvinna som är ovillig att samarbeta blir i praktiken en målsägande som uppträder till förmån för den misstänkte. Utredningsmännens och åklagarnas tidigare erfarenheter av detta tycks leda till att de betraktar misshandlade kvinnor som, drastiskt uttryckt, potentiella medbrottslingar” (Jacobsson 1996; 6).

I utgangspunktet skulle en tro at alvorlig familievold var enkelt for politiet å håndtere rent strafferettslig. Det finnes et bestemt åsted, et offer med en skade og en navngitt person som umiddelbart kan mistenkes for ugjerningen. Sakene er som kjent langt mer kompliserte enn som så. Begrepet ”anomali” blir en betegnelse på ofre som ikke passer inn i den juridiske strukturen. I den juridiske logikken består en voldsforbrytelse normalt av en gjerningsperson og et offer der offerets forventede rolle er å anmelde og/eller forklare seg til politiet om overgrepet, slik at politiet kan etterforske og straffefølgje gjerningsmannen. Denne logikken samsvarer langt fra regelmessig med arbeidet i familievoldssakene. Det er mishandlede kvinners motstand mot selve rettsprosessen som er i fokus i Jacobssons studium. I den internasjonale forskningslitteraturen er den mishandlede kvinnen som en slags ”anomali” i rettssystemet meget solid dokumentert.⁵⁸ Mishandlede kvinner er åpenbart problematiske for politiet å arbeide med innenfor en strafferettslig ramme. Jeg vil anta at dette er noe av det første en forsker får presentert av politiet når det gjelder dette sakskomplekset. Vaktjournalen til politiet er rik på eksempler her – som for eksempel disse PO-meldingene fra 2005:

- ”Melder har fått en venninne inn i leiligheten. Denne venninna har fått bank av mannen sin (...) Kodenavn på patruljen på staden. Det er x-kjærasten som har vore på staden. Fornærma vil ikkje seie kven dette er, då ho kan få meir bank i ettertid”.
- ”Ønsker på det sterkeste at mannen ikke fikk vite at hun hadde snakket med politiet. Han ville da drepe henne”
- ”Kvinnen/fornærmede hadde noen blåmerker og kløremerker i ansiktet (...) Ikke mye å gjøre på adressen – den kvinnelige parten ville ikke bidra med noe som helst.
- ” (Navn på mannen) er satt i marsj, men fornærmede ville ha han inn igjen.”
- ” I og med at mistenkte har vært mye på stedet i det siste – er vel besøksforbudet bare en `vits`”

En politikvinne forteller en historie som mange i politiet vil kjenne seg igjen i. Den handler om en kvinne som hadde flyktet til naboen fordi mannen tok kvelertak på henne. Dagen etter hadde politiet tilkalt henne til et såkalt –*fornærmede-avhør* – men det viste seg at kvinnen ikke ønsket noen straffesak likevel, og hun avslørte at hun hadde tilkalt politiet bare for å -*markere* - overfor mannen. Politikvinnen sier følgende med et hjertesukk: *Hvorfor kunne hun ikke sagt det med en gang? – her hadde vi starta det opplegget – så trekker hun seg!* Hennes kollega har omtrent det samme resignerte tonefallet når hun forteller om en mishandlet kvinne

⁵⁸ Se for øvrig Eriksson 1995, Lundberg 2001, Hoyle 1998, Lund 1989 og 1992, Bourlet 1990, Skjørtén 2002.

der mannen hennes ikke ble pågrepet bl.a. fordi – *når hun ikke vil løfte en finger for å hjelpe oss*. En kanskje ekstra sår historie, der fornærmede ganske tydelig ble en slags ”medbrotsling” (Jacobsson 96; 6), blir fortalt av en avgangsstudent på Politihøgskolen. Han hadde i løpet av praksisåret pågrepet en mann for vold mot partneren. Mannen ble satt i arrest, men studenten oppdaget på et senere tidspunkt at kvinnen stod utenfor arresten og ventet på mannen sin.

Svært mange politifolk kan fortelle lignende historier som nå er presentert. Jeg har fått høre om en rekke kvinner som ikke vil si noe når politiet kommer til deres hjem, kvinner som ombestemmer seg mht. anmeldelse, kvinner som ikke møter i retten for å vitne mot sin mann, med mer. Slike erfaringer demotiverer mange politibetjenter. Politikvinnen ovenfor begrunnet det ganske presist – følelsen av å legge ned masse arbeid til liten nytte. Arbeidet kan fort føles meningsløst hvis det blir resultatløst strafferettslig sett.

Mange i politiet spør seg om hvorfor mishandlede kvinner reiser tilbake til - eller blir værende hos sin voldelige mann. *Jeg fatter ikke hvorfor kvinner som er sammen med en voldelig mann ikke går – jeg klarer bare ikke å forstå det* – sier en politimann til meg. En eldre politimann presenterer sitt (ekstreme) syn på denne måten: *Ja, jeg tror nesten de må like å få bank... eller?* Når ofre mer eller mindre ”frivillig” blir værende i en situasjon som høyst sannsynlig utsetter dem for ytterligere mishandling, blir samtidig mange mishandlede kvinner tvetydige ofre for politiet. En annen politimann tolker enkelte mishandlede kvinner på denne måten:

Jeg har inntrykk av at – selv om det ikke er korrekt å si – at noen kvinner ønsker å være i offerrollen – vil ikke ut... det gir oppmerksomhet og sympati å bli i offerrollen... de får liksom identitet i rollen.

Samtidig skal det også sies at mange i denne etaten uttrykker forståelse for mishandlede kvinners ”valg” om å bli værende i forholdet. Noen ser ikke dette valget som helt reelt fordi man oppfatter at kvinnen blir truet til å fortsette samlivet med mannen. Trusler og frykt for hevn er det mange politifolk ser som kvinnes bånd til partneren. I tillegg uttrykkes det forståelse for at det er vanskelig å bryte ut av et samliv med en man har felles barn med. Økonomiske problemer skal også nevnes som en årsak politiet ser for seg. En politimann forklarer at det er en – *slags kjærlighet* – som binder kvinnen til overgriper – *en absurd kjærlighet* – repliserer en annen politimann.

Til tross for mye frustrasjoner i dette arbeidet, kan det være interessant å trekke frem moteksempler. Jeg snakket med en politimann som ikke aksepterte min påstand om at det må være frustrerende for politiet å legge ned arbeid i noe som det antakelig kommer lite ut av. Han forteller at han utfører jobben sin uten noe særlig tanke på hva som kommer ut av innsatsen hans – *så får andre ta over – sånn fungerer dette systemet* – forklarer han. Andre gir uttrykk for at man burde finne en annen jobb hvis man lett lar seg frustrere i dette yrket.

Selv om politiet kan anvende bestemmelsen om offentlig påtale, vil en straffesak bli langt svakere hvis fornærmede trekker seg fra saken, og sannsynligheten for henleggelse øker. Som tidligere vist forsøker politiet derfor å bygge opp en straffesak ved å sikre seg andre bevis enn fornærmedes forklaring. Aktuelle bevis kan være foto av åstedet hvis det er spor etter voldsanvendelse, foto av fornærmedes skade(r), forklaringer fra naboer eller bekjente, fornærmedes betroelser til venner, beslag av relevante gjenstander, systematiske søk i vaktjournaler for å se hyppigheten av voldsmeldinger knyttet til adressen, innhenting av legeerklæringer etc. Politiet er forberedt på, og nærmest regner med, at fornærmede ikke vil spille på lag i straffesaken. En politimann forklarer det slik; *Når jeg kommer inn i en leilighet tar jeg utgangspunkt i at kvinnen ikke vil si noe til politiet – ikke vil ha noe med politiet å gjøre*. Politiet stoler heller ikke på hennes løfter om å delta i strafferettsprosessen. En politietterforsker forklarer at det er en – *kort tidsluke* – i familievoldssakene. Med det mener han at det ikke tar lang tid før fornærmede ombestemmer seg og vil trekke seg fra straffesaken. På møter og tema-dager internt i politiet understrekes det derfor ofte – og meget tydelig – viktigheten av å være klar over straffeprosesslovens §§122 og 123 som omhandler fornærmedes rett til å la være å forklare seg pga. sitt nære forhold til tiltalte.⁵⁹

Flere politibetjenter forteller meg at noe av det første de gjør på et åsted, der sikre tegn på at vold har forekommet, er å gjøre fornærmede kjent med hennes rett til ikke å forklare seg. Fornærmede har nå status som vitne i saken, og politiet forteller henne at hun ikke plikter å

⁵⁹ Straffeprosesslovens §122 – første og annet ledd; Siktetes ektefelle, slektninger i rett opp – eller nedstigende linje, søsken og like nære besvogrede er fritatt for vitneplikt. Som besvogret anses også den besvogrede ektefelle. Det som er bestemt om ektefeller, gjelder også fraskilte, samt personer som lever eller har levd sammen i et ekteskapslignende forhold.

Straffeprosesslovens §123 – første ledd: Et vitne kan nekte å svare på spørsmål når svaret vil kunne utsette vitnet eller noen det står i slikt forhold til som nevnt i § 122 første eller annet ledd, for straff eller tap av borgelig aktelse. Retten kan fritta vitnet ved fare for vesentlig velferdstap av annen art når det ved en vurdering også av sakens art, forklaringens betydning for sakens opplysning og forholdene ellers ville være urimelig å pålegge vitnet å forklare seg.

forklare seg mot sin mann. Samtidig oppfordres hun til å fortelle om hva hun har vært utsatt for. Dersom hun velger å forklare seg etter at hun er gjort kjent med fritaket fra vitneplikten, kan politiet få adgang til å bruke hennes forklaring i en eventuell rettssak til tross for at hun trekker seg fra straffesaken på et senere tidspunkt. Er hun derimot ikke gjort kjent med sine rettigheter vil forklaringen hennes betraktes som et ulovlig ervervet bevis (Kjelby 2002). En politikvinne vil i denne forbindelse fortelle meg om en – *tabbe* – hun gjorde. Vi har denne samtalen:

Politikvinnen forteller;... *ja, det var en gang jeg fikk litt kritikk faktisk... det var en gravid kvinne som måtte fort av gårde med en ambulanse... hun var helt ute av seg – hun hadde blitt slått av mannen... det var et barn der også som skrek... jeg fikk litt kritikk av en jurist i ettertid fordi jeg ikke hadde gjort henne kjent med § 122 og 123 – for da kunne ikke juristen bruke forklaringen hennes, men kun mine observasjoner.*

Jeg skyter inn; *Men det er vel grenser for hvor teknisk og saksorientert man skal være? Det er jo også en menneskelig dimensjon her – og ikke nødvendigvis sånn at man må tenke sak med en gang?*

Politikvinnen; *Jo, men det er et veldig fokus på 122 og 123 nå for tiden... dette tas opp på alle tema-dager hvor vi diskuterer familievold. Dette blir prenta inn... det skal jo holde i retten.*

Adgangen til å lese opp politiforklaringen i retten gjelder imidlertid bare dersom politiet har sikret seg andre bevis i saken slik at forklaringen ikke er det hovedsakelige eller avgjørende beviset som politiet legger frem. Grunnen til dette er helt enkelt at tiltalte også har rettigheter. Han skal i utgangspunktet ha rett til å kunne forsvare seg mot anklager fra fornærmede.⁶⁰ En politikvinne forteller meg at hun har praktisert en slags ”vri” ved å ta forklaringen til fornærmede først for så å gjøre henne kjent med fritaket fra vitneplikten etterpå. Hun føler at det blir feil å møte fornærmede med å fortelle henne at det er straffbart å forklare seg falskt (noe man plikter å gjøre når man gjør kvinnen kjent med § 122 og § 123). Hun forklarer selv: *Hun er tross alt fornærmet og skal ”trues” med straffeansvar samtidig – det passer dårlig.* Samtidig er ikke dette, som hun selv påpeker, korrekt fremgangsmåte (antakelig et ”ulovlig ervervet bevis”), og det er et problem for patruljen å finne ut på hvilket tidspunkt i oppdraget de skal trekke inn disse bestemmelsene i straffeprosessloven. Problemet består i å finne ut når man egentlig er i gang med et avhør. Spørsmål om hvordan fornærmede ”har det” kan fort bringe frem opplysninger som har relevans for straffesaken, og dermed vil det også være regulert av straffeprosessloven. Politikvinnen ovenfor er også inne på et sentralt dilemma for patruljene. Dilemmaet ligger i konflikten mellom hjelp og kontroll. Politiet er der både som en hjelper for kvinnen, men også som en kontrollør som skal sikre seg bevis om det så er mot hennes ønske.

⁶⁰ Opplesning av fornærmedes politiforklaring i retten rokker ved et viktig rettsprinsipp i den Europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK). I utgangspunktet skal det være likestilling mellom partene ved en hovedforhandling (”equality of arms” – Møse 2002; 339). Likestilling mellom partene innebærer bl.a. at det skal gis anledning til å kommentere motpartens materiale (kontradiksjonsprinsippet). Tiltaltes forsvarer har ingen mulighet til å eksaminere fornærmede hvis hennes politiforklaring leses opp. Opplesning av forklaringer er imidlertid ikke nødvendigvis i strid med konvensjonen. Det avgjørende etter konvensjonen og konvensjonspraksis er hvor dominerende bevis en slik forklaring utgjør i det samlede bevismaterialet, og hvorvidt tiltalte i sum får en rettfærdig rettergang (”fair trial” – Kjelby 2002 – sidetall ikke angitt). I den Europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) har det vært konstatert krenkelse av konvensjonen i flere saker der politiforklaringer har vært det dominerende beviset. Det blir naturligvis en skjønsmessig vurdering retten må foreta seg - i hvilken grad politiforklaringen er det avgjørende beviset. En riktig fremgangsmåte for retten vil være å la aktoratet føre de andre bevisene først for så å vurdere bevisvekten av politiforklaringen. Først da har man et fullstendig bilde av bevisituasjonen (Kjelby 2002). Det finnes likevel en mulighet for å unngå disse problemstillingene. Det kan på et tidligere tidspunkt i saken foretas et rettslig avhør av fornærmede der forsvareren er tilstede. En annen mulighet, som kan komme til å ligge i et grenseland for akseptabel rettspraksis, er å avhøre polititjenestemannen som har vært på stedet. Han kan stilles spørsmål om egne observasjoner og inntrykk fra åstedet, umiddelbare utsagn fra tiltalte og vitner etc. Han kan også forklare seg om hva fornærmede har sagt om hvorfor hun kom til politiet, og om hennes begrunnelse for å trekke anmeldelsen tilbake. For høyesterett blir det imidlertid betenkelig å eksaminere politimannen for å få frem innholdet i fornærmedes forklaring (Kjelby 2002 – sidetall ikke angitt). Det er interessant å merke seg at Norsk høyesterett har strukket seg etter praksisen i EMD og endret rettstilstanden på dette punktet til det strengere. Vår straffeprosesslovs §§ 296 og 297, som bl.a. hjemler opplesning av politiforklaringer, har måttet vike av hensyn til tiltaltes rettigheter etter EMK art. 6. Retten til krysseksaminasjon av fornærmede vektlegges i dag sterkere enn for bare noen få år tilbake (Kjelby 2002). Tiltaltes rettigheter på dette punktet vil imidlertid ikke gjelde dersom politiet kan bevise at han har truet fornærmede til taushet.

Flere politibetjenter jeg har snakket med uttrykker en motstand mot en politipraksis som skal lage straffesak uten å ha offeret med på laget. En politimann uttaler at det blir – *bakvendt* – for han. En avgangsstudent på Politihøgskolen mener at offentlig påtale er en – *umyndiggjøring* – av offeret. En annen avgangsstudent føler at det – *nesten er et overgrep* – å anmelde mot kvinnens ønske. En erfaren politikvinne har de såkalte ”prosessøkonomiske hensyn” i tankene når hun peker på at – *systemet er sprengt – hundrevis av saker ligger og venter*. Hun mener derfor at det må være en mer fornuftig bruk av ressursene å prioritere dem som ønsker en strafferettslig behandling av problemet sitt.

Politiet er henvist til åpenbare dilemmaer hva offentlig påtale angår. Først og fremst kan det være vanskelig å finne ut av hva fornærmede egentlig ønsker, og hva hun er best tjent med. Hvis hun ønsker å trekke anmeldelsen tilbake, kan politiet aldri være helt sikker på om hun er motivert av frykt eller andre forhold. Et annet konfliktforhold er spørsmålet om hvem som skal eie straffesaken. Enkelte politibetjenter gir uttrykk for at det først og fremst er offeret selv som saken bør tilhøre.

Enkelte erfarne politietterforskere praktiserer egne samtaler med mishandlede kvinner som ønsker å trekke anmeldelsen tilbake. I denne samtalen ønsker politiet å få klarhet i en rekke forhold som:

- Voldens grovhet.
- Kvinnens psykiske tilstand.
- Hvorvidt det er trusler eller andre forhold som motiverer fornærmede til å be om henleggelse av saken.
- Om volden er gjentakende i parforholdet.
- Om familiesituasjonen har endret seg vesentlig siden voldshendelsen(e) – for eksempel om paret har flyttet fra hverandre.
- Om paret går til rådgivning eller terapi.
- Hvor gode bevis politiet har i saken ellers.

En helhetsvurdering av disse momentene kan få politiet til å legge straffesaken vekk, men kanskje ta den opp igjen og føye den til en eventuell ny straffesak mot samme mann på et senere tidspunkt. Politiet snur ikke hvis kvinnen ikke har noe annet å fortelle enn at mannen har sluttet å drikke og lover å være ”snill”. Slike løfter har som regel politiet ingen tro på. Jeg spør en annen politietterforsker om de prøver å overtale kvinner til å være med på straffesaken hvis hun ønsker å trekke seg. Det bekrefter han, og sier at de som regel lykkes med det. En

politimann forklarer meg hvordan han forsøker å overtale fornærmede om nødvendigheten av offentlig påtale. Vi har denne dialogen:

Jeg spør om hva han sier til en kvinne som ber han om å la være å anmelde mannen hennes.

Politimannen ville da ha sagt dette til kvinnen; *men hvorfor vil du ikke det da?*

Jeg: *Jo – men jeg er glad i mannen min – kan hun si.*

Politimannen ville argumentert videre på denne måten; *Ja, det forstår jeg, men din manns vold mot deg kan vi ikke tolerere i vårt samfunn – og han slår fast at han ikke ville tatt hensyn til kvinnens ønske. Også han konkluderer med at han – alltid klarer å overtale folk.*

En annen politimann hevder at han ikke engang trenger overtalelseskunsten her. Han forteller om en kvinne som kom til politistasjonen og tryglet om å få trekke anmeldelsen mot mannen tilbake – *det er ikke du som anmelder her* – fikk hun beskjed om.

Vibeke Lund (1992) har intervjuet kvinner i Oslo som har opplevd politibesøk i forbindelse med vold fra partner. Kvinnenes erfaringer med politiet er blandet i denne studien, men et gjennomgående trekk er at det er en betydelig avstand mellom kvinnenes behov og politiets fremgangsmåter (ibid; 3). Lund konkluderer på følgende måte;

”Kvinnene jeg intervjuet ønsket seg først og fremst mer forståelse og omsorg fra politiet. Eller en form for bekreftelse på at politiet var på deres parti. De ønsket seg med andre ord noe fra politiet som det ikke egentlig er politiets oppgave å gi dem. Bortsett fra alminnelig respekt og høflighet” (ibid; 6).

En politimann i mitt materiale erkjenner nokså tydelig avstanden mellom politiets og ofrenes interesser med følgende refleksjon:

Politiet er opptatt av jussen mens kvinnen er opptatt av sin situasjon... av sitt liv. Politiet må spørre henne om mannen slo med knyttet eller flat hånd – detaljer som kan virke uvesentlig for henne.

En annen politimann setter også ord på denne avstanden ved å si dette: *For hun er det en sak (hele hennes historie) for oss er det flere saker – straffesak – sivil sak etc.... det er masse baller i dette samfunnet...*

Carolyn Hoyle (1998) intervjuet engelske kvinner som har vært utsatt for mishandling. Hoyle hadde i denne forbindelse lignende formål som Lund i sine studier – undersøke forholdet mellom politiets og kvinnenes interesser. Hoyle angriper feministenes argument om at

kvinner som ikke vil samarbeide med politiet handler mot sine egentlige interesser. Lave arrestasjonsrater i familievoldssaker hadde i hennes studie delvis sin årsak i kvinnenes uttalte ønske til politiet på stedet. Det viste seg at kvinnene hadde meget sammensatte og forskjellige ønsker og behov. Riktignok var det en del som ville at mannen skulle arresteres, mens andre kvinner tilkalte politiet kun for å få stoppet en akutt situasjon. Tilkallingen av politiet kan i denne sammenhengen være et uttrykk for rop om hjelp. Flere kvinner ga også uttrykk for at de ønsket å skremme mannen, men ikke at han skulle straffes. Det er hjelp – og ikke straff – mange etterlyste for mannens del. I tillegg var det en del som ba politiet kun om å fjerne mannen, og ikke først og fremst arrestere han. Gjennomgående ønsket kvinnene at politiet kunne ha brukt mer tid på dem. Det er i første rekke moralsk støtte og mulighet til å snakke ut om sine problemer mange har behov for, uten at de må forplikte seg til raske beslutninger.

Hovedfunnene til Hoyle blir bekreftet i et annet britisk studium av politiets arbeid med kvinnemishandling. Alan Bourlet (1990) finner i sin intervjuundersøkelse at kun et klart mindretall av mishandlede kvinner ønsket sin mann arrestert (faktisk bare 3 av 38 kvinner). De fleste ønsket mannen fjernet, og at noen satt en stopper for mishandlingen. Det viktigste for kvinnene i dette studiet var imidlertid at politiet var forståelsesfulle og hjelpsomme.

Politiet på sin side møter denne virkeligheten med enkle dikotomier ifølge Hoyle (1998). Fra politiets ståsted er man ute etter å finne ut om det er begått straffbare handlinger eller ikke, og om det foreligger hjemler for pågrepelse eller ikke. Mange politifolk ser det ikke som sin oppgave å være rådgiver eller samtalepartner for utsatte kvinners livssituasjon. Hoyle oppfatter politiet og strafferettssystemet som rigid og lite tilpasset denne kompliserte virkeligheten, og hun konkluderer derfor slik;

”As the above section has shown, victims’ dissatisfaction arose out of a discrepancy between what they wanted and what they got. This disjunction between desires and outcome can be explained in part by the very clumsiness of the criminal justice system as a tool for solving domestic disputes, and in part by the disparity between the goals of the officers and those of the victims” (Hoyle 1998; 204).

8.5 Det ”konstruerte” offer

Peter Berger og Thomas Luckmann (1967) har gitt et sentralt bidrag til den fenomenologiske tenkningen (fortolkningssosiologien) med ”The Social Construction of Reality”. Den sentrale

påstanden er at virkeligheten er sosialt konstruert, og det sosiale liv består av en rekke konstruksjoner. For eksempel er begrepet om ”sykdom” konstruert (og stadig rekonstruert) av medisinske institusjoner. ”Seksualitet” er et annet eksempel på en sosial konstruksjon. Det finnes ikke noe ”seksualitet” i seg selv, men konstrueres gjennom talemåter, innretninger og stigmatiseringer (slik som stemplingen av ”de perverse”) (Østerberg 2003; 154,155). Vi forholder oss til virkeligheten gjennom våre tolkninger av den. Språket vi bruker og begreper vi knytter til bestemte fenomener er et resultat av samspillet mellom enkeltindividet og de sosiale omgivelser. Dermed fremstår virkeligheten – dvs. vår omtale og definering av den – som sosialt konstruert (Schieffloe 2003). Konstruksjoner blir av de fleste oppfattet som objektive, dvs. udiskutable sannheter om bestemte fenomener. ”Kriminalitet” som begrep kan være et eksempel på det. ”Alle” vet hva det er. Det er lovbrudd som opplagt bør straffes. Nils Christie utfordrer denne absolutte forståelsen av kriminalitetsbegrepet på denne måten; ”Kriminalitet finnes ikke. Handlinger finnes, handlinger som ofte gis forskjellig mening innenfor forskjellige sosiale rammer” (Christie 2004: 14). Tidligere har Christie, i ”Den Gode Fiende” (1985), angrepet vår narkotikapolitikk med tilsvarende tenkning; ”Narkotika” finnes ikke i seg selv som noe objektivt gitt, men kun som en juridisk konstruksjon som får en tydelig plass i vår bevissthet. Noen rusmidler *blir* narkotika i en konstruksjonsprosess, og begrepet assosieres fortsatt med de mest forferdelige ting i store deler av befolkningen. Konstruksjonen ”narkotika” var i stand til å aktivere lovgivningen og strafferettsapparatet på en helt ekstraordinær måte fra midten av 1960-årene.

Den amerikanske sosiologen Donileen Loseke (1992) har anvendt dette perspektivet på kvinnemishandling med boken ”The Battered Woman and Shelters – The Social Construction of Wife Abuse”. Dette bidraget har vist seg å være et sentralt og betydningsfullt korrektiv til den moderne og offisielle fremstillingen av vold mot kvinner. Kvinnemishandling (”wife abuse”) er langt fra noe nytt fenomen, men det er først på 1970-tallet at slike handlinger får oppmerksomhet i opinionen og konstrueres som et eget begrep. Dermed er det ikke den faktiske virkeligheten – destruktive handlinger mot kvinner – som interesserer Loseke her, men hvordan dette fenomenet sosialt konstrueres. Det finnes noen som har fått definisjonsmakt på dette feltet (”claims-makers” – *ibid*; 15) som har konstruert ”wife abuse” til å inneha bestemte særtrekk. Det er særlig feminister og krisesenterbevegelsen som har fått retten til å definere. Dette er hva Loseke gjentakende klassifiserer som ”The collective representation of wife abuse”. Andersson og Lundberg (2001) hevder at kvinnebevegelsen har vært de moralske entreprenører på feltet, og har fått rollen som eksperter på hva

kvinnemishandling ”egentlig” dreier seg om. Problemdefinisjonene reflekterer ikke nødvendigvis de objektive forholdene, men hvordan noen – fremfor andre – tolkninger får gjennomslag i opinionen. ”Ekspertene” er i besittelse av en kunnskap som ikke skal eller kan betviles. ”Sannhetene” om kvinnemishandling får karakter av dogmer der alternative forståelser og forklaringer blir stemplet både som myter og tildels umoralske standpunkter (Andersson og Lundberg 2001; 69-74).

Loseke (1992) argumenterer for at feministenes konstruksjonsarbeid skaper dikotomier og kategoriseringer av denne sammensatte og nyanserte virkeligheten – som for eksempel kategorien ”battered woman”. En slik konstruksjon må nødvendigvis ha sitt motstykke i en annen – følgelig ”not battered woman” (ibid: 4). Hvem skal få innpass i den første kategorien? Det blir de ”verdige” (ideelle) ofrene som passer til de etablerte definisjonene. Loseke hevder videre at vold mot kvinner i samfunnsdebatten blir presentert som en virkelighet med helt bestemte kjennetegn. De dominerende perspektivene på kvinnemishandling i den offentlige ”common sense”-oppfatningen er bl.a. disse;

- ”Wife abuse” handler om systematisk og årelang mishandling av kvinner i sitt eget hjem. Volden er hyppig gjentakende og meget brutal (ibid; 17-20).
- Kvinner i alle aldre, etniske grupper og sosiale lag – alle løper samme risiko for å bli rammet. Ingen kan være trygg, og volden kan ramme en hvilken som helst kvinne (ibid: 15). Kvinnemishandling skal overhodet ikke ha noe med kvinnens karakteristika eller atferd å gjøre (ibid: 26, 33). Kvinner som provoserer er kun myter (ibid: 15).
- Utsatte kvinner er ”pure victims” (ibid: 15). Mishandlede kvinner må bli hjulpet ut. Hun makter ikke å bryte opp selv. Hun er passiv, svak og maktesløs (ibid: 28).
- Vold begått av kvinner er kun handlinger i selvforsvar. Begrepet ”slosskamper” er irrelevant (ibid: 15).
- Har volden først begynt så vil den ikke opphøre (ibid: 19). Det som begynner som et ”uhell” vil bare forverre seg. Den eneste løsningen er å forlate mannen. Jo før, jo bedre (ibid: 20). Hvis kvinnen sier at hun fortsatt er glad i mannen så er det fordi han har hjernevasket henne (ibid: 27).
- Menn som utøver vold er sjarmerende utad, men utspekulerte tyranner - et slags monster hjemme. Voldens motiver er utelukkende å kontrollere og få makt over partneren (ibid: 16).

Konstruksjonen av kvinnemishandling har til enhver tid som formål å skape det ideelle offer. Det ligger lite offentlig sympati for dem som har mulighet til å hjelpe seg selv, men lar være å gjøre det. Konstruksjonsarbeidet må derfor sørge for å vise at ofrene ikke har noe valg – dvs. at hun er fanget i en fullstendig håpløs situasjon. Dersom hun for eksempel drikker sammen med mannen så kan det også true bildet av det rene offeret. Da blir det viktig å forklare at hun ikke har noe annet valg for å kunne døyve smertene hun opplever, eller så drikker hun sammen med mannen (mot sin vilje) for ikke å provosere han. Vil hun ikke samarbeide med ”hjelpemiddelet”, som for eksempel politiet, er det fordi hun har mistet sin identitet og ikke lenger kjenner sine egne interesser. Hun vil ”egentlig” samarbeide (Andersson og Lundberg 2001; 83). Kort sagt – alt hva kvinnen gjør skal tolkes som en naturlig følge av mishandlingen. Slik bevares offerbildet intakt, og den allmenne sympatien sikres (Loseke 1992: 44-46). Den mishandlede kvinnen tillegges helt spesielle egenskaper og erfaringer, og ”wife abuse” må i konstruksjonsarbeidet holdes nøye atskilt fra alle andre typer av familierelaterte problemer (ibid: 47).

Konstruksjonen ”kvinnemishandling” er så avgjort synlig også i den norske offentligheten. Mange eksempler kunne gis her, men jeg nøyer meg med noen få – først fra akademisk produksjon. Eva Lundgren fremstiller volden i parforhold bl.a. på denne måten;

”Virkingen forsterkes av at mannen veksler mellom vold og varme. Som ved torturens dynamikk utvikler kvinnen hengivenhet for mishandleren (...) Fra å være aktør i eget liv blir kvinnen gjennom mishandlingsprosessen et offer. Om hun ikke får hjelp til å komme ut, om hun ikke har andre referansepunkter enn mannen for sine tolkninger av det hun opplever, om ikke andre sørger for kiler inn i hennes voldsreferanseramme, kommer hun til å fortsette å oppføre seg som et offer” (Lundgren 1990; 18).

I kapitlet ”Fra avhengighet til tortur” i Anne Brit Aaslands bidrag ”Kvinnemishandling på norsk” (1992) – trer følgende analyse frem;

”Kvinnen mister ikke bare evnen til å be om hjelp, hun mister alle sine ord, hun mister evnen til å tenke sine egne tanker. Hun blir etter hvert så usikker på seg selv at hun må spørre mannen om hvordan hun skal tenke. Hun er blitt totalt avhengig av han. Hun har ikke fantasi til å tenke seg hvordan hun skal klare seg uten mannen. Hvis hun nå skal klare å gå fra ham, må hun få hjelp til å omdefinere *hele* virkeligheten” (ibid; 173).

Andersson og Lundberg (2001; 85) finner at disse forestillingene har fått et solid gjennomslag i massemediene. Det er kjensgjerning at mediene selekterer de ekstreme versjoner av ulike fenomener. Det er åpenbart at det spektakulære skaper større oppmerksomhet, og dermed antatt økte salgsopplag. I Norges største avis, Verdens Gang, fremstilles kvinnemishandling – under tittelen ”Kvinnemishandlingen tar ikke juleferie” – på denne måten;

”Kvinnen blir ofte slått av én mann – og aldri mer. Hun går på én smell, men ikke flere. Hun har lært å kjenne igjen maktbehovet, kontrolloppførselen, det som gjør at han for enhver pris må bestemme over alt som er henne: hennes verden, hennes tanker. Mennene som slår, følger derimot et mønster. Slår de én, så slår de også den neste. Nesten alle kvinner som mishandles, blir også voldtatt. Deres barn blir også ofte slått. Til og med deres kjæledyr får bank (jo, det er sant, det finnes forskning på dette).” (VG, 24.12.04).

I et foredrag på Politihøgskolen presenterer en politiadvokat sitt arbeid og sin fremstilling av kvinnemishandling. Foredraget har tittelen ”Menns vold mot kvinner i nære relasjoner”. Det vektlegges at familievold ikke er som andre typer vold, og at domstolene bør informeres om at dette dreier som om en meget spesiell form for overgrep og maktmisbruk. På overhead vises det punktvis til typiske trekk ved familievolden som for eksempel;

”Vold mot kvinner koster vårt samfunn 20 milliarder kroner årlig, – Ofrene lever i konstant frykt for overgrep og vold, – Sosialt rom av frykt, kulde og gru, – Mannen - en sjarmør og tyrann, – Ofre kan ikke løsrive seg fra gjerningsmannen, – Mønster av vold/trusler/sekssuelle krenkelser, – Ikke enkeltstående overgrep, – Overgrep i et underkuende mønster, – Fra ørefik til drap, – Lottomillionærer er ikke som andre millionærer - familievold er ikke som annen vold, – Fra voldshelvete til vitneboks” etc.

Det er i stor grad den mest alvorlige volden som presenteres både i faglitteratur, medier, debatter og på seminarer som omhandler vold mot kvinner. På en informasjonsfolder om ”Den skjulte familievolden”, som er gitt ut av Oslo politidistrikt, vises en tegning av en halvnaken kvinne som tviholder rundt sitt lille barn i hjørnet av et rom med en skygge over seg som dekker hele veggen. Skyggen viser en stor og mektig overgriper som, med hevet arm, er i ferd med å slå de hjelpeløse. Det er ingen tvil om at slike bilder er egnet til å mobilisere til kamp mot familievold.

Loseke (1992) forsøker ikke å benekte at svært mange kvinner lever et forferdelig vondt liv preget av systematisk vold og undertrykking. Poenget hennes er at ”konstruksjonen” ikke har tilstrekkelig rom for variasjoner og nyanser. Hun sier det slik;

“It remains that the collective representations of wife abuse and the battered woman commonsensically fit only a small proportion of real life experience and only a small proportion of victimized women...it is to transform the heterogeneity of lived realities into the homogeneity of social types” (ibid: 54).

Det er åpenbare grunner til fravær av nyanser i det offisielle bildet. ”Konstruksjonens” funksjon er å bringe en tidligere skjult virkelighet frem på dagsordenen, og gi berørte kvinner fullstendig sympati og offerstatus. Til det formålet var det nødvendig med sterke virkemidler. Det har i neste omgang ledet til en slags moralsk panikk, og skjerpet lovgivning og rettspraksis på dette feltet (Skjørten 2002, Loseke 1992). Kvinnemishandling har i stadig sterkere grad blitt konstruert som et viktig arbeidsfelt bl.a. for politiet og det øvrige rettssystemet (Andersson og Lundberg 2001).

”Konstruksjonen” vil ha stor betydning for praktikernes arbeid med konkrete tilfeller, og også for de involverte partene i familietragediene: ”The social construction of reality – has real implications for real women” (Loseke 1992; 11). De konstruerte bildene av kvinnemishandling viser seg imidlertid ikke så ofte i de praktiske møtene med familievoldssakene. Grasrotbyråkratene opplever i stor grad variasjoner og nyanser i denne virkeligheten i sitt daglige virke. Som tidligere vist er verken de rene ofrene eller de ”monsterlignende” gjerningsmenn så hyppig til stede i politiets erfaringer. En politimann, som jobber utenfor Oslo, ser med skepsis og undring på den prioritet og oppmerksomhet familievoldssaker har fått i politietaten. Han uttrykker seg slik:

Familievoldssaker har blitt så politisk overprioritert – vi setter i gang dét apparatet til og med for småsaker... det er greit når det er alvorlig – da skal vi følge opp offeret skikkelig, men hvis en dame har fått en lusing av ekstypen som hun var sammen med for et par år siden – så skal vi sette i gang dét apparatet?... hva med han som har fått grisebank på byen – han er ikke mye verd for politiet.

Han legger til at familievoldsdefinisjonen er for vid. Det skal tydeligvis noe til før han vil kalle noe for ”familievold”. En politikvinne hadde nylig rykket ut til en melding om vold hos en innvandrerfamilie. Hun forteller selv;

Det er en kvinne (nasjonalitet) som ringer politiet fordi hun har fått en ørefik av mannen. Han er ikke til stede når vi kommer. Hun er gravid med sitt 3. barn. Hun ville ta abort, men det ville ikke mannen... i en diskusjon rundt dette hadde mannen gitt henne en ørefik – med flat hånd. Han hadde ikke slått henne før... hun snakket litt dårlig norsk...

Politikvinnen ”stusset” over dette oppdraget. At en minoritetskvinne ringer politiet pga. en ørefik syntes hun var rart. Hun ville tro at terskelen for å be om hjelp lå høyere – spesielt for denne ”gruppen” kvinner. Likevel legger hun til: *Én ørefik er én for mye – det er ikke det, men...* Det er tydelig at denne hendelsen ikke samsvarer med hennes bilde av kvinnemishandling (særlig ikke i en minoritetsfamilie). Fornærmede nådde ikke opp til forventningen – og idéen – om ”den mishandlede kvinnen”. En avgangstudent på Politihøgskolen forteller meg at hun hadde undret seg da hun hadde praksis på et krisesenter i løpet av politiutdanningen (ekstern hospitering). Undringen bestod i at hun ikke så noen kvinner med synlige merker og – blåøyer – på krisesenteret. Det er nettopp slike forhold som får Loseke (1992) til å stille seg følgende spørsmål;

“Do women need to show their bruises and broken bones to receive public sympathy? Do women need to act like a battered woman – a poor, defenseless, helpless creature – in order to secure needed housing? What about a woman who wants assistance *before* she is subjected to extreme violence, *before* she is a battered woman? Where is the sympathy for her?” (ibid s. 10).

– og hun resonnerer videre slik:

“Does policy on poverty or homelessness help persons who are ‘near poor’? Does policy on wife abuse help a woman experiencing ‘normal violence’? (...) No we wait until a person is ‘homeless’: we wait until a woman experiences ‘wife abuse’ – and then we are concerned” (ibid: 152).

Loseke fokuserer på tilfeller som ikke passer inn i det smale offisielle bildet. Det bør imidlertid føyes til at det ikke bestandig er slik at utsatte kvinner må vise sine skader eller fortelle om grove overgrep for å kvalifisere seg til offerstatus hos politiet. En erfaren politikvinne ser ut til å være årvåken for at mishandlede kvinner kan ha forskjellige ytringsformer når de forteller om sine vonde erfaringer. Politikvinnen forteller meg på e-post om en kvinne som etter hvert viste seg å være mishandlet over lang tid, men det var lite synlig for politiet. Hun forteller videre:

”Når jeg skulle ta imot denne anmeldelsen, klarte hun ikke å komme med noe konkret. Alt var fortrent (...) Hun klarte nesten ikke å komme med et eneste eksempel på fysisk mishandling (...) Vi forsøkte mange ganger med avhør, men ingenting var konkret”.

Den sosiale konstruksjonen av kvinnemishandling kan ha flere uheldige utilsiktede virkninger. Det kan hende at praksisblikket overser en del tilfeller. Man har jo både lest og lært om de typiske trekk ved denne formen for vold. Det skal mye til for å passe inn i det offisielle bildet. Det er også tenkelig at en del utsatte kvinner ikke vil erkjenne at de har vært utsatt for overgrep – fordi de ser volden bare som et aspekt ved sitt liv (Andersson og Lundberg 2001). Man føler seg ikke hjemme i det konstruerte bildet der mishandlede kvinner generelt beskrives bare som handlingslammede og nedbrutte ofre, og man kjenner ikke igjen beskrivelsen av sitt ekteskap som bare forferdelig og partneren som utelukkende en brutal og hensynsløs person (Loseke 1992; 50). Bildet av den mishandlede kvinnen rommer altså en rekke forestillinger om hvordan kvinnen burde være, tenke, kjenne – eller hvilke beslutninger hun burde ta. Disse forestillingene blir således styrende i det praktiske ”hjelparbeidet” (Andersson og Lundberg 2001; 87).

”Konstruksjonen” bidrar også til å forvirre politiet når det viser seg at kvinnen er den mistenkte og mannen den fornærmede i saken. Jeg har vist eksempler på at denne kjønnsretningen bryter med politiets forventninger til tross for at mange i etaten er kjent med at menn også kan utsettes for straffbare overgrep i et parforhold. I denne forbindelse forteller en politimann meg om sin ubehagelige erfaring i spenningen mellom det offisielle bildet og sin egen praktiske erfaring. Han hadde kommet over et stridende par der begge innrømmet å ha slått den andre. Politimannen valgte å pågripe kvinnen for å statuere et eksempel. Det fikk han imidlertid kritikk for i ettertid. Det fremkommer ikke hva som ble sagt da han måtte stå til rette for en erfaren etterforsker, ei heller hva som var det fulle grunnlaget for kritikken mot han, men i samtalen vi hadde fikk jeg et klart inntrykk av at han ble konfrontert med det ”korrekte” synet på kvinnemishandling.

Avstanden mellom den ”sosiale konstruksjonen” og praksisblikket (som også er en konstruksjon – bare fra et helt annet ståsted) kom til uttrykk på en tankevekkende måte på en intern tema-dag på en av Oslos politistasjoner rett etter overgangen til år 2000. Der hadde politiet fått besøk av en representant fra krisesentrene. Hun ble invitert for å snakke om vold mot kvinner i nære relasjoner. Enkelte av mine informanter har beskrevet dette møtet som en

ubehagelig erfaring (– det var sikkert ikke mindre ubehagelig for gjesten.) Hennes bilde av vold mot kvinner stemte i liten grad overens med politiets erfaringer. Det utviklet seg etter hvert til en dårlig stemning på dette møtet, og flere politifolk skal ha reist seg i protest og forlatt rommet. De følte åpenbart urettmessig kritikk for jobben de gjør. (Det hører også med til historien at enkelte på dette møtet følte seg flau på kollegers vegne.) De provoserte politifolkene følte at krisesenterrepresentanten ikke forstod de begrensninger og dilemmaer som politiet har i disse sakene. En politikvinne, som hadde vært med på dette møtet, forklarer at krisesenterrepresentanten ikke hadde forståelse for politiets rolle – dvs. at politiet plikter å være objektive, og at de ofte ikke har hjemmel til å pågripe mistenkte. Det som kanskje fornærmet enkelte politifolk mest var følelsen av å bli anklaget for ikke å ta dette problemet på alvor, og for ikke å gjøre jobben sin i disse sakene. Når tonen på dette møtet ble så uforsonlig, er det også tenkelig at noen politifolk følte at deres moral ble angrepet.

I en samtale jeg fører med to politimenn sier den ene politimannen først dette: *Konevold – huff... det tar så lang tid!* Så spør han seg om politiets arbeid nytter – *fører det frem til noe?* Jeg opplever at han nøler når han skal uttrykke seg, og han sier selv: *Det er vanskelig å kalle en spade for en spade her...* (dette er imidlertid en uttrykksform mange i politiet bruker). Jeg spør forsiktig om hva han egentlig mener – og han fortsetter:

For eksempel ... en kvinne kommer til vakta – skal anmelde mannen sin... det er ikke det at hun er skyld i volden selv... det er ikke det at man skal akseptere vold... det er ikke det jeg sier, men...

Den andre politimannen, som også er med i samtalen, griper inn med følgende kommentar: *Noen ganger er man ikke så forundret over at en kvinne har fått seg en på tygga...* og han legger til: *Du synes vel vi er fæle nå?*

Mye kunne vært sagt her om forskerens kontrolleffekt i samtalen, men det sentrale poenget er politimannens vegring for å si det han mener til meg. Begge disse politimennene er etter min oppfatning klar over det ”korrekte” bildet, og den ene av dem nøler fordi han avviker fra dette bildet. Både fleiping og nøling i samtaler om dette temaet bekrefter og tydeliggjør på en måte den offisielle definisjonen av vold mot kvinner. Dette bør forstås som en spenning mellom praksisblikket og ”konstruksjonen”. Den ampre og til dels aggressive tonen jeg har fått beskrevet fra møtet mellom krisesenterrepresentanten og politiet må også settes i denne tolkningsrammen. (Det var utvilsomt to svært forskjellige virkelighetsoppfatninger som

kolliderte på dette møtet.) Man kan tenke seg en utilsiktet virkning av å insistere på en eller noen få modeller som den eneste "sannheten" på dette feltet. Praktikere kan da komme til å utdefinere, og la være å ta på alvor, det "offisielle" og rådende bildet av kvinnemishandling. Da kan det hende at de lukker seg, og vil stole mer på sin egen dømmekraft og sine egne modeller av denne tragiske virkeligheten. Mye tyder på at diskursen rundt vold mot kvinner kan tjene på å ta de store variasjonene og nyansene i denne virkeligheten på større alvor.

8.6 Oppsummering og konklusjoner

Mine informanternes erfaringer med ofre for familievold samsvarer i liten grad med forestillingen om idealofferet. Ofrene i disse sakene er ofte tvetydige for politiet, og jeg har analytisk inndelt politiets erfaringer i fire grupper. Mange politibetjenter forteller om "medskyldige ofre" – dvs. kvinner som de oppfatter som delvis skyldige i sin egen viktisering. Her omtales for eksempel "gjerne"- og "utspekulerte kvinnfolk", og partene oppfattes dermed som "like gode". Den ene (som regel mannen) har riktignok utøvd vold, men partneren (kvinnen) sies å være tilnærmet like "ille". Offeret antas å ha fremprovosert volden selv, og kapittelet har vist en rekke eksempler på nettopp det. Her sammenfaller imidlertid politiblikket med store deler av befolkningens syn på ofres (med)skyld og ansvar slik det kommer til uttrykk i en undersøkelse av Amnesty og Reform (2007). Som i befolkningen for øvrig vil man kunne finne store variasjoner blant politifolk når det gjelder tenkningen om dem som rammes av vold og overgrep. Der noen politibetjenter trekker et tydelig skille mellom årsak og skyld er det andre politifolk som uttrykker seg nokså ufølsomt om ofres situasjon. Kapittelet har i tillegg vist at den klassiske viktologi også har interessert seg for offerets atferd for å plassere ansvar og skyld.

Et problem for politiet i deres rettferdighetstenkning vil bli knytte seg til spørsmålet om hvor mye av konfliktens bakgrunn de skal ta hensyn til. Spørsmål om hvem som har gjort hva kan trekkes både uker og år tilbake i tid. Derfor gjør enkelte politifolk det enkelt for seg selv ved å forfølge kun det straffbare de blir gjort kjent med på stedet. I den forbindelse er det blitt presentert flere eksempler på at hvem som ser ut til å være offer eller gjerningsperson på adressen som patruljen rykker ut til kan snu i løpet av oppdraget – ved at det av og til viser seg at den som fremstår som fornærmet etter hvert kan mistenkes for det mest alvorlige overgrepet. Det blir foretatt troverdighetsvurderinger av dem som forklarer seg om vold til politiet. Når offeret vurderes som mindre troverdig er det også egnet til å frata henne

offerstatus. Flere politibetjenter ser for seg at hun kan ha en skjult agenda for å oppsøke politiet (for eksempel som en strategi i en barnefordelingssak).

Det er spesielt offerets motstand mot politiets dagsorden som frustrerer og demotiverer mange av mine informanter. Denne formen for motstand kan ytre seg på mange forskjellige måter som for eksempel at – fornærmede vil ikke forklare seg om hendelsen, benekter at noe skal ha skjedd, ønsker ikke at politiet bruker straffeloven (pågrepelse, anmeldelse), beskytter mannen, inviterer han hjem til tross for at han har fått et rettslig forbud mot å kontakte henne etc. Når det gjelder det sistnevnte – utsatte kvinner som selv ”opphever” besøksforbudet som er ment å skulle beskytte henne – kan politiet oppleve et dilemma. Flere betjenter finner det nødvendig å ansvarliggjøre henne for hennes (destruktive) valg. Samtidig kan en slik ansvarliggjøring bidra til en ekstra byrde for den utsatte. Enkelte av mine informanter karakteriserer sine råd til kvinnen som både overforenklete og banale.

Motstanden fra ofre for familievold er noe politiet faktisk regner med, og derfor instrueres ordenspatroljene til å sikre seg hennes forklaring om hendelsen så tidlig som mulig i oppdraget. Det gjøres ved å orientere henne om hennes rett til ikke å forklare seg. Hvis hun likevel gjør det kan politiet bruke hennes forklaring i retten til tross for at hun på et senere tidspunkt trekker seg fra straffesaken. Dersom fornærmede ikke er blitt gjort kjent med sine rettigheter vil hennes forklaring kunne bli ansett som et ulovlig ervervet bevis. Innsamlingen av andre bevis på åstedet er også begrunnet i at man ser det som sannsynlig at hun ikke vil møte i retten. Med disse bevisene kan politiet gå til domstolen med saken uten at kvinnen er ”med på laget”. Det kan imidlertid oppstå et dilemma for patruljen når man på den ene siden ser seg nødt til å ”true” offeret med straffeansvar ved falsk forklaring samtidig som man er på stedet for å beskytte henne. Politiets vanskelige dobbeltrolle, i form av konflikten mellom hjelp og kontroll, kommer til syne i slike eksempler. Når offentlig påtale begrunnes i beskyttelse av kvinnen kan det være vanskelig for politiet å identifisere hvilke saker som skal videreføres i straffesakskjeden, og hvilke saker som skal henlegges eller legges i bero. Et sentralt spørsmål i en slik vurdering er hvorvidt offeret motsetter seg straffesak som følge av frykt for represalier eller av andre forhold som kan vitne om positive endringer i hennes situasjon. Også på dette punktet kan det lett oppstå interessekonflikter mellom politiet og ofre. Når patruljene identifiserer voldshandlinger har de en lovpålagt plikt til å lage straffesak (selv om det avvikes mye fra denne plikten i den praktiske ordensstjenesten – jf. kapittel 5).

Samtidig viser flere studier at ofre er mer opptatt av helt andre verdier som støtte, sympati og omsorg fra politiet.

Det foreligger et betydelig gap mellom praksisblikket på vold mot kvinner og det offisielle/rådende bildet av denne formen for vold. I den offisielle definisjonen – som er konstruert først og fremst av kritesenterbevegelsen og feministisk orienterte forskere – har kvinnemishandling i stor grad vært presentert med følgende kjennetegn: Systematisk og langvarig mishandling, brutal og hyppig gjentakende vold, hvilken som helst kvinne kan rammes, vold begått av kvinner handler utelukkende om selvforsvar, utsatte kvinner er handlingslammede og maktesløse, har volden først begynt vil den eskalere, menn som utøver vold er ”utspekulerte tyranner” med total kontroll over partneren etc. Hensikten bak dette bildet er først og fremst å skape det ideelle offer som maner til oppmerksomhet i opinionen og krafttak fra hjelpeapparatet – og da særlig politiet. Samtidig er det mulig å identifisere flere uheldige konsekvenser av avstanden mellom disse forskjellige bildene. Politiet kan komme til å tolke tilfeller av denne formen for vold som ”ikke mishandling” fordi deres erfaringer stemmer dårlig overens med hva de har lært av litteratur og undervisning. Det skal litt til for å bli et ”skikkelig” offer i politiets øyne. Videre kan man tenke seg at politiet vil utdefinere den rådene kunnskap på dette feltet som virkelighetsfjern og interessestyrt. Kapittelet har også vist at enkelte politifolk vegrer seg for å være åpne om sine ”ukorrekte” syn på vold mot kvinner.

9. KAN POLITIET FOREBYGGE FAMILIEVOLD?

9.1 Innledning

Politiets forebyggende arbeid har tradisjonelt blitt oppfattet som tiltak som skal forsøke å forhindre at lovbrudd og forskjellige typer problematferd finner sted. Tanken har vært at man skal være i forkant, og få kontroll over årsaker til uønskede handlinger. Denne typen politiarbeid er fortsatt skilt ut som en egen tjeneste, og dermed avsondret fra ordenstjeneste og etterforskning i de større byene i landet. Det er hovedsakelig barn og ungdom som har vært politiets målgruppe i denne sammenheng, med undervisning i skolen som den sentrale metoden (Balchen 1998). Politiets forsøk på å forebygge lovbrudd kan imidlertid defineres langt videre. Det meste av hva politiet gjør, kan være ment å ha et forebyggende formål. I Politidirektoratets (2002 b) ”Strategiplan for forebyggende politiarbeid 2002-2005” defineres dette arbeidet slik; ”En felles aktivitetsform for alle politiaktivitetene, slik at en i sum vil oppnå forebyggende effekt av politiarbeid” (ibid: 8). Både politiets proaktive- og reaktive gjøremål vil kunne inngå i denne definisjonen, og det blir til syvende og sist umulig å avgrense presist hva som er forebyggende arbeid i politiets virksomhet (Larsson 2005).

En politikvinne ser for seg en forebyggende verdi i en politiintervensjon, der hun selv rykket ut og møtte en mann som angivelig hadde truet sin samboer med kniv. Dette var en familie av høyere sosial status, og hendelsen ble oppgitt å være et engangstilfelle. Likevel ble mannen pågrepet og kjørt til politistasjonen for avhør. Kvinnen ble også transportert inn for å avgi sin forklaring. Hun fortalte politiet at mannen var beruset, at han hadde vært deprimert i en tid, og at forholdet deres skrantet. Politikvinnen uttrykker seg videre slik;

Hun takket oss for jobben vi gjorde – var glad for å få hjelp. Politiet har ikke hørt noe fra disse senere... De bor visst sammen ennå... det kan jo ha virket forebyggende (politibesøket). Jeg vet jo ikke om det har vært flere episoder der, men hun hadde vel ringt oss igjen – ville kanskje gjort det hvis hun var utsatt for noe.

Det faktum at fornærmede i denne saken ikke har ringt politiet i ettertid, er riktignok langt fra noe bevis for at politibesøket faktisk har virket forebyggende utover det å sette en stopper for en akutt krise. Likevel ser politikvinnen for seg muligheten for et vellykket politioppdrag. Dette er imidlertid ikke den vanligste oppfatningen blant politifolk i mitt materiale. Flere forteller meg at de lar være å sjekke opp hvordan det har gått med en sak i ettertid som de har

rykket ut til. Frykten for å bli – *demotivert* – i tjenesten uttrykkes gjerne som årsaken til det, og grunnlaget for denne følelsen kan ha to kilder: Den ene er at det ikke har skjedd noen endringer i den aktuelle familien som en har rykket ut til. Den andre kilden, som henger sammen med den første, er at man frykter en henleggelse av saken og dermed en masse (skrive)arbeid til ”ingen nytte” (mer om det etter hvert).

Når det gjelder politiets evne til å kunne forebygge familievold bør det skilles mellom utrykning til akutte hendelser og straffesaksarbeidet i ettertid. Det å rykke ut til en kritisk situasjon for å stoppe den kan utvilsomt virke forebyggende på kort sikt, og det hersker neppe noe særlig uenighet eller tvil om at denne formen for utrykning er helt nødvendig. Ved det påfølgende straffesaksarbeidet er det derimot vanskeligere å identifisere den forebyggende verdien. Det vil jeg forsøke å begrunne i fortsettelsen.

9.2 Straffen som forebyggende?

9.2.1 Allmennprevensjonen

Oslo politidistrikt etablerte 641 straffesaker på vold i nære relasjoner i 2005. Jeg har tidligere vist at ordenspatroljene stod for ca halvparten av dette tallet. Straffesak er ett av de sentrale virkemidlene som politiet anvender i arbeidet med familievolden, og straffen blir således et viktig mål for politiarbeidet. Politiet kan beskrives som allmennprevensjonens symbolske uttrykk i kraft av sin synlige rolle som lovens håndhever. Det helt nødvendige spørsmålet i denne sammenhengen må bli slik; Er straffen egnet til å kunne forebygge denne typen vold? Det er særlig teoriene om allmennprevensjonen som står sentralt i begrunnelsen for bruk av straff (Andenæs 1994). Straffetrusselen antas å virke allmennpreventiv først og fremst gjennom avskrekking og moraldannelse. ”Loven taler dels til frykten, dels til moralfølelsen” skriver Andenæs (1994; 49). Idéen om avskrekking hviler på en enkel (og utilitaristisk) logikk om menneskets atferd. Tanken er at vi langt på vei foretar rasjonelle valg, og at vi søker å oppnå lyst og unngå ulyst (Aubert 1972; 112).

Det er umulig å ha noen klar formening om hvor mange som kunne tenke seg å angripe sin partner, men som snur pga. straffetrusselen. Vi er fortsatt i stor grad overlatt til common-sense-vurderinger i vår tenkning om straffetrusselens virkninger på befolkningen (Andenæs 1990). Andenæs regner bl.a. voldslovbrudd og straffbare forhold innenfor familien som

handlinger der straffetrusselen i mindre grad er en realitet for gjerningspersonens vurderinger. Grunnen er at slike forbrytelser oftest begås i affekt (Andenæs 1990, Andenæs 1994). Forskningen på vold mot kvinner kan imidlertid vise en betydelig grad av kontroll og rasjonalitet ved voldsutøveren i gjerningsøyeblikket (se for eksempel Skjørtén 1988; 52). Likevel er dét neppe et godt argument for straffens avskrekkende virkning. Voldsutøveren vurderer trolig sannsynligheten for å bli oppdaget og straffet som minimal. Dessuten kan mulig fordømmelse fra familie og nettverk være en vel så stor trussel som en offentlig straffereaksjon.

Strafferettens normstyrkende funksjon, dens antatte evne til å virke moraldannende – dvs. gi uttrykk for moralsk fordømmelse av bestemte handlinger – er heller ikke enkel å ta stilling til. Aubert forklarer det komplekse i dette spørsmålet slik;

”(...) moraldannelsen og opinionsformingen er avhengig av den enkeltes innstilling til andre og nære autoriteter enn statsmakten. Venner eller overordnede i arbeid og foreningsliv påvirker ofte vurderinger og holdninger mer effektivt enn rettsvesenet kan gjøre (...). Den påvirkningen som har karakter av et uformelt sosialt trykk, behøver overhodet ikke å være influert av rettsvesenet. I så fall foreligger ingen rettslig likedanningsprosess. Men der hvor en rettslig innflytelse er til stede, må den foregå ved at de uformelle normsenderne eller opinionslederne først har fått sin innstilling formet av rettsnormene, sanksjonstruslene og sitt forhold til statsmyndighetene” (Aubert 1972; 133, 134).

Moraldannelse og holdningspåvirkning skjer ikke i relasjonen mellom staten og enkeltindividet direkte. Det er i hovedsak i de nære relasjoner vi blir påvirket og formet som mennesker. Primærkontrollen er på mange måter overlegen den sekundære kontrollen i kvalitet (Christie 1974; 30). Rettsnormene må bryte inn i primærgruppenes interaksjonsprosess (Aubert 1972; 173), men mye tyder på at straffetrusselens normative budskap må spille på lag med befolkningens moralske oppfatning for å kunne vinne oppslutning. Man kan tenke seg en vekselvirkning og gjensidig påvirkning mellom rettsystemet på den ene siden og opinionsledere og ulike grupperinger på den andre siden. Statens legitimitet, vår lojalitet og identifikasjon med staten, blir uansett avgjørende for lovens moral- og holdningsdannelse.

Aubert viser til at det på mange områder er et samsvar mellom rettsnormene og befolkningens atferd. Likevel mener han at det skyldes andre forhold enn allmennprevensjonen. Han hevder at strafferettsnormer mot for eksempel incest i stor grad er overflødige (ibid: 167). Det ville

uansett være sterke normer mot slike handlinger uavhengig av straffeloven. I romerretten skilte man mellom ”mala prohibita” og ”mala per se” (Hauge 2001; 16). ”Mala per se” er en betegnelse på handlinger som nærmest udiskutabelt er forbudte. De er uavhengige av tid og rom, og det er handlinger som har vært forbudt til alle tider og på tvers av ulike kulturer. Eksempler her kan være tyveri, ran og drap (med noen unntak). Det er vanskelig å tenke seg et samfunn der tyveri er akseptert og ikke sanksjonert (i hvert fall når handlingen kalles for ”tyveri”). ”Mala prohibita” dreier seg derimot om lovbrudd som i høy grad er avhengig av tid og rom. Narkotikalovbrudd og blasfemi er eksempler på handlinger som vurderes svært forskjellig mellom ulike samfunn, grupper og miljøer, og ikke minst mellom forskjellige tidsepoker. Bekjempelsen av slike relative lovbrudd vil nok i større grad være avhengig av straffetrusselen enn de mer absolutte lovbrudd - de som er gale i selv. Normene mot sistnevnte lovbrudd er sannsynligvis langt bedre internalisert i befolkningens moraloppfatning.

Hvor *vold mot kvinner* kan plasseres i sondringen mellom disse to måtene å vurdere lovbrudd på, er selvsagt vanskelig å uttale seg presis om – til tross for at norske menn hadde (inntil 1868) en lovfestet rett til å tukte sin kone dersom hun ikke oppførte seg etter mannens ønske (Isdal 2000: 77). Vi vet lite om hvilken kraft normene mot kvinnemishandling har i befolkningen i dag, og enda mindre om utviklingen av disse normene over tid. Likevel må det være interessant å spørre seg om de ”moralske og sosiale hemninger ville bevare sin kraft usvekket dersom risikoen for straff falt bort?” (Andenæs 1990; 32). I virkeligheten er nok ikke en slik problemstilling helt reell. Det er sjelden tale om straff eller ikke-straff for tradisjonelle lovbruddsformer, men justeringer av straffenivå og håndhevelse. Avhandlingen har tidligere vist til mer strafferett og flere straffesaker på familievold. Om det har hatt noen betydning for allmennprevensjonen er imidlertid høyst usikkert.

9.2.2 Politifolks syn på straffens virkninger

Politibetjenter som jeg har snakket med har høyst varierende oppfatninger av straffen. En av mine informanter uttrykker en tydelig tro på allmennprevensjonen ved å tenke seg at politiets økte bruk av arrestasjoner gir klar beskjed til – *miljøene* – om at politiet tar familievold på alvor. – *Ryktet spres fort... at vi tauer folk inn* – sier han. Det er imidlertid for det meste individualprevensjonen som politifolk i mitt materiale har uttalt seg om, og man kan gjenkjenne både de relative straffeteorier (at straffen må ha en nytteverdi utover straffen i seg selv – jf. allmenn- og individualprevensjonen) – og de absolutte straffeteorier (at straffen

begrunner seg selv) i politifolks tenkning. En kvinnelig politietterforsker er ikke alene i sin manglende tro på straffens nytteeffekt med følgende utsagn; *Straff løser ikke dette problemet – det er i hvert fall helt sikkert.*⁶¹ En erfaren politimann sier det slik: *Jeg tror vel ikke lykken er å få dømt far eller mor – og legger til at – de trenger hjelp – jeg tror på alternativer – vi kan ha riset bak speilet... kan dømmes til å gå i terapi.* Senere i samtalen gir han uttrykk for begrensningene ved politiets arbeid på denne måten: *Vi har for lite verktøy i kassa vår når vi møter disse tilfellene... vi kan jo bare møte dem med straff – det er vårt verktøy.* En like erfaren politikvinne innser også begrensningene i rollen sin ved å reise dette spørsmålet med et hjertesukk: *Hva har vi å tilby fornærmede? – voldsalarm, krisesenter, kode 6 – det er det politiet kan tilby – svarer hun selv.*

En politimann hevder at politifolk generelt tenker at saksbehandlingen skal lede frem til at – *mannen får sin straff, og han har lært noe av dette... at mannen tenker seg om flere ganger før han slår neste gang.* Flere jeg har snakket med ser imidlertid for seg at straffeprosessen kan virke direkte negativt – som for eksempel denne politimannen (som ikke har vært i operativ polititjeneste på noen år); *Ja, vi kan pågripe far – så ender han i fengsel – så kan barna bli mobba fordi far er i fengsel – ja, da har vi løst saken fint gitt.* Flere politibetjenter ser også for seg at straffen blir spesielt problematisk hvis paret fortsatt lever sammen. En politimann ser et dilemma i at bøtestraff for mannen kan forverre kvinnens økonomi. En politikvinne gir meg denne resignerte uttalelsen; *En natt på celle – mannen kommer kanskje hjem sintere enn noen gang og vil hevne seg.* En annen politikvinne er tydelig klar over straffeprosessens potensielt skadelige virkninger, men forsøker å gjøre noe med det problemet. Hun har innsett at hun ikke kan bryte sin plikt til å anmelde mannen til en mishandlet kvinne – selv om kvinnen ber om det. I den forbindelse forteller hun en historie der hun anmeldte en mann mot fornærmedes ønske (som sa at hun ville få – *et helvete* – hvis mannen hennes ble anmeldt). Politikvinnen oppsøkte mannen dagen etter for å fortelle han at politiet hadde anmeldt han, og at kvinnen ikke hadde noe med det å gjøre. På den måten håpet hun å ta vekk presset og byrden fra kvinnen. Hun begrunner for øvrig sin praksis på denne konsise måten: *Ting må ordnes!*

⁶¹ Politifolk er ikke alene om å mangle troen på at straffen kan virke individualpreventivt. I en internettundersøkelse av TNS Gallup, som handler om begrunnelser for fengselsstraff for lovbrøtere generelt, viser det seg at advokater, dommere, politijurister og folket for øvrig i relativt beskjeden grad vil begrunne fengselsstraffen først og fremst med at lovbrøteren skal rehabiliteres eller skremmes til den smale sti. Allmennprevensjonen og begrunnelsen om at fornærmede har krav på at den skyldige "får en passende straff" scorer gjennomgående høyere i denne undersøkelsen (Aftenpostens A-magasinet 23.11.07).

Flere politibetjenter i mitt materiale gir uttrykk for manglende tillit til at de strafferettslige løsningene gjør forholdene bedre – verken for gjerningsperson eller offer. Det er interessant å merke seg at man da har liten tro på et av de sentrale målene for sitt eget arbeid. En politimann er meget tydelig på det utilstrekkelige ved sin yrkespraksis når han forteller meg om en hendelse der han kjørte en mann til sentralarresten. Jeg tolker han nærmest som noe skamfull når denne kommentaren faller fra hans lepper; *Det er jo egentlig en metode som hører hjemme i steinalderen dette – bare slenge han i arresten – han burde jo fått hjelp av behandlingsapparatet.*

En eldre politimann, som er ute av operativ tjeneste, mener at en anmeldelse og straffesak lett kan eskalere konflikten mellom partene, og ser derfor for seg at konfliktråd kan være den rette løsningen. Denne politimannen har også oppdaget en fordel med konfliktrådet. Han erfarte at en gjerningsperson lettere tilsto da han fikk vite at han kunne slippe ordinær straff, men heller gå i konfliktråd. En langt yngre politimann ser at konfliktrådet kan utgjøre en slags ”pekefingerfunksjon” overfor en mistenkt mann – med denne fortellingen: *Hun var redd for at mannen skulle få en dårlig opplevelse av en straffesak – hun ønsket at politiet skulle vise mannen en pekefinger – i betydningen – dette må du ikke gjøre!* Politimannen legger til at politiet kan ikke bare være en – *pekefinger* – fordi de ofte må skrive i saken (dvs. en anmeldelse), og han sier videre: *Pekefingeren fungerer ikke – det blir papir.* Han ser for seg at konfliktrådet kan ha en bedre ”pekefingerfunksjon” nettopp fordi det ikke blir en formell straffesak ut av hendelsen(e) – det blir ikke papir! Konfliktråd var – *kanskje akkurat det mannen trengte* – sier han – fordi politiet ikke har vært på adressen senere. (Politiets bruk av konfliktråd kommer jeg tilbake til.)

Jeg stilte en politimann, som også er politiadvokat, et ganske ledende spørsmål da jeg spurte han om hva som egentlig er poenget med straff – om han ser for seg noen positive individualpreventive virkninger av straffen for et par som vil fortsette å bo sammen eller har barn sammen. *Nei, antakelig ingen!* – var svaret jeg fikk fra han. Selv familievoldskoordinatorerne, som skal lede an i politiets arbeid mot familievold, har begrenset tro på politiets virkemidler for å beskytte voldsutsatte kvinner (Grøvdal 2004).

Flere politifolk jeg har snakket med er mindre opptatt av spørsmålet om de strafferettslige løsningene virker individualpreventivt. Her kommer gjengjeldelsesperspektivet tydeligere frem. En politimann er nokså oppriktig ved å si dette til meg; *Om koneplageren blir verre av*

en natt i arresten? – du, for å være helt ærlig – det driter jeg i!... Denne politimannen er på linje med en annen mannlig betjent som tenker slik; *Har man banka kona så er det bare rett og rimelig at man får seg en natt i arresten! – Det er det minste han fortjener* – hevder en annen. Hans kollega irriterer seg over at lovbrutere ikke får straff nok. Jeg innvender slik: *Men å kjøre koneplageren til arresten så han må overnatte der – det kan jo svi hardt det?* Politimannen: *Ja – det er jo noe, men det er også ofte det eneste de får.* For enkelte politifolk er det viktig at den som er brutal mot sin partner ”skal få svi”.

Straffen kan også vurderes av politiet som en slags symbolsk anerkjennelse og respekt for arbeidet de utfører. En politimann forteller meg at han var på et oppdrag der de pågrep en mann både for vold og trusler mot samboeren. Kvinnen forklarte at mannen hadde kommet full hjem fra bytur sent på natten og ble – *fullstendig gal*. Hun forklarte videre at mannen hadde dratt henne etter håret gjennom stua og inn på kjøkkenet. Der hadde han knust et vindu – tvunget henne videre inn på badet og dyttet henne/holdt henne med makt ned i badekaret. Deretter hadde han skreket følgende til henne – så hun kunne se – *fråden i munnen hans: Jeg skal spise deg!* Politimannen karakteriserer hendelsen slik; *Det bar preg av mishandling dette – det var ikke bare vold – det var så spesielt – det var noe syke greier...* Så sier han følgende:

Jeg holdt på å le meg i hjel av reaksjonen – han fikk betinget dom på noen dager (dvs. noen få måneder) – det er sagt at man skal ta familievold alvorlig! ... dommen var også i tråd med aktors påstand – det var det verste!... jeg er ikke den største forkjemperen av straff her, men...

Jeg tar opp problemstillingen om straff virker forebyggende. Jeg sier noe om at straffen antakelig har en beskjedne preventiv effekt, men politimannen svarer dette:

*Han trengte nok ikke straff, men hjelp til å slutte å drikke... allikevel – det er noe med signalene man sender ut til samfunnet...
Jeg prøvde å gjøre en grundig jobb fordi saken var så spesiell – jeg fikk overtalt henne til å kjøres ned til en etterforsker... det går litt personlig i det – her legger man ned et kjempearbeid – så ender det med en sånn reaksjon! ... hvis du kaster en kake på Kristin Halvorsen – da får du streng straff... men hvis du foretar deg noe sånt uten særlig reaksjon?*

Et paradoks som kommer til uttrykk her er at politimannen fremholder straff som det sentrale suksess-kriterium for politiarbeidet, samtidig som han tar til orde for at det er noe annet enn straff som skal til for å endre mannen. Når det endelige målet for politiet er en straffereaksjon

kan arbeidet som en utfører føles både lite verdsatt, og noe forgyeves, når målet oppleves å være nærmest ”ingenting”.

9.2.3 Individualprevensjonen

Kjernen i idéen om individualprevensjonen er at den straffede selv skal, som et resultat av straffen, avstå fra nye lovbrudd. Tanken er at den som straffes finner tilbake til den smale sti, enten ved å bli avskrekket fra å begå nye lovbrudd, eller på ulike måter rehabiliteres slik at motivasjonen for ny kriminalitet er redusert eller fraværende. I motsetning til studier av allmennprevensjonen er det mulig å sette opp mål for individualprevensjonens effekt. Det gjøres ved å undersøke hvor stor andel av de straffede som faller tilbake til ny kriminalitet (Larsson 1997). Den kriminologiske litteratur, både nasjonalt og internasjonalt, er meget rik på dokumentasjon på at den ordinære fengselsstraffen ikke har noen heldig individualpreventiv virkning. Kriminologisk forskning har på dette punktet blitt allment kjent og akseptert. Det er svært få som fortsatt tror at vanlig fengselstraff gjør den tradisjonelle lovbrøyer mer lovlydig på sikt. Den eneste sikre formen for individualprevensjon man kan finne ved fengselsstraffen, er det opplagte faktum at den dømte har meget begrensede muligheter til å begå nye lovbrudd den tiden han sitter innesperret. Det finnes imidlertid lite kunnskap om hvorvidt den mest anvendte straffereaksjonen, bøtestrafen, har noen evne til å virke preventivt. En eventuell individualpreventiv virkning av foreleggene vil sannsynligvis variere mellom ulike typer av lovbrudd og forskjellige lovbrøyer, men mye taler for at en ”regning” fra politiet i mange sammenhenger ikke har stor betydning for den enkelte lovbrøyers motivasjon for lovlydighet.

Når det gjelder vold i nære relasjoner, og mer spesifikt menns vold mot sine kvinnelige partnere, har det vært foretatt studier i USA av de individualpreventive effekter av strafferettslige reaksjoner og sanksjoner. I Minneapolis ble det i 1981 igangsatt et omfattende eksperiment for å undersøke om arrestasjon av voldsutøvere hadde noen individualpreventiv virkning – ”The specific deterrent effects of arrest for domestic assault” (Sherman og Berk 1984). Forskerne bak eksperimentet fikk politiet ved Minneapolis Police departement til å respondere på familievoldssaker på 3 forskjellige måter. Politiet skulle enten: 1. Arrestere voldsutøveren; 2. Møte/gi råd til de involverte; eller 3. Bortvise mistenkte for 8 timer. Det var kun tilfeller som ble klassifisert som mindre alvorlige – ”simple assaults” – som ble innlemmet i eksperimentet (ibid: 261). Av etiske grunner ble rådgivning/mekling/bortvisning

forkastet som hovedløsninger i de mest alvorlige tilfellene. Hendelsene som ble valgt ut var kun tilfeller der politiet hadde anledning, men ingen plikt til å arrestere mistenkte.

Politiet skulle alternere tilfeldig mellom de tre nevnte hovedløsningene. (Politiet på stedet hadde et skjema som anviste hvilken løsning som skulle anvendes i hvert enkelt tilfelle. Disse løsningene var randomisert på forhånd). På den måten mente man å kunne undersøke hvilken form for politiintervensjon som hadde den beste individualpreventive effekten mht. tilbakefall. De mistenkte mennenes atferd ble kartlagt i en periode på 6 måneder i ettertid. Det ble gjort gjennom studier av politirapporter og intervju av 205 av ofrene (62 % av det totale antallet). (ibid: 265). Konklusjonen på dette studiet tegnes klart og tydelig slik;

”The official recidivism measures show that the arrested subjects manifested significantly less subsequent violence than those ordered to leave. The victim report data show that the arrested subjects manifested significantly less subsequent violence than those who were advised (ibid: 261).

Til tross for at svært få av arrestasjonene endte i en formell straffereaksjon mener disse forskerne at arrestasjon i seg selv har en avskrekkende effekt mht. til gjentakelse av voldshandlinger. Ved studier av politirapportene viste det seg at 13 % av de som ble arrestert gjentok mishandlingen i undersøkelsens 6-månedperiode. Prosenttallet for tilbakefall var dobbelt så høyt – 26 % for de som kun ble bortvist av politiet. Intervjudataene viste tilnærmet det samme bildet – dvs. at arrestasjon var markert mer effektivt enn de andre politimetodene for å hindre tilbakefall (19 % tilbakefall ved arrestasjon vs. 37 % tilbakefall ved mekling/rådgivning – ibid: 267). Resultatene fra Minneapolis-eksperimentet fikk en voldsom oppmerksomhet. Elliott betegner denne studien som ”the landmark study” (Elliott 1989: 458) – og den bidro sterkt til en ny kriminalpolitikk i mange amerikanske stater der politiet ble pålagt å arrestere mistenkte voldsutøvere i familievoldssaker (Fagan 1989:381/ 382).

I ettertid har det vært reist en rekke innvendinger til validiteten ved disse funnene. Et åpenbart ankepunkt er at en såpass stor andel som nesten 40 % av de voldsutsatte kvinnene falt i fra selvrapporteringsundersøkelsen. Det er også grunn til å stille spørsmålsteget ved eksperimentets hovedkonklusjon når oppfølgingsperioden var på kun 6 måneder etter politibesøket. Fagan (1989; 382) viser til det typiske sykliske/ periodiske mønsteret i familievolden. Et opphør av volden i 6 måneder kan like gjerne forklares med et slikt syklisk mønster som arrestasjonens individualpreventive effekt. Til tross for at Elliott (1989; 455)

finner funnene fra Minneapolis bekreftet i andre studier, argumenter han likevel for at en arrestasjon kan bidra til økt sannsynlighet for at parforholdet brytes, og at en av partene flytter ut (ibid: 453). En slik mulighet ville også være egnet til å svekke Sherman og Berks konklusjon.

Fagan (1989; 382) ser en mangel i at de mistenkte mennene ikke ble spurt om å selvrapportere egen voldsutøvelse. Dermed har man heller ingen kontroll over hvorvidt de arresterte har utøvd vold mot andre i ettertid. Arrestasjon som forebyggende metode kan med andre ord ha forflytning- eller omfordelingseffekter – dvs. at lovbruddet forskyver seg i tid og rom (Knutsson og Søvik 2005: 17). Fagan viser også til muligheten for at mishandlingen kan ha tatt en annen form, i retning av psykisk mishandling, som verken fanges opp i politirapportene eller offerundersøkelsen. De mistenkte mennene var tross alt klar over at det foregikk en kartlegging av nye overgrep etter politiintervensjonen. Selve intervjuperioden kan ha virket preventiv mot nye voldshandlinger. I så fall vil det svekke tallene for den preventive effekten av selv arrestasjonen (ibid: 382). Samtidig vil ikke disse innvendingene eliminere det faktum at det var betydelige (signifikante) forskjeller mellom politiløsningene – arrestasjon, mekling og bortvisning.

Elliott er tydelig kritisk til at man kunne endre kriminalpolitikken mot ”presumptive or mandatory arrest policies”, når man ikke kjenner de langsiktige virkninger av arrestasjonslinjen (Elliott 1989: 455). Dessuten ser han en fare for utilsiktede virkninger av den økte strafferettslige kursen mot familievold. Når utsatte kvinner vet at et politibesøk med stor sannsynlighet ender med en arrestasjon av mannen, kan det medføre at flere vegrer seg mot å ringe til politiet for å be om hjelp (ibid: 457).

Fagan (1989) har undersøkt hvorvidt strafferettslige sanksjoner har noen individualpreventiv virkning for menn som utøver vold mot sin partner. Hans utgangspunkt er spørsmålet om hvordan en ”voldskarriere” kan bringes til opphør. Tre hovedtyper av strategier som kvinner anvender for å forhindre nye overgrep skisseres slik: 1. Offerets egne strategier som for eksempel selvforsvar og flukt; 2. Hjelp fra offentlige instanser som politi og sosialtjeneste; og 3. Uformelle ressurser som familie, venner og nettverk for øvrig (ibid: 388). Ingen av disse strategiene viste seg å være spesielt effektive. Det som hjalp for noen fungerte ikke for andre utsatte kvinner. Dette viser tydelig variasjonene og de individuelle forskjellene i hvilke typer tiltak som nytter. Ett funn er imidlertid nokså tydelig: Straffereaksjoner hadde en

individualpreventiv virkning for menn med en mindre alvorlig voldshistorie, men straffen hadde ingen – eller trolig negativ virkning på menn med en alvorlig voldshistorie (ibid: 386, 394). Det er en velkjent erkjennelse av straffen som fremtrer her. Straffen kan lettere avskrekke personer som har noe å tape. Menn med lite – eller ingen tidligere voldserfaring kan i større grad frykte naboers, venners eller arbeidsgivers reaksjoner ved en ny arrestasjon og videre straffeforfølging (ibid: 386). Menn med en alvorlig voldshistorie har gjerne en komplisert bakgrunn, og har ofte fått reaksjoner på sin aggressive atferd tidligere. En trussel om en ny (“weak”) reaksjon blir derfor neppe tatt særlig alvorlig av voldsutøver, forklarer Fagan (ibid: 386, 387, 406). Det skal åpenbart langt mer til for å bryte en langvarig karriere med voldsutøvelse (ibid: 387).

I tråd med det tidligere anvendte skillet mellom ”episodisk/situasjonell partnervold” og ”intim/patriarkalsk terror” (Haaland og Clausen 2005 b), kan man kanskje si at menn i den førstnevnte kategorien kan påvirkes av straffereaksjoner, men utøvere av ”intim terror” i liten grad lar seg påvirke. Sett fra et individualpreventivt synspunkt, spørs det imidlertid om det i det hele tatt er nødvendig med noen straffereaksjon for den episodiske partnervolden når den kjennetegnes av én – eller få gangers hendelser av illegitim maktanvendelse. Denne type partnervold har antakelig en tendens til å opphøre av seg selv. Likevel vet man ikke når episodisk partnervold kan utvikle seg til mishandlingsforhold. Derfor mener Fagan at tidlig intervensjon i et destruktivt forhold kan ha preventiv virkning. Tidlig respons fra politiet, samt et velfungerende sosialt nettverk rundt paret, kan i hvert fall bidra til å endre maktforholdet mellom partene (Fagan 1989; 407).

Rettslig inngripen kan kanskje tjene som en start på å bryte et mønster av mishandling (ibid: 392). Det er ofte en lang prosess som kreves for å bryte et mishandlingsforhold. For Fagan er det avgjørende å heve de sosiale kostnadene for voldsutøvelse – ”raising the costs of family violence” (ibid: 406). Tanken er at mishandlingen vil opphøre etter hvert som belønningene fjernes, og problemene blir for kostbare for den som mishandler. Denne tenkningen hviler imidlertid på en bytteteoretisk forståelse av mennesket, dvs. at man orienterer seg i nære relasjoner omtrent på samme måte som på markedet ved kjøp og salg av varer. Den rasjonelle og beregnende aktør, som veier fordeler og ulemper ved sin atferd, må i det minste være en begrenset utgave av menn med aggresjonsproblemer.

En fare ved en rettslig inngripen, i form av en politiintervensjon, er at politiets (over)makt kan forsterke mindreverdigheitsfølelsen og avmakten til voldsutøver (spesielt ved pågripelse med maktanvendelse, transport til arresten, plassering på glattcelle og konfronterende avhør i etterkant). Det kan i neste omgang innebære økt fare for nye overgrep. (Denne muligheten ser også flere politifolk for seg.) Marius Råkil, som er psykolog og direktør ved behandlingsinstitusjonen "Alternativ til vold" (ATV), ser det som helt avgjørende for en positiv endring av et voldsmønster at man er i stand til å skille meget tydelig mellom person og handling – "mellom hvem han er og hva han gjør" (Råkil 2002:10). Også for politiet må dette skillet bli sentralt i deres arbeid. Selv om politiet naturligvis ikke bør gå inn i en definert terapeutrolle i folks hjem, er det likevel fullt mulig for patruljen å formidle på forskjellige måter at de ikke har noe å utsette på mistenkte som person, men at de er nødt til å reagere på de handlingene han mistenkes for. Hvis ikke patruljene klarer å møte disse lovbrøtterne med respekt, men derimot ser på dem både som onde og umenneskelige, er det lite som taler for at politiet bidrar med noen forebyggende virkning på lengre sikt. Snarere tvert i mot, i følge Råkils tenkning.

9.3 Problemorientert politiarbeid

9.3.1 Tradisjonelt politiarbeid

Politimannen Paal Balchen skriver i forordet til sin lærebok om "Forebyggende politiarbeid" om sine egne motiver for å slutte helt i polititjenesten, og senere gå inn for forebyggende arbeid i politiet. Hans kritikk av sin egen yrkesutøvelse uttrykker han på denne måten;

"Da jeg var ferdig på Politiskolen i 1983, var jeg forventningsfull og ivrig etter å ta fatt på politiyirket. Etter et par års yrkesutøvelse begynte jeg likevel å stusse litt over hvor liten kontakt jeg hadde med publikum og hvor ensartet denne tjenesten var. Mesteparten av tiden gikk med til å reagere på hendelser, pågripe gjerningspersoner eller fjerne berusede personer. Når det ikke skjedde noe, brukte vi tiden til å kjøre rundt i patruljebilen og vente på oppdrag. En annen erfaring jeg gjorde meg var at det ikke var tradisjon for samarbeid mellom de ulike avdelingene i politiet" (Balchen 1998; Forordet).

Balchens erfaringer faller sammen med hvordan det tradisjonelle politiarbeidet beskrives av mange politiforskere. Det er det reaktive og hendelsesstyrte, der man i stor grad responderer på publikums henvendelser, som beskrives som kjernen i dette arbeidet (Goldstein 1990, Weisburd og Eck 2004). Politifolk flest har sitt eget begrep for å beskrive det meste av ordenstjenesten: de kaller som kjent sin egen arbeidsmåte for – *brannslukking*. Weisburd og

Eck mener at tradisjonelt politiarbeid er ”overwhelmingly oriented toward enforcement” (2004: 44). Identifikasjon og reaksjon på konkrete handlinger blir dermed den sentrale metodiske tilnærmingen, uten noe spesifikt fokus på hvilke lovbrudd og ordensproblemer man skal arbeide mot, eller mangfold av tilnærminger til forskjellige problemer (ibid: 45). Politiforskningen står i stor grad samlet rundt følgende standpunkt; Den type politiarbeid som Balchen beskriver ovenfor er i liten grad egnet til å redusere lovbrudd og ordensproblemer. Det ligger åpenbart en beskjeden forebyggende verdi i en virksomhet som hovedsakelig handler om “to responding repeatedly and inadequately to the same calls, often from the same persons or addresses” (Goldstein 1990: 20). Flere politifolk i mitt materiale erkjenner også at – *brannslukking* – har lite effekt utover det å ordne opp i et akutt problem. Goldstein hevder videre at politifolk gjør det som de er pålagt å gjøre uten særlig interesse og tanke for arbeidets effektivitet (ibid: 17). Det finnes imidlertid mange moteksempler til Goldsteins påstand her. En politimann uttrykker sin frustrasjon over ordenstjenesten på denne måten: *Man blir dritt lei av å suse rundt i byen hit og dit. Jeg innvender at brannslukking er et nødvendig og viktig arbeid, men politimannen svarer: Vi vil jo gjerne gjøre mye mer enn bare brannslukking.* Politifolks idé om å gjøre mer enn bare det å slukke ”branner”, men også å forbebygge ved å angripe kriminalitetens årsaker, blir imidlertid ”drept” av Byrne og Peace på denne måten: ”It has long been recognised that crime is a product of physical and social arrangements over which the police have little control” (Byrne og Peace 2003: 207). Ikke stort mindre nedslående syn på politiets mulighet til å forebygge kriminalitet finner vi i Reiners tenkning:

“To regard the primary task of the police as crime control is dangerous not least for the police themselves, for there is now a substantial body of evidence suggesting not only that this is not being accomplished effectively, but that it cannot be” (Reiner 2000 b; 115).

I Politidirektoratets ”Strategiplan for forebyggende politiarbeid 2002-2005” gis det klare budskap om en ”ny” måte å drive politiarbeid på, og vi finner et overordnet mål om at politiet skal utnytte sine ressurser på en ”mest mulig effektiv måte for å oppnå målet om redusert kriminalitet og økt trygghet” (ibid: 3). Kritikken av den tradisjonelle måten å arbeide på kommer til uttrykk slik:

”Politiets kompetanse og ressurser blir i for stor grad utløst etter at en straffbar handling er begått, og ressursene fordeles ut fra en målsetting om å oppklare og

iretteføre straffbare handlinger framfor å forsøke å redusere tilfanget av nye saker” (ibid: 10).

Det slås videre fast at ”målet med strategien er å få hele politiorganisasjonen til å arbeide mer proaktivt og mindre hendelsesstyrt” – og at politiet skal jobbe ”helhetlig” i det kriminalitetsforebyggende arbeidet. Videre heter det at ”Problemorentert politiarbeid skal være en vesentlig del av strategien” – fordi: ”Ved å benytte en problemorientert tilnærming, vil fokuset i større grad rettes mot årsakene til kriminaliteten framfor å behandle symptomene (ibid: 5, 10).

9.3.2 Goldsteins ”Problemorientert politiarbeid”

Manglende effektivitet var for Goldstein (1990) et hovedanliggende for å skissere en ny måte å organisere og utføre politiarbeid på. Utgangspunktet for hans politisosiologiske klassiker, ”Problemorientert politiarbeid”, er at politiet er under et stort press fordi de må håndtere et stort mangfold av problemer og vanskelige situasjoner. Det er ikke mulig å forebygge slike hendelser på noen effektiv måte uten en grunnleggende omlegging av hele polititjenesten (ibid: 2). Det er det såkalte ”problemorienterte politiarbeidet” som skal representere denne forandringen. Problemorientert politiarbeid presenteres av Goldstein som en arbeidsfilosofi, og en helhetlig modell for politiarbeid, og ikke som en bestemt metode. Den er ”open-ended” (ibid: 4), hvilket innebærer at den rommer et stort mangfold av løsningsmuligheter. Det betyr også at det blir feilaktig å klassifisere politiarbeid som enten/eller – dvs. enten problemorientert eller ikke. Mer fornuftig er det å tenke i grader. Noen politiprosjekter er mer problemorienterte enn andre. Et kjernepunkt i modellen er likevel at politiet skal ta kontrollen over sosiale problemer ved selv å definere dem fremfor bare å la seg styre av publikums bestillinger. Til tross for modellens udefinerbarhet, beskrives den likevel gjennom noen stadier og trinn.⁶²

Hvis politiet skal jobbe problemorientert, er første bud at man evner å identifisere problemer på en mer grundig og systematisk måte. Spørsmål om hvem – dvs. hvilke grupper i befolkningen som gjør hva til hvilken tid, og på hvilket sted – står sentralt her. Det må etableres en grundig oversikt og systematisering av alle politioppdrag. Derneft blir

⁶² Akronymet *SARA* brukes ofte i fremstillingen av disse trinnene hvor **S** står for ”Scanning” (Identifisere, spesifisere og beskrive problemene), **A** for ”Analysis” (Analyse av årsaksforhold) **R** for ”Response” (Finne løsninger på problemene og iverksette dem) og **A** for ”Assessment” (Tiltakene skal evalueres. Kan man identifisere noen reduksjon i problemene?) (Knutsson og Søvik 2005:11).

analysearbeid påkrevd. Goldstein peker i denne forbindelse på et misforhold mellom politifolks innsikt i sine arbeidsoppgaver og for eksempel helsepersonell. Leger har grundig innsikt i sykdom, men politifolk kan lite om den atferden de skal kontrollere. "The police do not have an established body of knowledge about the various behaviors and conditions that they are expected to prevent and treat" (ibid: 17). Det er det kunnskapsstyrte politi Goldstein etterlyser. Politiet må tilegne seg en analytisk forståelse av problematferd og betingelser som skaper en slik uønsket atferd. Det er nødvendig for å kunne forebygge effektivt. Politifolks unike innsyn og erfaring med et problem kan være en viktig brikke i analysen, men faren er at politifolk har blitt unyanserte, forutinntatte, kyniske og preget av fordommer til ulike problemer (ibid: 93). Dessuten kan politiregistrerte hendelser gjerne avvike systematisk fra hele problemkomplekset. Derfor blir innsikt i samfunnsvitenskapelig forskning nødvendig i analysearbeidet.

Analysen skal tjene til at politiet utvikler "tailor-made responses" til et problem (ibid: 102). Politiets ressurser og kapasitet er meget begrenset, og derfor er det nødvendig med treffsikre tiltak. Videre er det vesentlig at politiet evner å gripe fatt i mekanismene (årsakene) som skaper problemene fremfor bare å håndtere symptomene på et problem. Det er problemer politiet skal forebygge og ikke bare enkelttilfeller: "In handling incidents, police officers usually deal with the most obvious, superficial manifestations of a deeper problem – not the problem it self" (ibid: 33). For eksempel kan politiet stoppe en slosskamp, men er mindre interessert i årsaken til en slik hendelse. Politiet har en tendens til å håndtere hendelser – "incidents" – som enkeltfenomener uten å undersøke systematisk på hvilke måter de er forbundet med hverandre. Analysen vil kanskje kunne fortelle at det er et mindretall av personer som står bak en stor andel av de uønskede handlingene. Derfor bør politiet, i følge Goldstein, bidra til å etablere effektive programmer for gjengangere (ibid: 105). Her reises naturligvis spørsmålet om politirollens grenser – dvs. hvor langt politiet kan og bør involvere seg i enkeltpersoners liv. Andre etater har et tydeligere definert ansvar enn politiet når det gjelder mange av de problemene som politiet jobber med. Derfor er et koordinert tverrfaglig samarbeid nødvendig i politiets forebyggende virksomhet.

Politiets samarbeid med lokalsamfunnet har også avgjørende betydning. Lokalsamfunnet er en viktig ressurs for politiet, og dets engasjement for beboernes felles problemer er en forutsetning for et mer effektivt politiarbeid (ibid: 26). Goldstein argumenterer videre for at

politiet bør engasjere ressurspersoner lokalt og gjøre innbyggerne i bedre stand til å løse problemer selv.

Her bør politiet yte hjelp til selvhjelp først og fremst gjennom veiledning og undervisning (ibid: 116).⁶³ I den problemorienterte filosofien vektlegges alternativer til det ordinære strafferettssystemet. ”Tailor-made responses” kan innebære et mangfold av løsninger, og de bør variere i forhold til hva slags problemer som skal håndteres. Løsningene bør også tilpasses lokale forhold, og her er det i grunnen bare fantasien som setter grenser. Goldstein mener at arrestasjon og straffeforfølgning ofte ikke er den mest effektive løsningen på et problem. Andre, og gjerne mindre inngripende, metoder kan være mer hensiktsmessige (ibid: 129). Dermed blir Goldstein også en forsvarer av en utstrakt anvendelse av skjønn i politiyrket. Målene for politiets effektivitet bør ikke være tall over for eksempel anmeldelser og arrestasjoner. At en ”sak” er oppklart er som kjent ikke et særlig godt mål på hvorvidt et problem er løst.

9.3.3 Killingbeck-prosjektet

Et prosjekt som rettet seg spesifikt mot familievolden, og som har meget tydelige innslag av en rekke sentrale elementer i den problemorienterte politimodellen, er det såkalte ”Domestic Violence and Repeat Victimization” -prosjektet (Hanmer m.fl. 1999). Dette prosjektet var designet av Home Office i England, og ble gjennomført i 1997 i en bydel i Leeds som heter Killingbeck (en relativt økonomisk ressursfattig bydel med 150.000 innbyggere – sammenlignbart med Groruddalen i Oslo). Det som kjennetegner prosjektet er først og fremst et systematisk politiarbeid som er nøye planlagt i forkant og grundig evaluert i etterkant. Målet for prosjektet var å forhindre gjentatt viktimisering av voldsutsatte kvinner i parforhold.

⁶³ Forskyvning av kontrollen fra det formelle kontrollapparatet til befolkningen selv er diskutert på en interessant måte i Balvigs idé om ”den formelle controls logikk”. Han mener at ”Jo større den formelle kontrol, desto mer demonteres den uformelle” (Balvig 1992: 169). Tanken er at jo mer formell kontroll som tilbys, dess mer vil den rive vekk forutsetningene for at den uformelle kontrollen kan fungere. Grunnen er at folk passiviseres av at offentlige kontrollører løser problemene for dem. Da slipper man å ta ansvar selv. ”Jo større den ydre kontrol, desto mindre stimuleres den indre” (ibid: 169). Det er ikke urimelig å tenke seg at når politiet stadig rykker ut for å løse både små og store konflikter blant folk, vil befolkningen lære at politiet er rett adresse for ulike problemer som oppstår. En rekke problemer kan imidlertid løses mer effektivt, og på en bedre måte, med den uformelle kontrollen. Christie argumenter for den uformelle kontrollen gjennom bl.a. dette eksempelet; ”Den berusede følges stillferdig hjem. Man vet hvem det er og hvorledes de pleier å være. Man behøver ikke tilkalle sekundærkontrollører” (Christie 1997: 98). Kanskje en av mine informanter uttrykker Balviks poeng på sin måte når han uttrykker at – *det stilles altfor lite krav til publikum om å ordne opp selv* – og legger til at han er – *møkk lei* – av å ordne opp i noe som folk burde løse selv.

Prosjektets metodiske tilnærming er primært et treleddet intervensjonsprogram – ”a three-tier response model” for både ofre og utøvere (ibid: 4). Det første trinnet i programmet representerer det første politibesøket til en bestemt adresse. Her samler politiet informasjon om konflikten (og pågriper mistenkte hvis nødvendig). I etterkant av denne politiintervensjonen iverksettes det en ordning med ”police watch” hvor en patrulje oppsøker/ gjør seg synlig for både voldsutsatt og voldsutøver 2 ganger i uken i 6 uker. I tillegg skriver politiet et informasjonsbrev til begge parter. Hvis politiet må rykke ut i samme ærend til denne adressen senere trappes politiets virkemidler opp. Vi er nå på nivå 2 i modellen, og her iverksettes det et besøk av en ny versjon av politirollen – en såkalt ”cocoon watch”. Dette er en politiansatt som forsøker å koble inn naboer og øvrig familie for å bistå den mishandlede kvinnen. Kvinnens nettverk oppfordres til å følge med og ringe politiet hvis nye hendelser skulle oppstå (mange kvinner motsatte seg imidlertid politiets varsling av naboer). I tillegg sendes det ut et nytt brev til både offer og voldsutøver. ”Police watch” opprettholder og intensiverer sin kontroll av paret. Ved neste voldshendelse som rapporteres kobles det 3. trinnet i modellen inn. I tillegg til tiltakene på de lavere nivåene, får nå kvinnen besøk av ”the domestic violence officer” (DVO). (Denne personen har det overordnede ansvaret for at alle tiltakene i modellen iverksettes.) I dette besøket skal kvinnen og politiet sammen vurdere kvinnens hjelpebehov. Her kan det for eksempel bli aktuelt å utstyre kvinnen med en voldsalarm. I tillegg blir behovet for andre hjelpeinstanser kartlagt og kontaktet. For voldsutøver ble det også iversatt en koordinering av andre ”agencies” gjennom kriminalomsorgen (”Probation Service”) (ibid: 19/20).

Et mål for hvorvidt denne modellen hadde noen effekt i å forhindre gjentatt viktimisering kommer til uttrykk ved å sammenligne dem som var med i programmet med dem som ikke hadde blitt møtt med spesielle tiltak av politiet (Nivå 0). Denne kontrollgruppen hadde en hyppigere forekomst av gjentatte politibesøk. Programmet kunne påvise at 75 % av dem som fikk politibesøk på nivå 1, ikke hadde påkalt seg politiets oppmerksomhet i ettertid (mot 63 % på nivå 0) (ibid: 24). I løpet av prosjektperioden fikk man også redusert antall tilfeller som kom videre på både nivå 2 og nivå 3. Det viser at tiltakene på både nivå 1 og 2 hadde effekt. Gjentakelsen av polititrykning var riktignok markert større etter nivå 2 og 3 vs. nivå 1 (ibid: 24). Konklusjonen som trekkes er at tidlig intervensjon har forebyggende effekt mot nye voldelige overgrep. Det er vel neppe noen overraskelse at menn som hadde gjentatt voldsbruken og havnet på nivå 2 eller 3 var mindre tilbøyelige til å stoppe mishandlingen enn gjennomsnittet av menn på nivå 1. De hadde jo vist at første politibesøk ikke hadde

tilstrekkelig virkning. Menn som utøvde grov vold eller hadde en voldskarriere ble plassert inn på nivå 2 eller 3 ved første politibesøk. Det bidrar også til å øke tallene på gjentakelser ved disse nivåene. Det er en velkjent erkjennelse man kan trekke ut av dette studiet, og som man også finner i den tidligere omtalte undersøkelsen til Fagan (1989): Politiintervensjon har langt større forutsetning for å virke forebyggende for menn uten en betydelig voldskarriere vs. menn som har omfattende aggresjonsproblemer.

I tillegg til kvantitative mål for redusert viktimering ble det foretatt intervjuer av et tilfeldig utvalg utsatte kvinner (47 stk) for å evaluere prosjektet. Ikke uventet var de kvinnene som bare hadde hatt ett politibesøk, mest fornøyd med politiarbeidet. Her hadde jo gjerne det ene politibesøket vist seg tilstrekkelig. Suksesskriteriene for Killingbeck-prosjektet beskrives sammenfattende på denne måten;

- Alle politiansatte på stasjonen ble involvert i prosjektet. De ble også kurset i forkant og fikk dermed en økt innsikt i familievold som fenomen, og særlig innsikt i konsekvensene for de som utsettes for mishandling. Politifolk av høyere rang fikk med seg sine underordnede til å slutte lojalt opp om programmet.
- Politiet innrettet tiltak i like stor grad overfor fornærmede som mistenkte.
- Politiet jobbet tverretatlig ved å koble inn andre hjelpeinstanser. Økt fokusering på tverrfaglig kommunikasjon og koordinering.
- Lite ekstra ressurser var påkrevd for å gjennomføre prosjektet (ibid: 40).

Det er også interessant å merke seg at dette opptrappende intervensjonsprogrammet ikke hadde sitt hovedfokus på de rene strafferettslige virkemidlene. I hvert fall var det ingen økning i bruk av pågripelser når politiet satte inn virkemidlene på et høyere nivå. Det var derimot en økning i andre forebyggende tiltak (ibid: 13). Fellesnevneren for prosjektet synes å være at politiet viser en økt oppmerksomhet på parforhold der den ene (mannen) mishandler den andre (kvinnen). Både offer og utøver følges nøye med av politiet i form av en variert oppsøkende virksomhet. Det blir åpenbart vanskeligere å mishandle sin partner når begge parter blir overvåket både av politiet og andre.

Selv om dette prosjektet ikke først og fremst bruker strafferetten som virkemiddel, er det likevel tydelig at det hører hjemme i en forebyggende tradisjon som karakteriseres som

”situasjonsorientert” eller ”situasjonell forebygging” (Politidirektoratet 2002; 16). Kjernen i denne forebyggingsideologien er at man setter opp forskjellige former for barrierer og hindre for å utføre lovbrudd. Det kan gjennomføres enten ved å gjøre det fysisk vanskeligere for en potensiell lovbrøyer å utføre handlingen, eller at man øker risikoen for å bli oppdaget og straffet. I Killinbeck var man mindre opptatt av å forsøke å endre voldsutøver (såkalt personorientert forebygging – ibid: 16). Situasjonen rundt han ble riktignok endret, men ikke hans indre motivasjon. Da er det også fare for forflytting av aggresjonen til andre personer – eller at aggresjonen kan ta andre former som for eksempel psykisk vold. Fagans (1989) ankepunkter mot Minneapolis-eksperimentet kan derfor anføres mot prosjektet i Killingbeck også.

Likevel synes det å være et riktig forebyggende fokus for politiet å prøve å forhindre gjentatt viktisering. Det er bare på et sekundærforebyggende plan at politiet kan ha mulighet til å forebygge familievold. Det er først når politiet har vært i kontakt med de berørte, som følge av en voldshendelse, at tiltak kan settes inn fra politiets side. Primærforebygging derimot, der det forbyggende siktemålet er den generelle befolkningen, ville være formålsløst og nærmest absurd fra politiets side i arbeidet med denne formen for lovbrudd. I primærforebyggingen har holdningskampanjer og undervisning i skolen – av både elever og foreldre – stått sentralt. Slike tiltak har vært særlig rettet mot ungdom og rus (Helland og Øia 2000; 16).

9.3.4 Systematisk politiarbeid i Norge?

Som tidligere nevnt dukket det på slutten av 1990-årene opp handlingsplaner (tiltaksplaner) spesielt rettet mot familievold ved enkelte lokale politienheter her til lands (på Stovner politistasjon i Oslo i 1997 og i Bergen politidistrikt i 1999). I disse upubliserte og interne politidokumentene ser man at politiet i det minste ønsker en mindre tilfeldig og en mer gjennomtenkt og strukturert tilnærming i disse sakene. I disse handlingsplanene (på ca 15-20 sider) finner man både litt statistikk og noen kortfattede beskrivelser av de typiske trekkene ved familievolden. Mest vektlagt er imidlertid de juridiske og politifaglige tiltakene. Tverretattlig samarbeid blir også viet noe plass. Handlingsplanene inneholder også klare målsetninger om å redusere antallet faktiske tilfeller av familievold, og øke trygghetsfølelsen for de utsatte.

Disse handlingsplanene ble utviklet videre av Politidirektoratet som i 2002 ga ut håndboken ”Politiets behandling av familievoldssaker”. Denne boken gir klare føringer på et mer

planlagt, målrettet og kunnskapsbasert politiarbeid, men det finnes ikke noe system der ordenspolitiets faktiske handlinger blir registrert på en systematisk måte, og derfor finnes det heller ingen evaluering av i hvilken grad – og på hvilken måte – politiarbeidet har noe forebyggende effekt på familievold. Følgelig er det umulig å ha noen formening om politiets ”nye kurs”, i form av disse omfattende retningslinjene, har hatt noe virkning overhodet. Det er også høyst usikkert om innføringen av koordinatorordningen har hatt noen identifiserbar effekt. Familievoldskoordinatorene, som er politietats interne vaktbikkjer for arbeidet i disse sakene, forteller om nokså ulik praksis knyttet til denne rollen. Noen av dem nøyer seg ikke bare med å lede etterforskningen og veilede/undervise/kontrollere sine kolleger, men følger også aktivt opp enkelte utsatte kvinner (og også noen mistenkte menn) ved for eksempel å ringe dem i etterkant av et politibesøk (Grøvdal 2004).

Det problemorienterte politiarbeidet har nok festet seg i ordenspolitiets bevissthet, men hvordan POP fungerer i praksis synes imidlertid noe uklart når det gjelder familievold. En politimann i ordenstjenesten lagde i 2005 en skisse til en POP-modell rettet mot familievoldssaker. I dette dokumentet henviser han til det overordnede målet om ”å implementere POP på alle stasjonene innen 2005”. Han etterlyser bl.a. bedre rutiner, systematisk loggføring og registrering, en fast kontaktperson og mer forpliktende planer i dette arbeidet. Han ønsker seg også et nærmere samarbeid med andre etater: ”På denne måten vil vi også få andre etater til å ta et større ansvar” – kommer det frem i dokumentet. Han viser til sine engelske politikolleger som drar på besøk til en adresse i etterkant av en politiintervensjon, og tar til orde for samme ordning i Oslo. Han foreslår og ”følge opp saker som ikke blir anmeldt, ved selv å dra tilbake innen 2-3 uker etter hendelsen”. Det gjelder for eksempel ”husbråk som har gjentatt seg flere enn 3 ganger, eller gjentatte ordensforstyrrelser på samme sted”. ”Familiebesøk” bør gjerne foretas sammen med en representant fra andre etater. Når jeg snakker med denne politimannen 2 år senere, forteller han at planen hans ble forelagt ledelsen, men tiltakene er ikke satt ut i live. POP i praksis i Oslo synes å være slik en politikvinne forteller meg det når hun sier at de har en slags – POP-tanke – på hennes politistasjon som går ut på følgende;

Vår jobb er å rydde opp – vår jobb er også å gi tips om hvem de skal ringe til senere... vi sparker ballen videre – vi henviser til andre. En POP-tanke vi har, er at vi ikke skal tilbake til denne adressen. Vi bruker litt lenger tid på stedet enn før – for å sikre oss at vi ikke kommer tilbake.

Hun utdyper at råd og veiledning på stedet skal tjene til å forhindre at politiet trenger å rykke ut til samme adresse nok en gang. Hennes kollega vil imidlertid gjerne legge lista lavt for at politiet skal komme tilbake til adressen ved eventuelt neste korsvei. Hun forteller om sin forebyggende praksis på e-post slik:

”Hva kan gjøres for å forebygge? Opplysning – lese signaler, bevisstgjøre venner, naboer, skole osv slik at de tør varsle. Jeg har forsøkt å gi tilbakemelding til naboer osv når det er de som er meldere. Det har de vært meget takknemlige for. De har jo masse spekulasjoner på hva som har skjedd. Da kan det være greit å få vite at det var riktig å varsle eller takk for at du varslet, men alt står bra til osv. En trenger ikke bryte taushetsplikten selv om en gir tilbakemelding. Jeg tror det vil bli lettere å varsle neste gang en ser eller hører noe”.

En politimann på samme stasjon er imidlertid skeptisk til den problemorienterte filosofien for arbeidet med familievold – med dette resonnementet;

Man snakker om POP – målet om ikke å komme tilbake – men målet er ambisiøst. Kan ikke løse et par som krangler i fylla hele tiden – der kan man ikke bruke POP. Hva med de som har psykopatiske trekk? – nytter ikke å ha noe trylleformular her... Her bør andre løse problemet.

Politimesteren i Vestfold, Hans Sverre Sjøvold og familievoldskoordinatoren i dette politidistriktet, Camilla Grimsæth, fikk i 2005 Vestfold fylkeskommunes likestillingspris for sitt arbeid med familievolden. Dette arbeidet har fått merkelappen ”Vestfoldmodellen”. I 2005 gikk en samlet Justiskomiteé på Stortinget inn for at denne modellen skulle overføres til resten av landet (Grimsæth 2007; 2 – upublisert artikkel). Vestfoldmodellen består av representanter for ulike etater i fylket der lederne for krisesenteret, barnevernsvakten, familievernskantoret og familievoldskoordinatoren utgjør et ”team” som møtes med jevne mellomrom. Det er det tverrfaglige som settes i høyetet i denne modellen, og familievoldskoordinatoren beskriver sin arbeidsfilosofi på en enkel måte slik; ”Min tilnærming til problematikken har vært, og er, samarbeid. Noen må snakke sammen og det er gjennom godt utviklet samarbeid vi kan finne de beste løsningene” (ibid: 2). Denne tverrfaglige gruppen inviterer til både fag-dager og ”stormøter”. ”Stormøtet” beskrives slik;

”Videre inviterer familievoldsteamet til årlige stormøter hvor vi utvider vårt team med representanter fra hele livsløpet til en familie. Fra fødselsavdeling, helsesøster, barnehage, skole, skolefritidsordning, tannlegetjeneste, lege, videregående skole, advokat, incestsenter, voldtekstmottak, m.fl. Hensikten med disse møtene er å få

oppdatert status på kompetansenivået innen fagfeltet i Vestfold og bidra til bedre tverrfaglig samarbeid” (ibid: 7).

Det mest oppsiktsvekkende og grensesprengende tiltaket i Vestfoldmodellen er at politiet fikk midler (etter en søknadsprosess på 3 år) til å etablere et behandlingssted for voldsutøvere (Alternativ til Vold Vestfold). Dette tiltaket blir av familievoldskoordinatoren begrunnet slik; ”Selv om å tilby terapeutisk behandling til voldsutøvere ikke ligger til politiets primære oppgaver, er den forebyggende effekten av et slikt tiltak meget viktig” (ibid: 8). Behandlingsprosjektet ledes av politiet i Vestfold, men behandlerne er ansatt av ATV i Oslo. Klienttallene ved behandling sinstitusjonen og ventelistene for å få plass, dokumenter at det er et stort behov for et tilbud til voldsutøverne (ibid: 9).

I en samtale med Grimsæth tar jeg opp det høyst uvanlige i at politiet er den fremste pådriveren for å opprette en behandling sinstitusjon. Hun gir meg følgende svar;

”Politiet sin oppgave – slik jeg ser det – er å finne frem til de som kan løse problemet... Politiet kan ikke løse familievold selv... Min tanke var sånn; Hvem kan hjelpe disse mennene slik at problemet opphører?”

Dette politiarbeidet faller så avgjort inn i Goldsteins ideal om at politiet først og fremst bør forsøke å løse problemer, og ikke bare enkelttilfeller eller enkelthendelser (Goldstein 1990; 33).

En annen problemorientert politifaglig tilnærming i landet, dog meget forskjellig fra ”Vestfoldmodellen”, er Nordmøre og Romsdals systematiske ”trusselvurdering” i familievoldssaker. (Også i denne forbindelse må jeg anvende interne og upubliserte dokumenter). Trusselvurderingen skal tjene til vurdering og oppfølging av personer som er aktuelle for å få tildelt voldsalarm eller kode 6,7 og VB (sperret adresse og vitnebeskyttelsesprogram). Trusselvurderingen foretas av et ”team” som består av en etterforsker, familievoldskoordinator, en jurist og straffesaksansvarlig. Det skal foreligge en omfattende rapport som grunnlag for vurderinger av faren for gjentatt vikt misering. Foruten en egen del om ”faktaopplysninger” (kartlegging av bosted, tilholdssteder, kjøretøy, bekjenskaper, fotomappe med mer for både ”trusselutøver” og ”trusselutsatt”) skal denne rapporten bestå av en ”skikkethetsvurdering” – der man spør seg om vitnet/fornærmede er troverdig (om hun har ”lagt alle kortene på bordet”), og om hun er både motivert for – og

skikket til å motta beskyttelsesordninger. Videre skal ”historikk” kartlegges, dvs. tid og sted for siste hendelse, samt hva som nøyaktig skjedde da, og en beskrivelse av tidligere hendelser (de ”verste” hendelsene). Hvorvidt våpen har vært benyttet er også viktig å notere seg her. I ”sikkerhetsvurderingen” beskrives bl.a. trusselutøverens psykiske helse (legeuttalelser) og hans tidligere forhold (partnere). ”Risikoanalysen” beskriver kort fortalt hvilke handlinger trusselutøver er kapabel til å foreta seg. I avsnittet for ”sperreplan/evakueringsplan” skal det vurderes hvilke reiseruter og transportmidler som kan brukes i tilfelle behov for hurtig flukt. Hvilke oppholdssteder som kan være aktuelle for trusselutsatte og evt. barn etter en flukt skal også vurderes. Rapporten skal konkludere med en gradering av behovet for beskyttelsestiltak. Det graderes mellom ”1. svært liten eller ingen fare, 2. moderat fare, 3. stor fare 4. overhengende fare”. Når det gjelder beskyttelsestiltakene er det ikke bare voldsalarm og de nevnte kodene som er aktuelle. Andre sikkerhetstiltak kan være lysbevegelsesdetektor, nye låsesylindere og sikring på vinduer. ”Etterretning mot trusselutøver og ’hans’ kontakter”, kan også komme på tale.

Riskovurderingene til politiet i Nordmøre og Romsdal er en variant av den mer kjente SARA-modellen (Akronymet SARA står i denne sammenhengen for ”Spousal Assault Risk Assessment Guide” – Kropp m.fl. 1999). Denne modellen er utarbeidet i Canada, og den handler om en sjekklister over risikofaktorer for fremtidig partnervold (Kropp m.fl. 1999). Hensikten med SARA er å kunne identifisere fare for gjentakelse av partnervold. Modellen består av 20 risikofaktorer⁶⁴, og de kan etter mitt skjønn grovt sett inndeles i 3 hovedgrupper: Den første gruppen handler om tidligere erfaring med vold og seksualisert vold (både som utsatt i oppveksten og som utøver selv senere i livet). Den andre gruppen fokuserer på ulike psykologiske variabler (som psykosier, personlighetsforstyrrelser, maniske symptomer, sjalusi, rusmisbruk etc.), og den tredje dreier seg om personens sosiale tilknytning (problemer i relasjoner til andre, tilknytning til arbeidsmarkedet etc.).

⁶⁴ De 20 faktorene er disse; ”1. Tidigare intrafamiljært våld – 2. Tidigare extrafamiljært våld – 3. Tidigare misshandling ved permission eller liknande – 4. Problem i förhållanden under senare tid – 5. Problem på arbetsmarknaden under senare tid – 6. Som ung offer för, eller vittne till, våld inom familjen – 7. Missbruk eller beroende av alkohol eller droger under senare tid – 8. Suicidalt eller homicidalt tankeinnehåll, eller avsikt, under senare tid – 9. Psykotiska och/eller maniska symptom under senare tid – 10. Personlighetsstörning karakteriserad av aggressivitet, impulsivitet eller instabilitet – 11. Tidigare bruk av fysiskt våld – 12. Tidigare bruk av sexuellt våld/sexuell svartsjuka – 13. Tidigare användning av vapen och/eller allvarliga dödshot – 14. Uppträppning – 15. Tidigare överträdelse av besöksförbud – 16. Bagatelliserande eller förnekande av tidigare partnervåld – 17. Attityd som stöder eller ursäktar partnervåld – 18. Allvarligt sexuellt- eller annat våld – 19. Användning av vapen och/eller allvarligt dödshot – 20. Överträdelse av besöksförbud.”

For å kunne belyse disse risikofaktorene foreslås det en rekke innfallsvinkler for å skaffe informasjon. Det kan være intervju med både ofre, voldsutøver og utøverens barn og slektninger. Studier av politirapporter, personlighetstester, intelligenstagere etc. listes også opp som aktuelle informasjonskilder. Anvendelsen av SARA sies å være verdifull innenfor både helse- og justissektoren. Det hevdes at politiet kan bruke modellen i vurderingen av behovet for kontrolltiltak som for eksempel besøksforbud, voldsalarm og varetektsfengsling. Forfatterne påpeker riktignok noen reservasjoner og forsiktighetsregler for anvendelsen av dette vektøyet. SARA bør kun brukes av personer som har såkalt ”specialistkunnskaper inom området partnervåld” (ibid: 24) – og den må anvendes innenfor lovens rammer (rettsikkerhet) og politiske bestemmelser. Videre advares det mot å tolke risikofaktorene slavisk ved bare å summere opp tallverdiene for hver risikofaktor (ibid: 31). Noen av risikofaktorene kan være mer betydningsfulle enn andre. I tillegg påpekes det at flere av faktorene er upresise og vage – som for eksempel ”sjalusi”. Politiets anvendelse av disse risikofaktorene kan lett støte på et dilemma. På den ene siden må politiet utvilsomt forholde seg til spørsmålet om farlighet, men på den annen side kan klassifiseringen av enkeltpersoner som farlige representere en uheldig stigmatisering. Atferdsvitenskapen finner det ikke enkelt å kunne forutsi hvem som kommer til å begå alvorlige voldshandlinger (Megargee 1979: 180).

9.4 Alternative løsninger

9.4.1 En straffesak

I en dom fra Oslo Tingrett som ”kan gjengis offentlig” dømmes en mann for vold som han utførte mot sin kone syv måneder tilbake i tid. Han dømmes etter straffelovens § 228,1. og 2. ledd – og etter § 232 1. straffealternativ for:

”under særdeles skjerpene omstendigheter å ha øvet vold mot en annen person eller på annen måte fornærmet henne på legemet, og legemsfornærmelsen hadde skade og/eller betydelig smerte til følge, idet det legges vekt på at legemskrenkelsen hadde karakter av mishandling og var uprovosert”.

”Retten finner bevist hevet over enhver rimelig tvil, at tiltalte slo sin kone flere ganger i ansiktet, slik at hun blødde neseblod”. Retten finner det også bevist at tiltalte tre dager senere sparket og slo fornærmede en rekke ganger samt tok kvelertak på henne så hun nesten mistet pusten og jagde henne ut i nattkjolen. Retten finner det videre bevist at voldshandlingene førte

til en rekke skader på kvinnen. Ved bevisvurderingen har retten lagt avgjørende vekt på kvinnens egen forklaring både til politiet og i retten. ”Retten kan ikke se at det hefter noe ved fornærmedes forklaring som reduserer dens troverdighet”. Journalen fra legevakten, forklaringer fra politiet som rykket ut til paret og et vitne vektlegges også.

Den tiltalte står på det han har sagt i politiavhør og erkjenner kun straffeskyld for slagene som førte til neseblod på kona. Han erkjenner ingen straffeskyld for hendelsene fra natten han ble pågrepet. Den natten husker han fortsatt ingenting av. Straffelovens § 232, som omhandler mishandling, kommer til anvendelse i denne dommen av flere årsaker. For det første fordi voldshandlingene pågikk over et lengre tidsrom. For det andre fordi sønnen var til stede under hendelsen. For det tredje fordi tiltalte jagde kvinnen av gårde uten klær eller penger. ”Retten legger vekt på at voldsutøvelsen skjer i hjemmet mot en ektefelle som fysisk sett er svakere”. Retten kan ikke se at det foreligger noen forutgående provokasjon fra fornærmede. Det legges også vekt på at:

”Vold i parforhold hvor partene er praktisk og økonomisk avhengige av hverandre, bla fordi paret har små barn, virker skremmende og forstyrrer trygghetsfølelsen for fornærmede i hjemmet”.

Tiltalte dømmes til 90 dagers fengselsstraff. Varetekt kommer til fradrag med fire dager. Dommen gjøres betinget. Straffeutmålingen er strengere enn aktors påstand som lød på fengsel i 60 dager. På grunn av tiltaltes svake økonomi idømmes han kun 500 kroner i saksomkostninger. I dommen heter det at ”samfunnsstraff er etter rettspraksis ikke aktuelt for denne type lovovertrедelser”. Tiltalte og fornærmede lever fortsatt sammen og de venter nå sitt andre barn. Det har ikke retten funnet formildende. Derimot har retten funnet det noe formildende at tiltalte sannsynligvis har sluttet å drikke alkohol, og at han ikke har slått sin kone siden. Retten har også lagt noe vekt på at han løp til naboen for å hente hjelp da kona blødde neseblod som følge av hans slag.

Aktuelle spørsmål til denne dommen kan være følgende; Har straffesaken løst noen problemer for noen av partene? Er den mishandlede kvinnen tjent med at mannen straffes? Er hennes situasjon blitt tatt ordentlig på alvor av rettsmyndighetene? Får paret et bedre samliv av en slik dom? Har mannen lært noe positivt av straffeprosessen? Et spørsmål av mer prinsipiell art er om det er de juridiske virkemidlene, og den juridiske logikk, som kan tilby de beste løsningene for denne typen problemer. Kristin Skjørten (2002) er i ”Lov og rett mot

familievold?” tydelig skeptisk til hvorvidt strafferettsapparatet er egnet til å håndtere familievoldssaker. Hun mener at den økte strafferettslige kursen mot familievold har skapt en ”lov og orden bevegelse” fremfor en ”offerbevegelse” (ibid: 153). Andre vil hevde at det strafferettslige fokuset på familievold styrker staten, men ikke ofrene (Stubbs 2002: 44). Skjørten utdyper sitt syn slik;

”Jeg tror ikke offerets og samfunnets interesser alltid er sammenfallende. Økt strafferettslig inngripen overfor vold i familien har ført til at offerets myndighet til selv å vurdere hvorvidt de ønsker strafferettslig behandling av saker eller ikke, er blitt vesentlig innskrenket” (Skjørten 2002: 9)

Det er først og fremst nærheten mellom offer og voldsutøver som gjør Skjørten usikker på ”hvem av partene som straffes hardest i møte med strafferettssystemet” (ibid: 153) – og hun legger til;

”Mishandlede kvinner er ikke en ensartet gruppe. Kvinnene har forskjellige livssituasjoner og ulike behov. Sannsynligvis er det mange kvinner som opplever ansvarsfratakelsen stilt overfor strafferettsapparatet som en hjelp. Men dessverre er det også mange som opplever mangel på styring med egen sak som problematisk” (ibid: 9).

Strafferetten rommer åpenbart en rekke muligheter for utilsiktede og direkte negative virkninger. Samtidig kan en styrket strafferettslig involvering av politiet også ha noen utilsiktede positive sider. Når politiet må forholde seg til økte forventninger om å bruke lovverket i familievolden, kan det også medføre at de utsatte blir tatt mer på alvor; For å kunne etablere en straffesak må politiet ofte lytte nøye til de involvertes forklaringer. I straffesaksarbeidet blir kommunikasjonen med begge parter svært viktig for politiet. Faren ved det er at troverdighetsvurderinger og mistenksomhet fra politiets side kan prege samtalen og gjøre de utsatte ytterligere fortvilet. En annen fare ved straffesaksarbeidet er også at det kan tjene som en symbolfunksjon. Antall saker kan lett fremstilles som et bevis på at myndighetene tar familievold på alvor. Sånn sett kan den strafferettslige kursen virke som en sovepute. Tallene viser at man ”gjør noe”, men virkeligheten vil kanskje kunne fortelle at få problemer egentlig er løst.

Ida Hydle, som engasjerer seg sterkt for konfliktrådsmedling for partnervold, har snakket med en kvinne som forteller om hva strafferettssystemet har gjort for henne. Hydle gjenforteller denne historien slik:

”Sissel er en ung, meget velutdannet kvinne med tre små gutter, i full jobb i helsevesenet. Hun har blitt alvorlig mishandlet av sin mann over ca. 10 år og anmeldte til slutt mannen for dette. Han fikk ett års ubetinget fengsel. Hun sa i samtale med meg: `Hadde vi fått tilbud om dialog eller megling i forkant, så ville jeg heller ha valgt det. Det er ikke kjekt å ha barn som har far i fengsel`. Hun skrev et langt brev der hun beskriver sine erfaringer og oppsummerer at det er svært vanskelig å få relevant hjelp innen helse-, sosial- eller straffesakskjede; hjelp som kan føre til at det går an for alle parter å leve videre etter at volden har skjedd. Til tross for at hun hadde voldsalarm, bodde i samme gate som politistasjonen, var vel skolert i forebyggende arbeid osv. var det liten hjelp å få hver gang hennes tidligere ektemann holdt på å rive ned inngangsdøren, vekke alle naboene, true og skremme barna” (Hydle 2007: 2).

Goldstein (1990: 11, 113) hevder som kjent at en strafferettslig tilnærming ofte ikke er en effektiv og god måte å løse problemer på. Alternativer bør derfor så avgjort vurderes. En slik vurdering ligger også tydelig innen for den problemorienterte polititenkningen fordi politiet bør ha et bevisst forhold til hvilke problemer de kan løse med sine egne virkemidler, og hvilke problemer som bør formidles videre til andre.

9.4.2 Konflikttyveri

I ”konflikt som eiendom” (1977) forteller Nils Christie om en konflikt mellom et forlovet par i Arusha-provinsen i Tanzania. Bakgrunnen for konflikten var at mannen hadde investert mye i dette forholdet, men kvinnen ville bryte med mannen. Nå ville han ha sine ”investeringer” tilbake. ”Gull, sølv og penger var det lett å bli enige om, men hva med alt som var brukt, og hva med `generalomkostningene`?” (ibid: 114). I løsningsprosessen for denne konflikten deltok hele lokalsamfunnet. Paret befant seg midt i et lokale til gjenstand for alles oppmerksomhet, og det var paret selv som førte ordet for det meste. Familie, slekt og resten av landsbyen deltok ved å stille spørsmål, gi sine vurderinger av konflikten, og sågar muntre opp situasjonen med spøkefulle kommentarer. Dommerne i saken var tre lokale partifunksjonærer som forholdt seg passive. De hadde lite kjenneskap til ”landsbysaker”. ”Alle de andre i rommet var eksperter. De var eksperter på normer så vel som på handlinger. Og de trakk fram relevante normer (...) gjennom deltakelse i rettsprosessen” (ibid: 114).

Dette eksemplet tjener til å vise kontrasten til rettergangen i den vestlige verden som beskrives slik; ”Det som er slående i nesten alle skandinaviske rettssaker er gråheten, ubetydeligheten og mangel på et aktivt publikum” (ibid: 115). Det er også en slående observasjon hvor lite partene selv deltar i våre rettssaker, hevder Christie, og slår dermed fast at juristene har stjålet konfliktene mellom folk (ibid: 117). Konfliktene er blitt til juristenes

eiendom. I kriminalsaker er det ikke lenger en konflikt mellom de opprinnelige parter, men mellom tiltalte og staten. Offeret har mistet muligheten til å delta for fullt i sin egen sak. ”Det er påtalemyndigheten som beskriver tapene, ikke offeret” (ibid: 123) – ”offeret har tapt sin sak til staten” (ibid: 116).

Når juristene tar kontroll over konfliktene, blir gjerne en sammensatt hendelse redusert hvor bare noen få aspekter får relevans. Christie forklarer at juristene ”er sosialisert inn i en delkultur med overraskende høy enighet i tolkning av normer, og i vurdering av hvilken type informasjon som kan aksepteres som relevant i hver enkelt sak” (ibid: 117). Det kan imidlertid være stor forskjell mellom hva partene i konflikten oppfatter som relevant og hva ”de profesjonelle konflikttyvene” velger å legge vekt på. Det som de involverte oppfatter som viktig kan være ”fullstendig uten juridisk relevans” for rettens profesjonelle aktører (ibid: 117). På den måten blir partene også fremmedgjort i forhold til sine egne problemer. Konfliktene bør bringes tilbake til folket, mener Christie, og han argumenter derfor for opprettelsen av ”nabolagsdomstoler” (ibid: 126). Det bør være en domstol som er ”lekmannsorientert” og ikke spesialisert – dvs. fri for profesjonelle ”eksperter” – en domstol som engasjerer befolkningen i et lokalsamfunn. Den vil også kunne utfylle en funksjon langt utover bare å skape løsninger på enkeltkonflikter: ”Jo mer kraftløst nabolaget er, jo mer trenger vi nabolagsdomstoler som en av de mange funksjonene et hvilket som helst sosialt system må ha for å livne til” – konkluderer Christie, og legger til at konfliktene kan således bli til ”sosialt drivstoff” (ibid: 130/131).

9.4.3 Konfliktrådet

”Konflikt som eiendom” kan sies å være den ideologiske plattformen til konfliktrådet (Larsson 1997; 340), og Christie anses derfor for å være konfliktrådets ”far” (Haslund og Hydle 2007; 82). Konfliktrådets historie i Norge startet i 1981 i Lier kommune (Dullum 1996; 23). Det ble etablert som et prøveprosjekt, og det var hovedsakelig mindre alvorlige lovbruddsformer som bilbruktstyveri, skadeverk og legemsfornærmelser, som det skulle ta seg av ved å mekle frem en avtale mellom gjerningsperson og offer (Larsson 1997; 340). Det var som oftest ungdomslovbrytere som ble trukket inn for konfliktrådet. I 1991 ble konfliktrådsordningen hjemlet i ”Lov om meglings i konfliktråd” (Konfliktrådsloven), og i 1996 fantes det 44 konfliktråd i landet (Dullum 1996; 61). Loven satte en begrensning mot at det kan mekles i alvorlige voldssaker, men i 2001 satte Justisdepartementet i gang et forsøksprosjekt som tok sikte på å ”prøve ut meglings som frivillig tilbud i tillegg til straff i

mer alvorlige voldssaker enn hva som i dag blir meglet ved konfliktrådene” (Haslund og Hydle 2007; 12).

Høringsrunden i forkant av dette prosjektet avslørte strid om hvorvidt megling skulle være et alternativ – eller et supplement til dom. Det var også ulike syn både blant forskere og politikere på om kvinnemishandling skulle være gjenstand for mekling. Tidligere justisminister Hanne Harlem tok til orde for ”at megling kunne være spesielt viktig i kvinnevoldssaker for å unngå for eksempel voldsalarm og besøksforbud, ikke minst der det var felles barn i forholdet” (ibid: 98). Haslund og Hydle påstår at etterfølgeren av Harlem i denne statsrådsposten, Odd Einar Dørum med sin statssekretær Rita Sletner, gikk i mot forslaget om at vold i parforhold skulle trekkes inn for prosjektet. Konklusjonen ble dermed at prosjektet skulle gjennomføres med unntak av alvorlige familievoldstilfeller, seksualisert vold og drap. Videre skulle mekling kun forekomme etter dom, og ikke som et alternativ til dom (ibid: 99).

Den røde tråden i Haslund og Hydles bidrag ”Ansikt til ansikt – konfliktrådsmeikling mellom gjerningsperson og offer i voldssaker” (2007) er den ideologiske konflikten mellom strafferettssystemet og konfliktrådet – eller med andre ord mellom ”criminal justice” og ”restorative justice” (ibid: 34). Det skisseres to meget forskjellige tenkemåter for problemløsning innenfor disse retningene. I strafferettsideologien er de sentrale idéer at ofre og lovbrytere er motstandere som bør behandles adskilt, at ofre har nytte av at gjerningsmannen straffes, og at det er dommerne som avgjør hva som er best for partene (ibid: 70). Forfatterne argumenterer mot statens ”konfliktyveri” på denne måten;

”De som har konfliktene og som har levd med dem og skal leve videre enten konfliktene blir løst eller ikke, anses ikke som kompetente til å håndtere dem selv, og en eventuell bistand fra meglere anses ikke som tilstrekkelig” (ibid: 30).

Det kommer her til uttrykk en bekymring over at det som tidligere var ”hverdagsfornuftig og velfungerende” nå i økende grad er gjort til gjenstand for de profesjonelle eksperters løsninger – enten det er på helse-, sosial-, pedagogikk- eller rettsområdet (ibid: 69).

Konfliktrådsideologien innebærer at lovbrytere og ofre kan møtes for å nå frem til en felles forståelse av skaden som har skjedd, og hvordan de kan forsones og leve videre. Det er selve møtet og samtalen som forfatterne vektlegger som verdifullt med konfliktrådsprosessen i voldssaker, og de toner ned megling. ”Dialog som eiendom” anses som en bedre metafor enn

”konflikt som eiendom” (ibid: 206). I konfliktrådet er drivkraften og målet enighet, mens i staffesaksarbeidet er drivkraften uenighet, forklares det videre. Utgangspunktet for en offentlig straffesak er en duell mellom partenes representanter, der det handler om å vinne eller å tape ”saken” (ibid: 87). Sånn sett kan advokatene forsterke konfliktene snarere enn å bidra til løsninger: ”forsvarsadvokater i strafferetten `gjør det de kan for å bevege partene fra hverandre`” (ibid: 94). I den forbindelse viser Aubert til at den offentlige rettergangsmåten bygger på en ”kampteori”⁶⁵, og er derfor ikke egnet til å få frem de faktiske forhold i en konflikt (Aubert 1972; 197).

Haslund og Hydle (2007; 15) hevder at strafferetten har fortiden som hovedanliggende mens konfliktrådet ser mot fremtiden. Ikke bare mål og middel skiller disse ideologiene fra hverandre, men også hvilket språk man bruker. I strafferetten er det et system og et hierarki av fagtermer som de forskjellige hendelser skal sorteres i. De bærende begrepene i en straffesak er for eksempel ”tiltalt”, ”fornærmet”, ”vitne”, ”legemsfornærmelse”, ”legemsbeskadigelse” etc. Dette språket er det bare de profesjonelle (juristene) som kontrollerer. I konfliktrådet er det ikke etablert noe eget fagspråk. Det føres et mer alminnelig hverdagspråk (ibid: 91). På den måten vil man også lettere kunne fange inn nyansene mellom kategoriene ”gjerningsmann” og ”offer”. Slike kategorier kan lett presse frem et sort/hvitt-bilde av en konflikt som ikke nødvendigvis samsvarer med virkeligheten. I konfliktrådet snakker man om ”parter” for å unngå en rolletildeling og dikotomisering som de involverte ikke alltid kjenner seg igjen i (ibid: 92). En erfaring fra konfliktrådet vedrørende megling i voldssaker, er at ”partenes roller som offer og gjerningsperson er ikke alltid så entydige; erfaringene er som regel at det er ofre på begge sider i en sak” (ibid: 205). Det ser også ut til at konfliktrådet evner å ha et bredere fokus på konfliktene, og et mer fleksibelt forhold til *relevans* enn domstolene. I den forbindelse refereres det til en bestemt voldtektssak mellom tidligere samboere som ble ført i konfliktrådet. Mannen, som satt i fengsel, var villig til å møte sin eks-partner til samtale. Der viste det seg ”at det konfliktrådsleder ville tro var hovedtema, nemlig voldtekten, ikke var det for partene, men noe helt annet: familien!” (ibid: 101).

9.4.4 Restorative justice for familievold?

I den vestlige verden har ”restorative justice” (RJ) etablert seg som et tydelig ideologisk alternativ til den offentlige strafferetten. I den 10. FN-kongressen om

⁶⁵ Anne Robbestad bruker begrepene ”tvekamp”- og ”duellmodellen” som betegnelser for vår måte å føre rettssaker på – i motsetning til ”den inkvisitoriske modell” og ”forsoningsmodellen” (Robbestad 1999: 15).

kriminalitetsforebygging og behandling av gjerningspersoner, som ble avholdt i Wien i april 2000, var det en bred enighet om at prinsippene for RJ ”burde være et grunnleggende element i diskusjonene om ansvar og rettferd for gjerningspersoner og ofre i straffeforfølgingsprosessen” (Hydle 2007; 4). RJ har vokst frem som et stadig tydeligere alternativ pga. en økende misnøye og mistillit til hva den tradisjonelle straffesaksbehandlingen kan bidra med, særlig for ofre, men også for lovbrøyer og lokalsamfunn (Pranis 2002). Norske myndigheter tar også til orde for i ”Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011 – Vendepunkt”, at det opprettes et såkalt ”sivilt spor” der ”ofre for vold i nære relasjoner skal gis tilbud om tilrettelagte samtaler med voldsutøver (restorative justice)” (Justis- og politidepartementet 2008: 11). I dette dokumentet erkjenner myndighetene at det ordinære rettssystemet ikke er tilstrekkelig for håndteringen av denne typen vold, på denne måten;

”Forestillingen om rettsapparatets ’helende effekt’, særlig i saker der det er en nær relasjon mellom offer og overgriper, må trolig dempes. Vi vil derfor, i tillegg til rettsapparatets behandling av de straffbare forhold, åpne for å søke nye veier for å bistå den som har vært utsatt” (ibid: 11).

Handlingsplanen konkluderer med at det skal igangsettes et toårig pilotprosjekt i regi av konfliktrådet i Sør-Trøndelag der frivillige og tilrettelagte samtaler og stormøter rundt voksne og barn som er berørte av familievold, skal prøves ut (ibid: 12).

Hva RJ egentlig er, eller opprinnelig er ment å være, beskrives knapt bedre enn Nils Christies fortelling om Arusha-provinsens konflikthåndtering av det stridende paret. Hele landsbyen engasjerte seg i å gjenopprette uretten som hadde oppstått mellom partene i den brutte forlovelsen – med hovedpersonene selv som hovedaktører. Det hersker imidlertid strid om RJ er noe godt alternativ for vold i nære relasjoner.

Pranis (2002), som uttaler seg som praktiker av RJ og viser til sine egne erfaringer, gir et meget positivt og optimistisk bilde av denne metoden for konfliktløsning i familievoldssaker. Det er i høy grad en visjonær tekst hun har skrevet, og hennes ambisjoner for RJ går langt lenger enn å håndtere enkeltpersoner. Her er det hele lokalsamfunnet som skal heles;

”Restorative justice has at its core the concept of mutual responsibility and interdependence. Individuals are responsible for their impact on others and on the larger whole of which they are a part. Communities are responsible for the good of the

whole, which includes the well-being of each member. Because all parts of the community are interdependent, harm to one is harm to all” (ibid: 25).

Videre har dette bidraget visjoner om at RJ kan utfordre det patriarkalske herredømmet ved at lokalsamfunnet diskuterer normer og verdier, men også spesifikke spørsmål vedrørende vold mot kvinner. Rent praktisk mener Pranis at RJ bør organiseres ved at deltakerne sitter i en sirkel og utveksler synspunkter. Det bør være en dialog mellom likeverdige mennesker. Det er i de likeverdige, respektfulle og omsorgsfulle relasjoner at man kan påvirke hverandre, ikke i hierarkiske maktrelasjoner som klient – profesjonell (ibid: 33). I samtalegruppene er det ikke bare gjerningspersonens handlinger som bør settes på dagsorden, men alle deltakernes atferd. Samtidig ser Pranis det som viktig å markere at offeret har vært utsatt for illegitime handlinger, noe som hun ikke fortjente. Det er imidlertid mulig å understreke det uten å måtte straffe (”pine”) gjerningspersonen (ibid: 36).

Det er ikke vanskelig å finne svakheter og betenkeligheter ved å bringe vold mot kvinner inn i en slik RJ-ramme. Stubbs spør seg: ”Can the `community of care`” – sørge for både sikkerheten for de utsatte og behandlingen av overgriper? (Stubbs 2002: 52). Svaret gir hun selv ved å slå fast at de fleste lokalsamfunn verken har kompetanse, ressurser eller interesse av å håndtere familievold. Offerets naboer, familie og øvrig nettverk mangler nødvendig kunnskap om vold mot kvinner, og Stubbs ser en stor fare for at RJ-prosessen kan gjøre større skade en gagn for ofrene. Dessuten – hevder hun – vil et lokalsamfunn naturligvis jobbe mot konsensus og felles verdier, men kvinnemishandling handler om alvorlige og grunnleggende konflikter knyttet til patriarkatet, undertrykking og makt (ibid: 53). Sånn sett blir RJ feil ”medisin” mot et komplisert og sammensatt problem både på individ- og strukturnivå.

Stubbs argumenterer også for at mishandling har en tendens til å bli forstått i lys av en dysfunksjonell familiestruktur i RJ-tenkningen (ibid: 57). En systemorientert tilnærming til å forklare familievold, har imidlertid vært under sterk kritikk (se for eksempel Toch 1992, Ekelund 1993, Finkelhor m.fl. 1988). En slik forståelse av familievold kan oppfattes som en tilsløring av ansvarsforholdet bak mishandling. I stedet for en ”dysfunksjonell” voldsutøver, blir hele familien sykdomserklært.

I følge Stubbs harmonerer RJ dårlig med etablert kunnskap om vold i nære relasjoner. Først og fremst ser hun en fare for at mannen kan fortsette å ”overkjøre” sin partner i denne

løsningsmodellen (ibid: 57). Hun mener at overgriperen oftere har en høyere status og troverdighet i lokalsamfunnet (ibid: 54). Dermed kan prosessen føre til ytterligere belastninger for offeret ved at mannen fortsetter sin bagatellisering og rettferdiggjøring av voldshandlingene. Det kan igjen forsterke offerets følelse av skyld og ansvar. Det synes vanskelig å nøytralisere og gjenopprette det skjeve maktforholdet som man ofte finner i mishandlingsforhold ved ansikt til ansikt-samtaler. Det er også den vanlige innvendingen mot å la familievoldssaker bli ført for konfliktrådet i Norge (Haslund og Hydle 2007; 95).

Det er også tvilsomt om de som står paret nært evner å ansvarliggjøre mannen på en tilstrekkelig og troverdig måte. Selve begrepet ”restoration” (gjenopprette) bærer bud om at prosessen styres mot forsoning og tilgivelse, noe som for øvrig er helt sentrale verdier i RJ. Her kan det også tenkes muligheter for nye overgrep mot offeret ved at hun nærmest presses til å tilgi eller ansvarliggjøres for tilgivelsen (ibid: 58). Stubbs ser at denne prosessen rommer en fare for gjentakelse av et velkjent mønster; Mannen angreer, kvinnen tilgir og volden fortsetter som før i samme syklus (ibid: 58). Videre spørres det om utsatte kvinner egentlig ønsker seg samtaler og forsoning. Stubbs hevder at ofrene først og fremst har behov for sikkerhet, at mishandlingen opphører og at mannen får hjelp (og ikke nødvendigvis straff) (ibid: 51).

Idéen om at lokalsamfunn og nettverk skal stå ansvarlig for tiltak for utsatte familier, slik Pranis (2002) tenker seg det, kan nok lett oppfattes som noe naivt og utopisk. I mer tradisjonelle samfunn, som for eksempel i Arusha, vil nok en slik idé ha langt bedre mulighet for å virkeliggjøres enn i moderne, urbaniserte – og ikke minst anonyme storsamfunn. Det å overlate voldsforbrytelser til sivile ordninger, der man er henvist til samtaler med sine likemenn, rommer utvilsomt en rekke faremomenter. RJ har åpenbart muligheten til å skape en verdifull rettsprosess, men også et potensial for det motsatte – et nytt overgrep mot ofrene. Samtidig hefter det seg nok ikke færre betenkeligheter ved alternativet, hvis alternativet er det ordinære strafferettssystemet. Her finner vi også store mangler i å kunne forebygge vold og mishandling på en god og verdig måte. Flere av ankepunktene mot RJ kan i høy grad rettes mot rettsystemet også. Ofrenes sikkerhet kan slett ikke sies å være godt nok ivaretatt av rettsmyndighetene. Haslund og Hydle, som argumenterer for bruken av konfliktråd i familievoldssaker, reiser følgende retoriske spørsmål;

”De som frykter at det ikke skal gå bra med at partene skal eie sin egen konflikt må spørre seg; Hva er alternativet? Er en strafferettslig konflikthåndtering med fengselsstraff garantert *bra*?” (Haslund og Hydle 2007; 208)

– og de argumenter videre slik; ”Hvorfor skal konfliktrådet holdes unna voldssaker med det argumentet at meglings *kanskje* ikke er bra for partene, når strafferettspleien fullstendig slipper å ta stilling til argumentet?” (ibid: 208). De konkluderer med at begge systemene for håndtering av familievold bør ha livets rett. Det argumentet kan også få gehør, ikke bare på et ideologisk og empirisk grunnlag, men også på et rent praktisk og ressursmessig grunnlag. Konfliktrådet kan ”fremstå som en samarbeidspartner og en fornuftig avlastning for et hardt belastet strafferettsapparat” (ibid: 202). Dessuten kan man tenke seg at flere av aspektene i RJ-tenkningen kan innlemmes i det ordinære rettssystemet.⁶⁶ Det kan også gjelde motsatt. Haslund og Hydle viser til en konkret forhandling i konfliktrådet der en ung mann blir konfrontert med et krav om kompensasjon og godtgjørelse fra en ung kvinne som han hadde slått til på et serveringssted. I samtalen mellom disse to kommer det til uttrykk at kvinnen bruker ”strafferettsspøkelset” (ibid: 146) som et ris bak speilet hvis hun ikke blir møtt på sine krav. ”Criminal justice” og ”Restorative justice” trenger ikke nødvendigvis å være i konflikt og opposisjon til hverandre, men kan også fremstå som komplementære og gjensidig avhengige.

Hydle (2007) viser til et studium som sammenlignet tilbakefallsprosenten av et RJ-program i Newfoundland vs. det ordinære rettssystemet mht. til vold i nære relasjoner. I dette tilfellet hadde RJ de beste resultatene. Suksessen ved RJ vil imidlertid variere avhengig av hvilke programmer man studerer og hvilket utvalg som er med i programmene, og det blir derfor vanskelig å konkludere med hva som skulle være mest ”effektivt”. Det synes nokså åpenbart at egnetheten til disse retningene må vurderes i forhold til de konkrete personer og relasjoner

⁶⁶ En ansats til en slik tenkning finner jeg i Finstads ”sedelighetslovbrytere ut av fengslene – prinsipper for en realistisk utopi (Finstad 1988). Her blir det foreslått å koble ut forbindelsen mellom fellende dom og fengselsstraff først og fremst fordi fengselet bare har negative virkninger. ”For dagens system ødelegger både for ofre og gjerningsmenn” (ibid: 14). Samtidig argumenteres det for å beholde en statlig domstol for å understreke alvoret ved sedelighetslovbrudd. ”Poenget er at jeg vil ha et slikt statlig, offentlig rituell organ for skyldavsigelse” (ibid: 17). Finstad ser et problem ved at dagens system ivaretar tiltaltes rettssikkerhet, men ikke ofrenes. Når hennes vandel og seksuelle erfaring brukes som argument for å frikjenne eller redusere gjerningsmannens skyld blir ikke kvinnens atferd ”fortolket fra kvinners ståsted, men fra menns” (ibid: 21). Offeret kan settes i sentrum ved at handlingene som hun er påført synliggjøres bedre. Det er selve overgrepet som skal være relevant for domstolen – ikke hennes tidligere liv, mener Finstad (ibid: 23). Det kan tenkes at dersom trusselen om fengselsstraff oppheves vil rettsprosessen kunne åpne opp for mer dialog og en bedre erkjennelse av hva som har skjedd. Da vil kanskje ikke rettssaken i samme grad handle om at den tiltalte, gjennom sin forsvarer, benekter – eller bagatelliserer det som har skjedd. Finstad foreslår også at rettens hovedaktører kan være andre enn juristene – som for eksempel leger, psykologer, likestillingsombud eller kvinner som arbeider på krisesentrene (ibid: 27).

man står overfor. Noen familier eller par har opplagt en langt større mulighet for å nå frem til en vellykket løsning innenfor RJ enn andre. Vil man studere effekter eller virkninger er det imidlertid grunn til å spørre om virkninger for hva? En politiansatt i Haslund og Hydles bidrag har en interessant refleksjon rundt nettopp dette med en uttalelse om at megling ”reduserer ikke voldskriminaliteten, men skadevirkningene av den” (ibid: 206).

9.4.5 Alternativ tenkning og praksis i politiet?

Haslund og Hydle viser til en dyp skepsis til konfliktrådet blant representanter for strafferettsapparatet. Skepsisen kan sies å være forankret i kjerneverdiene til rettssystemet. Først og fremst ser man på et møte mellom partene, og megling i alvorlige straffbare konflikter som lite forenlig med rettsikkerheten. Konfliktrådsprosessen vurderes heller ikke som straff nok, og dermed på kant med allmennprevensjonen (ibid: 52). Det kommer bl.a. til uttrykk når riksadvokaten siteres slik: ”Riksadvokaten sa at konfliktråd er kanskje lettere å få til i andre land, fordi norsk strafferettspleie tar mer hensyn til allmennprevensjon.” (ibid: 103). I Riksadvokatens rundskriv fra 1993 (R 2581/93, del 2 – nr.2/1993), som omhandler konfliktråd, blir ”allmennprevensjonen” nevnt 6 ganger på 5 sider! – for eksempel på denne måten: ”Legemsbeskadigelser og saker med uprovosert vold er av allmennpreventive grunner ikke egnet for behandling i konfliktråd” (ibid: 2). Haslund og Hydle påstår at konfliktrådet vurderes av mange som en ”domstol light” – men følgende innvendes mot et slikt syn:

”Så lenge strafferettens fagfolk vurderer konfliktrådsmegling ut fra en straffeideologisk tankegang, vil megling alltid komme til kort. Megling er nemlig ikke, og kan heller ikke være, det samme som en straffesak. Derfor er megling i voldssaker heller ikke noen `domstol light`” (ibid: 35).

Mangel på kunnskap om konfliktrådsprosessen, og hvilket potensial den har for ulike konflikter, blir sett på som en viktig grunn til denne skepsisen. Frykt for å miste kontroll og styring over straffesaker oppgis også som en vesentlig grunn for de profesjonelle rettshåndheveres manglende tillit til konfliktrådet som problemløser (ibid: 95). Forfatterne slipper også et lite hjertesukk på konfliktrådets vegne med denne erklæringen; ”Budskapet om forsoning, tilgivelse og fred som grunnsteiner i å få det trygt og sikkert har minimal appell” (ibid: 207).

Konfliktrådsloven, straffeprosessloven og påtaleinstruksen setter de rettslige rammene for politiets overføring av straffesaker til konfliktråd, og det er påtalemyndigheten i politiet

(politiadvokatene) som normalt har denne kompetansen.⁶⁷ Rettsreglene er spesifisert og konkretisert i det nevnte rundskrivet fra Riksadvokaten (R 2581/93, del 2, nr.2/1993 – det har pr. desember 2008 ikke kommet noe nytt rundskriv for overføring av straffesaker til konfliktrådet). De generelle vilkårene for konfliktrådsbehandling er at straffeskyld anses bevist, og at både fornærmede og siktede er villige til å møte til megling. Det settes ikke noen øvre aldersgrense, men konfliktrådet antas å være ”best egnet for lovbrutere under 25 år” (ibid: 3). Videre heter det i rundskrivet at ”overføring til konfliktrådet skal i første rekke skje i saker hvor reaksjon ellers ville vært påtaleunntatelse, bot eller betinget dom” (ibid: 2). Straffesaker som normalt vil medføre ubetinget fengsel skal ikke avgjøres med konfliktrådsbehandling. Når det gjelder vold, kan ”enkelte legemsfornærmelser, i første rekke når handlingen springer ut av en forutgående konflikt”, være aktuelle (ibid: 2). Rundskrivet sier ikke noe om familievold spesielt, og dermed gis det en åpning for at mindre alvorlige tilfeller av også denne type vold kan gjøres til gjenstand for megling.

I Oslo politidistrikt ble det i 2007 registrert 669 familievoldssaker (dvs. anmeldte forhold). Av disse ble 27 saker overført til konfliktrådet, noe som utgjør 4 prosent av den totale saksmengden.⁶⁸ Jeg har snakket og utvekslet e-post med 6 politiadvokater (5 av dem fra ulike påtaleavdelinger i Oslo og en fra et nabolokale) om hvilken praksis de fører mht. til overføring av saker til konfliktrådet. Til tross for rettsreglenes og riksadvokatens føringer har politijuristene betydelig frihet i vurderingen av konfliktråd – noe som politiadvokat 1 bekrefter slik: *Det er et skjønnsmessig uttrykk – opp til oss, egentlig.* Politiadvokat 2 slår imidlertid dette fast i et e-postsvar til meg;

”I utgangspunktet sender jeg ingen familievoldssaker til konfliktrådet, med mindre der foreligger helt særegne omstendigheter. Dvs. at partene bor sammen fremdeles, de har felles barn, barnevernet er involvert, og at det er snakk om mindre alvorlige forhold. Sett hen til det allmennpreventive hensyn, og politiske signaler som er gitt, er jeg av den oppfatning at slike saker IKKE skal til konfliktråd”.

Til tross for at politiadvokat 3 også er tydelig på at: *familievold er en offentlig sak – det er ikke til å komme forbi!* – viser hun seg mer åpen for å bruke konfliktrådet. Hun erklærer i en samtale med meg følgende: *Jeg er liberal i å sende over saker til konfliktråd* – men legger

⁶⁷ I 2003 iverksatte Justis- og Politidepartementet et prøveprosjekt med delegert påtalekompetanse til lensmenn i konfliktrådssaker (Egge 2007).

⁶⁸ Disse tallene har jeg fått fra en politimann i en spesialiststilling for familievoldssaker i Oslo. Han har gjennomgått STRASAK-systemet for meg.

samtidig til dette; – *men det er ikke det at jeg skal stille meg på sosionomenes sted.* I vurderingen av konfliktråd for familievold lyder hennes sentrale problemstilling slik: *Hva er mest hensiktsmessig? – er det mest hensiktsmessig å straffe – eller er det mest hensiktsmessig med konfliktråd?* Når jeg spør om hvilke kriterier hun legger til grunn for å avgjøre spørsmålet som hun selv stiller, sier hun at det kan være – *hundre ting som spiller inn* – i hennes vurdering. I likhet med de andre politijuristene fremhever hun voldens alvorlighetsgrad som det sentrale kriterium for når hun er villig til å overføre saker. Hvorvidt paret har felles barn veier også tungt i hennes vurdering. Det blir i en e-post begrunnet slik etter en samtale med henne:

”Et av de hundre momentene som veier tungt hos meg er også hvorvidt det er barn i forholdet. De vil nok i stor grad ha bedre utbytte av et senket konfliktnivå heller enn at samfunnet straffer den ene parten”.

Maktforholdet mellom partene sies også å være relevant. Hun forklarer: *At en part "vinner" i retten eller får en bot vil kanskje gi denne en enda sterkere følelse av overlegenhet, og således forrykke maktbalansen ytterligere.* Om paret har intensjoner om å fortsette forholdet står sentralt for politiadvokat 4 (fra nabodistriktet), og hun gir også uttrykk for å være interessert i hvorvidt hun står overfor en reell konflikt eller ei. Hun forklarer at dersom volden er – *gjentakende og grov* – da er konfliktråd lite egnet, og – *da bør han for eksempel til ATV – man må kjøre et annet spor... da blir det åpenbart at det er den ene som må løse sitt problem et annet sted* – men hun legger til at det gjerne er en forhistorie og – *to sider av en sak.* Det positive med konfliktråd er, i følge henne, at man kan få frem underliggende forhold som utløser volden – *hun (offeret) må også være åpen for å endre på sin atferd* – sier hun, og utdyper at det kan være – *noe hun hele tiden gjør som trigger mannen.* Også denne politiadvokaten legger til at det i noen tilfeller er – *uhensiktsmessig å avgjøre saken med en tradisjonell straffereaksjon.*

For politiadvokat 1 er det vesentlig om voldsutøver (mannen) er i stand til å erkjenne hva han har gjort. Under samtalen med meg tar han frem en straffesak som han arbeider med, blar i den, og uttrykker; *Det er spennende hva mistenkte sier her!* I avhør hadde mistenkte forklart at blodet som politiet fant i gangen må ha vært hans blod... at fornærmede må ha løpt på veggen, etc. Mannen hadde åpenbart ikke erkjent noe som helst av det politiet mistenkte han for. Politiadvokaten vil med denne fortellingen komme frem til følgende kriterium for vurderingen av konfliktråd; *Hvis ikke mannen vil erkjenne noe – så er nok ikke konfliktråd et*

godt alternativ... det er mulig han vil legge seg flat etter hvert og åpne seg, men det tviler jeg på. Han tar også til orde for allmennprevensjonen ved denne kommentaren: man skal ikke ustraffet få denge løs på sin kone – men legger til at konfliktrådet kan være bedre begrunnet i forhold til individualprevensjonen ved å si; Det å gjøre opp for seg – der kan konfliktrådet være like preventivt. Likevel presenterer han en skeptisk tanke for bruken av konfliktrådet slik; Hvis volden er grov... for alvorlig... sammenhengende over tid... kan man da tro at konfliktrådet kan rydde opp? – da vil jeg tro at å straffe vedkommende er en bedre løsning.

Politiadvokat 5 skiller også tydelig mellom mindre alvorlige tilfeller og mishandlingsforhold. Det gjør han i en e-post slik:

”Konfliktråd for familievoldssaker? Nei, det vil nok ikke bli aktuelt med det første. Jeg husker tidl. justisminister Dørum var krystallklar fra talerstolen på at konfliktråd ikke skal brukes i alvorlige saker – herunder familievoldssaker. Det kan imidlertid tenkes brukt ved "uroligheter" i forbindelse med samvær/henting av barn, hvor formålet er å få på plass en konkret avtale om hvordan slikt skal skje, eller i "engangstilfellene", hvor det renner over i påvirket tilstand eller liknende. Men jeg er svært negativ til å tenke konfliktrådstanken i langvarige mishandlingsforhold preget av makt og kontroll. Hensett til de skadevirkninger vold/trusler har for fornærmede (og ofte barna), og hensett til den markerte faren for at medavhengighet skal overgå kvinnens egentlige vilje om å bryte ut av forholdet, er det vanskelig å se noe nyttig anvendelsesområde for konfliktråd. I makt og kontrollstrukturer vil en arena som konfliktråd nettopp være en arena for å påføre offeret nye lidelser, og det mener jeg hun bør spares for. Jeg har til dags dato til gode å se en langvarig mishandler, hvor handlingene er sterkt preget av grunnleggende mangel på empati, som a) erkjenner mishandlingen, eller b) viser noen som helst anger - annet enn anger motivert av et ønske om å slippe konsekvenser i form av straff. Dessuten kan vissheten om at samfunnet kan søke å overtale til konfliktrådsbehandling bidra til ytterligere mørketall. Oftest ønsker jo kvinnen aldri mer å se den som har påført henne krenkelser, og vi har kontaktforbud med mer for å styrke henne stilling i så måte. Så nei – dette er neppe veien å gå. Jeg har svært gode erfaringer med konfliktrådet i mange typer saker. Det er viktig å utnytte meglingsinstituttet mer enn vi gjør i dag. Men å sende langvarige trusler/voldssaker til konfliktrådet, vil være ufattelig naivt overfor de 25.000 + kvinnene som er ofre for familievold”.

Politiadvokat 6 forteller om følgende sak som han nylig sendte til konfliktrådet: Et ungt samboerpar, som har ett felles barn og som bor i en annen by i landet, var på helgetur i Oslo for å – *slå seg løs* – og gå på konsert. Det endte med at paret satt på et fortau i sentrum der kvinnen blødde fra nese og munn. Et vitne ringte til politiet og en patrulje kom til stedet. Mannen ble pågrepet og avhørt, og kvinnen ble kjørt til legevakten. Det viste seg at hun hadde

pådratt seg en lett hjernerystelse og at nesen hennes trolig var brukket. Kvinnen ville ikke si stort til politiet – verken til patruljen eller i avhør senere. Hun sa at hun ikke var sikker på hvem som hadde slått henne, og at samboeren hennes bare hadde dyttet henne. Hun ga også uttrykk for at hun hadde dårlig samvittighet for at mannen ble pågrepet. Vitnet hadde derimot forklart patruljen at kvinnen hadde spurt samboeren sin om hvorfor han hadde slått henne. *Det er et viktig bevis i saken* – sier politiadvokaten. Mannen forklarte i avhør at det hele hadde begynt med at hun hadde slått han med en veske. I vesken lå det et kamera, og det gjorde vondt da det traff han. *”Da svartnet det for meg... en reflekshandling”* – forklarte han politiet. *Han klinket til henne med ett knyttneveslag* – utdyper politiadvokaten. Samtidig ga siktede uttrykk for at han var veldig lei seg for dette, og erkjente straffeskyld. Politiadvokaten fortsetter slik;

Dette var et engangstilfelle – det hadde aldri skjedd før... det var tilstrekkelig bevis til å få han dømt... men samlet sett var det riktig å gi samboerparet en mulighet til å ordne sakene i konfliktrådet.

Jeg spør om hvorfor han mener at saken egnet seg for konfliktrådet, og svaret kommer slik; *Jeg har jo disse allmennpreventive hensyn å ivareta... men de hadde barn sammen og bor sammen* – og han fortsetter i en e-post på denne måten: ”Således mente jeg at de individualpreventive hensyn i den konkrete saken tilsa konfliktrådsbehandling”. Det faktum at voldshendelsen var et engangstilfelle spilte også inn i vurderingen. I tillegg var det relevant at hun hadde slått han først. Han sier også at det blir – *en vurdering av samfunnets behov for å rydde opp – men jeg sitter med en god magefølelse på at konfliktråd er riktig her.* Politiadvokaten ringte til begge parter for å meddele at de ble henvist til konfliktrådet – og forteller videre:

Han var veldig klar på at dette ikke skulle skjedd, men hun mente at dette ikke var noen politisak... da fikk hun beskjed om hvordan samfunnet ser på dette (vold i nære relasjoner) og hva som er alternativet – da fikk pipa en annen lyd.

Han hadde også sagt til paret at – *det er nok ikke alle jurister som hadde gjort dette.* Likevel synes det å være et misforhold mellom den åpningen flere av disse 6 politiadvokatene tross alt viser for å bruke konfliktråd, og andelen straffesaker (kun 4 %) som faktisk oversendes fra politiet. Det kan kanskje bero på at de er mer liberale i tenkning og tale enn i sin egen praksis. Tallene viser tydelig at påtalemyndigheten i politiet i beskjeden grad avviker fra det formelle rettssystemet i håndteringen av familievold. Denne restriktive praksisen tar jeg opp med

politiadvokat 6, og han peker på det paradoksale i at – *Vi har ikke tid til å gjøre det som er mest effektivt* – dvs. tenke alternativt. Han forklarer meg her at en straffesak gjerne er tidkrevende, og at påtalemyndigheten har meget begrenset kapasitet i forhold til mengden saker de har å jobbe med.

På et lavere nivå i hierarkiet – på patruljenivå – er derimot de uformelle løsningene langt mer utbredte. Jeg har tidligere vist (i kapittel 4) at kategoriene "Mistenkt andre løsninger" og "Ingen mistenkt" er de desidert mest utbredte hovedløsningene i patruljenes arbeid med familiekonflikter, og her er det OPS (ordnet på stedet) som dominerer. En typisk OPS-løsning er at patruljene mekler mellom de stridende parter, og man kan kanskje derfor – dog spissformulert – karakterisere en politipatrulje som et slags "uttrykkende konfliktråd". Selvfølgelig er det fundamentale forskjeller mellom hvordan politiet og konfliktrådet jobber. Først og fremst kan politiet gi ordre og true med, eller faktisk bruke, fysisk makt hvis megling og forhandling ikke fører frem. Det er (heldigvis) helt hinsides konfliktrådets praksis. Likevel kan man se tydelige innslag av "restorative justice" når politiet befinner seg i familiekonflikter, først og fremst fordi patruljenes mål ofte er å skape orden og ro nok til å kunne forlate stedet uten bekymring for å måtte være nødt til å vende raskt tilbake til samme adresse. Til det kreves for eksempel lengre samtaler med de involverte, forsøk på å etablere en god tone mellom de stridende parter, gi råd om løsninger både på kort og lang sikt, informere partene om andre hjelpeinstanser, forsøke å trøste/oppmuntre eller transportere en av partene til et annet sted – uten videre forføyninger.

9.5 Oppsummering og konklusjoner

Forebyggende politiarbeid kan vanskelig avgrenses presist. Hele politivirksomheten kan sies å ha en forebyggende hensikt. Likevel kan det tegnes opp to hovedspor i politiets forebyggelse av familievold og familiekonflikter. Den ene handler om å rykke ut til aktuelle hendelser, forsøke å stoppe disse, og bidra til løsninger slik at konflikten ikke blusser opp igjen etter politibesøket. Den andre handler om å etterforske familievoldssaker med straffereaksjon som endelig mål. Straffen er ment å skulle forebygge gjennom allmenn- og individualprevensjonen. Den førstnevnte er lettere å måle enn den sistnevnte – men vi har bare studier fra utlandet som kan kaste lys over individualprevensjonen spesifikt for vold i nære relasjoner. Minneapolis-eksperimentet konkluderer med at arrestasjon har en bedre virkning på tilbakefall enn andre politioperative tiltak som mekling, rådgivning og bortvisning.

En annen undersøkelse, også fra de forente stater, viser at spørsmålet om straffens individualpreventive virkning avhenger av hvem som straffes. I denne studien viste det seg at det først og fremst var menn uten et alvorlig voldsproblem, og som hadde mye å tape på en ny straffereaksjon, som kunne la seg påvirke av et politiinngrep.

Når det gjelder mine informanters syn på straffens virkninger er det flere som gir tydelig uttrykk for manglende tro på de repressive løsningene. Det er spesielt interessant å merke seg at flere politifolk mener at et av de sentrale virkemidlene som politiet rår over ikke fører frem til noe heldig resultat. En slik tenkning kan lett få betydning for politipatruljens utførelse av arbeidet sitt (som for eksempel å la være å pågripe mistenkte med tanke på konsekvensene for de øvrig involverte). Samtidig er en straffereaksjon et viktig mål for politiarbeidet, og enkelte måler suksessen ved sitt arbeid etter hvilken straffereaksjon saken ender i.

I de senere år har en ny forebyggende tenkning fått en sentral plass i politiets bevissthet. Det problemorienterte politiarbeidet i Oslo kommer til uttrykk i familiekonfliktene ved at en politipatrulje bruker ekstra tid på stedet i de konkrete oppdragene for å forsøke å forhindre at det skal oppstå nye hendelser som kan påkalle seg politiets oppmerksomhet. ”Ekstra tid” kan i denne sammenheng innebære å bruke tid på samtaler i form av rådgivning og veiledning, gi informasjon til andre hjelpeinstanser eller å bevisstgjøre naboer og nettverk som en politikvinne fortalte det. (Informering av naboer og nettverk uten samtykke fra de involverte kan imidlertid fort komme i konflikt med taushetsplikten.) Som også tidligere kapitler har avslørt viser det seg imidlertid å være store individuelle forskjeller i hvor mye tid den enkelte politibetjent vil investere på stedet.

I England finner man et langt tydeligere problemorientert politiarbeid i det såkalte "Killingbeckprosjektet" der politiet trappet opp sin intervensjon i familievoldssaker etter gjentatte besøk til samme adresse – i form av oppsøkende virksomhet, brevskrivning, formaliserte samtaler med voldsutsatte, forpliktende tverretattlig samarbeid, engasjering av naboer og nettverk med mer. I Norge er det også iverksatt noen spesifikke tiltak i tråd med den problemorienterte tenkningen. Først og fremst representerer Politidirektoratets handlingsplan en langt mer systematisk tilnærming til familievold. Hvor mye av dette som kommer til syne i praksis er noe uvisst, men mine PO-tall viser i hvert fall at oppfordringen om å anmelde mistenkte voldsutøver i mindre grad følges opp av patruljene. Eksempler på avgrensede og tydelig programmer mot familievold finner man i ”Vestfoldmodellen” (med

bla. tverrfaglige stormøter og opprettelse av et behandlingstilbud som er initiert av politiet) og Nordmøre og Romsdals risikoanalyser. Det finnes imidlertid ingen evaluering når det gjelder virkningene av disse spesifikke tiltakene.

Det hersker uenighet om i hvilken grad den strafferettslige kursen er egnet til å håndtere familievold, og det har utviklet seg en alternativ løsningsmodell i disse sakene - representert ved ”restorative justice” (jf. Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011). To konkurrerende ideologier er dermed etablert på dette feltet; en strafferettsideologi og en gjenopprettende forsoningsideologi (RJ). Det er ikke vanskelig å identifisere en rekke svakheter ved begge disse retningene. I den strafferettslige håndteringen av familievold er det en fare for utilsiktede virkninger – både i form av en mulig forsterkning av voldsutøveres problemer, men også at reaksjoner kan ramme ofre på ulike måter. I ”samtale og dialog-metoden” kan selve møtet bli et nytt overgrep mot den utsatte – særlig når det foreligger betydelige maktforskjeller mellom partene. Disse modellene bør derfor kunne kombineres og utfylle hverandre – og ikke minst tilpasses de involverte parters situasjon. I politipraksisen i Oslo ser man imidlertid en beskjeden bruk av RJ – representert ved konfliktrådsbehandling av vold i nære relasjoner. Til tross for at politiadvokatene forteller om ulik aksept for konfliktråd i denne type straffesaker, var det i 2007 bare fire prosent av sakene som ble oversendt til konfliktrådet. Mine informanter fra politiets påtalemyndighet skisserer følgende kriterier for å ”gi fra seg” familievoldssakene: Voldens alvorlighet, hvorvidt paret fortsatt bor sammen eller er bundet til felles barn, mannens erkjennelse av sin voldsbruk, i hvilken grad volden kan tolkes som en konflikt (gjensidige krenkelser) og hvorvidt lignende hendelse har skjedd før.

10. FORSKJELLER OG LIKHETER MELLOM POLITIBETJENTER

10.1 Innledning – kjønn, alder og etnisk bakgrunn

Kan man identifisere noen forskjeller mellom politibetjentene som har kommet til orde i denne avhandlingen når det gjelder tolkningen av politirollen og utførelsen av politiarbeidet? Generelt sett er det særlig tre variabler som kan belyse forskjeller⁶⁹ mellom politifolk i ordenstjenesten på en interessant måte, og det er kjønn, alder og etnisk bakgrunn. For min del kan jeg bare uttale meg om alder og kjønn da jeg har snakket med kun enkelte politibetjenter med minoritetsbakgrunn. Det er for øvrig få politibetjenter med minoritetsbakgrunn i ordenstjenesten i Oslo. Roald Bjørklund (1995: 70) viser imidlertid til amerikansk og engelsk politi som har et langt større etnisk mangfold i politistyrken enn det vi finner i norsk politi. Undersøkelser fra England viste at politifolk med minoritetsbakgrunn gjennomgående møtte belastninger i yrket grunnet deres minoritetsstatus. Hovedproblemene var knyttet til mangelfull aksept både fra publikum og politikolleger, samt problemer i forhold til yrkesutøvelse i minoritetsbefolkningen for øvrig.

Jeg vil bruke relativt mye plass på kjønnsdimensjonen i dette kapittelet fordi den har stått sentralt i en rekke politisosiologiske bidrag. I tillegg er det langt fra opplagt hvordan man skal forstå betydningen av kjønn i studier av politiarbeidet. Her foreligger det forskjellige og til dels motstridende bilder. Der noen forskere ser tydelige kjønnsforskjeller mellom politibetjenter ser andre mest individuelle forskjeller – hvor kjønnsdimensjonen gjøres mindre relevant i studier av politiet.

Når det gjelder aldersvariabelen viser ulike studier at erfaring har betydning for hvordan en arbeider som politibetjent. Stefan Holgersson og Johannes Knutsson har i ”Individuelle arbeidsprestasjoner i uniformert politiarbeid” (2008) målt politibetjenters aktivitetsnivå og ”produksjon” gjennom deltakende observasjon og intervjuer (ibid: 21). Politibetjentenes tjenestehandlinger ble kvantifisert i forhold til utskrivning av forenklede forelegg, produksjon av egenrapporter og anmeldelser, foretatte pågripelser og inngrep overfor promillekjøring/mindre narkotikaforbrytelser (ibid: 16). Resultatene viser en markert nedgang

⁶⁹ Studier av politibetjenter i et *forskjellsperspektiv* kan imidlertid bli både snevert og tilslørende. Forskjellsperspektivet kan snarere handle om et *makt- og underordningsperspektiv*, noe jeg snart kommer tilbake til.

i aktivitetsnivået med stigende antall år i operativ polititjeneste. Det er i stor grad politifolk som ikke har mer enn tre års erfaring som plasseres i høy ”produktivitetsgruppe” (ibid. 21).

Arbeidets kvalitet ble også gjort til gjenstand for måling – og her fremtrer et annet bilde. Det viste seg at de yngre politifolkene ikke hadde erfaring nok til å oppnå det høyeste kvalitetskrav-nivået i denne studien⁷⁰ (ibid: 29). Videre vises det til annen forskning som dokumenterer en sammenheng mellom antall tjenesteår og tilfredshet med politiarbeidet. Politifolk viste seg å være mer negative til politiarbeid jo mer erfaring de hadde (ibid: 11). I den forbindelse peker Rolf Granér (2004: 80) på en ”trötthetsdimension” ved lang fartstid i dette yrket – ”Man har sett allt och ingenting leder längre till spänning”. Granér viser videre til en forestilling i politiorganisasjonen om at yngre tjenestemenn er mer reaktivt orientert og grensesettende enn de eldre. Det er de yngre som i størst grad lar seg fenge av ”jakten” og de dramatiske oppdragene (ibid: 73, 74 – noe som også kommer tydelig til uttrykk i Liv Finstads ”politiblikket” (2000)).

I Finstads materiale fremkommer det at ung alder kan være et problem i politiets relasjon til publikum. En ung politibetjent kan mangle moralsk legitimitet til å irettesette og sanksjonere et eldre publikum: ”Mange voksne mennesker finner seg ikke i hva som helst av `jyplinger`” uttrykker Finstad (ibid: 190), og hun legger til at eldre politibetjenter har et fortrinn overfor publikum – ”når det gjelder å forvalte den symbolske makten med selvfølge” (ibid: 190). Dette sammenfaller med flere av mine yngre informanternes syn på sin egen mangelfulle autoritet og legitimitet når det gjelder samtaler om samlivsspørsmål som de fører med de (ofte betydelig eldre) involverte parter i familiekonflikter. (Når ordenstjenesten i Oslo i så stor grad er befolket av unge menn og kvinner rundt 30 år, vil det kanskje ha en betydning for politiets autoritet generelt.) Det mest interessante funnet i denne avhandlingen når det gjelder betydningen av alder er sammenhengen mellom alder/fartstid og skjønnsrommet. Jeg har tidligere slått fast at politifolk som jeg finner det rimelig å plassere i den ”autonome” gruppen (jf. Graner 2004: 94) hadde mange års yrkeserfaring.

⁷⁰ Ved målingen av kvalitet opereres det med en tredelt skala. På nivå 1 gjøres det en kvalitativ og skjønsmessig vurdering av hvordan politibetjentene behandlet personer som de kom i kontakt med. På kravnivå nr. 2 ”skal politifolkene i rimelig høy grad også selv ta initiativ til å skrive ut forenklede forelegg, skrive egenrapporter” med mer (ibid: 25). På det 3. og øverste nivået, hvor særlig de yngre politifolkene falt igjennom, skulle politibetjentene (i tillegg til å beherske de to lavere nivåene) vise at de evnet å løse oppdragene på en ”problemløsende måte” (ibid: 25). Det innebar bla. hvorvidt man klarte å samspille med andre aktører på en ”god måte” – som for eksempel i samarbeidet med ordensvakter og vektere (ibid: 25).

10.2 Kjønnsperspektiver og kjønnsforskjeller i politiet

Patriarkatet og dets undertrykking av kvinner har vært selve kjernepunktet i kjønnsosologien, og R.W. Connell bruker begrepet om ”hegemonisk maskulinitet” for å vise den historiske mannsdominansen – på denne måten:

”The concept of ‘hegemony’ (...) refers to the cultural dynamic by which a group claims and sustains a leading position in social life (...) Hegemonic masculinity can be defined as the configuration of gender practice which embodies the currently accepted answer to the legitimacy of patriarchy, which guarantees (...) the dominant position of men and subordination of women” (Connell 1995: 78).

Carol Gilligan har i det anerkjente bidraget ”In a Different Voice” (1982) gitt en analyse av hvordan kvinner og menn reflekterer rundt moralske problemstillinger. I denne sammenhengen skiller hun mellom to former for etiske begrunnelser – et skille mellom en rettferdighetsetikk og en omsorgsetikk. Rettferdighetsetikken knytter hun til menns tenkemåte, og den handler primært om et hierarki av verdier der den konkrete situasjonen avgjør hvilke verdier som skal prioriteres. Omsorgsetikken, som generelt samsvarer med kvinners tenkemåte, handler først og fremst om en ivaretagelse av nettverk og sosiale relasjoner som det overordnede målet (Kvande og Rasmussen 1997: 108).

Andre studier har vist at menns tenkning er preget av en form for ”teknisk rasjonalitet” med et ensidig fokus på effektivitet og produktivitet. Det vises til at kvinner tenker hyppigere i tråd med en form for ”ansvarsrasjonalitet”, der hensynet til enkeltmenneskets behov og velbefinnende spiller en større rolle (ibid: 108). Videre kommer følgende til uttrykk i dette bidraget:

”En viktig bestanddel i den kvinnelige sosialkarakter er evnen til *behovsorientert kommunikasjon*. Den gir kvinner spesielle ferdigheter i produksjon av mellommenneskelige forhold, fordi kvinner sosialiseres til å ivareta samfunnets omsorgsfunksjoner” (ibid: 107).

Bjerrum Nilsen og Rudberg (1997: 184) forklarer at kvinner, i motsetning til menn, utvikler en relasjonell kompetanse ”nettopp fordi kvinnen blir den som skal ivareta relasjoner, vil hun rendyrke sin kompetanse til å ta andres perspektiver og se seg selv gjennom andres øyne”.

Med denne avhandlingen har jeg ikke primært hatt til hensikt å undersøke forskjeller mellom kvinner og menn i polityrket. Dessuten har jeg ikke hatt anledning til å observere deres

arbeid der mulige kjønnsforskjeller antakeligvis ville vært lettere å identifisere. Likevel kan man stille følgende spørsmål til mitt materiale: Kan min empiri vise at politikvinner tolker sin egen rolle generelt – og politiarbeidet i familiekonflikter spesielt – på en annen måte enn sine mannlige kolleger? Legger politikvinnene, i tråd med de presenterte kjønnssteoriene, mer vekt på omsorg for de involverte og deres behov? – og et tydeligere fokus på det relasjonelle på bekostning av de mer håndfaste resultater og mål? Ved en systematisk gjennomgang av hele mitt materiale (dvs. en sammenligning av alle utsagn fra politimennene med politikvinnenes ytringer) er det lite som tyder på særlig identifiserbare og generelle forskjeller mellom mine mannlige og kvinnelige informanter i disse spørsmålene. Når man leter etter kjønnsforskjeller er det imidlertid en fare for at det er ens egne (stereotype) oppfatninger av kjønn man leter i – og således lett kan få bekreftet⁷¹.

Likevel kan jeg velge ut noen sentrale dimensjoner av politiarbeidet i familiekonflikter for å undersøke mulige kjønnsforskjeller, som for eksempel: vektlegging av maktaspektet ved rollen, vilje til å bruke fysisk makt, politirollens sosiale karakter (engasjement for ”sosialt arbeid”/”servicearbeid”), vektlegging av kommunikasjon og megling for å dempe konflikter, forståelse og omsorg for de voldsutsatte, vilje til å bruke ekstra tid i disse oppdragene, vilje til å tenke alternative løsninger – og av og til sette loven til side, evne til å vurdere konsekvensene av polititiltak etc. Det er til dels markerte forskjeller mellom politibetjenter når det gjelder disse spørsmålene, men forskjellene kan ikke tydelig identifiseres langs et kjønnsksille. La meg vise to eksempler på problemene ved å forklare politipraksis i tråd med de rådene kjønnsrolleoppfatninger – det første eksemplet svarer til de nevnte kjønnssteoriene, det neste viser et motsatt bilde:

I en samtale med en politikvinne – der jeg tok opp Gilligans tenkning – ville hun som et svar på omsorgsetikken og rettferdighetsetikken fortelle meg om en spesiell hendelse som hun måtte håndtere. Historien handler om en kvinne som var ansatt som lærer ved en skole (utenfor Oslo). Kvinnen forelsket seg og etablerte et forhold til en – ”narkoman” – men politikvinnen måtte rykke ut ved et tilfelle der hun lå på trappen til kjæresten som ikke ville

⁷¹ Dette poenget kommer til uttrykk i Annick Prieurs referat fra en veiledningssituasjon der en sosiologstudent ønsket å studere maskulinitet gjennom intervjuer av menn. Studenten hadde imidlertid et sett av egne ideer om hva maskulinitet handler om – noe som han ville bringe inn i intervjuene. På den måten blir forskningsobjektet ”prekonstruert” av forskeren selv (Prieur & Sestoft 2006: 220). ”Vi tenderer til at forstå køn ved hjelp af kategorier, der allerede er kønede. (...) Indsigten i dette sikrer en forsker mod naivt at tro, at han eller hun nu har afdækket, ’hvad mandlighed er’” (ibid: 220).

slippe henne inn. I samtalen med denne kvinnen hadde politikvinnen fått kjennskap til at hun hadde en historie som offer for seksuelle overgrep i oppveksten. Politikvinnen ville gjerne forfølge dette ved å starte etterforskning rundt disse overgrepene, men en overordnet politimann stoppet henne – han tok til orde for en helt annen løsning: forsøke å få den utsatte kvinnen sparket fra lærerstillingen – antakelig fordi hun hadde forsømt sin lærergjærning og sin rolle som forbilde for elevene ved å involvere seg i en kjent rusmisbruker. Denne politikvinnen holder kjønnsvariabelen som relevant for å forklare forskjellen mellom hennes og den mannlige kollegaens løsningsforslag. En annen politikvinne forteller i denne sammenhengen om en mannlige kollega som sørget for at noen barn ble flyttet ut av sin bolig hvor politiet skulle pågripe deres far for vold mot samboeren sin. Politikvinnen forklarer at kollegaen ønsket å skåne barna for traumen ved å se deres far bli pågrepet, og hun legger til at en slik løsning er noe hun selv ikke ville ha kommet på. Hun mener at politimannens status som far selv gjorde han ekstra følsom for barnas behov. Dermed hevder denne politikvinnen at et vesentlig skille går i forhold til politibetjentenes livssituasjon (for eksempel om en har barn selv) snarere enn langs et kjønnskilte.

Det eneste punktet hvor jeg kan finne tydelige forskjeller mellom politikvinner og politimenn er ved fortellinger om bruk av fysisk makt. Til tross for at jeg har snakket med flere menn enn kvinner i ordenspolitiet (noe som for øvrig gjenspeiler kjønnsfordelingen i denne etaten) har jeg svært sjelden hørt en kvinne fortelle om sin egen fysiske maktbruk, eller i ytterste konsekvens om å gå i fysisk kamp med noen av de involverte. (Jeg har imidlertid fått bekreftet at flere politikvinner tar på seg en slik oppgave også). Det er i tillegg kun menn i mitt materiale som forteller om sin egen maktmisbruk⁷². Samtidig er det viktig å legge til her at mange mannlige politibetjenter (også de store og sterke) understreker viktigheten av å unngå fysisk maktbruk. En politikvinne i mitt materiale erkjenner at hun er nødt til å løse oppdrag med ord fordi hun rett og slett ikke har nødvendig fysisk styrke til å bruke makt. I den sammenheng skal det nevnes at en annen av mine kvinnelige informanter forklarer meg at hun finner det – *litt gøy* – å rykke ut til oppdrag hvor det kan se ut til å bli – *slossing*. Det begrunner hun med at hun er glad i – *action*.

Finstad (2000: 189) forklarer at politikvinner har et smalere handlingsrom overfor det mannlige publikum enn det politimenn har. En kvinnelig informant i mitt eget materiale

⁷² Granér (2004: 84) viser i den forbindelse til svenske politikvinner som har en større beredskap for å protestere mot utilbørlig maktbruk, noe som også kan ha bidratt til endrede holdninger i politikulturen.

forteller om ulike strategier hun har anvendt for å få en ”vrang og vrien” mann til å lystre henne. Hun kunne for eksempel ordlegge seg slik: *Du ville tatt meg lett du – du er jo mye sterkere enn meg!* På den måten appellerer hun til en slags ”mannlighet” der det ligger en norm om at man ikke angriper kvinner fysisk. Politikvinnen ”kjønner” på en måte situasjonen, ved å tydeliggjøre den maskuline dominansen, når hun appellerer til hans fysiske overlegenhet. Hun føler kanskje at hun må gjøre seg selv underdanig og maktesløs for å gjennomføre sin politigjerning. En annen politikvinne beretter om en helt annen måte å løse en konfrontasjon på. Hun forklarer at hun ble truet av en mann som var langt større enn henne selv, men hun ble sint – hevet stemmen betraktelig – og *strakk han skikkelig*. Hun legger til at i ordenstjenesten er det viktig å – *trøkke til* – og – *ha litt guts*. En erfaren politikvinne hevder at oppdragsløsninger – *handler ikke om fysisk styrke, men å tørre å gå inn i en situasjon*. En annen erfaren politikvinne sier at hun ikke har tenkt på sin relativt beskjedne fysiske styrke i vanskelige og konfliktfylte oppdrag, og hun avslører samtidig sin innstilling til politioppdrag på denne måten: *hvis jeg måtte så skulle jeg klare det*. Hennes kollega mener at politikvinner kan utnytte normen om at menn som går til fysisk angrep på en kvinne kan tape kjønnsstatus – *det er en stor fordel, noe jeg har benyttet meg av mange ganger* – legger hun til. Hun forteller at hun har plassert seg tett opp til store, sterke og aggressive menn – *jeg gikk rett på bolergutta* – med trygghet om at de ikke ville røre henne fordi hun er kvinne, og avslutter med denne kommentaren: *Man må bare innrømme at man er fysisk underlegen og i stedet spille på det kvinnelige for hva det er godt for*.

Når de aller fleste fornærmede i politiets familievoldssaker de facto er kvinner, lå nok min forutinntatthet til grunn da jeg forventet at politikvinner lettere skulle gi uttrykk for forståelse og identifikasjon med voldsutsatte kvinner. Det fant jeg imidlertid ingen tegn til i samtalene med politibetjentene. En politikvinne forklarer meg grunnen til nettopp det på følgende måte: *Vi jenter i politiet er ikke akkurat typiske ofre*. Hun peker her på en markert sosial avstand mellom voldsutsatte kvinner og politikvinner, og hun legger til (i likhet med flere av mine kvinnelige informanter) at hun blir – *oppgitt* – over kvinner som blir værende i voldelige forhold (jf. kapittel 8 om politiets erfaringer med ofre). Hun tror ikke at politikvinner generelt ville – *funnet seg i* – å bli utsatt for vold fra en partner. En annen politikvinne bekrefter mine fordømmer ved å uttrykke – *Nei, hvorfor skulle vi det?* – på min uttalte forventning om mer forståelse og sympati fra politikvinner når det gjelder utsatte kvinner.

Den eneste tydelige forskjellen jeg finner er hvordan patruljene fordeler oppgavene seg imellom når de ankommer en adresse hvor det har vært melding om familievold. Politimannen på patruljen tar som regel kontakt med den mistenkte mannen mens politikvinnen snakker med den fornærmede kvinnen. Jeg har fått oppgitt flere grunner til denne kjønnsfordelingen. En politikvinne mener at det føles – *naturlig* – for patruljen, og det antas også å være taktisk fornuftig (for eksempel at patruljen antar at den mistenkte mannen lettere vil åpne seg for en annen mann om sine problemer i forholdet til partneren). En politikvinne forklarer meg at kvinner (både i og utenfor politiet) er flinkere enn menn til å håndtere og snakke om følelser enn det menn er. Hennes erfaring er at politimenn kan trekke seg unna vanskelige og følelsesladde (og svært tragiske) situasjoner der hun selv har måttet tre inn med trøst og veiledning. En annen av mine informanter – en politimann – fremholder politikvinnens forrang i å kommunisere med publikum som første punkt når jeg ber han svare på spørsmålet om kjønnsforskjeller blant politifolk.

I Kari Rønnebergs doktorgradsavhandling om ”Politisamtaler med publikum”, hvor hun har gjort en analyse av 900 opptak av politibetjenters samtaler med innringere til politiet, konkluderer hun slik når det gjelder kjønnsforskjeller mellom politifolk:

”Avslutningsvis kan jeg nevne at det var ett aspekt som jeg i utgangspunktet var forberedt på skulle gjøre et større utslag i samtaleene enn det faktisk gjorde, nemlig kjønnsperspektivet (...) Jeg hadde ventet at det skulle fremkomme forskjeller i ordbruk, tone og stil, alt ettersom politibetjenten som tok i mot henvendelsen var en kvinne eller en mann. Slik viste det seg ikke å være” (Rønneberg 2009: 369)⁷³.

Også i en svensk doktorgradsavhandling, av Stefan Holgersson, konkluderes det med marginale kjønnsforskjeller blant politifolk på denne måten:

”Jag har också iakttagit skillnader mellan män ock kvinnors sätt att arbeta, men när det gäller skillnader i arbetsprestation har dessa skillnader visat sig små i förhållande till individuella skillnader” (Holgersson 2005: 11).

En kvalitativ intervjustudie som hadde til hovedformål å kartlegge kjønnsforskjeller mellom politifolk – med tittelen ”Vi skjønnte etter hvert at vi var kvinner”. Kvinners likestilte

⁷³ Rønneberg fikk imidlertid kritikk for dette under sin disputas i Januar 2009. Opponenten (Liv Finstad) gav uttrykk for at kjønnsforskjeller ville ha kunnet fremtre hvis doktoranden hadde gått mer systematisk til verks i analysen av sitt materiale. Opponenten argumenterte for at kjønnsdimensjonen ville meget mulig ha kommet mer til syne hvis den hadde vært en av Rønnebergs problemstillinger for prosjektet.

inntreden i politiet” viser imidlertid interessante forskjeller (Wathne 1996, hovedfagsoppgave i sosiologi). Her fremtrer politityrket og politietaten som tydelig kjønnet, og Christin T. Wathne beskriver historien fra kvinners spede inntog i denne mannsdominerte etaten fra 1960-årene⁷⁴. Wathnes kvinnelige informanter opplevde forventninger om at de både skulle være kvinnelige, og samtidig utføre politiarbeidet tilnærmet slik som de mannlige betjentene (ibid: 88). Wathne inndelte politikvinner i fire idealtypiske kategorier, og det viste seg å være flere ”typer” kvinner som ikke passet særlig godt inn i dette yrket. De såkalte ”mannhaftige” kvinnene, som feilet i forventningene om det ”kvinnelige” og tilpasset seg politirollen på en maskulin måte, ble verken akseptert av sine mannlige eller kvinnelige kolleger (ibid: 88). De ”jålete” kvinnene utviste en tradisjonell femininitet som heller ikke ble verdsatt. De kunne ikke ”ta de samme takene som sine mannlige kolleger” – de var nemlig ”redd for å få møkk under neglene” (ibid: 83). De ”lettsindige” verserte det rykter om. Det var kvinner som hadde ord på seg for å ha søkt seg til politiet for å finne seg en mann. Det var derimot de ”sporty” kvinnene som fungerte ”best” – ”de med bein i nesa” som mestret politioppgavene på menns premisser, som visste hva de ville og samtidig evnet å sette grenser for politimennene (ibid: 83). Finstad (2000: 227) tegner et bilde av hvilke politikvinner som passer inn på denne måten: ”En passende politikvinne bør være `passe` på alle måter. Ikke for mye maskulin – da blir hun mannhaftig. Ikke for lite maskulin – da blir hun puslete”. Hun legger til at ”dette antyder at det finnes ett politikvinneideal, men flere, og konkurrerende, politimannsidealer. Konstruksjonen av femininitet har trange kår i politiet” (Finstad 2005: 198).⁷⁵

Ut fra samtaler med politikvinner skiller Wathne politiets arbeidsmetoder i to idealtypiske kategorier: Den ”tøffe” og den ”myke” metoden. Politikvinnene beskriver den førstnevnte metoden som hovedsakelig deres mannlige kollegers metode, og den handler først og fremst om utøvelse av makt med en ”tøff tone eller muskelbruk” (Wathne 1995: 107). ”Den myke metoden”, som gjenspeiler politikvinnenes fortellinger om egen arbeidsmåte, beskrives som verdi- og målrasjonell og orientert mot det relasjonelle – en metode som preges av empati,

⁷⁴ Til tross en for betydelig motstand fra politiforbundet ble kvinner i 1958 formelt likestilt med menn ved ansettelse i politiet. Det betød at kvinner fikk anledning til å utføre uniformert ordenstjeneste.

⁷⁵ I den forbindelse er Tove Beate Pedersens (1996: 127) analyse av det generelle kvinneidealet i samfunnet interessant: ”For kvinner gjelder stadig at vellykket – eller akseptabel kvinnelighet handler om å være passe, og at det slett ikke er opp til hver enkelt kvinne å kaste seg frem på samme måte som menn”. Pedersen viser til SV-lederen Kristin Halvorsens erfaringer fra toppolitikken hvor kvinner som ønsker å bli tatt på samme alvor som menn verken bør være for ”pen” eller for ”stygg”, ei heller for ”skarp” eller ”sint” - og heller ikke for ”medgjørlig”.

forståelse og tålmodighet der maktaspektet ved rollen er kraftig nedtonet (ibid: 95). Politikvinner som ivaretaere av de ”myke” måter å løse oppdrag på blir også støttet av Granér's funn om svensk politikultur (Graner 2004).⁷⁶

I Finstads ”Politiblikket” (2000) kommer også en kjønnet politivirkelighet tydelig til uttrykk – bla. på denne måten: ”At kjønn betyr noe i og for politiet blir åpenbart tydelig når politiet møter sitt mangfoldige publikum (...) Møter mellom politi og publikum er kjønnete møter” (Finstad 2005: 200). I konfrontasjoner med publikum blir politikvinner først og fremst ”angrepet” som kvinne og ikke som politi (ibid: 190). Politikvinner nyter heller ikke den samme autoriteten som politimenn: ”Politikvinnerens symbolske makt blir ikke like selvsagt anerkjent som politimenns” (ibid: 191). Et tydelig eksempel på nettopp det i denne avhandlingen er fortellinger fra noen politikvinner om deres problemer med å få gjennomslag og aksept som politi i møte med enkelte menn fra minoritetsgrupper (jf. avsnitt 7.4.2 om ”prinsipper eller tilpassede løsninger?”).

I ”Politiblikket” beskrives interessante forskjeller i forhold til hvordan politimenn og politikvinner ser på sin rolle generelt, og hvordan de definerer en ”meningsfylt arbeidsdag” spesielt (Finstad 2005: 198). Utrykningskjøring, biljakt og det å ta en fange havnet øverst på listen over politimenns preferanser. For politikvinnene var svarene mer nyanserte, og de pekte mer i retning av ønsket om å kunne påvirke problemenes årsaker – ”for kvinnene virket det ikke like meningsfylt i lengden å kjøre utrykning eller få en fange” (ibid: 198). Til tross for den historisk overveldende mannsdominansen i polityrket, og de særegne utfordringene for politikvinner, viser likevel Finstad at politikvinner som regel trives godt i dette yrket. Hennes kvinnelige informanter gir (i likhet med flere av mine) uttrykk for at de liker en omgangstone som er mer ”real” og ”rett på sak”, og de er samtidig skeptiske til kvinnedominerte arbeidsplasser der man ofte må ”gå rundt grøten” (Finstad 2000: 229).

Finstad finner også at – ”Politikvinner beskriver ofte seg selv som kvinner som er opptatt av ’gutteting’, og de minnes oppveksttiden som en tid preget av fysisk aktivitet og ønsket om å mestre utfordringer” (ibid: 229). Dette får Finstad til å oppsummere at ”kvinner passer best i

⁷⁶ Her peker Granér på en likhet mellom politikvinner, eldre mannlige politibetjenter og politiet på mindre urbane steder i utformingen av politirollen – ved at de utviser ”en mindre repressiv och mer brottsförebyggande framtoning än yngre storstadspoliser” (Granér 2004: 272).

politiet hvis de ikke er for ulike `en av gutta`” (ibid: 229) – og hun viser samtidig til en norsk undersøkelse som kan dokumentere at kvinnelige studenter på Politihøgskolen skiller seg fra jevnaldrende kvinner flest på flere punkter. Det er bla. Roald Bjørklund som står bak denne undersøkelsen, og han har kartlagt ”personlighetsmessige trekk” hos et utvalg kvinnelige politistudenter (Bjørklund 1995: 69). Det viste seg at disse studentene var mer utadvendte, viste færre tegn til angst og hadde en større tendens til å søke spenning og risiko enn jevngamle kvinner i befolkningen. Bjørklund konkluderer dermed at ”på de nevnte områdene ligner de kvinnelige studentene mer på sine mannlige kolleger enn jevngamle kvinner i befolkningen” (ibid: 69). Både selvseleksjon og Politihøgskolens seleksjon av hvilke studenter som tas inn bør være sentrale forklaringer i den forbindelse.

I en annen norsk studie: ”Hvem er politistudentene?” – en nettbasert spørreundersøkelse som kartla hvem som søker seg til politiyrket, samt deres motivasjon for dette yrkesvalget, konkluderes det slik:

”Forskjellene mellom mannlige og kvinnelige studenter var stort sett små. Kvinnene understreket i større grad enn mennene betydningen av yrkets sosiale sider, men ellers var likhetstrekkene slående” (Larsson, Strype og Thomassen 2006: 50).

Pål Lagestad viser i rapporten ”Når muskler betyr mer” (2006) tall over politistudentenes idrettsprestasjoner i perioden 1995 – 2005. Denne undersøkelsen viser at politistudenter av begge kjønn gjør det best i de idrettsøvelsene som måler muskelstyrke i overkroppen. Når det gjelder de kvinnelige studentenes prestasjoner på dette feltet viste det seg at snittverdien lå på 61 kg i øvelsen ”benkpress” (dvs. å løfte en vektstang opp fra brystet i liggende stilling), og 17 % av kvinnene var i stand til å løfte mer enn 70 kg i denne øvelsen⁷⁷. Det skulle etter mitt skjønn tyde på at svært mange kvinnelige politistudenter har fysisk styrke nok til å kunne håndtere mange menn i fysisk konfrontasjon. I en upublisert gjennomgang av eksamensprotokollen for avgangsstudentene ved Politihøgskolen i 2009, vil man ikke kunne finne signifikante kjønnsforskjeller på de høyeste karakterene (A og B) som er gitt i faget ”Arrestasjonsteknikk”⁷⁸ (dvs. fysisk maktbruk – hvor for øvrig mannlige og kvinnelige

⁷⁷ Blant de mannlige politistudentene var tilsvarende styrkeresultater meget høye – hele 60 prosent av mennene løftet 110 kg eller mer ”på benken” – noe som for øvrig er langt over egenvekten for de fleste av disse mennene.

⁷⁸ Karakteroversikten for AT-faget har jeg fått av høgskolelektor og faglærer Anders Lohne Lie på Politihøgskolen i Oslo.

studenter vurderes på like vilkår). Derfor er det all grunn til å revidere gamle forestillinger om at politikvinner ikke er skikket til å bruke fysisk makt i tjenesten.

I Bonnie S. McElhinnys sosiolingvistiske politistudium fra Pittsburgh (1998) ga hennes kvinnelige informanter uttrykk for at de ville bli oppfattet som individer, og motsatte seg dermed å bli definert i en gruppe på bakgrunn av kjønn. De påpekte i den forbindelse at det finnes både redde og fysisk sett svake politibetjenter blant menn også. Politikvinnene følte videre at de tok på seg en maske når de var på jobb – ”I’m not a person, I’m a police officer” (ibid: 216). Det var imidlertid en maskulin maske de tok på seg – representert ved politiuniformen og politiets typiske væremåte (som tøff, mistenksom, distansert med mer). Disse politikvinnene tilpasset seg politiinstitusjonen ved langt på vei å overta deres mannlige kollegers språkbruk og væremåte. ”I don’t smile much anymore!” – forteller en av disse politikvinnene. Skal du være politi bør du være både tøff og myndig (ibid 313).

En politikvinne i mitt materiale, som har arbeidet i politiet i rundt 20 år, forteller om sin inntreden i politiyrket. Hun opplevde at politimenn ofte ikke likte å ha med seg en kvinne som makker i patruljen⁷⁹. Hun følte derfor at hun måtte gjennom en ilddåp, og det løste hun ved å overbevise om at hun dugde – at hun kunne løse oppdrag vel så ”tøft” som politimenn. I den forbindelse forteller en av mine mannlige informanter at han har erfart at enkelte kvinner som han har kjørt patrulje sammen med – *overkompenserer* – for manglende fysisk styrke ved å opptre aggressivt mot publikum. For øvrig plasserer han politikvinner og – *små* – politimenn i samme gruppe her. Han forklarer at politimenn av en viss størrelse (som han selv for øvrig) har større forutsetninger for å opptre rolig og behersket – fordi man har lite å frykte ved eventuelle konfrontasjoner med publikum. Denne formen for ”overkompensasjon” kommer også til uttrykk i Berit Vegheims studium av fengselsdømte kvinner og deres erfaringer med politiet. Flere av hennes informanter har erfart at politikvinner er ”verre” enn politimenn når det gjelder å markere sin makt som politi (Vegheim 1995: 180).

I McElhinnys materiale redefinerte politikvinnene hva femininitet og maskulinitet innebærer, og dermed ble det mulig for kvinnene å utføre politiarbeid som var forenlig med deres kvinnelige kjønnsidentitet. Ikke minst bidro denne redefineringen til å:

⁷⁹ I den forbindelse forteller flere av mine kvinnelige informanter at de ikke ønsker å kjøre patrulje med en annen politikvinne. Det er særlig mangelen på fysisk styrke som oppgis som grunn her.

”(...) free women and men from the tyranny of the everlasting binary associations we find in our culture between masculine/objective/rational/strong/cultural and feminine/subjective/emotional/weak/natural (ibid: 323).

Selve politirollen er også til gjenstand for redefinering over tid. Jorunn Hesjedal (1996) viser til at ”generalisten” (politibetjenten som skal kunne ta hånd om ”alt mulig”) i økende grad har blitt en rollemodell i politiet. Hun peker også på en stadig økt fokusering på service- og forebyggende oppgaver i politiet. Hvis man forstår denne delen av politivirksomheten som tettere knyttet til tradisjonelle feminine verdier, kan man som Hesjedal argumentere slik:

”På mange måter tilnærmer man seg dermed stadig en politikultur hvor det som regnes som *’kvinnelige’* verdier og tilnæringsmåter kan være fruktbare. Kvinnene blir ofte vurdert til å skape gode relasjoner mellom politi og publikum ved at de betoner politiarbeidets *’myke’* sider. Et godt forhold her er en sentral forutsetning for forebyggende arbeid (...) Utvikling i retning av *’generalisten’* som et rolleideal, antas også å ha bidratt i positiv retning for politikvinnene. Her møtes de *’feminine’* og *’maskuline’* sidene i politiarbeidet i en og samme karakter” (ibid: 96-97).

En av mine erfarne kvinnelige informanter bekrefter disse tankene når hun forteller at vi er i ferd med å få et helt annet politikorps i våre dager som ikke er så – *macho* – preget som det en gang var (i tråd med at politiutdanningen har blitt til en høyskole). Politikulturen er ikke så tydelig – *militant og operativ* – lenger forklarer hun. En politimann (også erfaren) bekrefter dette ved å peke på at han hører ikke lenger sine mannlige kolleger gi uttrykk for at de ikke ønsker å kjøre patrulje med en kvinne. Det var imidlertid ikke uvanlig på begynnelsen av 1990-tallet forklarer han.

10.3 Oppsummering og avsluttende kommentarer

I mitt materiale er jeg ikke i stand til å identifisere generelle forskjeller mellom mannlige og kvinnelige politibetjenter i mange av de sentrale dimensjonene ved politiets arbeid med familiekonflikter – med unntak av fortellinger om fysisk maktanvendelse. Både mine og andres funn kan imidlertid bekrefte nytten av Connells (1995) begrep om den ”hegemoniske maskuliniteten” i politistudier hvor det ”mannlige” blir en slags hovednorm for yrkesutøvelsen (Solheim 2002: 110). Tross nyanser og endringer av kjønnsrollene over tid i politiet synes likevel de tradisjonelle maskuline verdiene å ha en forrang i denne yrkeskulturen – som både kvinnelige og mannlige politibetjenter forsøker å etterstrebe på ulike måter.

Ved studier av kjønnsdimensjonen i politiet bør det imidlertid skilles mellom flere forhold – som den praktiske utførelsen av konkrete oppdrag, kollegafellesskapet og andre interne forhold (som for eksempel opprykk til lederfunksjoner), oppfatninger av politirollen, forholdet til publikum med mer. Politisosiologiske arbeider som har fokusert eksplisitt på kjønnsaspektet i Oslo-politiet har pekt på sentrale og viktige kjønnsforskjeller (som Wathne 1996 og Finstad 2000). Andre bidrag, som i mindre grad har hatt kjønn på dagsorden, finner i liten grad forskjeller. Det gjelder både Kari Rønnebergs (2009) og mitt eget bidrag.

Mye tyder imidlertid på at det har skjedd markerte endringer i politiyrket i løpet av de senere tiårene – både når det gjelder politifolks syn på sin rolle, og forholdet mellom politimenn og politikvinner. Det å være kvinne (og for den saks skyld mann) i denne etaten er sannsynligvis ikke hva det en gang var – bare for noen få tiår tilbake. I stedet for å fokusere på forskjeller mellom kvinner og menn i politiet kan det være vel så fruktbart å identifisere maskuline og feminine ferdigheter og verdier som både politimenn og politikvinner besitter.

Flere av mine informanter (både kvinner og menn) finner ikke kjønnsvariabelen spesielt interessant for politirollen, og flere erfarer i stor grad likestilling i dette yrket. Likevel kan man diskutere hva som ligger bak denne uttalte likestillingen. Tove Beate Pedersen (1996) viser i den forbindelse til et interessant eksempel (dog ikke fra politiet) der noen ungdommer ble gruppert for å diskutere likestilling mellom jenter og gutter. Det viste seg at de unge ikke var særlig opptatt av likestilling. "Kvinnesak" var visstnok "passé" (ibid: 125). Ungdommene ble på et senere tidspunkt spurt om samtalen som de hadde ført i gruppene hadde vært likeverdige mellom guttene og jentene, men "alt hadde vært i skjønneste orden" (ibid 126). Guttene hadde i følge jentene ikke dominert samtalen, men det de ikke visste var at gruppediskusjonene hadde blitt filmet. Videoen kunne avsløre at guttene hadde fått klart mest taletid, de satte dagsorden for samtalen langt hyppigere enn jentene og stod også for de fleste av avbrytelsene. Selv i grupper der guttene var i mindretall dominerte de samtalen. Hvordan kan denne avstanden mellom selvpoppfatning og realiteter forklares? Pedersen anvender her Hanne Haavinds påstand om at "moderne kvinnelighet og mannlighet handler om et felles prosjekt; nemlig å skjule at menn stadig dominerer kvinner" (ibid: 127, 128). Når likestilling er et sterkt ideal i vår tid blir ikke mannsdominansen legitim. Derfor må kvinner finne "væremåter som skjuler at de underordner seg menn, og for mennene å oppføre seg på måter som gjør at deres dominans ikke merkes" (ibid: 128). For politiets del er det grunn til å sette et spørsmålsteget ved den uttalte likheten og likestillingen mellom mannlige og kvinnelige politibetjenter.

11. OPPSUMMERING OG KONKLUSJONER

11.1 Innledning – husbråk og familievold

Politiets tradisjonelle samlebegrep – ”husbråk” – om bla. familievold og familiekonflikter har vært gjenstand for mye kritikk fordi det kan gi inntrykk av at politiet tar lett på volden i de nære relasjoner – som om vold og høylytte fester puttes i samme kategori. Samtidig gjenspeiler husbråksbegrepet politiets virkelighet i den forstand at det er helt åpent hva som møter patruljene når de rykker ut til adresser hvor det meldes om vold, trusler eller plagsom atferd i nære relasjoner. Hvilke begreper man opererer med kan imidlertid bli styrende for praksis. Har patruljen fått melding om ”hyl og skrik” fra en leilighet (noe som åpenbart kan ha høyst ulike årsaker) vil man kanskje forberede seg annerledes hvis man rykker til ”husbråk” enn om det er ”familievold” man skal ut å håndtere. Tenker man ”husbråk” vil en kanskje være mest innstilt på det ordensmessige, og derfor i mindre grad være forberedt på å sikre seg beviser for eventuelle straffbare handlinger så tidlig som mulig i oppdraget (som for øvrig har avgjørende betydning for etableringen av en straffesak). Tenker man derimot utelukkende på ”familievold” kan man som politimannen i kapittel 6 (avsnitt 6.3.1) stå i fare for å insistere på voldshandlinger når det kanskje ikke er grunnlag for det, og dermed være en unødige belastning for de involverte.

Jeg har brukt konfliktbegrepet om den virkeligheten som politiet møter fordi det er vidt nok til å fange inn mangfoldet av problemer som patruljene må håndtere. Samtidig finner jeg det problematisk, og faktisk også moralsk forkastelig, å karakterisere vold som konflikt når det kan bidra til å kamouflere alvoret, maktforholdet og ansvaret bak volden. I fortsettelsen av dette avslutningskapittelet vil jeg oppsummere og trekke konklusjoner i tråd med de gitte problemstillingene for denne avhandlingen (jf. kapittel 1).

11.2 Gapet mellom myndighetenes forventninger og politiets praksis

Som følge av en utbredt kritikk av politiets passivitet og unnfalleshhet i familievoldssaker, og en stadig økende synliggjøring av familievold både i mediebildet og på den politiske dagsorden, ble det iverksatt en opptrapping internt i politietaten – i form av nye strukturerte handlingsplaner for politiarbeidet. I tillegg ble det innført en rekke nye straffebestemmelser i lovverket. Regjeringen har i de senere årene gitt ut to forskjellige handlingsplaner for denne type vold (i 2000 og 2008). I disse handlingsplanene, og i NOU – ”Retten til et liv uten vold”

(2003:31) pekes det samlet sett på politiet og rettsvesenet som den mest sentrale aktøren i arbeidet med dette problemet. Dokumentene gir uttrykk for en betydelig forventning og optimisme til hva straffeloven og politiet kan bidra med for å bekjempe vold i nære relasjoner.

Til tross for den økte strafferettslige kursen, kan vi ikke se tilsvarende endringer i ordenspolitiets bruk av straffeloven i perioden 1995 – 2005 i Oslo. Det er et betydelig gap mellom lovens/ de nye retningslinjenes forventninger til politiarbeidet og politiets praksis. Det er særlig andelen politiinitierte anmeldelser (som vist i kapittel 5) som kan bekrefte denne avstanden. Når bare en brøkdel av utrykningene, hvor politiet har en person å mistenke for vold mot sin partner, ender med offentlig påtale, er det grunn til å konkludere med at ordenspolitiet ikke gjør hva de er bedt om å gjøre. Det foreligger med andre ord et betydelig gap mellom idealer og realiteter på dette punktet. På den annen side har patruljene en rekke begrunnelser for å la være å skrive anmeldelser – som hovedsakelig knytter seg til voldens alvor, hendelsens utydelighet, uhensiktsmessigheten ved å skrive anmeldelse og ofrenes motstand. Flere av mine informanter peker på et dilemma når utsatte kvinner ber dem om å la være å anmelde partneren hennes. Noen kvinner kan sågar lykkes med å overbevise patruljen om at hennes situasjon vil bli ytterligere forverret ved at politiet etablerer straffesak. Enkelte politifolk vil da føle en tydelig konflikt mellom hensynet til loven/ instruksjer og hensynet til hva som føles både rett og formålstjenlig. (Når jeg skriver om ”kvinnen” eller ”henne” som offer har det sin bakgrunn i dokumentasjon fra kapittel 5 der det i all hovedsak er kvinner som er oppført som *fornærmet* og menn som figurerer som *mistenkt* – jf. figur 7 i avsnitt 5.5.2.)

Når det gjelder anmeldelsestallene skal det sies at de presenterte PO-tallene er fra senest 2005. I et rundskriv fra Riksadvokaten i 2008 blir forventningen om å etablere straffesak (dvs. anmeldelse som første steg) presisert tydeligere enn noen gang – i form av et ”skal” – i følgende formuleringer:

”Det er ikke akseptabelt å behandle meldinger om vold i familien som ’husbråk’ som etter utrykning anses ’oppgjort på stedet’ (...) For alle tilfeller gjelder at straks politiet forstår at en kan stå overfor en familievoldssak, skal det settes i gang etterforskning for å klarlegge hva slags straffbare forhold som kan være begått og deres omfang og varighet (ibid: 2,3).

Det vil alltid være et tidsmessig etterslep på empirien i et langvarig forskningsprosjekt. Det kommer stadig nye instruksjer eller innskjerping av gamle retningslinjer når det gjelder utførelsen av politityrket – og da særlig når det gjelder familievold som sakskompleks (noe

kapittel 4 om "familievold på politiets dagsorden" dokumenterer). Når det gjelder anmeldelser har jeg også fått rede på at operasjonssentralen i Oslo i stadig økende grad beordrer patruljene til å skrive anmeldelse etter utrykning til familievoldshendelser. Disse endringene er naturligvis egnet til å trekke tallene på politiets egne anmeldelser kraftig opp, og det bør herske tvil om hvor gyldige tallene fra 2005 er pr. i dag. Likevel er det et åpent spørsmål om patruljene og politimyndighetene har en omforent forståelse av hva som er vold. Det kan hende at en politipatrulje får kjennskap til at den ene av de involverte partene har utøvd vold mot den andre, men oppfatter likevel volden som perifer i forhold til oppdragets hovedproblem – som for eksempel kan bestå av "fyll og spetakkel". Avhandlingen har – i tråd med Gunnar Ekmans (1999) sentrale funn – vist at det i større grad er "virkeligheten" fremfor tekstene som styrer politiets praksis.

11.3 Politirollen i familiekonfliktene

Denne avhandlingen har i hovedsak inntatt et aktørperspektiv gjennom kvalitative intervjuer av politibetjenter. Disse samtalene har synliggjort politiets praksis og tenkning vedrørende arbeidet med familiekonflikter – hvor særlig dilemmaene ved politiarbeidet er brakt til overflaten. Et utbredt funn i mitt materiale er utsagn om at familievoldssakene representerer den vanskeligste delen av patruljenes arbeidsfelt, og det er en rekke forklaringer som kan ligge til grunn for nettopp det: Først og fremst oppstår det mange vanskelige avveininger og konfliktfylte problemstillinger når statens maktapparat griper så direkte inn i "det private", og det er særlig mange ofres motstand mot politiarbeidet som er aktuelt i den forbindelse. I tillegg møter patruljene ofte et langt eldre publikum i disse sakene enn hva de ellers gjør i tjenesten. Unge politifolk (pluss/minus 30 år – som utgjør hovedtyngden av ordensstyrken i hovedstaden) føler av og til manglende erfaring, autoritet og legitimitet i å veilede, gi råd og mekle mellom stridende parter i nære relasjoner. Når politiet intervenserer i det private rom blir det vanskelig for patruljene å trekke grenser for sin involvering. I tillegg befinner politiet seg i lukkede rom der retrett-(flukt) mulighetene er begrenset. Alle disse faktorene gjør også at familiekonfliktene skiller seg på vesentlige punkter fra de andre politioppdragene i ordenstjenesten.

En annen sentral og vanskelig utfordring ligger i det faktum at rundt halvparten av alle utrykninger politiet i Oslo foretar seg til private hjem er til familier med minoritetsbakgrunn (se figur 8 i kapittel 5). Både språkproblemer og "kulturkonflikter" mellom patruljen og de

involverte utgjør et betydelig problem for politiet (og sikkert også for de involverte) i det praktiske og akutte politiarbeidet. En problemstilling i den forbindelse er hvor langt patruljene skal strekke seg for å imøtekomme minoriteters ”kulturelle krav” – som for eksempel at patruljen tar av seg på beina før de trer inn i en bolig med fremmede religiøse koder, at antatt fornærmede skal få dekke til seg før hun møter patruljen, enkelte menns motstand mot å få snakke med en kvinnelig politibetjent etc. Når politiarbeidet beskrives som ”vanskelig” her bør det imidlertid legges til at det foreligger betydelige forskjeller i politibetjenters beskrivelser av sitt arbeid i så måte. Enkelte av mine informanter later til å hoppe over flere av de nevnte problemstillingene ved å forholde seg så enkelt som mulig til arbeidsoppgavene som de er pålagt å utføre.

De tidlige og klassiske politisosiologiske tekstene, særlig av Egon Bittner, kan i høy grad berike forståelsen av politiets vide praksisfelt. Politiets rolle er å ta hånd om ”alle mulige” konflikter hvor fysisk maktbruk kan komme til anvendelse. Politiet må ha en lav terskel for hvilke nødandrop de skal respondere på fordi de vet så lite om hva problemet består i før en har rykket ut til stedet og sett det hele an. Når patruljene rykker ut på nødmeldinger til private adresser hender det relativt ofte at hendelsene som de møter ikke oppfattes som noen politisak likevel. Hva som i utgangspunktet ikke tolkes som politiets oppgave blir imidlertid fort en politisak likevel – særlig av tre grunner: For det første har politiet et ansvar i å dempe konflikter og bråk som forstyrrer den alminnelige ro og orden. Da må gjerne patruljene involvere seg i konflikten til tross for at de definerer den ut av sitt ansvarsområde. For det andre har politiet et ansvar i å forebygge straffbare handlinger. Konflikter kan alltid tenkes å få en voldelig utgang. For det tredje er det et selvfølgelig faktum at politiet jobber med mennesker – mennesker som ikke så lett lar seg avfeie til tross for at de har lite relevante problemer å by politiet. En konsekvent avvisning av alle som adresserer sine mindre politirelevante problemer til patruljene ville antakelig skade politiets tillit i befolkningen – en tillit denne etaten for øvrig er helt avhengig av for å kunne løse sine oppgaver. Det er særlig disse tre begrunnelsene som er grunnlaget for påstanden om at studier av politiets arbeid i familiekonflikter er spesielt egnet til å frembringe innsikt i politirollens kompleksitet (jf. punkt 1.2.1 i kapittel 1).

Kapittel 5 avslørte at patruljene i betydelig grad kontaktet en rekke andre hjelpeaktører ved utrykning, og da i fremste rekke ambulanse/legevakt, barnevern og krisesenter. Politiet får dermed en sentral portvakt-rolle i dette arbeidet hvor hele eller deler av problemet fordeles

videre til andre aktører. Det er opp til patruljene, som ofte er den første profesjonelle aktøren til å møte familiekonfliktene, å tolke hva de står overfor – som for eksempel ”vold”, ”krangling”, ”ingenting”, ”personskader”, ”psykiatri” etc. Hvilken merkelapp patruljen konkluderer med har avgjørende betydning for om de vil kontakte annen bistand. Mer enn brorparten av alle oppdragene til politiet i de private hjem ender med at ingen andre profesjonelle aktører blir kontaktet. Det kan også si noe om hvordan patruljene oppfatter alvorlighetsgraden i mange av disse oppdragene.

Grensene for politirollen tegnes tydelig forskjellig mellom politibetjenter. Hva som er politiets rolle blir til en viss grad definert av politibetjentene selv. Det er markerte forskjeller i hvor mye den enkelte politimann/kvinne ønsker å la seg involvere i familiekonflikter. De store variasjonene i hvordan politibetjenter uttrykker utførelsen av rollen sin og hva som oppfattes som politirelevant eller ei, har først og fremst sitt opphav i den store spennvidden og mangfoldet i ordenspolitiets arbeidsfelt. Også når det gjelder anvendelsen av politiets kjerneverktøy, bruk av fysisk makt, kommer ulike oppfatninger og praksis til uttrykk. Bruk av fysisk makt er i stor grad kontekstavhengig, men det finnes også klare individuelle forskjeller i hvor lenge politibetjenter er villige til å diskutere og gi advarsler før muskelmakt settes inn. Det knytter seg også interessante forskjeller mellom politibetjenter i hvorvidt bruk av skjold er en hensiktsmessig måte å tilnærme seg private hjem på. Der noen av mine informanter vurderer skjoldet som skadelig både for løsningen av det konkrete oppdraget og for tilliten til politiet for øvrig, hevder andre at denne måten å tilnærme seg familiekonflikter på er nødvendig for å ivareta egen sikkerhet.

Politiet har unektelig betydelig makt overfor enkeltpersoner som de møter i tjenesten. Samtidig kommer opplevelsen av avmakt nokså tydelig frem i samtaler med politifolk. Patruljene har makt til å tre inn i disse konfliktene tross betydelig motstand. Likevel kan politiet føle avmakt i forhold til flere av problemstillingene som de må håndtere i familiekonfliktene. Flere av mine informanter gir uttrykk for maktesløshet i forhold til de menneskelige tragedier og lidelser som de må forholde seg til – livssituasjoner som politiet i liten grad kan påvirke. Maktmisbruk vil også være maktens skyggeside. Det er imidlertid en betydelig gråsoner mellom utøvelse av makt og maktmisbruk der ulike fortolkninger vil råde, og hvor det til syvende og sist er Høyesterett som avgjør grensdragningen. I kapittel 6 (pkt. 6.4.3) viste jeg imidlertid til eksempler på politihandlinger som tydelig kan plasseres ”over streken” – som å ta et halsgrep på mistenkte så han mistet pusten for en kort stund, true en

familiefar med personlige represalier – og politibetjenten som mistet kontrollen over seg selv ved å utøve unødig brutalitet under en pågripelse.

11.4 Den skjønsmessige håndhevelsen av loven

Skjønnnet gjennomsyrrer hele polititjenesten, og patruljene foretar skjønsmessige vurderinger i nær sagt alle stadier og trinn av politioppdragene – fra utrykning til avslutning av oppdraget. Skjønnnet er uløselig knyttet til tjenesteutførelsen når det foreligger en (ofte betydelig) avstand mellom den praktiske virkeligheten og lovbestemmelsenes generelle karakter. Patruljene møter mennesker, og ikke objektive tilfeller – og den menneskelige dimensjonen ved oppdragene kan bestå av et mangfold av nyanser som loven umulig kan fange opp. Politiets skjønnsutøvelse ligger i stor grad i de mellommenneskelige møter. Det mest interessante ved politiets skjønnsutøvelse er tilfeller der patruljene finner andre legitimitetsgrunner enn loven for sine handlinger.

I hendelser hvor patruljene møter synlige tegn på grov familievold (som skader på den voldsutsatte) hersker det liten tvil om hva de skal gjøre. I slike oppdrag blir som regel mistenkte pågrepet og kjørt i arrest mens offeret gjerne blir transportert til krisesenter og/eller legevakt. Et vesentlig aspekt ved politiets familievoldssaker er at et slikt scenario langt fra er det typiske. Både straffeloven og politiloven byr ofte på tolkningsproblemer for politiet i dette sakskomplekset. De sentrale spørsmålene som patruljene må vurdere er hva som er en legemsfornærmelse – med eller uten skadefølge, og hva som kan sies å være en straffbar trussel. Disse spørsmålene er, i tillegg til vurderingen av *skjellig grunn til mistanke* (altså sannsynlighetsovervekt for skyld), avgjørende for beslutningen om pågripelse av mistenkte. Når det gjelder politiloven knytter det seg skjønsmessige vurderinger til hva som skal kvalifisere til forstyrrelse av den offentlige ro og orden. Når har patruljene grunnlag for å innbringe noen til arresten eller bortvise noen fra stedet? Politilovens formuleringer er generelle i disse spørsmålene, og de etterlater seg et betydelig rom for frie vurderinger. Derfor kan loven også brukes som en ressurs for å oppnå andre mål en lovhåndhevelse i seg selv. En lang rekke utenomrettslige hensyn har blitt presentert i denne avhandlingen. Et sentralt hensyn handler om å løse oppdraget effektivt ved å få fjernet en av partene til tross for at det ikke foreligger noen klar hjemmel for det. Loven kan også tøyes etter hva patruljene oppfatter som en rettferdig eller rimelig løsning på hendelsen. Når patruljen følger sitt eget syn på hva som måtte være rettferdig eller ei trår de fort utenfor sitt eget myndighetsområde. I slike tilfeller

blir patruljen fort en slags dommer på stedet, og avviker dermed fra retningslinjene for yrkesutøvelsen.

11.5 Politibetjentes erfaringer med ofre for familievold – og avstanden til det rådende offerbildet.

I politibetjentenes fortellinger om sine erfaringer med ofre for familievold veksles det mellom følelsen av medlidenhet, frustrasjon, oppgitthet, undring, mistro, irritasjon og utilstrekkelighet. Det ”ideelle offer” er imidlertid en sjeldenhet i politiets erfaring, og deres erfaringer med ofre i denne type saker kan bla. kategoriseres i ”det medskyldige offer”, ”det mindre troverdige offer” og ”det motstridige offer”. Politiet ser ofte mange nyanser og variasjoner mellom polariseringen ”gjerningsmann” og ”offer”. Til tross for at den ene parten har slått til den andre virker ”det egentlige” skyldspørsmålet til tider uklart for patruljen.

Det som i særlig grad frustrerer mange politibetjenter er utsatte kvinners ønske om å bli værende i relasjonen til partneren, og hennes ulike former for motstand både mot straffesaksarbeidet og politiets løsninger forøvrig. Denne motstanden kan komme til uttrykk på mange forskjellige måter – som for eksempel unnvikelse fra å svare på patruljenes spørsmål om hendelsesforløpet, benekting av at voldshandlinger har forekommet, motsette seg pågrepelse eller anmeldelse av mannen, motarbeide patruljens ønske å bringe inn andre aktører for bistand eller sette til side både voldsalarm og besøksforbud ved å ta initiativ til kontakt med mannen. Ofrenes motstand mot straffesaken er en vel etablert erfaring blant politifolk, og ordenspatruljer instrueres derfor i å sikre seg hennes forklaring om hendelsen så tidlig som mulig i oppdraget. Politiet regner med at det da er størst sannsynlighet for at hun vil ytre seg om volden hun skal ha vært utsatt for – ytringer som kan brukes i straffesaken på et senere tidspunkt til tross for hennes motstand.

Det foreligger en betydelig avstand mellom politiets praksisblikk og det ”rådende” og ”offisielle” bildet av vold mot kvinner. Det er imidlertid begrensninger i begge disse bildene. Ankepunktet mot den ”offisielle” versjonen av kvinnemishandling kan være at den fremstår som unyansert og ledet av interessen om å skape det ideelle offer for å mobilisere både befolkningen og hjelpeaktører til innsats. Politiblikket ser gjerne bare overflaten på problemet der det mest iøynefallende blir utsatte kvinners ”fiendtlighet”, ”mas”, ”utakknemlighet”, ”delaktighet” etc. Politiet ser imidlertid ikke like enkelt hva som kan være årsakene til slike

reaksjoner. Patruljene har i det hele tatt svært begrensede muligheter til å kunne se om de står overfor enkeltstående tilfeller av vold eller om det er mishandlingsforhold de har å gjøre med. Det er i stor grad enkeltpersoner med sine individuelle historier som patruljene forholder seg til – der den underliggende maktstrukturen i et konkret parforhold eller samfunnets overordnede maktstrukturer (jf. den ”hegemoniske maskuliniteten” – Connell 1995) lett kommer ut av synet.

Det er to ulike virkelighetsoppfatninger som kommer til uttrykk i disse måtene å se familievolden på, og de kan lett komme til å utdefinere hverandre. Når patruljene ikke kjenner igjen vold mot kvinner slik de har lært det i litteraturen eller på seminarer/temadager, kan det få konsekvenser for det praktiske politiarbeidet. Det kan hende at tilfeller av vold mot kvinner ikke oppfattes som kvinnemishandling slik man har forstått at det skal være. Politibetjenters utsagn om hva som er – *skikkelig hjemmenvold* – og lignende kan tyde på det. Da kan ”mindre alvorlige” hendelser – slik politiet bedømmer det – stå i fare for å bli oppfattet som bagateller, og dermed lite for politiet å bry seg med.

11.6 Politiets forebygging av familievold

Metaforen ”brannslukking” knyttes til det tradisjonelle og reaktive politiarbeidet der politipatruljer nøyer seg med å rykke ut for å stoppe akutte konflikter. Det forebyggende siktemål har etter hvert blitt mer ambisiøst enn som så i politiet, og derfor får brannslukningsmetaforen gjerne en negativ klang. Likevel må det kunne slås fast at ”brannslukking” i seg selv representerer en svært sentral og viktig (i enkelte tilfeller livsviktig) del av den samlede polititjenesten. (Det er som kjent politiets kapasitet til å ”slukke branner” som gjør at de har en døgnkontinuerlig beredskap alle dager året rundt. Fraværet av streikerett for denne delen av polititjenesten sier også mye om nødvendigheten av utrykning til akutte hendelser.)

Det kan imidlertid diskuteres hvorvidt utrykninger til familievold med påfølgende straffereaksjon har noen forebyggende verdi på lengre sikt. Denne problemstillingen reiser først og fremst spørsmålet om straffens virkninger. Når det gjelder allmennprevensjonen er vi i stor grad overlatt til tro eller tvil. Vi vet lite om straffetrusselens virkning på befolkningen – både i form av avskrekking og straffens mulige normstyrkende funksjon. Individualprevensjonen vet vi derimot mer om – riktignok ikke fra hjemlige studier når det

gjelder familievold, men særlig fra amerikansk forskning. Tross metodiske innvendinger er det velkjente Minneapolis-eksperimentet i stand til å påvise at arrestasjon av mistenkte voldsutøver hadde en bedre effekt mot gjentatt voldsutøvelse enn andre (og mindre inngripende) politioperative løsninger. Andre studier har påvist velkjente kriminologiske erkjennelser av at straffereaksjoner har en langt større mulighet til å virke positivt for menn som har mye å tape – sammenlignet med marginaliserte menn med en lengre voldshistorie bak seg.

Begrensningene i det tradisjonelle politiarbeidet, i form av utrykning og mulig arrest, førte til en ny tenkning for forebygging representert ved det såkalte problemorienterte politiarbeidet. Med unntak av enkelte spesifikke prosjekter her til lands (som Vestfoldmodellen og Nordmøre og Romsdals risikoanalyser) synes det problemorienterte politiarbeidet rettet mot familievold å være lite utviklet både i Oslo og i landet forøvrig. I England derimot, nærmere bestemt i Killingbeck i Leeds, er det dokumentert et svært tydelig problemrettet politiarbeid mot familievold – der en rekke andre tiltak enn de tradisjonelle politimetodene er implementert. Dette arbeidet kunne vise til tydelige positive virkninger mot gjentatt viktisering.

Ut fra en alternativ og gjenopprettende ideologi (RJ) reises det fundamentale spørsmål om politi- og rettssystemets arbeidsmetoder, verdier og resultatorientering i det hele tatt er egnet til å håndtere familievoldssaker. I de senere årene har den ideologiske konflikten mellom disse strategiene blitt stadig mer tydeliggjort til tross for en beskjedne bruk av konfliktråd for familievoldssaker i Oslo. Konfliktråd anses fortsatt i liten grad som en akseptabel løsningsform for denne type politisaker. Kun fire prosent av Oslopolitets familievoldssaker i 2007 ble overført til konfliktrådet. Samtaler mellom partene ved hjelp av en mekler blir som regel vurdert som både uheldig og utilstrekkelig – som at det ikke gjøres *nok* med dette onde. Det hersker imidlertid neppe noen tvil om at det kan identifiseres alvorlige svakheter, i form av mulige utilsiktede virkninger som forverring av situasjonen for de involverte, ved begge disse strategiene for håndteringen av familievold. Derfor bør en kombinasjon av disse modellene, som er tilpasset mangfoldet av individuelle forskjeller, være en farbar vei.

11.7 Sluttord: En alternativ handlingsplan for politiet?

Myndighetene peker på politi og strafferett som sentrale løsninger for familievold, men det synes å være mindre interesse for å forsøke å vurdere i hvilken grad, og på hvilke måter, de repressive virkemidlene er egnet for problemløsning og forebygging. Derfor er det tenkelig at det skjerpede strafferettslige fokuset også tjener en velkjent symbolfunksjon – dvs. markeringen av at man ”gjør noe” på dette feltet. I håndboken "Politiets behandling av familievoldssaker" (Politidirektoratet 2002 a), som skal være styrende for norsk politi, er det påfallende i hvor stor grad de strafferettslige virkemidlene vektlegges, og tilsvarende bemerkelsesverdig hvor lite oppmerksomhet som vies de andre sidene av politiarbeidet. Det er som om bare det ytre skallet (regler og instruksjoner) er presentert i håndboken, og ikke selve ”innmaten”. Denne ”innmaten” kan for eksempel være kommunikasjonen politiet fører med de involverte, politiets møte med lidelse/kriser, møte med minoriteter, håndtering av barn osv. Når Politidirektoratet ønsker en ny kurs for politiarbeidet er det grunn til å reise spørsmål om det bare er på det juridiske planet det ønskes endringer. Hva tenker direktoratet om helt sentrale og praktiske problemstillinger i dette politiarbeidet – som for eksempel hvordan politipatruljene bør forholde seg til ofre som ber politiet (tynt) om å la være å anmelde mannen sin – hvordan de involvertes interesser spesifikt i minoritetsgrupper skal ivaretas – hvilke prinsipper og retningslinjer som skal legges til grunn for kommunikasjon med mennesker (både voksne og barn) i sorg og fortvilelse? Det samme gjelder spørsmål om fysisk maktbruk – som for eksempel forsvarligheten og hensiktsmessigheten av å møte folk i familiekriser med skjold som en fast prosedyre.

I det strafferettslige perspektivet kan fraværet av pågripelser og anmeldelser lett bli tolket som en tjenesteforsømmelse og mangel på både kunnskaper og ”gode holdninger”. Når dette perspektivet er så rådende blir også straffereaksjoner det dominerende suksess-kriterium for politiet. Man kan imidlertid tenke seg en rekke andre mulige kriterier for suksess – som for eksempel om de involverte faktisk har fått en bedre livssituasjon etter politiinngrepet – hvordan det tverrfaglige arbeidet med andre aktører har fungert – hvorvidt politiet har klart å skape god dialog med de involverte – med mer. Når det formalistiske og regelbaserte politiarbeidet betones så sterkt i håndboken, skapes det også et inntrykk av at politiarbeidet kan gå på ”skinner” – dvs. at det lar seg gjøre å detaljstyre politiet. Da står håndboken i fare for å overse, usynliggjøre og underkjenne mye av substansen i politiets arbeid som består av komplekse problemstillinger og vanskelige skjønsmessige vurderinger som er dokumentert i denne avhandlingen. Dermed har direktoratet laget et kart som ikke alltid passer med

terrenget. Den strafferettslige kursen, som betoner nødvendigheten av for eksempel å anvende lovens bestemmelser om ubetinget offentlig påtale, eller viktigheten av å gjøre den fornærmede parten kjent med fritak fra vitneplikten, kan samsvare dårlig med den sammensatte og ofte motsetningsfylte virkeligheten som politiet møter. Et sentralt funn i denne studien ligger i dokumentasjonen på avstanden mellom politimyndighetenes retningslinjer og politipatruljenes praksis – og ikke minst hvorfor politiet så ofte setter instruksene til side. Når politiarbeidet i så stor grad handler om skjønnsvurderinger, bør en helhetlig handlingsplan for politiet forholde seg mer eksplisitt til dette skjønnet.

Til slutt finner jeg grunn til å reise spørsmål om politibetjenter på ordensavdelingene i Oslo har kompetanse nok til å arbeide med familiekonflikter og familievoldsaker. En gjennomgangsmelodi i denne avhandlingen er politibetjentes utsagn om at disse sakene er de mest kompliserte og krevende i den daglige tjenesten, og de føler ofte frustrasjon, oppgitthet og utilstrekkelighet i dette arbeidet. Avhandlingens fremste verdi ligger nettopp i synliggjøringen av mangfoldet av dilemmaer og vanskelige problemstillinger som man kan finne i politiarbeidet i privatsfæren. Arbeidet med familiekonflikter skiller seg også på vesentlige punkter fra de andre oppgavene som ordenspolitiet har til daglig. Da er det meget mulig at en økt grad av spesialisering av politifolk som skal jobbe med dette sakfeltet er påkrevet. En enkel måte å gjøre det på er å øremerke en eller flere av byens politipatruljer – med videreutdannet personell – til å arbeide først og fremst med disse sakene. Jeg føler meg nokså usikker på om dagens grunnutdanning på Politihøgskolen – tross omleggingen til høyskoleutdanning og økt satsing på temaer som ”offerlære” og ”vold i nære relasjoner” (hvor jeg selv er med på å utforme fagplanene) er tilstrekkelig. Kompleksiteten i dette politiarbeidet bør også kunne tjene som et argument for å forplikte politiet til å samarbeide med andre profesjonelle aktører i langt større grad enn i dag. Derfor bør det opprettes egne faggrupper (”team”) med representanter fra politiet, barnevern, helsestasjon, behandlingsapparat, krisesenter etc. særlig på de politistasjonene i Oslo som har mange familievoldssaker. På den måten vil politiet i mindre grad være overlatt til seg selv og sine løsninger i dette krevende og vanskelige arbeidet.

APPENDIKS

Innledning

I dette tilleggskapittelet vil jeg først presentere debatten som jeg har ført med Rådet for taushetsplikt og forskning for å kunne få tillatelse til å gjøre et feltarbeid i ordenstjenesten. Selv om deltakende observasjon ikke ble akseptert som en metodisk tilnærming – ble i det minste debatten (dvs. søknadsprosessen) om denne forskningsmetoden sentral for prosjektet. Jeg vil også komme inn på arbeidet med lovendringer som skal hjemle denne typen forskning – forhåpentligvis i nær fremtid.

Deltakende observasjon – metodiske og etiske utfordringer

Informert samtykke er et fundamentalt kriterium for forskning der enkeltindivider berøres. Dette følger blant annet av de forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora, punkt 8, 1. Avsnitt:

”Som hovedregel skal forskningsprosjekter som forutsetter aktiv deltakelse settes i gang bare etter deltakernes informerte og frie samtykke. Den samme regel gjelder for forskning som innebærer en viss risiko for belastning på deltakerne. Informantene har til enhver tid rett til å avbryte sin deltakelse, uten at dette får negative konsekvenser for dem” (NESH 1999).

Personer som er gjenstand for forskning skal i utgangspunktet alltid kunne gi sitt samtykke til dette på forhånd. Det har med grunnleggende personvernshensyn å gjøre. Slike hensyn må på et generelt grunnlag ha forrang fremfor hensynet til forskningen. Mandatet for Rådet for taushetsplikt og forskning er å vurdere om forskere kan gis dispensasjon fra taushetsplikten (jf. forvaltningslovens § 13 d) når man av forskjellige årsaker er forhindret fra å be om samtykke fra de involverte.

Når det gjelder politiforskning, og da spesielt forskning på politiets arbeid og opptreden i de private hjem, bør det kreves særdeles gode begrunnelser for å kunne utføre forskning uten et slikt samtykke. Det må gjelde selv om forskningen har til hensikt å studere politiets arbeid og ikke primært de som berøres av politiarbeidet. I utgangspunktet er jeg enig med Rådets tanke om at ”Den som ringer politiet i en nødsituasjon bør kunne ha tillit til at politiet ikke tar med seg forskere eller utenforstående under utrykningen” (Rådets brev til politidirektoratet 21.

oktober 2005). Spørsmålet er om det kan finnes unntak. Det bør imidlertid sies at det kanskje bare er en promille av politiets utrykninger hvor de har med seg en ”utenforstående”.

Ordenspolitiets møte med familiekonflikter skjer som en følge av utrykning til et akutt problem. Av og til er situasjonene så dramatiske at det overhodet ikke er tid for forskeren til å identifisere seg for de involverte. Det faktum at politiet møter mange som har svært begrensede ferdigheter i å kommunisere på norsk eller engelsk berører også spørsmålet om innhenting av samtykke. Det samme gjelder de tilfellene hvor politiet møter personer som er påvirket av rus. I mange hendelser er det riktignok tid til å avklare sin rolle, men omstendighetene umuliggjør innhenting av et gyldig samtykke. Spørsmålet er jo om de involverte vil oppleve at de har et reelt valg til å avvise observatørens tilstedeværelse.⁸⁰ En presentasjon av både forskeren og forskningen vil uansett være upassende i de fleste tilfeller både for politiet og de involverte. For de involverte kan det bli en ekstra belastning om de skal forholde seg til et samtykke, og politiet skal først og fremst kommunisere med de involverte om selve hendelsen og handle i forhold til denne. Å innhente samtykke i akutsituasjoner risikerer å bli et problematisk sidespor. Det vil uansett ikke kunne bli et informert samtykke fordi situasjonen ikke er egnet til at de involverte orienteres om det som angår hans eller hennes deltakelse i forskningsprosjektet. I tillegg er det en kontekst av tvang som ligger til grunn når politiet skal inn i private hjem - en kontekst som harmonerer dårlig med frivillig samtykke.

Politidirektoratet har følgende syn på forespørsel om samtykke i akutsituasjoner;

”Det er av vesentlig betydning for politiets arbeid med denne type saker at politiet har tillit. Det ville være uforsvarlig om politiet ved utrykning på melding om familievold skulle ha med seg en person som skal avklare spørsmål om taushetsplikt før politiet starter arbeidet på stedet. En slik ordning vil svekke tilliten til politiet”
(Politidirektoratets brev til Rådet 27.06.05).

Samtykke fra de involverte kan imidlertid tenkes søkt i etterkant til tross for at det ikke er en gyldig fremgangsmåte. En slik vri byr også på etiske problemer. I verste fall kan det tenkes

⁸⁰ Når det gjelder politipatruljene man skal studere, har forskeren som regel god mulighet til å informere om forskningsprosjektet før man er med ut på utrykninger. Likevel spør Liv Finstad seg om hvor fritt samtykket fra politibetjentene egentlig er (Ekern 2005). Hvis forskeren blir henvist til en patrulje av en vaktleder på politistasjonen, er det grunn til å reise spørsmål om hvor stor frihet politibetjentene føler at de har til å si nei. Det gjelder også nyankomne politipatruljer på et åsted. Det kan hende at politifolk fra en annen stasjon, som ikke er informert om forskningsprosjektet på forhånd, også blir gjenstand for observasjon.

muligheter for at man setter fornærmede i fare ved å oppsøke henne i ettertid. En slik henvendelse kan oppleves som en belastning. Dette poenget fremholdes også i de forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora. I retningslinjenes punkt 8 (7. avsnitt) heter det blant annet at;

”Enkelte grupper skades eller såres simpelthen ved å bli spurt om å delta. Dersom ikke andre viktige interesser tilsier noe annet, kan det da være akseptabelt å forske uten å innhente samtykke.”

Rådet presenterer denne hovedinnvendingen mot deltakende observasjon i privatsfæren;

”Rådet vil understreke at i de situasjoner det her er tale om – akutte voldssituasjoner – er hensynet til å hindre spredning av taushetsbelagt informasjon, og generelle personvern- og rettsikkerhetshensyn, særlig tungtveiende. Det handler om mennesker i en meget sårbar situasjon med et særskilt behov for vern. Hensynet til mulig involverte barn forsterker dette behovet. Akuttsituasjoner som beskrevet, kan oppleves svært traumatisk for de involverte, og tilstedeværelse av andre enn politiet kan bidra til å øke frykt og utrygghet.” (Rådets brev til Politidirektoratet 14.05.04).

Når forskeren er med politiet i privatsfæren møter man så avgjort ofte mennesker i en sårbar situasjon. Politiet møter svært ofte mennesker i utsatte situasjoner, både i hjemmet og i andre kontekster. Generelle personvern- og rettsikkerhetshensyn må være tungtveiende. Et krav er at forskeren anonymiserer alle opplysninger ved en publikasjon slik at det er umulig å spore identiteten til både de involverte og politibetjentene, og at ingen opplysninger om konkrete personer blir meddelt andre (jf. forvaltningslovens § 13 e om forskeres taushetsplikt).

Et sentralt spørsmål er om forskerens tilstedeværelse kan forverre situasjonen for dem som får besøk av politiet. Jeg ser en mulig fare for at forskernærver kan skape utrygghet eller irritasjon for noen. Det kan også tenkes at noen blir ekstra brydd av at en utenforstående er med politiet inn i boligen, spesielt hvis man er i en krisesituasjon. Tilstedeværelsen kan imidlertid oppfattes på ulike måter. Det kan også tenkes at de involverte opplever at politiet blir kontrollert av en nøytral tredjeperson, og på den måten kan forskeren snarere bidra til å øke tryggheten.

Forskeren kan i stor grad selv påvirke om de involverte føler økt ubehag og utrygghet ved hans/hennes tilstedeværelse. Hvordan forskeren opptrer, kan være avgjørende. Wadel skriver riktignok at den som skal starte feltarbeid og ønsker å finne `how-to-do-it` bøker, vil bli

skuffet” (Wadel 1991; 22). Det er selvsagt vanskelig å tegne opp retningslinjer for forskeratferd når situasjonene en møter er så forskjellige og uforutsigbare. Jeg har spurt meg selv om hvordan jeg hadde reagert på at politiet tok med seg en utenforstående person inn i min bolig. Hadde jeg sett en fremmed person stående i entréen, tilsynelatende uten mål og mening, kunne jeg ha reagert negativt. Hadde forskeren derimot holdt seg i nærheten (men i bakgrunnen) av patruljen, og signalisert at han observerte politiet, ville jeg antakelig opplevd det annerledes. Alminnelig høflighet, og respekt for situasjonen er en selvfølge. Forskeren bør unngå å stirre eller komme for nær personer i en ydmykende kontekst. Som regel er det tid nok til at man på ett eller annet tidspunkt i hendelsen kan formidle at en er med politiet for å observere deres arbeid. Det tror jeg det er viktig å bestrebe seg på, også overfor personer i rus, slik at de involverte ikke i ettertid lurer på hvilket ærend den sivilkledd person i leiligheten egentlig hadde.

Hvis forskeren blir nektet å komme inn, eller blir bedt om å gå ut, bør det selvsagt respekteres. Observatøren bør også til enhver tid vurdere selv hvorvidt det er forsvarlig å bli med politiet inn. For ordens skyld kan det tilføyes at sivilkledd personer (barnevernsvakten og politifolk uten uniform) når som helst kan komme inn i et politioppdrag på privat grunn uten nødvendigvis å avsløre sitt ærend og sin identitet for de involverte. Et annet poeng er at privatsfæren ikke er den samme når politiet trer inn i ditt hjem. Politiets tilstedeværelse er i seg selv svært inngripende overfor privatlivet.

Hva kan legitimere deltakende observasjon av politiarbeidet når innhenting av gyldig samtykke som regel verken er mulig eller etisk forsvarlig? Et sentralt spørsmål er om verdien av forskningen kan oppveie mulige ulemper av personvernmessig karakter⁸¹. Hvorfor er det så viktig å studere hva politiet faktisk gjør i arbeidet med familiekonflikter/ familievoldssaker? La meg først vise til politiske føringer for å iverksette slik forskning. I NOU – ”Retten til et liv uten vold” (2003: 31 s. 177) anbefales forskning på dette saksfeltet slik:

⁸¹ En slik problemstilling hører imidlertid mer hjemme i en utilitaristisk tenkemåte der nytten for mange kan legitimere byrden for noen få. I en kantiansk pliktetikkk kan ikke et slikt prinsipp aksepteres. Det kategoriske imperativ handler om at enkeltmennesket ikke kan være et middel for å oppnå et mål, men et mål i seg selv (Hammerlin og Larsen 1997: 237).

”Det igangsettes forskning knyttet til politiets og rettsapparatets behandling av saker om menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Forskningen bør også omfatte barn som er eksponert for slik vold.”

Personvern og rettsikkerhetshensyn kan ha flere sider i denne debatten. Deltakende observasjon som forskningsmetode er ment å bidra til at personer som påkaller seg politiets oppmerksomhet skal få et bedre vern. Det er jo særlig for å ivareta enkeltpersoners rettsikkerhet at politiets arbeid bør studeres. Studier av politiets praktiske utførelse av sitt yrke kan bidra til å styrke personvernet. Rådet angriper forskningsmetoden også med argumentet om tillit til politiet. Deltakende observasjon vil etter Rådets syn kunne svekke tilliten til politiet. Jeg mener at det er nødvendig å vite hva politiet faktisk gjør for å kunne styrke tilliten til politiet i disse sakene. Hvis forskningen kan bidra til et mer reflektert politiarbeid så kan det igjen forbedre tilliten til politiet. Det er vanskelig å tenke seg at politiet kan utvikle seg hvis det ikke finnes dokumentasjon på politiets faktiske arbeid.

Avhandlingen har dokumentert at over halvparten av politiets utrykninger til familiekonflikter er til personer med minoritetsbakgrunn. De har ofte begrensede ferdigheter i å kommunisere på norsk eller engelsk. Hvordan blir de møtt av politipatruljer? Hvordan blir deres interesser ivarett? Har politiet kompetanse til å håndtere mennesker i familiekriser med en annen kulturbakgrunn?

Rådet har et viktig poeng nå det gjelder forskningsmetoder i denne sammenhengen. Følgende blir uttrykt;

”Det at vold i familien er et høyt prioritert politisk tema, sier ingenting om valg av forskningsmetode. Rådet kan ikke se at tilstedeværelse i private hjem er absolutt nødvendig for forskningens formål (kjennskap til politiets arbeid) og det er for lite diskutert hvorvidt alternative metodiske opplegg kan benyttes. I søknaden heter det bl.a. annet at ”uten observasjoner av politiarbeidet vil man aldri forstå hvordan skriftlige dokumenter er generert ut fra praksis”. Men hvorfor kan ikke noe av det samme oppnås for eksempel ved at det, en tid etter at akuttepisoden er tilbakelagt, gjennom politiet tas (skriftlig) kontakt med partene med forespørsel om å la seg intervju om sitt syn på politiets arbeid med saken?”(Rådets brev til Politidirektoratet 24.08.04).

Det er opplagt en rekke forskjellige metodiske innfallsvinkler som muliggjør studier av politiets arbeid med dette saksfeltet. Som Rådet påpeker er det mulig å be de involverte partene la seg intervju i etterkant av politibesøket. Intervjuer av voldsofre er imidlertid

vanlig i viktimologiske studier der forskningen har som hovedformål å innta offerets perspektiv (Se for eksempel Vibeke Lund: ”Mishandlede kvinners erfaring med politiet” (1992), Arne Skodvin: ”Offerets møte med politiet” (2000).) Mitt prosjekt inntar politiets perspektiv. Den neste mulige tilnærmingen er å intervju polititjenestemenn/kvinner. Der nest kan studier av politidokumenter og tilstedeværelse i avhør på politistasjonen også kunne gi verdifull innsikt. Observasjon som metode har imidlertid en langt høyere vitenskapelig verdi hvis man ønsker å komme tett inn på politiet for å kunne forstå deres handlinger. Observasjon kan gi grundige beskrivelser av atferd. Det er en prosess som leder frem til politiets beslutninger. Den prosessen er viktig å forstå. Det blir særlig aktuelt når patruljen ser seg nødt til å bruke fysisk makt. Mediene fokuserer fra tid til annen voldsomt på når politiets maktbruk får fatale følger. Det er en kjede av handlinger som ligger til grunn for slike tragiske følger av politiarbeidet.

En rekke argumenter kan underbygge behovet for direkte forskerinnsyn. Når politiet rykker ut til det som de selv ofte benevner som ”husbråk”, er deres hovedoppgave å stanse den akutte konflikten på stedet, og samtidig undersøke om straffbare handlinger er blitt begått. I tillegg må politiet (som jeg har vist) vurdere om de har hjemler til å pågripe mistenkte etter straffeprosessloven – eller til å innbringe/bortvise noen etter politiloven. Dette er ofte en vanskelig vurdering for patruljen. Hvis det for eksempel ikke finnes noen synlige merker på fornærmede som kan tyde på at hun har vært utsatt for voldshandlinger, føler politiet seg ofte henvist til en troverdighetsvurdering av begge parter (jf. kapittel 7). En slik troverdighetsvurdering gjøres gjennom samtaler (ofte flere) med de involverte. Politipatruljene diskuterer ofte seg i mellom på stedet hvorvidt de har hjemmel til å pågripe en som kan mistenkes for vold eller trusler. Spørsmålet om ”skjellig grunn til mistanke” (jf. straffeprosesslovens § 171 og § 176) representerer en vanskelig vurdering for politiet. Andre forhold som spiller inn i disse vurderingene er spørsmålet om sympati og rettferdighet. Mitt empiriske materiale kan tyde på at politiet høyner kravet til bruk av tvangsmidler hvis de oppfatter at volden kan synes forståelig eller berettiget sett fra mistenktes ståsted.

Patruljen når som sagt frem til en konklusjon på disse spørsmålene gjennom samtaler og diskusjoner på stedet. Det er bare i begrenset grad mulig for forskeren å få innsyn i dette gjennom intervjuer av politibetjenter eller studier av politidokumenter. Når forskeren er til stede, og har sett og hørt tilnærmet det samme som både politiet og de involverte – først da er det mulig å forstå hvilket grunnlag beslutningene blir tatt på. Politifolk sier ofte at de lar seg

lede av et helhetsinntrykk av situasjonen og sin egen ”magefølelse”. Vage og udefinerbare størrelser som ”magefølelse” og ”helhetsinntrykk” er umulig å få ordentlig innsyn i hvis ikke forskeren selv ser hva som ligger til grunn for dette. Hvis for eksempel en politimann føler at mistenkte (for den saks skyld også antatt fornærmede i saken) lyver for han, så er det viktig å se hva som kan ligge til grunn for denne oppfatningen. Er det bare hva den mistenkte faktisk sier som er grunnlaget for en slik vurdering - eller kan han vekke ytterligere mistanke ved måten han snakker på, er kledd på eller generelt ter seg på?

Videre er det av stor interesse å se hvorvidt politiet er i stand til å møte de involverte med respekt og empati, og særlig hvordan de snakker med involverte barn. Rådet bruker også argumentet om hensynet til barn mot deltakende observasjon (jf. tidligere henvisning til Rådets brev til Politidirektoratet 14.05.04). Når det gjelder politiets samtaler med barn i disse sakene, så fremtrer en svært viktig grenseoppgang for politiarbeidet. Det kan uttrykkes med følgende enkle spørsmål; Når går politiet over fra å spørre barna om hvordan de har det til spørsmål i retning av et avhør? Her dukker det opp helt sentrale rettslige – og ikke minst – etiske problemstillinger. Det kan nok være fristende for en politibetjent å spørre barn om selve hendelsen hvis den virker uklar og diffus, og ingen av de voksne vil si noe om en mulig voldshendelse. Samtidig er det lett å tenke seg hva politibetjenten i den forbindelse kan utsette barna for. Spørsmål om *hvem, hva, hvor* kan fort få karakter av et avhør. Skal politiet bruke barns forklaring som bevis i saken, så kan dommeravhøret være rett adresse, jfr. Str.pl. §§ 298 og 239 (Kjelby 2002). I Påtaleinstruksen er følgende bestemmelser klargjort i § 8-9;

”Når et barn under 16 år avhøres som vitne, bør barnets foreldre, en foresatt eller en annen som barnet har tillit til gis anledning til å være tilstede under avhøret (...) Er mistenkte i saken en av barnets foreldre eller foresatte, bør det som regel sørges for at det oppnevnes setteverge for å bistå barnet ved avhøret”.

Politipatroljen kan imidlertid se rom for skjønnsutøvelse her. De kan snakke med barna for å bli klokere i saken, og av den grunn gjøre flere undersøkelser enn hva de ellers ville ha gjort. For eksempel kan patroljen ta en ny samtale både med naboer og antatt mistenkte/fornærmede på bakgrunn av barnas opplysninger. Barnas ytringer kan lett unndras den skriftelige rapporten. Slike spørsmål kan vanskelig klargjøres grundig uten forskerens tilstedeværelse.

Et neste poeng er at utrykningen til familiekonflikter ikke alltid er helt ufarlige for politiet selv. De befinner seg gjerne i et lukket rom med begrensede fluktmuligheter. Dessuten er det

ikke helt uvanlig at de involverte partene viser aggresjon mot politiet. Når man som forsker er med kan man også føle oppdraget på kroppen og lettere sette seg inn i hvordan frykt og stress kan påvirke politiets handlinger. Deltakende observasjon handler ikke bare om å se, men også om innlevelse. Det er nødvendig for å kunne forstå. Når forskeren er med så vil hun utsette seg selv for tilnærmet de samme betingelser som de mennesker hun studerer er utsatt for, og således kunne erfare virkeligheten på tilnærmet samme måte (Prieur 2002).

Intervjuer av politifolk bør uansett stå sentralt i et forskningsprosjekt på politiarbeidet. Rådet har, som tidligere vist, foreslått at man kan intervjuer både politifolkene og de involverte etter en akuttsituasjon. Verdien av en slik måte å intervjuer på bør imidlertid sees i sammenheng med deltakende observasjon. Hvis man kun har intervju som tilnærming vil man ikke ha den samme referanserammen som politipatruljen har. Intervjuet vil bare i begrenset grad kunne fange inn helhetsbildet som politiet tar beslutninger ut fra, og det vil være prisgitt hva politiet (og/eller de involverte) husker av en hendelse. Intervjuet vil i stor grad begrense seg til hva politiet selv har lagt merke til og funnet relevant. Det er rimelig å anta at både politiet og de involverte ønsker å fremstille en hendelse i tråd med sine egne interesser. Det er også rimelig grunn til å tro at det vil være en viss avstand mellom hva politiet faktisk gjør og hva de sier at de gjør – fordi; Intervju vil vanskelig kunne illustrere det eventuelt ubehagelige ved politiinngrepet som for eksempel unødige hardhendte behandling av mistenkte/siktede, og/eller en mindre empatisk fremtreden overfor de involverte. Politiet har utvilsomt mye makt overfor enkeltindivider i bestemte situasjoner. Det er all grunn til å tro at yrkesutøvere med makt vil ha vegringer mot å tilkjenne mulig maktmisbruk. Det ligger også i sakens natur at politiets og de involvertes gjenfortelling av en hendelse vil være en klar begrensning, også med tanke på at oppdragene i de private hjem kan vare opptil flere timer.

Politiarbeidet foregår i stor grad idet skjulte – både for publikum og for overordnet politimyndighet. Mye av tjenesten utføres alene eller fortrinnsvis i par (det er som regel 2 politibetjenter i en patrulje). Robert Reiner sier det slik;

“There are other aspects of policing which make it especially hard to uncover information which the subjects wish to keep hidden. Since the birth of police research in the 1960s researchers have pointed to the ‘low visibility’ of everyday police work as a major factor hampering the achievement of effective accountability to organizational supervisors, let alone process of external accountability (...) The main modes of police work are uniform patrol and plain-clothes investigation. Both take place outside the

organization, away from immediate oversight by managers, with officers generally working alone or in pairs” (Reiner 2000 a; 218/219).

Til tross for at patruljene plikter å være på samband og tilgjengelig for operasjonssentralen, har ordenspolitiet likevel stor grad av autonomi i tjenesten sin. Når politiet er i de private rom er også deres arbeid usynlig for enhver ”nøytral” person. Det argumentet bør også kunne tjene til berettigelsen av deltakende observasjon.

Rådet har med sitt avslag på min søknad lagt seg på en linje der det skal være ”absolutt nødvendig” for prosjektet at dispensasjon gis. Tor-Geir Myhrer har imidlertid følgende innvending mot Rådets vurdering;

”Lovens vilkår er at dispensasjon fra taushetsplikten kan gis når det er ’rimelig’ og ’forholdsmessig’. Rådets formulering gir derfor inntrykk at det for forskningsmetoden ’observasjon’ er innført et vesentlig strengere krav enn den helhetlige skjønnsvurdering som loven gir anvisning på” (Myhrer 2007: 30).

Deltakende observasjon med politipatruljer har vært utført tidligere i Norge ved bl.a. Liv Finstads (2000) studium ”Politiblikket”. (Det kan for øvrig legges til at i Danmark dokumenterer Lars Holmberg (1999) sine observasjoner fra private hjem i ”Politiets skøn i retssociologisk belysning”. I Sverige gjør Magnus Lundberg (2001) det samme i sitt arbeid med tittelen: ”Vilja med förhinder. Polisens samtal om kvinnomisshandel”). Det var noe uventet at Rådet skulle legge seg på en strengere praksis – særlig med tanke på den voldsomme medieoppmerksomheten vi har sett i de senere årene ang. politiets arbeid med disse sakene. Endring av praksis var også noe overraskende med tanke på at NRK (”Krimvakta”) og TV-Norge (Tv-serie om politiarbeidet i Asker og Bærum) i samme tidsrom som jeg søkte (2004-2005) fulgte politiet inn i private hjem med kamera og filmet hendelser for hele befolkningen (noe jeg imidlertid vurderer som etisk uforvarselig).

Det er ikke bare innsyn i politiets håndtering av familiekonflikter som rammes av Rådets begrensninger. Politiets samarbeid med psykiatrien og barnevernet, og arbeidet med å sende ut utlendinger som har fått endelig avslag på søknad om opphold i landet er også eksempler hvor det synes umulig med direkte innsyn (Myhrer 2007: 4). Som følge av Rådets avslag på min søknad blir Norge underlagt begrensninger andre land ikke møter i et internasjonalt

samarbeidsprosjekt som tar for seg politiets informasjonsbruk under patruljering ("Patrolling the streets in Europe") (ibid: 4).

Lovendringer?

Rådet henviste både undertegnede og søkere etter meg til "offentlig sted" hvis man ønsker å observere politiarbeidet. En del av politipatruljenes arbeid med familiekonflikter kan faktisk observeres utenfor en boligblokk, på et serveringssted, i politibilen, i arresten, på legevakten osv. Men hva er egentlig "offentlig sted"? Er for eksempel politibilen et "offentlig sted"? Kan forskeren observere politiarbeidet i oppgangen til en boligblokk? Politihøgskolens forskningsetiske utvalg⁸² tolker "offentlig sted" slik (Juni 2007);

"Politihøgskolens forskningsetiske utvalg er av den oppfatning at adgangen til observasjon av politiets tjenesteutførelse uten samtykke fra Rådet for taushetsplikt og forskning eller fra den berettigede, ikke avgjøres av om observasjonen finner sted på "offentlig sted" eller ikke. Det avgjørende må være om observasjonen finner sted i en sammenheng hvor forskeren er satt i en særstilling i forhold til den alminnelige publikummer. Dette innebærer, etter utvalgets syn, at også samtaler som finner sted i tjenestebilen eller i situasjoner hvor politiet aktivt holder publikum på avstand også omfattes av det som krever et slikt særskilt samtykke (...)

Foranstående innebærer ikke nødvendigvis at forskeren må forlate bilen når pågrepne inntransporteres. At noen blir pågrepet og evt. føres inn i tjenestebilen vil regelmessig også kunne observeres av andre. Forskeren får ikke her noen informasjon som ikke er tilgjengelig for andre. Forskeren må imidlertid ha gjort det klart overfor tjenestemennene at det vil være problematisk om det under inntransporteringen foretas 'avhør' av den pågrepne m.v.

Forblir forskeren i tjenestebilen under inntransportering m.v., må det også gjøres klart overfor den pågrepne m.v. hvem forskeren er og hva han er der for".

Med denne tolkningen av "offentlig sted" synes det lite hensiktsmessig å gjøre et feltarbeid i politiet. I lovforslaget, som skal hjemle deltakende observasjon med ordenspolitiet, skriver Tor-Geir Myhrer følgende:

"Som nevnt foran er de aktuelle rettslige problemstillinger ved observasjon som forskningsmetode knyttet til de tilfeller hvor forskerne, etter beslutning fra politiets

⁸² På bakgrunn av min søknadsprosess med Rådet opprettet Politihøgskolen et eget forskningsetisk utvalg i 2005. Dette utvalget skulle være et rådgivende organ for forskningsprosjekter ved Politihøgskolen. Utvalget hadde følgende sammensetting i 2005; Professor i politivitenskap og forskningsleder Tore Bjørge ved Politihøgskolen, førstestatsadvokat/ lovrådgiver Tor-Geir Myhrer ved Justisdepartementet, professor i medisinsk etikk Jan Helge Solbakk ved Universitet i Oslo, stipendiat Trond Myklebust ved Politihøgskolen og høyskolelektor Nina Skarpenes ved Politihøgskolen. I 2007 ble sosiologiprofessor Rangvald kalleberg ved UiO leder for dette utvalget.

ledelse og med samtykke fra Rådet for taushetsplikt og forskning, gis anledning til å følge med politiet på tjeneste i det private rom, jf. forvaltningsloven § 13d og straffeprosessloven § 61e. Spørsmålet i dette punkt er om det finnes andre grunnlag for å gi forskerne tilgang til de samme områder og den samme informasjon. Lovverket inneholder ingen bestemmelser som direkte gir forskerne adgang til slik sensitiv informasjon” (Myhrer 2007; 6).

Og han foreslår dermed dette;

”For å bøte på disse mangler foreslås en ny bestemmelse i politiloven § 13A som gir en uttrykkelig hjemmel for å la andre følge med og observere politiets arbeid både på privat og offentlig sted. Bestemmelsen foreslås gitt slik ordlyd:

Hvis ikke taushetsplikt er til hinder og det for øvrig finnes rimelig og forsvarlig, kan andre enn de som utfører tjeneste eller arbeid for politiet, etter politimesterens beslutning gis tillatelse til å følge og observere politiets tjenesteutøvelse på privat og offentlig sted.

Det foreslås også en klargjørende tilføyelse i bestemmelsene i forvaltningsloven § 13d første ledd og straffeprosessloven § 61e første ledd som gjør det klart at forskere også kan gis tilgang til taushetsbelagt informasjon gjennom direkte observasjon av primærkildene på privat og offentlig område” (ibid: 56).

Justis- og politidepartementet sendte dette lovforslaget ut på høring høsten 2007 med ordlyden ”Endringer i politiloven, straffeprosessloven og forvaltningsloven” (sak nr. 2007 02843). La meg vise til uttalelser fra noen helt sentrale aktører.⁸³

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) tilkjennegir sitt syn slik (i sitt svar til departementet 23.10.2007):

”NSD vil innledningsvis gi sin tilslutning til de foreslåtte endringene (...) NSD mener at det er positivt at det uttrykkelig åpnes for å tillate observasjon av politiets tjenesteutøvelse, da dette kan bidra til mer forskning på et viktig område som etter gjeldende rett kan synes vanskelig tilgjengelig for forskere (...) Observasjonsstudier gir data som har et klart fortrinn når det gjelder å besvare en del problemstillinger. Å direkte kunne observere situasjoner der politiet møter `klienter` vil kunne gi et grunnlag for forskning som ikke kan gjøres på bakgrunn av andre datakilder (...) Forskning på politiets tjenesteutøvelse og deres møte med `klienter` kan ha stor samfunnsnytte av flere grunner” (...)

⁸³ Det er Dokumentasjonssenteret i Justisdepartementet som har gitt meg høringsuttalelsene. Det var i alt innkommet 28 svar fra ulike instanser. En rekke av instansene gir imidlertid uttrykk for at de ikke har noen synspunkter i denne saken (som for eksempel flere forskjellige departementer). Ingen av høringssvarene, som har kommet meg i hende, går i mot forslaget om å åpne for direkte forskerinnsyn av politiarbeidet på privat arena.

Datatilsynet uttrykker seg slik til departementet (26.10.2007):

”I høringsbrevet er det gitt en vurdering av hvorvidt andre enn de som utfører tjeneste eller arbeid for politiet skal kunne gis tillatelse til å følge og observere politiets tjenesteutøvelse på privat og offentlig sted. To samfunnsaktører vurderes spesielt nemlig forskere og pressemedarbeidere. Datatilsynet mener at disse to samfunnsaktørene er vidt forskjellige både med hensyn til hvilke interesser de representerer og ikke minst hvilken rettslig regulering de er underlagt. Tilsynet vil derfor behandle de to aktørene separat (...) Datatilsynet støtter ikke et forslag om å tillate pressemedarbeidere å følge og observere politiets tjenesteutøvelse *på privat sted* (...) Datatilsynet mener det gjør seg færre betenkeligheter å gi tillatelse til at forskere skal kunne følge og observere politiets tjenesteutøvelse. Således har ikke Datatilsynet noen prinsipielle motforestillinger mot at `gårsdagens praksis` (den praksis Rådet for taushetsplikt og forskning tidligere har lagt til grunn) videreføres.”

Riksadvokaten mener dette (i brevet til departementet 28.11.2007):

”Bør forskere kunne bli med inn på privat område?”

Riksadvokaten slutter seg under noen tvil til at dette bør kunne tillates. En absolutt forutsetning bør være at forskningsopplegget er vurdert og funnet tilfredsstillende, at forskningen holder høy kvalitet og at en har sikkerhet for at den nødvendige anonymisering blir gjennomført mv”.

Endelig – **Justisdepartementets** vurdering (Høringsnotat 2008: pkt. 3.2.4)

”Bruk av observasjon som metode ved forskning på politiets tjenesteutøvelse reiser vanskelige problemstillinger i forholdet mellom taushetsplikt og personvern. Departementet bemerker at forslagene ikke innebærer en generell tilsidesettelse av reglene om taushetsplikt. Slike forskningsprosjekter skal fremdeles være underlagt strenge kvalitetskrav og være avhengig av blant annet samtykke fra Rådet for taushetsplikt og forskning. Etter forslaget skal det imidlertid ikke lenger være anledning til å foreta en generell avvisning av slike prosjekter under henvisning til at det ikke foreligger lovhjemmel til å gi samtykke. Tillatelse til forskning med bruk av observasjon som metode skal kunne gis etter en konkret vurdering i det enkelte tilfelle. Terskelen for å godkjenne slike prosjekter, skal imidlertid fortsatt være høy.

Videre understrekes det at forslaget ikke innebærer noen adgang til å observere eller forske på de ”klienter” som kommer i kontakt med politiet. Det er politiets tjenesteutøvelse som er gjenstand for forskning og observasjon. Endelig vil departementet vise til at forslaget berører det vanskelige spørsmålet om hvorvidt også andre enn forskere skal kunne gis anledning til å observere politiets tjenesteutøvelse. Spørsmålet er særlig praktisk i forhold til pressemedarbeidere. Utredningen tar ikke stilling til dette spørsmålet, men den foreslåtte lovhjemmelen åpner for at observasjon kan tillates også for andre enn forskere. Politidirektoratet argumenterer i sitt brev til departementet for at det er en klar fordel at lovverket åpner for slik observasjon, og

anbefaler at det blir opp til direktoratet og riksadvokaten å fastsette retningslinjer for når og av hvem slik tillatelse eventuelt skal gis.

Departementet er innstilt på å vurdere forslagene i utredningen, men ønsker å avvente høringsrunden før man tar endelig stilling i saken. I utredningen foreslås endringer av taushetspliktsreglene i forvaltningsloven, straffeprosessloven og politiloven. I denne sammenheng gjør departementet oppmerksom på at taushetspliktsreglene i straffeprosessloven og politiloven vil bli avløst av taushetspliktreglene i den nye politiregisterloven. Dersom nærværende høring resulterer i at det skal fremmes forslag til endringer i de nevnte bestemmelsene, kan det derfor bli aktuelt å avvente saken slik at endringsforslagene blir direkte innarbeidet i den nye politiregisterloven. Systematikken i forslagene kan i så fall bli endret slik at de blir tilpasset til systematikken man velger i kapitlet om taushetsplikt i politiregisterloven”.

LITTERATUR

Adams, David (1988): Treatmentmodels of Men Who Batters: A Profeminist Analysis. I: Yllö, Kersti og Michele Bograd (ed.) *Feminist Perspectives on Wife Abuse*. London. Sage Publications.

Aftenposten, morgen 31.05.2006: "Tar selvkritikk i familievoldssaker. Norsk politi søker råd hos svenske eksperter".

Aftenposten, morgen 22.12.2006: "Kvinner klandrer voldtektsofre".

Aftenposten, morgen 07.03.2007: "Voldtekt rammer ikke blindt".

Aftenposten, A-magasinet 23.11.2007: "Følelsen av rettferdighet".

Aftenposten, morgen 20.10.2008: "'Ikke vestlig'. Problematisk når verden skal deles i to".

Amir, Menachem (1967): Victim precipitated forcible rape. I: *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*. Vol. 58, No.4.U.S.A. Northwestern University School of Law.

Amnesty International og Reform – Ressurscenter for menn (2007): *Hvem bryr seg? En rapport om menns holdninger til vold mot kvinner*. Oslo.

Amundsen, Elin m.fl. (1981): *Privatlivets fred. Ei bok om kvinnemishandling*. Oslo. Pax Forlag.

Andenæs, Johs. (1990): *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*. Det Blå Bibliotek. Oslo. Universitetsforlaget.

Andenæs, Johs. (1994): *Straffen som problem*. Gjøvik. Exil Forlag A/S

Andersson, Berit og Magnus Lundberg (2001): Kvinnomisshandel som kunskapsfält – att definiera, förklara och hantera ett socialt problem. I: Åkerström, Malin og Ingrid Sahlin (red.) *Det motspänstiga offret*. Lund. Studentlitteratur.

Andersen, Susan M., Teresa R. Boulette og Amy H. Schwartz (1991): Psychological Maltreatment of Spouses. I: Ammerman, Robert T. og Michel Hersen (ed.) *Case Studies in Family Violence*. New York/London. Plenum Press.

Aslaksrud, Anne-Marie og Kaare Bødal (1986): *Politianmeldt kvinnemishandling*. 435 saker anmeldt til Oslo politikammer i 1981, 1983 og 1984. Oslo. Justisdepartementet.

Aubert, Vilhelm (1972): *Om straffens sosiale funksjon*. Oslo. Universitetsforlaget AS.

Aubert, Vilhelm (1981): *Sosiologi I. Sosialt samspill*. Oslo – Bergen – Tromsø. Universitetsforlaget AS.

Auglend, Ragnar L., Henry John Mæland og Knut Røsandhaug (1998): *Politirett*. Oslo. Ad Notam Gyldendal.

- Balchen, Paal Christian (1998): *Politiets forebyggende arbeid. Begrensninger og muligheter*. Nesbru. Vett & Viten.
- Balvig, Flemming (1992): Social kontrol. I: *Kontrollbilleder – udvalgte tekster*. Holte. Forlaget Socpol.
- Balvig, Flemming og Lars Holmberg (2004): *Politi & Tryghed. Forsøg med nærpoliti i Danmark*. København. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Banton, Michael (2005): The police as peace officers. I: Newburn, Tim (ed.) *Policing Key Readings*. Devon. Willian Publishing.
- Baumgartner, M. P. (1992): The Myth of Discretion. I: Hawkins, Keith (ed.) *The Uses of Discretion*. Oxford. Clarendon Press.
- Barnevernsloven: LOV 1992 – 07-17 nr 100: Lov om barnevernstjenester.*
- Bayley, David H (2005): What do the police do? I: Newburn, Tim (ed.) *Policing Key Readings*. Devon. Willian Publishing.
- Berg, Bruce L. (1999): *Policing in Modern Society*. Boston. Butterworth – Heinemann.
- Berger, Peter L. og Thomas Luckmann (1967): *The Social Construction of reality*. New York. Anchor Books.
- Berkowitz, Leonard (1984): The Goals of aggression. I: Finkelhor, David m.fl. (ed.) *The Dark Side of Families – Current Family Violence Research*. London. Sage Publications.
- Birkeland, Åsmund (2007): Politigeneralisten, den moderne staten og politiets legitimitet. I: Oppen Gundhus, Helene, Paul Larsson og Tor-Geir Myhrer (red.) *Polisiær virksomhet. Hva er det – hvem gjør det?* Politihøgskolen. Oslo. PHS Forskning 2007:7
- Bispemøtet (1984): *Vold i ekteskapet*. En betenkning fra et utvalg nedsatt av Bispemøtet. Oslo. Verbum.
- Bittner, Egon (2005): Florence Nightingale in pursuit of Willie Sutton: a theory of the police. I: Newburn, Tim (ed.) *Policing Key Readings*. Devon. Willian Publishing.
- Bjerke, Hans Kristian og Erik Keiserud (2001): *Straffeprosessloven. Lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker med senere endringer*. Kommentirutgave. Oslo. Universitetsforlaget.
- Bjerrum Nielsen, Harriet og Monica Rudberg (1997): ”Halloj tykke!” Kontinuitet og forandring i psykologisk kjønn. I: *Kjønn og samfunn*. Semesteremne – V97. UiO. Pensumtjensten.
- Bjørge, Tore og Tor-Geir Myhrer (2007): *Forskningsetisk veileder for Politihøgskolen*. Versjon 1.1 - 20.12.07. Oslo. Politihøgskolen.
- Bjørklund, Roald A. (1995): *Politipsykologi*. Stabekk. Vett & Viten A/S

- Black, Donald (1976): *The behavior of law*. New York. Academic Press.
- Bonde, Arne (1994): *For Lov og Rett i 250 år*. Oslo politikammer 1744-1994 med spesiell vekt på de siste 50 år. Oslo Politikammer.
- Bourlet, Alan (1990): *Police intervention in marital violence*. Buckingham. Open University Press.
- Bratholm, Anders (1991): Politivolden i Bergen – et stort problem. I: Gule, Lars og Preben Falck (red.) *Politivold, Forskning og Rettsikkerhet*. Et menneskerettslig søkelys på politivoldskomplekset i Bergen. Bergen. Ariadne forlag og forfatterne.
- Brodeur, Jean Paul (2007): An encounter with Egon Bittner. I: *Crime Law Social Change* 48: 105-132 DOI 10. 1007/s10611-007-9084-2. International Centre for Comparative Criminology, University of Montreal.
- Brox, Ottar (1991): *Praktisk samfunnsvitenskap*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Braathen, Anne Kari og Stine J. Molstad (2001): *Besøksforbud – staffeprosessloven § 222a*. Skiftserie nr. 72/2001. Oslo. Institutt for kriminologi og rettsosnologi. UiO.
- Burgess, Robert og Patricia Draper (1989): The Explanation of Family Violence: The role of Biological, Behavioural and Cultural Selection. I: Ohlin, Lloyd og Michael Tonry (ed.) *Family Violence*. Chicago/London. The University of Chicago Press.
- Byrne, Simon og Ken Pease (2003): Crime reduction and community safety. I: T. Newburn (ed.) *Handbook of policing*. USA: Willian Publishing.
- Bøhm, Hege (2003): *Menn har ikke monopol på vold* – intervju med menn som har erfaringer fra forhold der kvinnen har utøvd vold. Hovedfagsavhandling i kriminologi. Institutt for kriminologi og rettsosnologi. Avdeling for kriminologi. Universitetet i Oslo.
- Chan, Janet (2005): Changing police culture. I: Newburn, Tim (ed.) *Policing Key Readings*. Devon. Willian Publishing.
- Christie, Nils (1977): Konflikt som eiendom. I: *Tidsskrift for rettsvitenskap*, årgang 89 – 1977.
- Christie, Nils og Bruun Kjetil (1985): *Den gode fiende. Narkotikapolitikk i Norden*. Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø, København. Universitetsforlaget AS, Christian Ejlers'Forlag aps
- Christie, Nils (1986): The Ideal Victim. I: Fattah, E.A. (red.) *From Crime Policy to Victim Policy*. London. Macmillan.
- Christie, Nils (1989): *Hvor tett et samfunn?* Oslo. Universitetsforlaget.
- Christie, Nils (1997): Sosial kontroll. I: Finstad, Liv og Cecilie Høigård (red.) *Kriminologi*. Oslo. Pax Forlag A/S.

- Christie, Nils (2004): *En passende mengde kriminalitet*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Connell R.W. (1995): *Masculinities*. Berkeley, Los Angeles. University of California Press.
- Dagbladet* 23.02.1999: "Rammer volden blindt?" Kronikk av Willy Pedersen, NOVA.
- Dagbladet* 12.08.2001: "Lensmann ber voldsutsatte kvinner ta ansvar – Vær mer kritiske når dere velger menn".
- Danielsen, Kirsten (1998): *Innvandrere og kriminalitet. En litteraturoversikt*. Oslo. NOVA rapport 1998.
- Daugstad, Gunnlaug (2006): Innledning. I: Daugstad, Gunnlaug (red.). *Innvandring og innvandrere 2006*. Oslo – Kongsvinger. Statistisk sentralbyrå.
- Davis, Kenneth Culp (1970): *Discretionary Justice. A preliminary Inquiry*. Louisiana state university press.
- Dobash, R. Emerson og Russell P. Dobash (1992): *Woman, violence and social change*. London/New York. Routledge.
- Dullum, Jane (1996): *Konfliktrådene*. UIO. Institutt for kriminologi.
- Eckhoff, Torstein (1991): Politivold – omfang, årsaker og mulige botemidler. I: Gule, Lars og Preben Falck (red.) *Politivold, Forskning og Rettsikkerhet*. Et menneskerettslig søkelys på politivoldskomplekset i Bergen. Bergen. Ariadne forlag og forfatterne.
- Egge, Marit (2007): *Evaluering av Konfliktrådsprosjektet og MIL – påtalekompetanse til lensmenn og nye meglingsarenaer*. PHS Forskning 2007:2
- Eidheim, Solgunn (2007): *Å leve på sperret adresse*. Politihøgskolen i Oslo. PHS Forskning 2007: 1
- Ekern, Lise (2005): Etikk i baksetet. I: *Forskningsetikk*. Nr. 4. 2005. Oslo.
- Eklund, Martin (1993): *Menn som mishandler sin partner – Et fenomenologisk perspektiv med fokus på følelser*. Oslo. Hovedfagsoppgave ved Psykologisk institutt, UiO.
- Ekman, Gunnar (1999): *Från text till batong – Om poliser, busar och svennar*. Handelshögskolan i Stockholm.
- Elias, Robert (1986): *The Politics of Victimization. Victims, Victimology, and Human Rights*. New York, Oxford. Oxford University Press.
- Ellingsen, Dag (2001): *Kriminalitet og rettsvesen*. 4. utgave. Oslo – Kongsvinger. Statistisk sentralbyrå.
- Elliott, Delbert S. (1989): *Criminal Justice Procedures in Family Violence Crimes*. I: Ohlin, Lloyd og Michael Tonry (ed.) *Family Violence*. Chicago/London. The University of Chicago Press.

- Ericsson, Kjersti (1993): Kvinner som handlende offer. I: *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*. Holdt som foredrag på NDFKs forskerseminar 21 – 24 mai 1992.
- Ericsson, Kjersti (2007): Kriminologisk kjønnsforskning mellom faderhuset og moderhuset. I *Tidsskrift for kjønnsforskning*. 2007. Nr 2. Oslo. KILDEN informasjonssenter for kjønnsforskning.
- Eriksson, Katarina (1995): Motsträvighet som anomali i rettsväsendet. Poliser och åklagare om kvinnomisshandel. I: *Kvinnofrid. Del B. Slutbetänkande av Kvinnovaldskommisionen* Statens offentliga utredningar 1995:60. Stockholm. Socialdepartementet.
- Fagan, Jeffrey, Douglas K. Steward og Karen V. Hansen (1984): Violent Men or Violent Husbands? Background Factors and Situational Correlates. I: Finkelhor, David m.fl. (ed.) *The Dark Side of Families – Current Family Violence Research*. London. Sage Publications.
- Fagan, Jeffrey (1989): Cessation of Family Violence: Deterrence and Dissuasion. I: Ohlin, Lloyd og Michael Tonry (ed.) *Family Violence*. Chicago/London. The University of Chicago Press.
- Fattah, Ezzat A. (1979): Some Recent Theoretical Developments in Victimology. I; *Victimology: An International Journal*. Volume 4 1979, number 2. U.S.A. Visage Press Inc.
- Finstad, Liv (1988): Sedelighetsforbrytere ut av fengslene: Prinsipper for en realistisk utopi. I: *Materialisten*. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt. 3/1988 16. årgang. Oslo.
- Finstad, Liv (2000): *Politiblikket*. Oslo. Pax Forlag A/S.
- Finstad, Liv (2005): En av gutta? Om kjønn i politiet. I: Egge, Marit og Jon Strype (red.) *Politirollen gjennom 100 år. Tradisjon og endring*. Politihøgskolen i Oslo. PHS Forskning 2005: 2.
- Finkelhor, David, Gerald Hotaling, og Kersti Yllö (1988): *Stopping Family Violence – Research Priorities for the Coming Decade*. Newbury Park. Sage Publications.
- Fodstad, Hjørdis og Karen Sofie Steen (1977): *Det skjulte martyrium. Omkring synliggjøring av brutalitet mot kvinner i hjemmet*. Oslo. Institutt for kriminologi og strafferett. Stensilserie nr. 26. UIO.
- Forgaard, Tanja Seland og Minja Tea Dzamarija (2006): Innvandrerbefolkningen. I: Daugstad, Gunnlaug (red.). *Innvandring og innvandrere 2006*. Oslo – Kongsvinger. Statistisk sentralbyrå.
- Frogner, Pål (2003): Innvandrere og den registrerte kriminaliteten. I: Brox, Ottar, Tore Lindbekk og Sigurd Skirbekk (red.): *Gode formål – gale følger? Kritisk lys på norsk innvandringspolitikk*. Oslo. J.W. Cappelens Forlag as.
- Frønes, Ivar (2006): Risikosamfunnets rasjonalitet. I: Hylland Eriksen, Thomas (red.): *Trygghet*. Oslo. Universitetsforlaget AS.

Fürst, Elisabeth L'orange (1994): *Mat – et annet språk. Et studie av rasjonalitet, kropp og kvinnelighet belyst med litterære tekster*. Iso Rapport nr. 7. Oslo. Institutt for Sosiologi. UiO.

Gelles, Richard J. og Claire Pedrick Cornell (1985): *Intimate Violence in Families*. London. Sage Publications.

Giertsen, Hedda (1997): Vold. I: Finstad, Liv og Cecilie Høigård (red.) *Kriminologi*. Oslo. Pax Forlag A/S.

Gilligan, Carol (1982): *In a different Voice*. Psychological Theory and Women's Development. Cambridge. Harvard University Press.

Goldstein, Herman (1990): *Problem-Oriented Policing*. New York: McGraw Hill.

Gondolf, Edward W. og Ellen Fisher (1991): Wife Battering. I: Ammerman, Robert T. og Michael Hersen (ed.) *Case studies in Family Violence*. New York/ London. Plenum Press.

Granér, Rolf (2004): *Patrullerende polisers yrkeskultur*. Lund. Socialhögskolan, Lunds Universitet.

Granér, Rolf og Paul Larsson (2007): Inledning. I: Granér, Rolf og Paul Larsson (eds) *Policing in Scandinavia, Proceedings from the Conference on Police Research in Växjö, August 2007*. Växjö universitet. Polisutbildningen. Nr. 005-2008

Grimsæth, Camilla (2007): *Familievold – ansvar for alle*. Upublisert artikkel.

Grønmø, Sigmund (1982): Forholdet mellom kvalitative og kvantitative metoder i samfunnsforskningen. I: Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg. *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo. Universitetsforlaget.

Grøvdal, Yngvil (2004): *Familievoldskoordinatorerne i politiet*. Oslo: Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress. Nkvts-Notat 2004.

Gundersen, Frants (2000): Innvandrere som ofre: Mer vold enn ventet. I: *Samfunnspeilet* 3:00.

Gundhus, Helene Oppen (2006) "For sikkerhets skyld". *IKT, yrkeskulturer og kunnskapsarbeid i politiet*. Avhandling for Dr. polit-graden. IKRS. Det juridiske fakultet UiO.

Gundhus, Helene Oppen og Paul Larsson (2007): Policing i et norsk perspektiv. I: Gundhus, Helene Oppen, Paul Larsson og Tor-Geir Myhrer (red.) *Polisiær virksomhet. Hva er det – hvem gjør det?* Politihøgskolen. Oslo. PHS Forskning 2007:7

Hammarstrøm, Gunne (1999): *Farlig politi*. Oslo. Spartacus Forlag A/S.

Hammerlin, Yngve og Egil Larsen (1997): *Menneskesyn i teorier om mennesket*. Oslo. Ad Notam Gyldendal AS.

Hammersley, Martyn og Paul Atkinson (1998): *Feltmetodikk. Grunlaget for feltarbeid og feltforskning*. (Norsk oversettelse av Tone M. Andersen og Ane Sjøbu.) Oslo. Ad Notam Gyldendal AS.

- Hanmer, Jalna, Jill Radford og Elisabeth A. Stanko (1989): *Women, Policing and Male Violence: International Perspectives*. London and New York. Routledge
- Hanmer, Jalna, Sue Griffiths og David Jerwood (1999): *Arresting Evidence; Domestic Violence and Repeat Victimization*. London. Home office. Police Research Series 104.
- Hanson Frieze, Irene og Angela Browne (1989): Violence in Marriage. I: Ohlin, Lloyd og Michael Tonry (ed.) *Family Violence*. Chicago/London. The University of Chicago Press.
- Hareide, Dag (2005): Politiets konflikthåndtering i Norden. I: *Nordisk Tidsskrift for kriminalvidenskab*. Nr. 2. København. Juli 2005 – 92. årgang
- Haslund, Ingrid Kristine og Ida Hydle (2007): *Ansikt til ansikt*. Konfliktrådsmedling mellom gjerningsperson og offer i voldssaker. Oslo. J.W.Cappelens Forlag AS.
- Hatty, Suzanne E. (1989): Policing and Male Violence in Australia. I: Hanmer, Jalna, Jill Radford og Elisabeth A. Stanko: *Women, Policing and Male Violence: International Perspectives*. London and New York. Routledge.
- Hauge, Ragnar (2001): *Kriminalitetens årsaker*. 2. utgave. Oslo. Universitetsforlaget.
- Hawkins, Keith (1992 a): Issues in the Use of Discretion. Introduction. I: Hawkins, Keith (ed.) *The Uses of Discretion*. Oxford. Clarendon Press.
- Hawkins, Keith (1992 b): The Use of Legal Discretion: Perspectives from Law and Social Science. I: Hawkins, Keith (ed.) *The Uses of Discretion*. Oxford. Clarendon Press.
- Hawkins, Keith (1992 c): Social Processes in the Use of Legal Discretion. Introduction. I: Hawkins, Keith (ed.) *The Uses of Discretion*. Oxford. Clarendon Press.
- Helland, Håvard og Tormod Øia (2000): *Forebyggende ungdomsarbeid*. Bergen. Fagbokforlaget.
- Hellevik, Ottar (1991): *Forskningsmetode i Sosiologi og Statsvitenskap*. Oslo. Universitetsforlaget AS.
- Hentig, Hans von (1948): *The Criminal & His Victim. Studies in the Sociobiology of Crime*. New Haven. Yale University Press.
- Hesjedal, Jorunn (1996): *Kvinner i politiet – en studie av internasjonal forskning*. Politi høgskolen i Oslo. PHS forskning 1996:1.
- Holmberg, Lars (1999): *Politiets skøn i retts sosiologisk belysning*. København. Det juridiske Fakultet ved Københavns Universitet.
- Holme, Idar Magne og Bernt Krohn Solvang (1996): *Metodevalg og metodebruk*. Oslo. Tano.

- Holgersson Stefan (2005): *Yrke: polis: yrkeskunnskap, motivasjon, IT-system og andre forutsetninger for polisarbeid*. Dissertation, Linköping Studies in Information Science. Linköping: Institutionen för datavetenskap. Linköping universitet.
- Holgersson Stefan og Johannes Knutsson (2008) *Individuelle arbeidsprestasjoner i uniformert politiarbeid*. Politihøgskolen i Oslo. PHS forskning 2008:1.
- Hov, Jo (1999): *Rettergang II. Straffeprosess*. Oslo. Papinian.
- Hoyle, Carolyn (1998): *Negotiating domestic violence. Police, Criminal Justice, and victims*. Oxford. Oxford University Press.
- HR-1984-l.nr. 67/1984. *Norsk Retstidende*. Utgitt av Den Norske Advokatforeningen
- HR-1995-l.nr.45/1995. *Norsk Retstidende*. Utgitt av Den Norske Advokatforeningen
- HR-2003-sak.nr 2003/0537. *Norsk Retstidende*. Utgitt av Den Norske Advokatforeningen.
- HR-2005-01865-A, sak nr. 2005/1020. *Rettsens Gang*. Utgitt av Den Norske Advokatforeningen.
- Hughes, John A. og Sven-Axel Månsson (1988): *Kvalitativ sosiologi*. Lund. Studentlitteratur.
- Hustad, Arnt Even (1999): Begår innvandrere mer kriminalitet enn andre? I: *Samfunnsspeilet* 3:99.
- Husby, Stein (1995): Forbrydelser mod den personlige Frihed. I: Bratholm, Anders og Magnus Matningsdal (red.): *Straffeloven med kommentarer. Anden Del. Forbrydelser*. Oslo. Universitetsforlaget AS.
- Hustad, Arnt Even (2000): Innvandrere som gjerningspersoner. I: Gundersen, Frants m.fl. *Innvandrere og nordmenn som ofre og gjerningsmenn*. Oslo. Statistisk sentralbyrå. 2000/18.
- Hydén, Margareta (1994): *Woman Battering as Marital Act – The Construction of a Violent Marriage*. Oslo. Scandinavian University Press.
- Hydle, Ida (2007): *Notat til møte i Voldtekstutvalget*, Oslo Militære samfunn, 23. mai 2007. Oslo. Upublisert artikkel.
- Hylland Eriksen, Thomas (1997): Tilhørighet og integrasjon i komplekse samfunn. I: Hylland Eriksen, Thomas (red.) *Flerkulturell forståelse*. Tano Aschehoug.
- Høigård, Cecilie (2005): *Nytt politi? En kommentert bibliografi over nyere nordisk politiforskning*. Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Avdeling for kriminologi. Universitetet i Oslo. K-serien nr. 2/2005.
- Høringsnotat (2008): *Endringer i politiloven, straffeprosessloven og forvaltningsloven*. Justis- og politidepartementet. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/hoeringer/hoeringsdok/2007/Horingsnotat--Endringer-i-politiloven-st/-2/Horingsnotat--Endringer-i-politiloven-st.html?id=476718>

- Haaland, Thomas og Sten-Erik Clausen (2005 a): Trusler og maktbruk i parforhold. Utbredelse. I: Haaland, Thomas, Sten-Erik Clausen og Berit Schei (red.) *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo. NIBR-rapport 2005:3.
- Haaland, Thomas og Sten-Erik Clausen (2005 b): Vold i likeverdige og ikke-likeverdige parforhold. I: Haaland, Thomas, Sten-Erik Clausen og Berit Schei (red.) *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo. NIBR-rapport 2005:3.
- Haaland, Thomas og Sten-Erik Clausen (2005 c): Fortsatt samliv etter maktbruk og vold? I: Haaland, Thomas, Sten-Erik Clausen og Berit Schei (red.) *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo. NIBR-rapport 2005:3.
- Haaland, Thomas, Sten-Erik Clausen og Berit Schei (2005): Sammendrag. I: Haaland, Thomas, Sten-Erik Clausen og Berit Schei (red.) *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo. NIBR-rapport 2005:3.
- Isdal, Per (1990): Vold og kjærlighet – menn som mishandler kvinner. I: Anstorp, Trine og Eva Axelsen (red.) *Menn i forandring. En tydeliggjøring av problemer og utviklingsmuligheter*. Oslo. Tano.
- Isdal, Per (2000): *Meningen med volden*. Oslo. Kommuneforlaget A/S
- Jacobsson, Katarina (1996): Misshandlede kvinner – rättsapparatsens motsägelsefulla offer. I: *Apropå*, nr. 3. Stockholm. Brottsförebyggande rådet.
- Jonassen, Wenche (2007): Kvinner med minoritetsbakgrunn – kultur eller klasse? I: Storberget, Knut m.fl. (red.) *Bjørnen sover. Om vold i familien*. Oslo. Aschehoug.
- Jor, Finn (1973): *Lovens åpne hånd. Av en politimanns dagbok*. Oslo. Gyldendal Norsk Forlag.
- Justis- og politidepartementet, Barne- og familiedepartementet, Sosial- og helsedepartementet (2000): *Regjeringens handlingsplan. Vold mot kvinner*.
- Justis- og politidepartementet (2008): *Vendepunkt. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008 – 2011*.
- Kalleberg, Ragnvald (1985): Kombinering av forsknings-tradisjoner i sosiologien. I: Willy Martinussen m.fl. (red) *Metode på tvers*. Trondheim. Tapir.
- Kelling, G., Pate, T., Dieckman, D. og Brown, C. (1974): *The Kansas City Preventive Patrol Experiment: A summary report*. Washington, D.C. Police Foundation.
- Kelling, George L. og Cathrine M. Coles (1996): *Fixing broken windows: restoring order and reducing crime in our communities*. New York. The Free Press.

- Kjelby, Gert Johan (2002): Bevisikring og bevisførsel i familievoldssaker – særlig om adgangen til opplesning av tidligere avgitte forklaringer. I: Politidirektoratet - *Politiets behandling av familievoldssaker*. Håndbok. Oslo. Politidirektoratet.
- Klinger, David A. (1995): Policing spousal assault I: *Journal of research in Crime and Delinquency*, vol. 32, nr. 3. Sage Publications.
- Klockars, Carl B. (1985): *The idea of police*. Newbury Park – London – New Dehli. Sage Publications.
- Klockars, Carl B. (1996): A Theory of Excessive Force and Its Control. I: Gelles, William A. og Hans Toch (ed.) *Police Violence. Understanding and Controlling Police Abuse of Force*. New Haven and London. Yale University Press.
- Klockars, Carl B. (2005): The rhetoric of community policing. I: Newburn, Tim (ed.) *Policing Key Readings*. Devon. Willian Publishing.
- Knutsson, Maria og Rolf Granér (2001): *Perspektiv på polisetik*. Lund. Studentlitteratur.
- Knutsson, Johannes og Knut-Erik Søvik (2005): *Problemorientert politiarbeid i teori og praksis*. Politihøgskolen. PHS-Forskning 2005:1
- Kropp, P. Randall m.fl. (1999): *SARA. Bedömning av risk för framtida partnervåld*. (Svensk översättning av Henrik Belfrage og Martin Grann). Växjö. Psykiatrisk regionsvårdscentrum Landstinget Kronoberg.
- Kurz, Demie (1993): Social Science Perspectives on Wife Abuse: Current Debates and Future Directions. I: Bart, Pauline B. og Eileen Geil Moran (ed.) *Violence against Women – The Bloody Footprints*. London. Sage Publications.
- Kvale, Steinar (2001): *Det kvalitative forskningsintervju*. (Norsk oversettelse av Tone M. Andersen og Johan Rygge.) Oslo. Gyldendal Norsk Forlag AS
- Kvande, Elin & Bente Rasmussen (1997): Organisasjoner som kjønnspolitiske systemer. I: *Kjønn og samfunn*. Semesteremne – V97. UiO. Pensumtjensten.
- Lagestad, Pål (2006): *Når muskler betyr mer*. Utviklingen av fysiske prestasjoner blant mannlige og kvinnelige politistudenter i perioden 1995, 2000 og 2005. Politihøgskolen i Oslo. PHS-skriftserie 2006:1.
- Larsen, Guri (1997): Innvandrede folkeslag og kriminalitet. I: Finstad, Liv og Cecilie Høigård (red.) *Kriminologi*. Oslo. Pax Forlag A/S.
- Larsson, Paul (1997): Alternative reaksjoner og alternativ konfliktløsning. I: Finstad, Liv og Cecilie Høigård (red.) *Kriminologi*. Oslo. Pax Forlag A/S.
- Larsson, Paul (2004): *Politivitenskap: utviklingslinjer, status og utfordringer for Politihøgskolen*. Prøveforelesning ved PHS. Upublisert artikkel.

- Larsson, Paul (2005): Kriminalitetsforebygging og politirollen. I: *Nordisk Tidsskrift for kriminalvidenskap*. Desember 2005 – 92. årgang Nr.3 København.
- Larsson, Paul, Jon Strype og Gunnar Thommassen (2006): Hvem er politistudentene? I: Thomassen, Gunnar og Tore Bjørge (red.) *Kunnskapsutvikling i politiet*. Forskningskonferansen 2006. PHS Forskning 2006:3.
- Leer-Salvesen, Paul (1991): *Menneske og straff*. En refleksjon om skyld og straff som et bidrag til arbeidet med straffens etikk. Oslo. Universitetsforlaget AS.
- Leer-Salvesen, Paul (1998): *Tilgivelse*. Oslo. Universitetsforlaget AS.
- Lemert, Edwin M. (1972): The Concept of Secondary Deviation. I: *EML Human Deviance, Social problems and Social Control*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall.
- Lien, Sandra og Elisabeth Nørgaard (2006): *Rapportering fra kritesentrene*. Oslo – kongsvinger. Statistisk sentralbyrå.
- Lipsky, Michael (1980): *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York. Russel Sage Foundation.
- Loseke, Donileen R. (1992): *The battered woman and shelters. The Social Construction of Wife Abuse*. State University of New York Press.
- Lund, Vibeke (1989): *Politiets forhold til kvinnemishandling*. Hovedoppgave i Kriminologi, UiO.
- Lund, Vibeke (1992): Mishandlede kvinners erfaringer med politiet. I: *Forskningsprogram om kvinnemishandling*. Rapport nr. 7. NAVF-rapport.
- Lundberg, Magnus (2001): *Vilja med förhinder. Polisens samtal om kvinnomisshandel*. Stockholm. Brutus Östlings Bokförlag Symposium
- Lundgren, Eva (1990): *Gud og Hver Mann – Seksualisert vold som kulturell arena for å skape kjønn*. Oslo. J.W. Cappelens Forlag A/S.
- Magnussen, Svein (2004): *Vitnepsykologi. Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettssal*. Oslo. Abstrakt forlag as.
- Mathiesen, Thomas (1990): *Retten i samfunnet. En innføring i retts sosiologi*. Pax Forlag A/S
- Matningsdal, Magnus (1995): Forbrydelser mod Liv, Legeme og Helbred. I: Bratholm, Anders og Magnus Matningsdal (red.): *Straffeloven med kommentarer. Anden Del. Forbrydelser*. Oslo. Universitetsforlaget AS.
- McElhinny, Bonnie S. (1998): 'I don't smile much anymore': Affect, Gender and the Discourse of Pittsburgh Police Officers. I: Jennifer Coates (ed.) *Language and Gender*. Malden Massachusetts. Blackwell Publishers Ltd.

Megargee, Edwin (1979): Methodological Problems in the Prediction of Violence. I: Hays, J. Ray, Thomm Kevin Roberts og Kenneth S. Solway (ed.): *Violence and the violent individual*. MTP Press Limited, International Medical Publisher.

Moe, Sverre (1994): *Sosiologi i hundre år. En veileder i sosiologisk teori*. Oslo. Universitetsforlaget.

Mork Andersen, Heidi (1996): *Et komparativt studium av desentraliserte politiordninger i nordiske storbyer*. Hovedrapport, Oslo.

Møse, Erik (2002): *Menneskerettigheter*. Oslo. Cappelens Forlag a.s.

Myhrer, Tor-Geir (2007): *Rettslige problemstillinger knyttet til observasjon som metode i politiforskningen*. Gjeldene rett og forslag til ny regulering. Politihøgskolen. PHS Forskning 2007:3

NESH (1999): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora*. Vedtatt av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora 15. februar 1999.

Newburn, Tim (2005): Part B: The Role and Function of the Police. Introduction. I: Newburn, Tim (ed.) *Policing Key Readings*. Devon. Willian Publishing.

Nielsen, Beth Grothe og Annika Snare (1998): *Viktimologi. Om forbrydelsens ofre: teori og praksis*. Aarhus. Aarhus Universitetsforlag.

Nilsdotter Olsen, Randi L. (2002): *Til sykehus med politi*. Hovedfagsoppgave i kriminologi. Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo.

Norsk Politi nr. 1 2007: *Vold i nære relasjoner*. Oslo. Politidirektoratet.

NOU 1981: 35. *Politiets rolle i samfunnet*.

NOU 2003: 31. *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*.

Nygaard, Thomas (1995): *Den lille sosiologiboka*. Innføring i sosiologisk handlingsteori. Oslo. Universitetsforlaget.

Olsen, Bjørn (2006): Arbeid. I: Daugstad, Gunnlaug (red.). *Innvandring og innvandrere 2006*. Oslo – Kongsvinger. Statistisk sentralbyrå.

Ot. prp. nr. 79 (1986-87): *Om lov om endringer i straffeloven (påtalseregulering ved mishandling av barn, nåværende eller tidligere samlivspartner; adgangen til delegasjon av påtalekompetanse for kommuner og fylkeskommuner)*

Ot prp nr. 51 (2002-2003): *Om lov om endringer i straffelova mv. (styrka innsats mot tvangsekteskap mv.)*

Ot.prp. nr. 113 (2004-2005): *Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i nære relasjoner mv.)*

Ottesen Wesel, Ellen og Guri Bollingmo (2007): *The emotional witness - A study of judgments of credibility*. Department of Psychology, Faculty of Social Sciences. University of Oslo.

Pape, Hilde (2004): Ofre for vold og trusler – et oversiktsbilde. I: Pape, Hilde og Kari Stefansen (red.): *Den skjulte volden?* Oslo. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Pape, Hilde og Kari Stefansen (2004): Vold og krenkelser i parforhold. I: Pape, Hilde og Kari Stefansen (red.): *Den skjulte volden?* Oslo. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Pedersen, Tove Beate (1996): Kunsten å være ”passe”: Språk og kjønn stadig et spørsmål om makt. I: *Materialisten*. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt. nr. 1/2 1996. 24. årgang. Oslo.

Pedersen, Willy (1995): Ungdomskriminalitet: Nyanser i grått? I: Pedersen, Willy m.fl. *En debatt om ungdomskriminalitet*. Oslo. Institutt for kriminologi. Stensilserie nr. 78. UIO.

Politidirektoratet (2002 a): *Politiets behandling av familievoldssaker*. Håndbok. Oslo. Politidirektoratet.

Politidirektoratet (2002 b): *Strategiplan for forebyggende politiarbeid 2002-2005*. Oslo. Politidirektoratet.

Politidirektoratet (2007): *Tendenser i kriminaliteten – utfordringer i Norge i 2007-2009*. Oslo. Politidirektoratet.

Politiinstruksen (1990): Alminnelig tjenesteinstruks for politiet. Justis- og politidepartementet.

Politi-loven. Lov av 4. august 1995 nr. 53 om politiet med endringer, sist ved lov av 28. juni 2002 nr. 54. Cappelen Akademiske Forlag.

Politi-loven. Lov av 4. august 1995 nr. 53 om politiet med endringer, sist ved lov av 17. juni 2005 nr. 55. Cappelen Akademiske Forlag.

Pranis, Kay (2002): Restorative Values and Confronting Family Violence. I: Strang, Heather og John Braithwaite (ed.) *Restorative Justice and Family Violence*. Cambridge university press.

Prieur, Annick (2002): At sætte sig i en andens sted: En diskussion af nærhed, afstand og feltarbejde. I: Jacobsen, Michael Hviid, Søren Kristiansen & Annick Prieur (red.) *Liv, Fortælling, Tekst. Strieftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg Universitetsforlag.

Prieur, Annick og Carsten Sestoft (2006): Bourdieus epistemologi og sociologiens håndværk. I: Prieur, Annick og Carsten Sestoft. *Pierre Bourdieu – en introduksjon*. København. Hans Reitzels forlag.

- Regjeringen (2000): *Regjeringens handlingsplan. Vold mot kvinner*. Justis- og politidepartementet, Barne- og familiedepartementet, Sosial- og helsedepartementet.
- Regjeringen (2008): *Mannspaneletts konklusjonsnotat* – med panelets anbefalinger til tiltak.
- Reiner, Robert (2000 a): Police research. I: King, Roy D. og Emma Wincup (ed.) *Doing research on crime and justice*. Oxford university press.
- Reiner, Robert (2000 b): *The Politics of the Police*. Third Edition. Oxford University press.
- Ringheim, Gunnar (1995): *Hysteriske kvinnfolk. Når kvinner anmelder vold*. Oslo. J.W. Cappelens Forlag AS.
- Ritzer, George (1992): *Sociological Theory*. Third Edition. McGraw-Hill International Editions.
- Robbestad, Anne (1999): *Mellom tvekamp og inkvisisjon. Straffeprosessens grunnstruktur belyst ved fornærmedes stilling*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Rosenbaum, Alan m.fl (1991): Ecology of Domestic Aggression. I: Ammerman, Robert T. og Michel Hersen (ed.) *Case Studies in Family Violence*. New York/London. Plenum Press.
- Rundskriv 2581/93: Konfliktråd*. Oslo. Riksadvokaten.
- Rundskriv 02/018: Familievoldskoordinatorer*. Oslo. Politidirektoratet.
- Rundskriv 1/2002: Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i politiet*. Oslo. Riksadvokaten.
- Rundskriv UDI 02 – 117 SODA: Retningslinjer for behandling av saker som gjelder ny oppholdstillatelse for utenlandske kvinner etter samlivsbrudd – utlendingsforskriften §§ 21 femte ledd, jf. § 37 sjette ledd*. Oslo. UDI.
- Rundskriv 2003/025: Instruks for politiets tilbud om mobil voldsalarm m.m.* Politidirektoratet.
- Russel, Bertrand (1983): *Power. A New Social Analysis*. London. Unwin Paperbacks.
- Rønneberg, Kari Gresvik (2009): *Politisamtaler med publikum*. Språkbruk som hemmer eller fremmer god kommunikasjon. Dr. philos.-avhandling innlevert ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier. UiO.
- Råkil, Marius (2002): Umulige men – eller menn med muligheter? Behandling av menn som utøver vold mot kvinner. I: Norsk Psykologforening. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*. Tema: *Voldens psykologi*. Nr.1. Januar 2002.
- Schei, Berit (2005): Vold mot kvinner. I: Haaland, Thomas, Sten-Erik Clausen og Berit Schei (red.) *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo. NIBR – rapport 2005:3.

- Schiefloe, Per Morten (2003): *Mennesker og samfunn. Innføring i sosiologisk forståelse*. Bergen. Fagbokforlaget.
- Shearing, Clifford og Richard Ericson (2005): Culture as figurative action. I: Newburn, Tim (ed.) *Policing Key Readings*. Devon. Willian Publishing.
- Sherman, Lawrence W. og Richard A. Berk (1984): The Spesific Deterrent Effects of Arrest for Domestic Assault. I: *American Sociological Review* 49.
- Skjervheim, Hans (1992): Deltakar og tilskodar. I: *Hovedfagskompendium 1992 – 2. Institutt for sosiologi*. Universitetet i Oslo 1992.
- Skjørten, Kristin (1988): *Når makt blir vold – En analyse av seksualisert vold i parforhold*. Oslo. KS-serien nr. 4-88, Institutt for kriminologi og strafferett, UiO.
- Skjørten, Kristin (1994): *Voldsbilder i hverdagen*. Om menns forståelse av kvinnemishandling. Oslo. Pax Forlag A/S
- Skjørten, Kristin (2002): *Lov og rett mot familievold?* Oslo. Pax Forlag A/S
- Skodvin, Arne (2000): Offerets møte med politiet. I: Skodvin, Arne. *Politi og publikum*. PHS forskning 2000:1
- Skolnick, Jerome H. (1966/1994): *Justice Without Trial. Law Enforcement in Democratic Society*. New York. Macmillan College Publishing Company.
- Skolnick, Jerome H. (2005): A sketch of the policeman's 'working personality'. I: Newburn, Tim (ed.) *Policing Key Readings*. Devon. Willian Publishing.
- Skolnick, Jerome H. og Fyfe, James (2005): The beating og Rodney King. I: Newburn, Tim (ed.) *Policing Key Readings*. Devon. Willian Publishing.
- Slagstad, Rune (1980): *Positivism og vitenskapsteori: et essay om den norske positivismestriden*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Solheim, Jorun (2002): Kjønn, kompetanse og hegemonisk makt. : Ellingsæter, Anne Lise og Jorun Solheim (red.) *Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Sollund, Ragnhild Aslaug (2007): *Tatt for en annen. En feltstudie av relasjonen mellom etniske minoritet og politiet*. Oslo. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Stanko, Elizabeth A. (1989): Missing the Mark? Policing Battering. I: Hanmer, Jalna, Jill Radford og Elisabeth A. Stanko: *Women, Policing and Male Violence: International Perspectives*. Routledge. London and New York.
- Statistisk sentralbyrå. *Kriminalstatistikken 2001*. Oslo – Kongsvinger. SSB.
- Stene, Reid J. (2004): Mange – men færre – ofre. I: *Samfunnsspeilet. Tidsskrift for levekår og livsstil*. 3/2004. Oslo. Statistisk sentralbyrå.

Stortingsmelding nr. 29 (2002 -2003): *Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap*. Barne- og familiedepartementet.

Stortingsmelding nr. 42 (2004 -2005): *Politiets rolle og oppgaver*. Justis og politidepartementet.

Straffeloven. Alminnelig borgelig straffelov av 22. mai 1902 nr. 10.

Straffeprosessloven. Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25.

Straus, Murray A., Richard J. Gelles og Suzanne K. Steinmetz (1988): *Behind closed doors. Violence in the American Family*. Newbury Park. Sage Publications.

Stubbs, Julie (2002): *Domestic Violence and Women's Safety: Feminist Challenges to Restorative Justice*. I: Strang, Heather og John Braithwaite (ed.) *Restorative Justice and Family Violence*. Cambridge university press.

Søreide, Oddbjørn (2007): *Lovens lange arm*. De rettslige rammer for politiets maktanvendelse mot person og konsekvensene av at de overskrides. Juridisk mastergradsavhandling. Universitetet i Oslo.

Thagaard, Tove (1998): *Systematikk og innlevelse*. Bergen-Sandviken. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Toch, Hans (1992): *Violent Men – An Inquiry Into The Psychology of Violence*. Washington DC. American Psychological Association.

Undheim, Johan Olav (1996): *Innføring i statistikk og metode for samfunnsvitenskapelige fag*. Oslo. Universitetsforlaget AS.

Van Maanen, John (1974): *Working the street: a developmental view of police behaviour*. I: *Sage criminal justice system*. Vol. 3. Beverly Hills CA.

Vassenden, Kåre og Ulla Haslund (1997): *Kriminalitet*. I: Vassenden, Kåre (red.) *Innvandrere i Norge. Hvem er de? Hva gjør de og hvordan lever de?* Oslo – Kongsvinger. Statistisk sentralbyrå.

Vegheim, Berit (1995): *Kvinnens møte med straffeapparatet*. Del 1. *Kvinnens møte med politiet*. K-serien nr. 1-95. Institutt for kriminologi. Oslo.

Verdens Gang 24.12.2004: "Kvinnemishandlingen tar ikke juleferie".

Verdens Gang 09.03.2006: "Politiet slurver. Glemmer å melde fra til barnevernet"

Waddington, P.A.J (1999): *Policing citizens*. London. UCL Press Limited.

Wadel, Cato (1991): *Feltarbeid i egen kultur. En innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord. SEEK

- Walker, Leonore (1984): The Battered Woman Syndrome Study. I: Finkelhor, David m.fl. (ed.) *The Dark Side of Families – Current Family Violence Research*. London. Sage Publications.
- Walker, Neil (1996): Defining core police tasks: the neglect of the symbolic dimension. I: *Policing and Society*, 1996, Vol. 6. Amsterdam. Harwood Academic Publishers Academic GmbH
- Wathne, Christin Thea (1996): “Vi skjønnte etterhvert at vi var kvinner” *Kvinneres likestilte inntreden i politiet*. Hovedoppgave i sosiologi. UiO.
- Weber, Max (1992): *Makt og byråkrati*. Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier. 5 opplag. (Norsk oversetting av Dag Østerberg.) Oslo. Gyldendal Norsk Forlag.
- Weisburd, David og Eck, John E. (2004): What Can Police Do to Reduce Crime, Disorder, and Fear? I: *Annals of the American Academy of Political and Social Science*.
- Weisburd, David og Anthony A. Braga (2006) *Police Innovation. Contrasting Perspectives*. Cambridge University press.
- Westley, William (2005): Responsibilities of the police. I: Newburn, Tim (ed.) *Policing Key Readings*. Devon. Willian Publishing.
- Wikan, Unni (1995): *Mot en ny norsk underklasse. Innvandrere, kultur og integrasjon*. Oslo. Gyldendal.
- Wolfgang, Martin E. (1957): Victim precipitated criminal homicide. I: *The Journal of Criminal law, Criminology, and police science*. Vol. 48 May-June 1957. No.1
- Wright, Alan (2002): *Policing. An introduction to concepts and practice*. Devon. Willian Publishing.
- Østerberg, Dag (1961): Sosiologi, kausalitet og prediksjon. I: Aubert, Vilhelm, Sverre Brun-Guldbrandsen og Knut Dahl Jacobsen (red.) *Tidskrift for samfunnsforskning* 4. Oslo. Universitetsforlaget.
- Østerberg, Dag (1972): *Forståelsesformer. Et filosofisk bidrag*. Oslo. Pax Forlag.
- Østerberg, Dag (2003): *Sosiologiens nøkkelbegreper og deres opprinnelse*. 6. utgave. Oslo. Cappelen Akademiske Forlag AS
- Åkerström, Malin (2001): Annie – en motberättelse. I: Åkerström, Malin & Ingrid Sahlin (red.) *Det motspänstiga offret*. Lund. Studentlitteratur.
- Aakvaag, Gunnar C. (2008): *Moderne sosiologisk teori*. Oslo. Abstrakt forlag AS.
- Aas, Geir (1995): *Vold i parforhold. En analyse og kritikk av ulike forståelsesmåter*. Hovedoppgave i sosiologi. UiO.
- Aasland, Anne Brit (1992): *Kvinnemishandling på Norsk – om utvikling mot vold i moderne parforhold*. Oslo. Universitetsforlaget.

VEDLEGG – TABELLER

Tabell 1. Hovedtall for 2005. Absolutte tall. Alle relasjoner.

MÅNED	ALLE MELDINGER (På alle familie- relasjoner)	PAR-RELASJONER					
		Alle	Pågrepet	Innbrakt	Bortvist	Mistenkte – andre løsninger	Ingen mistenkte
JAN.	163	116	29	3	12	42	30
FEBR.	136	100	18	6	11	39	26
MARS	163	129	13	7	13	60	36
APRIL	143	113	20	2	14	44	33
MAI	170	132	20	5	21	53	33
JUNI	124	90	12	0	15	34	29
JULI	141	113	19	1	15	39	38
AUG.	151	108	11	4	13	46	35
SEPT.	129	96	17	1	10	42	26
OKT.	138	105	15	2	16	43	29
NOV.	143	106	11	4	23	29	39
DES.	161	98	9	0	17	38	34
TOTAL	1762	1306	194	35	180	509	388

Tabell 2. Hovedtall for 1995. Absolutte tall. Alle relasjoner.

MÅNED	ALLE MELDINGER (På alle relasjoner)	PAR - RELASJONER					
		Alle	Pågrepet	Innbrakt	Bortvist	Mistenkte - andre løsninger	Ingen mistenkte
JAN.	114	92	10	1	11	37	33
FEBR.	104	81	3	1	13	37	27
MARS	84	71	9	2	12	26	22
APRIL	86	73	7	0	6	35	26
MAI	114	90	7	2	10	37	34
JUNI	103	83	7	3	12	30	31
JULI	89	77	10	1	10	30	26
AUG.	112	93	9	1	17	37	29
SEPT	107	82	13	5	8	27	29
OKT.	98	69	5	3	7	27	27
NOV	108	77	7	1	10	36	23
DES	121	92	15	6	15	31	25
TOTAL	1240	980	102	26	131	390	332

Tabell 3. Mistenktes tilgjengelighet for politiet. Absolutte tall 2005. Par-relasjon.
(Pågrepne, innbrakte og bortviste er ekskludert.)

Måned	Tilgjengelig	Ikke tilgjengelig	Mangler opplysninger
JAN.	21	19	2
FEB.	20	13	6
MAR.	26	23	7
APR.	17	18	8
MAI	29	19	7
JUNI	17	15	2
JULI	23	12	5
AUG.	20	26	3
SEPT.	22	17	3
OKT.	18	19	6
NOV.	18	11	-
DES.	18	17	3
SUM	249	209	52

Tabell 4. Anmeldelser. Mistenkte for vold (ekskludert pågrepne). Absolutte tall. 2005.
Par-relasjon.

Måned	Politiet anm.	Fornærmede blir kjørt til politistasjon for å anm.	Politiet skriver rapport - uspesifisert	Fornærmede vil anm. selv	Ingen anm. kommer	Uvisst om forn vil anm.	Mangler opplysn.-uaktuelt m.anm.
JAN.	2	0	1	5	7	9	9
FEB.	1	2	0	4	5	7	12
MAR.	4	1	1	1	10	7	12
APR.	3	1	0	12	7	5	6
MAI	1	1	1	4	11	6	17
JUNI	7	0	3 ⁸⁴	5	4	3	4
JULI	3	1	0	2	7	6	11
AUG.	4	0	2	6	10	6	10
SEPT.	4	0	1	3	8	6	12
OKT.	5	2	0	5	3	1	16
NOV.	2	0	1 ⁸⁵	9	3	8	7
DES.	1	0	1 ⁸⁶	3	9	4	8
SUM	37	8	11	59	85	68	124

⁸⁴ To av disse rapportene er riktignok spesifiserte. Det er rapporter som patruljen skriver til familievoldskoordinator for evt. videre oppfølging. (Kan føre til anmeldelse fra politiets side.)

⁸⁵ Rapport til etterforskning. (Kan føre til anmeldelse fra politiets side.)

⁸⁶ Mistenkte blir pålagt å møte til samtaler hos politiet dagen etter. (Kan føre til anmeldelse fra politiets side.)

Tabell 5. Anmeldelser. Mistenkte (ikke pågrepne) for vold. Absolutte tall. 1995. Par-relasjon.

Måned	Politiet skriver anm.	Fornærmede blir kjørt til politistasjon for å anm.	Politiet skriver rapport - uspesifisert	Fornærmede vil anm. selv	Ingen anm. kommer	Uvisst om forn vil anm.	Mangler opplysning uaktuelt m.anm.
JAN.	1	2	0	5	3	2	14
FEB.	1	2	2	4	4	4	10
MAR.	0	0	0	4	4	2	12
APR.	1	2	2	3	4	0	4
MAI	2	2	3	5	6	1	9
JUNI	1	0	0	4	4	1	8
JULI	0	1	0	2	9	5	11
AUG.	0	2	1	6	12	3	5
SEPT.	0	3	1	3	6	2	6
OKT.	1	2	2	2	7	0	8
NOV.	1	1	1	2	5	4	10
DES.	0	0	0	0	10	5	10
SUM	8	17	12	40	74	29	107

Tabell 6. Politiet kobler inn andre aktører. Pågrepne og mistenkte. Absolutte tall. 2005. Par-relasjon.

Måned	Barnevernet	Ambulanse/ Legevakt/ psykiatri/ Sykehus	Krisesenter	Annet
JAN.	10	19	8	2
FEB.	12	21	4	2
MARS	11	13	1	3
APRIL	12	19	5	1
MAI.	15	26	3	0
JUNI	9	15	3	0
JULI	13	12	5	0
AUG.	9	15	1	2
SEPT.	10	15	4	2
OKT.	9	13	4	1
NOV.	10	12	3	1
DES.	11	10	2	1
SUM	131	193	43	15

Tabell 7. Politiet koblet inn andre aktører. Pågrepne og mistenkte. Absolutte tall. 1995.**Par-relasjon.**

Måned	Barnevernet	Ambulanse/ Legevakt/ psykiatri/ Sykehus	Krisesenter	Annet
JAN.	7	7	2	-
FEB.	3	8	4	-
MARS	5	9	2	1
APRIL	4	3	1	-
MAI.	6	13	4	-
JUNI	4	4	1	-
JULI	3	8	2	-
AUG.	5	10	3	-
SEPT.	2	7	1	1
OKT.	-	3	1	4
NOV.	2	6	2	1
DES.	6	7	1	2
SUM	47	85	24	9

Tabell 8. Hvem er melder når kvinnen er den fornærmede? Pågrepne og mistenkte.**Absolutte tall. 2005. Par-relasjon.**

Måned	Kvinnen selv	Nabo	Uspesifisert	Sønn	Datter	Mor/far	Venn	Andre
JAN.	49	7	9	-	4	-	6	6
FEB.	40	7	8	1	1	-	3	7
MAR.	58	13	6	-	-	2	1	5
APR.	45	4	7	-	2	5	4	4
MAI	51	11	14	-	1	2	3	8
JUNI	29	2	10	-	1	-	2	4
JULI	33	9	16	-	2	1	2	4
AUG.	39	4	14	3	3	1	1	4
SEPT.	37	6	5	3	2	2	1	10
OKT.	39	10	10	2	1	-	4	2
NOV.	39	6	6	-	3	1	2	3
DES.	32	6	7	-	6	2	3	3
SUM	491	85	112	9	26	16	32	60

Tabell 9. Hvem er melder når mannen er den fornærmede? Pågrepne og mistenkte. Absolutte tall. 2005. Par-relasjon.

Måned	Mannen melder	Andre melder/ uspesifisert
JAN.	2	1
FEB.	4	1
MARS	2	2
APRIL	6	1
MAI.	4	2
JUNI	4	3
JULI	1	2
AUG.	4	-
SEPT.	2	1
OKT.	10	1
NOV.	4	1
DES.	5	-
SUM	48	15

Tabell 10a. Pågrepne etter kjønn. Absolutte tall. 2005. Par-relasjon.

Måned	Menn			Kvinner		
	Vold	Trusler	Plagsom atferd	Vold	Trusler	Plagsom atferd
JAN.	18	8	1	2	0	0
FEB.	13	3	1	1	0	0
MARS	8	3	1	1	0	0
APRIL	11	8	0	0	1	0
MAI.	16	0	4	0	0	0
JUNI	8	4	0	0	0	0
JULI	11	3	3	1	1	0
AUG.	5	3	2	1	0	0
SEPT.	15	1	0	2	0	0
OKT.	12	2	0	1	0	0
NOV.	11	0	0	0	0	0
DES.	8	1	0	0	0	0
TOTAL	135	36	13	9	2	0

Tabell 10b. Mistenkte etter kjønn. Absolutte tall. 2005. Par-relasjon.

Måned	Menn			Kvinner		
	Vold	Trusler	Plagsom atferd	Vold	Trusler	Plagsom atferd
JAN.	33	5	16	2	0	0
FEB.	29	5	15	2	0	2
MARS	34	7	30	3	0	3
APRIL	32	7	13	3	1	2
MAI.	42	11	18	1	0	5
JUNI	25	5	10	0	1	5
JULI	30	5	13	1	0	2
AUG.	38	3	20	2	1	1
SEPT.	32	7	8	0	2	0
OKT.	32	8	16	1	1	3
NOV.	29	15	6	1	0	4
DES.	26	12	12	0	1	4
TOTAL	382	90	177	16	7	31

Tabell 11. Pågrepne og mistenkte etter navn. Absolutte tall. 2005. Par-relasjon.

Måned	Pågrepne Menn		Pågrepne Kvinner		Mistenkte Menn		Mistenkte Kvinner	
	Norsk Navn	Utenl. Navn	Norsk Navn	Utenl. Navn	Norsk Navn	Utenl. Navn	Norsk Navn	Utenl. Navn
JAN.	10	16	1	0	21	25	2	0
FEB.	9	7	0	0	25	17	2	2
MARS	6	6	1	0	37	29	2	3
APRIL	8	10	1	0	28	23	1	3
MAI.	12	7	0	0	35	28	3	4
JUNI	6	6	0	0	21	16	3	2
JULI	6	12	0	0	28	16	1	0
AUG.	3	7	0	1	31	20	2	2
SEPT.	5	9	1	1	25	25	2	1
OKT.	8	5	0	1	23	25	5	1
NOV.	3	8	0	0	27	21	1	4
DES.	3	6	0	0	15	30	0	3
SUM	79	99	4	3	316	275	24	25

Tabell 12. Fornærmet kvinne som er melder – etter navn. Absolutte tall. 2005. Par-relasjon.

Måned	Norsk navn	Utenlandsk navn
JAN.	20	23
FEB.	22	15
MAR.	29	26
APR.	26	17
MAI	28	19
JUNI	15	11
JULI	22	10
AUG.	23	13
SEPT.	20	19
OKT.	16	15
NOV.	19	13
DES.	14	14
SUM	254	195

Tabell 13. Norske og utenlandske navn etter alder. Pågrepne og mistenkte menn. Absolutte tall. 2005. Par-relasjon.

Mnd.	Nor. Navn 15 -20	Nor. Navn 20 -30	Norsk Navn 30-40	Norsk Navn 40-50	Norsk Navn 50 +	Utenl. Navn 15-20	Utenl. Navn 20-30	Utenl. Navn 30-40	Utenl. Navn 40-50	Utenl. Navn 50 +
JAN.	-	4	12	6	7	-	16	11	8	3
FEB	-	3	10	15	10	3	10	8	2	3
MAR	-	7	11	13	12	1	10	21	4	-
APR	-	8	7	12	9	2	6	9	9	2
MAI	-	10	7	17	10	1	16	13	2	2
JUN	-	7	8	6	5	-	8	7	6	1
JUL	-	6	9	8	8	-	6	17	2	3
AUG	2	5	7	8	12	-	6	17	2	3
SEP	1	5	6	6	11	-	14	12	5	2
OKT	-	6	3	7	12	-	11	10	8	1
NOV	-	6	12	8	7	-	3	12	10	-
DES	-	4	3	6	6	-	9	13	7	5
SUM	3	71	95	112	109	7	121	140	70	24